

KUDÜS'ÜN HAFIZASI: ÖNCÜ İSİMLER, VAKIFLAR VE KURUMLAR V. ULUSLARARASI KUDÜS SEMPOZYUMU BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

*The Memory of Jerusalem: Leading Names, Foundations and Institutions
(Abstracts of the 5th International Jerusalem Symposium)*

Editörler

Prof. Dr. Mustafa Necati BARIŞ • Arş. Gör. Dr. Mehmet Alperen SAZ • Arş. Gör. Dr. Ümit DÖNGEL

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ

TC
VAKIFLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

UFİDAB
ULUSLARARASI FİLTİN ORYANTİSM BİRLİK

KUDÜS'ÜN HAFIZASI: ÖNCÜ İSİMLER, VAKIFLAR VE KURUMLAR

V. ULUSLARARASI KUDÜS SEMPOZYUMU
BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

*The Memory of Jerusalem:
Leading Names, Foundations and Institutions
(Abstracts of the 5th International Jerusalem Symposium)*

Editörler

Prof. Dr. Mustafa Necati BARIŞ
Arş. Gör. Dr. Mehmet Alperen SAZ
Arş. Gör. Dr. Ümit DÖNGEL

Nida Yayıncılık: 775, Nida Akademi: 151

Kudüs'ün Hafızası: Öncü İsimler, Vakıflar ve Kurumlar
(V. Uluslararası Kudüs Sempozyumu Bildiri Özetleri)

The Memory of Jerusalem: Leading Names, Foundations and Institutions
(Abstracts of the 5th International Jerusalem Symposium)

e-ISBN: 978-625-5671-32-5

Yayın Tarihi: Mayıs 2026, 1. Sürüm (e-Kitap), Yayın Yeri: İstanbul, Türkiye

Yayın Yönetmeni: Mehmet KURŞUNLU

Editörler: Prof. Dr. Mustafa Necati BARIŞ

Arş. Gör. Dr. Mehmet Alperen SAZ, Arş. Gör. Dr. Ümit DÖNGEL

Mizanpaj&Kapak: Yusuf Seyhan

Sempozyum Bilgisi: Bu kitap, 17-18 Nisan 2026 tarihlerinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (ROR ID: <https://ror.org/05mskc574>) İlahiyat Fakültesi ve İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Ankara'da düzenlenen "V. Uluslararası Kudüs Sempozyumu"nın bildiri özetlerini içermektedir.

Nida Yayıncılık

Dağıtım Pazarlama İç ve Dış Ticaret Ltd. Şti. Sertifika No: 50123,

Balaban Ağa Mah. Büyük Reşit Paşa Cad. Yümnî İş Merkezi No: 16/11 Fatih/İstanbul

Tel: 0212 527 93 86 e-posta: nida@nidayayincilik.com.tr nidakitap.com.tr

Erişim Türü: Açık Erişim | Open Access (CC BY-NC 4.0)

© 2026 Nida Yayıncılık. Her hakkı mahfuzdur. Tanıtım dışında kaynak göstermek suretiyle kısa alıntılar hariç, yayıncının yazılı izni olmaksızın yayınlanamaz; görsel, işitsel ve elektronik ortamlarda kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

Arşivleme (Archiving): Google Books, OpenAIRE, WorldCat

Konu Kategorileri (Keşfedilebilirlik Kodları):

BIC: DNF Tarih: Bölgesel ve Ulusal İlgi Alanları | History: Regional and National Interest

BISAC: HIS026000 Tarih / Orta Doğu | History / Middle East

THEMA: NHB Tarih: Belirli Olaylar ve Konular | History: Specific Events and Topics

LC: DS109.9 Kudüs - Tarih - 21. Yüzyıl | Jerusalem - History - 21st Century

DEWEY: 956.94 Kudüs ve Filistin Tarihi | History of Jerusalem and Palestine

Anahtar Kelimeler (Keywords): Kudüs, Filistin, Vakıflar, Kurumlar, Öncü İsimler, Kolektif Hafıza, Direniş, Kudüs Sempozyumu / Jerusalem, Palestine, Foundations, Institutions, Leading Figures, Collective Memory, Resistance, Jerusalem Symposium

Yayın Türü: Editöryal Kitap | Edited Book

Yayın Dili: Türkçe | Turkish, Ebat: 16 x 24 cm, Sayfa Sayısı: 265

Önerilen Atıf (Cite as):

Bariş, Mustafa Necati, Mehmet Alperen Saz, Ümit Döngel (ed.). Kudüs'ün Hafızası: Öncü İsimler, Vakıflar ve Kurumlar (V. Uluslararası Kudüs Sempozyumu Bildiri Özetleri). İstanbul: Nida Yayıncılık, 2026. e-ISBN: 978-625-5671-32-5.

V. Uluslararası Kudüs Sempozyumu-Kudüs'ün Hafızası: Öncü İsimler, Vakıflar ve Kurumlar

17-18 Nisan 2026 | Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi | Ankara, Türkiye

Onur Kurulu

Prof. Dr. Naci BOSTANCI, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörü*

Sinan AKSU, *Vakıflar Genel Müdürü*

Dr. Maruf ÇELİK, *Uluslararası Filistin Dayanışma Birliği Yönetim Kurulu Başkanı*

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Talip AYAR (Dekan), *HBV Üniversitesi, Ankara*

Doç. Dr. Sema ÇELEM (Başkan), *HBV Üniversitesi, Ankara*

Prof. Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ (Başkan Yrd.), *HBV Üniversitesi, Ankara*

Prof. Dr. Mustafa Necati BARIŞ (Başkan Yrd.), *HBV Üniversitesi, Ankara*

Prof. Dr. Abdurrahman CANDAN, *HBV Üniversitesi, Ankara*

Prof. Dr. Motasem HAMDAN, *Kudüs Üniversitesi, Filistin*

Prof. Dr. Ziad Abdullah ABDULSAMAD, *Salahaddin Üniversitesi, Erbil*

Prof. Abdelaziz MOUNADİL, *İbn Tufeyl Üniversitesi, Fas*

Prof. Dr. Mohammed Awadelkarim ELHASSAN, *Zanzibar Üniversitesi, Tanzanya*

Prof. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK, *HBV Üniversitesi, Ankara*

Doç. Dr. Mehmet Ali AYTEKİN, *HBV Üniversitesi, Ankara*

Doç. Dr. Fatih ÖZKAN, *HBV Üniversitesi, Ankara*

Doç. Dr. Amir RAHİMİ, *Urumiye Üniversitesi, İran*

Doç. Dr. Abdulaziz KALBERDIEV, *Oş Devlet Üniversitesi, Kırgızistan*

Doç. Dr. M. Talha ÇİÇEK, *University College Dublin, İrlanda*

Doç. Dr. Mahmoud N. M. ALNAFFAR, *Katar Üniversitesi, Katar*

Doç. Dr. İmran ÇELİK, *HBV Üniversitesi, Ankara*

Dr. Öğr. Üyesi Miyase YAVUZ ALTINTAŞ, *HBV Üniversitesi, Ankara*

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Muhammed ÇAKMAK, *HBV Üniversitesi, Ankara*

Dr. Sarah ELİBİARY, *SOAS, Birleşik Krallık*

Tolga YÜKSEL (Fakülte Sekreteri), *HBV Üniversitesi, Ankara*

Abdul Gafur KESİMAL, *HBV Üniversitesi, Ankara*

Hilal AYDEMİR, *Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara*

Mevlüt ÇAM, *Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara*

Mehmet KURTOĞLU, *Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara*

Mutlu ÜLKER, *Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara*

Bilim ve Hakem Kurulu

- Prof. Dr. Talip AYAR, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Abdurrahman CANDAN, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Mehdi ÇİFTÇİ, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Motasem HAMDAN, *Kudüs Üniversitesi Halk Sağlığı Fakültesi*
- Prof. Dr. Bünyamin ERUL, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Hasan Yücel BAŞDEMİR, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Metin UÇAR, *Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*
- Prof. Dr. Ömer MENEKŞE, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Mustafa GÜLER, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Yasemin AVCI, *Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Yavuz BAYRAM, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi*
- Prof. Dr. Muammer ERBAŞ, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Mahmut ÖZTÜRK, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Mehmet Kamil COŞKUN, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Hilmi KARAAĞAÇ, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Prof. Dr. Ziyad Abdullah ABDULSAMAD, *Erbil Salahaddin Üniversitesi Eğitim Fakültesi*
- Prof. Dr. Mustafa Necati BARIŞ, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Doç. Dr. Abdullah ÇAKMAK, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Doç. Dr. Sema ÇELEM, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Doç. Dr. Alaattin DOLU, *Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi*
- Doç. Dr. Mahmoud N. M. ALNAFFAR, *Katar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Doç. Dr. Şerife EROĞLU MEMİŞ, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*
- Doç. Dr. Tubanur UMUT, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Doç. Dr. Kübranur ÜNAL, *Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi*
- Dr. Öğr. Üyesi Miyase YAVUZ ALTINTAŞ, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Dr. Öğr. Üyesi Bülent KOCA, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Dr. Öğr. Üyesi Enes MİDİLLİ, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Dr. Öğr. Üyesi Fatih Muhammed ÇAKMAK, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*
- Dr. Abdulkadir STEİH, *Yunus Emre Kültür Merkezi-Ramallah*
- Dr. Ramazan PANTIK, *Vakıflar Genel Müdürlüğü*
- Dr. Hasan DEMİRTAŞ, *Vakıflar Genel Müdürlüğü*
- Dr. Betül ELİBOL, *Vakıflar Genel Müdürlüğü*

Sekreteryä

Dr. Abd÷lvahit ÖZ, Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fak÷ltesi

Dr. Mehmet Alperen SAZ, Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fak÷ltesi

Dr. Ümit DÖNGEL, Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fak÷ltesi

Kübra BALCI, Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fak÷ltesi

Musa AKBULUT, Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fak÷ltesi

Furkan TAĞLI, Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fak÷ltesi

Mahmut TAŞÇI, Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fak÷ltesi

Seda Nur AŞIK, Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fak÷ltesi

İÇİNDEKİLER

Takdim

Doç. Dr. Sema Çelem 18

Mekân ve Hareket Bağlamında Kudüs'teki İbadethâneler

Places of Worship in Jerusalem in the Context of Space and Movement

Doç. Dr. Rabia Mert 19

Kudüs'ün Endülüslü ve Mağribli Mücavirleri

Andalusian and Maghribi Mudjâwirün of Jerusalem

Doç. Dr. Zehra Gözütok Tamdoğan 23

Mescid-i Aksa Örneğinde Vakıf Hukuku

Waqf Law in the Case of Al-Aqsa Mosque

Dr. Öğr. Üyesi Tuba Hacer Korkmaz 27

Arşiv Belgeleri Işığında İngiltere'nin Filistin'deki "White Paper"

Politikası ve Yahudi Göçü (1922-1939)

The Britain's "White Paper" Policy in Palestine and Jewish Migration in the Light of Archival Documents (1922-1939)

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Dinçel 31

Filistin'in Kurucu Nesli Sahâbiler

(Filistin'de Bulunan, Yerleşen ve Vefat Eden Sahâbiler)

The Founding Generation of the Sahāba in Palestine (Companions Who Lived, Settled, and Died There)

Dr. Abdulcelil Alpkıray 35

Beytülmakdisli Sahabe: Temîm b. Evs ed-Dârî ve İlk Vakıf Geleneği

A Companion From Bayt al-Maqdis: Tamim b. Aws al-Dari and the Tradition of the First Waqf

Bilim Uzmanı Habibe Aydemir Ismayılov 39

Dördüncü Yüzyıl Filistin'inde Teori, İmparatorluk ve Kurumsallaşma Ekseninde "Kutsal Topraklar"ın İnşası

The Construction of the "Holy Land" in Fourth-Century Palestine on the Axis of Theory, Empire, and Institutionalization

Doç. Dr. Yasin Güzeldal 43

Büyük Selçuklu Hâkimiyetinde Kudüs (1073-1098)

The Seljuk Rule in Jerusalem (1073-1098)

Doç. Dr. İzzetullah Zeki 45

XVI. Asır Akka'sında Vakıflar

Foundations in Akka (16th Century)

Doç. Dr. Mustafa Öksüz

49

Kudüs'te Zürri Vakıflar: 18. Yüzyılda Rîşe Mahallesi

Dhurri (Family) Waqfs in Jerusalem: The Rîshe Quarter in the Eighteenth Century

Doç. Dr. Alaattin Dolu

53

Kudüs Meğaribe Vakıflarından Ömer el-Mücerred Vakfı

The Maghribi Waqfs of Jerusalem: Omar al-Mujarrad

Dr. Öğr. Üyesi Gülizar Artuç

57

Filistin'de Kadim Bir Vakıf: Osmanlı Arşiv Belgelerinde Tamîm ed-Dârî Vakfı

An Ancient Waqf in Palestine Tamim al-Dari Waqf in Ottoman Archival Documents

Dr. Hasan Demirtaş

61

Kudüs'te Hadis Rivayetinde Öncü Bir İsim: Muhaddis Tâbiî İbrâhîm

b. Ebû 'Able (öl. 152/769)

*A Pioneering Figure in the Transmission of Hadith in Jerusalem:
the Tâbi'i Muhaddith Ibrâhîm b. Abû 'Ablah (d. 152/769)*

Doç. Dr. Halil İbrahim Doğan

65

İşgal Altındaki Kudüs'te Mescid-i Aksâ ve İslami Kimliği Koruma

Çabaları Bağlamında el-Hey'etü'l-İslâmiyyetü'l-Ulyâ Tecrübesi

*The Experience of the Supreme Islamic Council in the Context of Efforts to Protect
Al-Aqsa Mosque and Islamic Identity in Occupied Jerusalem*

Prof. Dr. Ülfet Görgülü, Dr. Hatice Görmez

69

Es'ad b. Ahmed Beyyûd Et-Temîmî: Biyografik ve Düşünsel Bir Analiz

Es'ad b. Ahmed Beyyûd al-Temîmî: A Biographical and Intellectual Analysis

Öğr. Gör. Dr. Mehmet Ali Durur

73

Bir Muhalife Muhalefet Denemesi: Noam Chomsky'nin Filistin Yaklaşımı

An Attempt to Oppose an Opponent: Noam Chomsky's Approach to Palestine

Dr. Öğr. Üyesi Kayhan Bayram

77

Kudüs'te Çocuklar: Sessiz Kahramanlar ve Direniş Sürecindeki

Görünmeyen Roller

الأطفال في القدس: الأبطال الصامتون ودورهم الخفي في مسيرة النضال

*Children in Jerusalem: The Silent Heroes and Their Hidden Role in the Path of
Resistance*

Prof. Dr. Yusuf Wardah

81

Filistin Meselesinde Özgürlük Mücadelesi ve Direniş Sürecinde Filistinli Kadınların Rolü

دور المرأة الفلسطينية في معركة التحرير والنضال في القضية الفلسطينية

The Role of Palestinian Women in the Battle of Liberation and Struggle in the Palestinian Issue

Rola Muhammed Ahmed Mohsen

85

Çalışma Hayatı Bağlamında Filistinli Kadın ve Uluslararası Sözleşmeler: Yoksulluğun Kadınlaşması ve Buna İlişkin Meseleler

المرأة الفلسطينية والمواثيق الدولية في قضايا العمل: تأنيث الفقر ومتعلقاتها

Palestinian Women and International Conventions in Labor Issues: The Feminization of Poverty and Its Associated Dimensions

Dr. Arabeya Muhammed Musa Aser

88

Filistin Özgürlük Mücadelesinde Kullanılan Bazı Arapça Terimlerin Semantik Evrimi

Arabic and Rhetoric Education in the Madrasas of Ottoman Jerusalem

Prof. Dr. Yakup Civelek

92

İbnü'l-Gazzî'nin "Risale fi Tekerri Ba'zî'l-Âyât mine'l-Kur'an" Adlı Eseri Örneğinde Kur'an'daki Tekrarların Bağlamsal Analizi

Contextual Analysis of Qur'anic Repetitions in the Example of Ibn al-Ghazzi's "Risale fi Tekerri Ba'zî'l-Âyât mine'l-Kur'an"

Doç. Dr. Seyfullah Efe

95

Gazze'den Anadolu'ya İlim ve İrfanın İzinde: Gazzî Ahmed Efendi (ö. 1150/1738) ve Hâşiye 'alâ Hâşiyeti'z-Zibârî 'alâ Şerhi Risâleti'l-isti'âre Adlı Eseri

In Pursuit of Knowledge and Spiritual Wisdom from Gaza to Anatolia: Gazzî Ahmad Afandi (d. 1150/1738) and His Work Titled Hâshiya 'alâ Hâshiyat al-Zibârî 'alâ Sharh Risâlat al-Isti'âra

Öğr. Gör. Dr. Timur Aşkan

99

İbnü'l-Kayserânî'nin Safvetü't-Tasavvuf'u Bağlamında Tasavvufun Savunusu ve Melâmiyye Eleştirisi

The Defense of Sufism and the Critique of the Malâmiyya in Ibn al-Qaysarânî's Safwat al-Taşavvuf

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Emektar

103

El-Mutahhar b. Tâhir El-Makdisî Düşüncesinde Yaratılışın Başlangıcı Meselesi

The Issue of the Beginning of Creation in the Thought of El-Mutahhar b. Tâhir El-Maqdisî

Dr. Öğr. Üyesi Sadi Yılmaz

107

Kudüs'ün Tarihi ve Sosyal Dokusunda Bir Simge Leylek Kulesi (Burj Al-Laqlaq)

A Symbol in the Historical and Social Fabric of Jerusalem: Stork Tower (Burj al-Laqlaq)

Dr. Hüseyin Akıncı

111

Davut Şehri Arkeolojik Kazılarında Ortaya Çıkarılmış Mimari Yapılar

Architectural Structures Revealed in the Archaeological Excavations of the City of David

Esra Çetin

115

Tarihin Kil Arşivleri: Kudüs'ün Davut Şehri'ndeki Arkeolojik Kazılarda Tespit Edilen Mühürler

Clay Archives of History: Archaeological Seals Discovered in Jerusalem's City of David

Derya Kılınç Koca

119

Kudüs'te Aile Vakıflarına Ait Mülkler (1725-1750)

Properties Belonging to Family Waqfs in Jerusalem (1725–1750)

Doç. Dr. Abdullah Çakmak, Hayrunnisa Çelik

123

Kudüs'te Hürrem Sultan Vakıflarının Yönetimi (1560-1569)

The Administration of Hürrem Sultan's Waqfs in Jerusalem (1560–1569)

Bilim Uzmanı Hatice Akyol

127

Kudüs'ün Hafızasında Bir Osmanlı Dönemi Vakfının İzini Sürmek: Bayram Çavuş Ribâtı, Mektebi ve Türbesi

Tracing the Legacy of an Ottoman-Era Waqf in the Memory of Jerusalem: The Bayram Çavuş Ribât, Maktab, and Mausoleum

Doç. Dr. Şerife Eroğlu Memiş

131

Kudüs'ün Kentsel Belleğinde Medrese ve Vakıf Kültürü: Mücîrüddîn El-Uleymî'nin Eseri Işığında Memlûk'ten Osmanlı'ya Kurumsal Süreklilik

Madrasa and Waqf Culture in the Urban Memory of Jerusalem: Institutional Continuity from the Mamluk to the Ottoman Era in Light of Mujir al-Din al-Ulaymi's Repertoire

Dr. Aynur Yalçınkaya

135

Henry Volla Morton'un Seyahatnamesi'nin Bilgileri Işığında Kudüs

Jerusalem in the Light of the Information Provided by Henry Volla Morton's Travelogue

Prof. Dr. Cavid Qasimov

139

Modern Türk Edebiyatında Filistin Direnişi: Züleyha Eş-Şihâbî-Filistin Kadın Hareketinin Doğuşu

Palestinian Resistance in Modern Turkish Literature: Zuleyha al-Shihabi: The Birth of the Palestinian Women's Movement

Doç. Dr. Nilüfer Aka Erdem

142

Modern Dönem Arap Şiir Geleneğinde Kudüs'ün Temsili: Adlandırmalar ve Sembolik Anlamlar

The Representation of Jerusalem in the Modern Arabic Poetic Tradition: Appellations and Symbolic Meanings

Şerife Ulucan, Büşra Özudoğru

146

İbn Nübâte el-Mısırî'de Kudüs: Şiirleri ve *Ḥaẓîretü'l-Üns ilâ Ḥaẓreti'l-Kuds* Rihlesi

Al-Quds in Ibn Nubâta al-Miṣrî: His Poetry and the Rihla of Ḥaẓîrat al-Uns ilâ Ḥaẓrat al-Quds

Öğr. Gör. Sabriye Mohammadi

150

Modern Dönem Filistin Hikâyelerinde Kudüs: Mekân, Kimlik ve Direnişin Edebî Kuruluşu

Jerusalem in Modern Palestinian Short Stories: The Literary Construction of Space, Identity, and Resistance

Doç. Dr. İsmail Ekinci

154

Kudüs'ün İlmî Hafızasında Mescid-i Aksâ: 16. Yüzyılda Tasdîr Halkaları ve İlim Geleneği

Al-Masjid al-Aqṣâ in Jerusalem's Scholarly Memory: Teaching Circles (Tasdîr) and the Tradition of Learning in the Sixteenth Century

Arş. Gör. Dr. Esra Evsen Aydın

158

Kudüs'ün Entelektüel Hafızası Olarak Halidi Kütüphanesi ve Kültürel Direniş

The Khalidi Library as the Intellectual Memory of Jerusalem and Cultural Resistance

Arş. Gör. Kadriye Sınmaz

162

Osmanlı Dönemi Kudüs Medreselerinde Arapça ve Belagat Öğretimi

Arabic And Rhetoric Education In The Madrasas Of Ottoman Jerusalem

Murat Görer

166

Abdülğanî en-Nablusî'nin Merceğinden Bir Şehrin Panoraması: XVII. Yüzyıl Sonu Kudüs'ünde Krizler, Hak İhlalleri ve Toplumsal Bellek

A City Panorama Through the Lens of Abd al-Ghani al-Nabulsi: Crises, Rights Violations, and Social Memory in Late 17th-Century Jerusalem

Dr. Lutfullah Kerim Bilgin

170

Birinci Dünya Savaşı'nda Kudüs-i Şerif'te Mücahidin Teşkilatı ve Direniş (1914-1918)

The Mujahedeen Organization and Resistance in Jerusalem During the First World War (1914-1918)

Dr. Murat Sorgu

174

**II. Meşrûtiyyet Döneminde Kudüs'te Bir Osmanlı Anonim Şirketi:
Filistin Ticaret Bankası**

An Ottoman Joint-Stock Company in Jerusalem during the Second Constitutional Period: The Palestine Trade Bank

Bilim Uzmanı Yasemin Aktaş

178

Fethi Şıkaki ve Filistin İslâmi Cihad Hareketi'nin Eleştirel Değerlendirmesi

A Critical Assessment of Fathi Shaqaqi and the Palestinian Islamic Jihad Movement

Doç. Dr. Tamer Yıldırım

182

**Kayıp Mekânın İzini Sürmek: Filistin'de Bellek Tahribatına Karşı
Sinematik Bir Hafıza Mekânı Olarak Palestine 36**

Tracing the Space of Loss: Palestine 36 as a Cinematic Site of Memory in Palestine
Zeynep Dönbekçi

186

**Filistin Direnişini Besleyen Entelektüel Bir Neslin Yetişmesinde Kudüs
Arap Koleji'nin Rolü (1918–1948)**

The Role of the Arab College of Jerusalem in the Formation of an Intellectual Generation Sustaining the Palestinian Resistance (1918–1948)

Öğr. Gör. Dr. Abdulkadir Karacadağ

190

**Hafıza Mekânı Olarak Kudüs: Mimari Yapının Toplumsal Kimlik Niteliği
ve Şehirde Kolektif Bilincin İnşası**

Jerusalem as a Space of Memory: Architecture as Social Identity and the Formation of Community Awareness

Prof. Dr. Adel Mohamed Zeyada el-Baheyy

194

**Moria Dağı/Harem-i Şerif Otantiklik ve Tahrifat Arasında – İlk
Kaynaklara Dayalı Bir Okuma**

جبل الموريا / الحرم القدسي الشريف بين الأصالة والتزييف قراءة في الأصول الأولى

Mount Moriah / The Noble Sanctuary between Originality and Counterfeiting: Reading in the First Principles

Prof. Dr. İhsan Deek

196

**Kudüs'teki Salahiyye Nâsiriyye Medresesi: Tefsir ve Kur'an İlimlerine
Katkısı Açısından İlmi ve Kurumsal Rolü**

المدرسة الصلاحية في القدس الناصرية ودورها العلمي والمؤسسي في خدمة التفسير وعلوم القرآن: دراسة تاريخية تحليلية

Al-Salahiyya School in Jerusalem (Al-Nasiriyya) and its Scientific and Institutional Role in the Service of Tafsir (Exegesis) and Qur'anic Sciences: A Historical and Analytical Study

Dr. Abdullatif Yasin

198

Filistinizm: Bir Kavramın Doğuşu, Dönüşümü ve Günümüzdeki Anlam Katmanları

Philistinism: The Birth, Transformation, and Contemporary Meaning Layers of a Concept

Doç. Dr. Fatih Özkan

200

Batı'nın Vicdan Krizine Karşı Ahlâkî Bir Bilinç Örneği Olarak Endülüslü İspanya

Andalusian Spain as an Example of Moral Consciousness in Response to the West's Crisis of Conscience

Arş. Gör. Dr. Mehmet Alperen Saz

204

Filistin Konusunda Akademik Sorumluluk: Filistin Akademik Düşünce Platformu

Academic Responsibility in the Palestine Issue: The Palestine Academic Thought Platform

Dr. Nurefşan Bulut Uslu

206

Kuds-ü Şerif Mutasarrıfı Olarak Ali Ekrem Bey

Ali Ekrem Bey as the Mutasarrıf of Jerusalem

Sümeyye Nur Oğlakçı Külük

210

ABD Akademisinde Filistin Meselesinin Sunumu: Ortadoğu Araştırmalarının Epistemik İnşası ve Karmaşıklık Söylemi

The Presentation of the Palestinian Question in U.S. Academia: The Epistemological Architecture of Middle East Studies and the Discourse of "Complexity"

Öğr. Gör. Dr. Abdulmecid Yasir Ekşici

212

Kudüslü Hekim et-Temîmî ve Havâssü'l-Kur'ân Disiplinine Katkısı

The Jerusalem Physician Al-Tamîmî and His Contribution to the Discipline of Ḥawâṣṣ al-Qur'ân

Doç. Dr. Sema Çelem

216

Seçilmişlerin Dini Yahudiliğin Davet Dinine Dönüşümü; Holokost Endüstrisinin Çöküşü mü?

The Transformation of Judaism, the Religion of the Chosen, into an invitation; The Collapse of the Holocaust Industry?

Doç. Dr. Esra Tüylüoğlu

220

Mescid-i Aksa Ekseninde Küresel Okumalar: Aksa Tufanı'nın Fikrî ve Manevî Temelleri

Global Readings Centered on Al-Aqsa Mosque: The Intellectual and Spiritual Foundations of the Al-Aqsa Flood

Dr. Öğr. Üyesi Bülent Uğur Koca

224

Carl Schmitt'in Partizan Teorisi Bağlamında Gazze Direnişi: Hafıza, Toprak ve Kimlik

The Gaza Resistance in the Context of Carl Schmitt's Theory of Partisanship: Memory, Territory, and Identity

Dr. Öğr. Üyesi Cem Kotan

228

Makassed İslami Yardım Derneği Hastanesi

Makassed Hospital

Prof. Dr. Kübranur Ünal

232

Kudüs'te Kadın Aktivizmi ve Kurumsal Hafıza: Hind el-Hüseyni ve Darü't-Tıfl el-Arabî (Arap Çocuk Evi)

Women's Activism and Institutional Memory in Jerusalem: Hind al-Husseini and Daru't-Tifl al-Arabî (Arab Children's Home)

Bilim Uzmanı Fatma Karaçizmeli

236

Kadı Fâdıl'ın Kudüs Fetihnâmelerinde Retorik ve Siyasi Otorite

Rhetoric and Political Authority in Qadi Al-Fadil's Conquest Epistles Of Jerusalem

Emine Özçakal

240

Kudüs'te Ramazan'ı Yaşamak: Kutsal Mekân, Aidiyet ve Maneviyat

Experiencing Ramadan in Jerusalem: Sacred Space, Belonging, and Spirituality

Vildan Yurduseven Evci

244

Türk Akademik Çalışmalarında Kudüs: Sistemantik Bir İnceleme

Jerusalem in Turkish Academic Studies: A Systematic Review

Doç. Dr. Hany İsmail Ramadan

248

El-Halil Kökenli Ailelerin Kudüs'ün Korunması ve Kimliğinin Muhafazasındaki Rolü (İngiliz Mandası Döneminin Başlangıcından Günümüze)

أثر العائلات الخليلية في حماية القدس والحفاظ على هويتها: من بداية الانتداب البريطاني إلى الوقت الحاضر

The Impact of Hebron Families on Protecting Jerusalem and Preserving its Identity: From the Beginning of the British Mandate to the Present

Prof. Dr. Muhammed Eid Mahmoud Al-Saheb

250

1967-2025 Yılları Arasında Kudüs Tiyatrosu ve Filistin Kimliğinin Korunmasındaki Rolü

المسرح المقدسي ما بين (١٩٦٧-٢٠٢٥م) ودوره صون الهوية الفلسطينية

Jerusalem Theater between 1967 and 2025 and its Role in Preserving Palestinian Identity

Prof. Dr. Mashhour Al-Habazi

254

Memlûkler Döneminde Anadolu Halkının Kudüs'e Katkıları

من إسهامات أبناء الأناضول في القدس في العصر المملوكي

Contributions of the Anatolians in Jerusalem during the Mamluk Period

Dr. Öğr. Üyesi Mohamed Shaaban Abdelhamid

258

Filistin Büyük İsyanı'nın Lideri: Abdülkadir el-Hüseynî

عبد القادر الحسيني قائد الثورة الفلسطينية الكبرى

Abdul-Qadir al-Husseini: A Leader of the Great Palestinian Revolt Dr. Ahmet
Arsalan

262

Takdim

Allah'ın adıyla,

Merkezinde Kudüs'ün bulunduğu Mukaddes Toprakları ve yaşanan zulümleri dinî ve millî bağlarımız üzerinden duyurmayı hedefleyerek yola çıkmamızın üzerinden beş yıl geçti. Bu süre içinde Kudüs dünya gündemindeki yerini korumaya devam etti. Gelineen noktada zalimlerin maskelelerini çıkardığı, mazlumların kendilerine yapılan zulmün yanı sıra dünyanın sessizliği altında ezildiği bir dönemi yaşıyoruz. Bu süreç artık geleneksel hâle gelen sempozyumumuzun hız kesmeden yeni çalışmalarla devamını gerekli kılıyor.

Tarihi ve ev sahibi olduğu medeniyetler açısından Kudüs, insanlığın kadim şehirlerindendir. Yüz yılı aşkın süredir bu topraklarda yaşananlar onun bölgenin ve dünyanın mihenk taşı olduğunu defalarca göstermiştir. Kudüs, coğrafi katmanlılığının yanı sıra ev sahipliği yaptığı değerler açısından da çözülmesi güç bir denklemdir. O, sadece taş yapıların değil hassas bir ruhun da sahibi olduğunu her fırsatta göstermektedir.

Bu yılki temamız “KUDÜS’ÜN HAFIZASI: Öncü İsimler, Vakıflar ve Kurumlar” başlığını taşıyor. Neden bu başlığı seçtik? Çünkü Kudüs üzerinde yürütülen sistemli yok edilme planıyla hem yaşayan nüfusunu kaybediyor hem de bölgedeki nüfuzunu kaybetmesi için çaba harcanıyor. Bilginin ve barışın hâkim olmasını arzulayan bizler için bu “hafıza silme” politikasına karşı çıkmanın en temel yollarından biri bölge halkının gösterdiği direncin kaydını tutmak. Bu kitapta yer alan her bildiri, bu kutsal şehrin hafızasına vurulan bir mühür niteliği taşımaktadır.

Her geçen gün araştırmacıların ilgisinin arttığını özellikle bu yıl yurt içi ve yurt dışından yüz elliden fazla tebliğ başvurusu aldığımızı düşününce kat ettiğimiz yolun önemini daha iyi fark edebiliyoruz. Burada Kudüs’ü, bir daha değerini kaybetmemek üzere akademinin gündemine taşımanın onurunu yaşadığımızı belirtmek isteriz.

Bu vesileyle, sempozyumumuza katkı sunan başta Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Uluslararası Filistin Dayanışma Birliği (UFİDAB), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İSLARA) mensuplarımıza müteşekkirimiz. Sempozyuma bildirileriyle katılan değerli bilim insanlarına, düzenleme ve bilim kurullarında emek veren hocalarımıza destekleriyle bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağladıkları için gönülden teşekkür ederiz.

Elinizdeki bu eserin, Kudüs'ün özgür ve aydınlık yarınlarına bir nebze de olsa ışık tutması temennisiyle.

Doç. Dr. Sema Çelem

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

Mekân ve Hareket Bağlamında Kudüs'teki İbadethâneler

Doç. Dr. Rabia Mert

Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

rabiamert@sinop.edu.tr

Kudüs; Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam için dini önem atfedilen ve zengin tarihsel birikime sahip bir şehirdir. Kudüs'teki Mescid-i Aksâ, Müslümanların namaz ibadetinin, Süleyman Mabedi, Yahudilerin kurban ibadetlerinin mahallidir. Kıyamet Kilisesi, Hıristiyanların dua yeridir. Dini anlam ile iç içe geçmiş Kudüs tarihi, buradaki ibadethânelerin görünür hale gelmesini sağlamıştır. Kudüs, üç dinin tarihinin kesişme noktası konumundadır ve buradaki ibadethaneler ise konunun girift yapısını yansıtmaktadır. Kudüs'teki ibadethaneler, tarihi varlıkları yanında günümüzle bağını devam ettirerek geçmiş ile bugün arasında bütünleşmeyi sağlamaktadır. Ayrıca Kudüs pek çok savaş ve yıkım görmesine rağmen buradaki ibadethaneler ayakta kalmaya devam etmiştir. Bu haliyle ibadethaneler Kudüs'ün tarihindeki üç dinin tecrübesini göstermekte ve bir arada yaşamının önemine işaret etmektedir. Bu makalede Kudüs'ün üç dinde son derece önemli bir yer olmasındaki etkenler arasında bulunan ibadethânelerden bahsedildi. Müslümanlar için Mescid-i Aksâ, Kudüs'ün dini önemini oluştururken Süleyman Mabedi kendilerini toprakla bağlantılı gören Yahudiler için arzulanan bir yerdir. Hıristiyanlar içinse Mesih İsa'nın hatıralarının bulunduğu yer olan Kıyamet Kilisesi Kudüs'ü önemli kılmaktadır. Bahsedilen bu ibadethaneler, dini anlamları ve işlevsel boyutlarıyla birlikte ele alınmıştır. Başka bir ifadeyle Kudüs'teki cami, kilise ve havraların tarihte ortaya çıkışı, işlevsel boyutlarını yansıtacak şekilde o ibadethanede gerçekleştirilen dini pratikleri içeren bilgilerle birlikte sunulmuştur. Böylece Kudüs'ün üç din için önemli bir kutsal mekân olması yanında onun devamlı hareket halinde olmasından söz edilmiştir. Bu makalede Kudüs, ibadethaneler özelinde mekân ve hareket bağlamında ele alınarak Kudüs'ün üç dinin mensupları arasındaki uzlaşmaz tartışmaların anlaşılması ve çözümüne katkı

sağlanması hedeflenmiştir. Kudüs'te üç dinin mensuplarının ortak ziyaret yerlerinin izi sürülmüştür. Kudüs ile ilgili çalışmaların çoğunda şehir tanıtılmakta, dini önemi ve tarihinden bahsedilmekte ancak buradaki sorunun tespiti ve çözümüne dair kısıtlı bilgi verilmektedir. Bu bağlamda Kudüs'te üç dinin mensuplarının ziyaret yerlerinin bilinmesi ve konunun sosyal boyutuyla birlikte ele alınmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Farklı dinlerin ibadethaneleri karşılaştırma metodu ile incelenmiş dinlerin ilgilerinin anlaşılması için fenomenoloji metodu kullanılmıştır. Çalışmamızda Kudüs'te camiler, kiliseler ve havralar başlıkları açılarak insanların önem verip ziyaret ettikleri yerlerle ilgili örnekler incelenmiş, böylece Kudüs üzerindeki tartışmalar ve bunun gündelik hayata nasıl yansıdığı tetkik edilmiştir. Bu kapsamda bir çalışma bulunmadığı için literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca Kudüs'ü ibadethaneler özelinde inceleyen bu çalışmanın, ibadethanelerin Kudüs'ün dini kimliğinin oluşmasındaki önemi itibariyle daha geniş araştırmalara katkıda bulunması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Kudüs, İbadethâne, Mekân, Hareket.

Places of Worship in Jerusalem in the Context of Space and Movement

Jerusalem is a city with a rich historical background and religious significance for Judaism, Christianity and Islam. Al-Aqsa Mosque in Jerusalem is the place of Muslim prayer, Temple of Solomon is the place of Jewish sacrifice, and Church of the Resurrection is place of Christian prayer. History of Jerusalem, which is intertwined with religious meaning, has made places of worship here visible. Jerusalem is the intersection of the history of three religions, and places of worship here reflect the intricate structure of the subject. Places of worship in Jerusalem, in addition to their historical assets, continue their connection with the present and provide integration between the past and the present. In addition, despite Jerusalem experiencing many wars and destruction, places of worship here have continued to stand. In this way, places of worship show the experience of three religions in history of Jerusalem and point to the importance of living together. This article discusses places of worship, which are among the factors that make Jerusalem such an important place for three religions. For Muslims, Al-Aqsa Mosque constitutes religious importance of Jerusalem, while Temple of Solomon is a desired place for Jews who see themselves as connected to the land. For Christians, Church of the Resurrection, where the memories of Jesus Christ are located, makes Jerusalem important. These places of worship mentioned are discussed together with their religious meanings and functional dimensions. In other words, the emergence of mosques, churches and synagogues in Jerusalem in history is presented together with information including religious practices carried out in that place of worship in a way that reflects their functional dimensions. This article aims to contribute to the understanding and solution of the irreconcilable debates between the members of three religions in Jerusalem by examining Jerusalem in the context of place and movement, with a special focus on places of worship. The common places of visit of the members of three religions in Jerusalem have been traced. In most studies on Jerusalem, city is introduced, its religious importance and history are mentioned, but limited information is given on the determination and solution of the problem here. In this context, the importance of knowing places visited by the members of three

religions in Jerusalem and addressing the issue with its social dimension becomes evident. Places of worship of different religions were examined with the comparative method and the phenomenological method was used to understand the interests of religions. In our study, examples of places that people attach importance to and visit under the titles of mosques, churches and synagogues in Jerusalem were examined, thus examining the discussions on Jerusalem and how this is reflected in daily life. Since there is no study in this scope, it is expected to contribute to the literature. In addition, it is hoped that this study, which examines Jerusalem specifically in terms of places of worship, will contribute to broader research in terms of the importance of places of worship in the formation of the religious identity of Jerusalem.

Keywords: History of Religions, Jerusalem, Place of Worship, Place, Movement.

Kudüs'ün Endülüslü ve Mağribli Mücavirleri

Doç. Dr. Zehra Gözütok Tamdoğan

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ztamdogan@nku.edu.tr

Kudüs, insanlık belleğinde coğrafi, dinî, sosyo-kültürel olarak en çok ön plana çıkan mekân olmuştur denilebilir. Kudüs, hacca gidişte yahut dönüşte uğranılması bir gelenek haline gelmiş; mücâvir olarak oradaki ilmî ve dinî havanın teneffüsü arzusunda olanların kısa yahut uzun süreli mekânı olmuştur. Oradaki zengin ilmî birikimden faydalanan Meğaribeliler kendi ilmî faaliyetlerini de bölgeye takdim etmişlerdir. Hatta Kudüs ve civarında idarî ve ilmî çeşitli görevlere de tayin edilmişlerdir. Ayrıca Kudüs'ün Haçlı işgalinden kurtarılması için gerçekleştirilen cihat faaliyetlerine de katılmışlardır. Özellikle uzak Batı İslâm topraklarından bu yolculuğu başarmış olanlar için bu kutsal hatıralar çoğu defa kitap olarak da kendi topraklarındaki din kardeşleri başta olmak üzere tarihe hazine olarak bırakılmıştır. er-Rihle de denilen bu eserler bölgenin coğrafi yapısı, toplumsal durum, iktisadî hayat ve Müslüman–Hristiyan ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmada özellikle Mâlikî fıkıh âlimi Turtuşî (ö. 520/1126), Endülüslü fakih ve muhaddis Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), Endülüslü seyyah İbn Cübeyr (ö. 614/1217), İbn Battûta (ö. 770/1368), Endülüslü kadı ve şair Belevî (ö. 780/1378?), Müdeccen Abdullah es-Sabbâh, İbn Haldûn (ö. 808/1406), Ayyâşî (ö. 1090-1679), Kudüs'ün Hanefî Müftüsü Mağribli Muhammed b. Muhammed el-Tâfilâtî (ö. 1191/1777) ve diğer bazı isimler üzerinden Kudüs okumaları yapılacaktır. Mağrib ve Endülüs ulemâsının Kudüs'e ait hatıra ve düşünceleri kendi rihleleri üzerinden anlatılacaktır. Çalışma, bu isimlerin Kudüs'te mücavir olarak kaldıkları süreç hakkında söylediklerini, anlattıklarını, hissettiklerini bir bütün halinde vermeyi amaçlamaktadır. Bu isimler Kudüs'ün Eyyûbî ve Memlûk dönemi gelişmiş ilmî hayatlarından etkilendikleri gibi kendi birikimleriyle de bölgeyi çeşitli ilim ve telifatla etkilemişlerdir. Ayrıca sadece hem kendi münazaralarında hem de ehl-i zimme ile yaptıkları ilmî münazaralarda bu zenginliği artırmış

ve bu gelenekte önemli hizmetler etmişlerdir. Dolayısıyla Endülüslü ve Mağribli ulema ve hacılar bölgenin siyasî, askerî, ilmî ve kültürel olarak Kudüs'e etkileri hem kendi eserleri hem de başka ulemanın rivayetleriyle kurgulanacaktır. Bu ulemanın şehre katkısında fıkıh, hadis ve dil çalışmalarıyla, ilmin ve ilim meclislerinin önemi yanı sıra Kudüs'ün faziletlerine dair yazdıkları eserlerle de bir geleneğe katkı sunmuşlardır. Bu kültürel boyut da iki bölge arasındaki bir bağ olarak ifade edilebilir. Kudüs'le ilgili bu tür ilmî ve kültürel çalışmalar lisansüstü çalışmalarda yapay zekâ programlarının katkısıyla pratik hale getirilerek Batı Müslümanlarının Kudüs'le olan bağları ve ilişkileri hem tedris ve telifat hem de kültürel aktarım olarak daha belirgin hale getirilebilir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Kudüs, Endülüs, Mağrib, İbn Cübeyr, İbnü'l-Arabî, Belevî, es-Sabbâh, Ayyâşî, Tâfilâtî.

Andalusian and Maghribi Mudjâwirûn of Jerusalem

Jerusalem can be said to be the most prominent place in humanity's memory in terms of geography, religion, and socio-culture. Jerusalem has become a tradition to visit on pilgrimages to and from Mecca; it has also been a place of residence, for short or long stays, for those wishing to experience its scholarly and religious atmosphere. The Maghrebis, benefiting from the rich scholarly heritage there, also introduced their own scholarly activities to the region. They were even appointed to various administrative and scholarly positions in and around Jerusalem. Furthermore, they participated in the jihad activities undertaken to liberate Jerusalem from Crusader occupation. Especially for those who undertook this journey from the far western Islamic lands, these sacred memories were often left as treasures for history, primarily for their fellow Muslims in their own lands, in the form of books. These works, also known as *er-Rihla*, offer detailed information about the region's geography, social conditions, economic life and Muslim-Christian relations. This study will focus on readings of Jerusalem, particularly through the lens of the Maliki jurist Turtushi (d. 520/1126), the Andalusian jurist and hadith scholar Abu Bakr Ibn al-Arabi (d. 543/1148), the Andalusian traveler Ibn Jubayr (d. 614/1217), Ibn Battuta (d. 770/1368), the Andalusian judge and poet Balawi (d. 780/1378?), the Mudejar Abdullah al-Sabbah, Ayyashi (d. 1090-1679), the Hanafi Mufti of Jerusalem Muhammad b. Muhammad al-Tafilati (d. 1191/1777) and several other figures. The memories and thoughts of scholars from the Maghreb and Andalusia regarding Jerusalem will be narrated through their own journeys. This study aims to present, in a holistic manner, what these figures said, narrated, and felt about their time as residents of Jerusalem. These individuals were influenced by the advanced intellectual life of Jerusalem during the Ayyubid and Mamluk periods, and they also influenced the region with their own knowledge and writings. Furthermore, they enriched this tradition through their own debates and scholarly discussions with the Ahl al-Dhimma (non-Muslims living under Muslim rule), making significant contributions to this tradition. Therefore, the political, military, intellectual, and cultural impact of Andalusian and Maghrebian

scholars and pilgrims on Jerusalem will be constructed through both their own works and the accounts of other scholars. These scholars contributed to the city through their studies in jurisprudence, hadith, and language, highlighting the importance of knowledge and scholarly gatherings, as well as writing works on the virtues of Jerusalem, thus contributing to a tradition. This cultural dimension can also be expressed as a link between the two regions. Such scholarly and cultural studies related to Jerusalem can be made practical in postgraduate studies with the contribution of artificial intelligence programs, making the ties and relations of Western Muslims with Jerusalem more prominent, both in terms of teaching and writing, and in terms of cultural transmission.

Keywords: Islamic History, Jerusalem, Andalusia, Maghreb, Ibn Jubayr, Ibn al-Arabi, Balawi, al-Sabbah, Ayyashi, Tafilati.

Mescid-i Aksa Örneğinde Vakıf Hukuku

Dr. Öğr. Üyesi Tuba Hacer Korkmaz

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
thkorkmaz@fsm.edu.tr, thykorkmaz@gmail.com

Vakıf kurumu, İslam medeniyetinde kutsal mekânların korunması, idamesi ve toplumsal işlevlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından merkezi bir role sahiptir. Bu müessese, ibadet mekânlarının fiziki varlığının korunmasının yanı sıra, eğitim, sosyal yardım ve kamusal hizmetlerin sürekliliğini teminat altına alan hukuki bir yapı olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda Mescid-i Aksa, sahip olduğu dinî ve tarihî konum sebebiyle vakıf hukukunun en erken dönemlerden itibaren uygulandığı ve zamanla kurumsallaştığı başlıca mekânlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Mescid-i Aksa ve Beytülmakdis vakıfları, klasik fıkıh literatüründe hem teorik hükümler hem de tarihsel uygulamalar bağlamında sıkça ele alınmış; vakfın kuruluşu, bağlayıcılığı, ebediliği ve vakıf mallarının dokunulmazlığı gibi temel ilkelerin somut biçimde gözlemlenebildiği örnekler arasında yer almıştır. Özellikle mescid vakıflarının diğer vakıf türlerinden farklı olarak özel bir hukuki statüye sahip olduğu, bu statünün vakıf hukukunun gelişiminde belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde önemli bir ilim merkezi konumunda bulunan Kudüs ilim havzası, vakıf hukuku alanında yetkin çok sayıda fakihin yetiştiği bir coğrafya olmuştur. İbn Kudâme el-Makdisî, Mecdüddin İbn Teymiyye, Ziyâeddin el-Makdisî ve Tâceddin es-Sübkî gibi âlimler, eserlerinde Mescid-i Aksa vakıflarına dair fikhî hükümleri ele almış; vakıf gelirlerinin tahsisi, mütevellî tayini, tamirat faaliyetleri ve kadı denetimi gibi konuları Kudüs uygulamaları üzerinden açıklamışlardır. Bu durum, Aksa vakıflarının yalnızca yerel bir uygulama alanı değil, aynı zamanda İslam vakıf hukukunun şekillenmesinde referans teşkil eden bir model olduğunu göstermektedir. Klasik vakıf hukuku eserlerinde Mescid-i Aksa, vakfın ebediliği, vakıf şartlarının değiştirilemezliği ve vakıf mallarının satılamazlığı ilkelerinin en güçlü biçimde temsil edildiği örneklerden biri olarak değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte, vakıfların şer'î denetiminin kadılar eliyle yürütülmesi, Aksa vakıflarının hukuki meşruiyetini ve sürekliliğini teminat altına alan temel unsurlardan biri olmuştur. Memlûk ve Osmanlı dönemlerinde Kudüs kadılarının aynı zamanda vakıf nezareti görevini üstlenmesi, bu denetim mekanizmasının kurumsal bir nitelik kazandığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma, İslam hukukunda vakıf müessesesinin teorik çerçevesini ve tarihsel uygulamasını, Mescid-i Aksa vakıfları örneği üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada klasik fıkıh eserleri, biyografik kaynaklar ve şer'îye sicilleri birlikte değerlendirilerek, Aksa vakıflarının İslam vakıf hukukundaki yeri ve bu vakıfların kutsal mekânların korunmasındaki rolü ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mescid-i Aksa, Beytülmakdis, Kudüs, Vakıf Hukuku, Fıkıh.

Waqf Law in the Case of Al-Aqsa Mosque

The waqf institution holds a central role in Islamic civilization in terms of the protection, maintenance, and sustainability of the social functions of sacred sites. This institution has been shaped as a legal structure that ensures not only the physical preservation of places of worship but also the continuity of education, social assistance, and public services. In this context, Al-Aqsa Mosque, due to its religious and historical significance, stands out as one of the main sites where waqf law has been applied since the earliest periods and gradually institutionalized. The waqfs of Al-Aqsa Mosque and Bayt al-Maqdis have been frequently discussed in classical fiqh literature both theoretically and practically, serving as concrete examples for observing fundamental principles such as the establishment, binding nature, perpetuity, and inviolability of waqf property. Particularly, mosque waqfs held a special legal status that distinguished them from other types of waqfs, a status that played a decisive role in the development of waqf law. Jerusalem, as a major center of scholarship within the Shafi'i and Hanbali schools, produced numerous jurists specializing in waqf law. Scholars such as Ibn Qudamah al-Maqdisi, Majduddin Ibn Taymiyya, Ziyaddin al-Maqdisi, and Taj al-Din al-Subki addressed the fiqh of Al-Aqsa waqfs in their works, discussing issues such as the allocation of waqf revenues, appointment of mutawallis, maintenance activities, and judicial supervision through local qadis. This indicates that Al-Aqsa waqfs were not only local implementations but also served as a model influencing the formation of Islamic waqf law more broadly. In classical waqf law texts, Al-Aqsa Mosque represents one of the strongest examples of principles such as the perpetuity of waqfs, the inviolability of waqf conditions, and the prohibition of selling waqf property. Moreover, the supervision of waqfs by qadis ensured the legal legitimacy and continuity of Al-Aqsa waqfs. During the Mamluk and Ottoman periods, the dual role of qadis as both judges and waqf supervisors demonstrates the institutionalization of this supervisory mechanism. This study aims to examine the theoretical framework and historical practice of the waqf institution in Islamic law through the example of Al-Aqsa waqfs. By evaluating classical fiqh texts, biographical sources, and shari'a court registers, the study seeks to elucidate the role of Al-Aqsa

waqfs within Islamic waqf law and their contribution to the preservation of sacred sites.

Keywords: Al-Aqsa Mosque, Bayt al-Maqdis, Jerusalem, Waqf Law, Fiqh.

Arşiv Belgeleri Işığında İngiltere'nin Filistin'deki “White Paper” Politikası ve Yahudi Göçü (1922-1939)

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Dinçel

Polis Akademisi İç Güvenlik Fakültesi

yusuf.dincel@pa.edu.tr

Bu çalışmada, İngiltere'nin Filistin'de uygulamış olduğu Yahudi göç politikası, 1922 tarihli “Churchill White Paper”, 1930'daki “Passfield White Paper” ve son olarak 1939 tarihli “MacDonald White Paper” belgeleri çerçevesinde incelenmiştir. Bu belgelerin yayınlanmasından sonra Filistin'deki Arapların tepkileri ve Yahudiler ile Araplar arasındaki çatışmalar Milletler Cemiyeti Arşiv belgeleri ile İngiliz Arşiv belgeleri ışığında ele alınmıştır. Bu çalışma, nitel doküman analizi yöntemine dayalı olarak ve örnek olay incelenmesi suretiyle hazırlanmıştır. Ayrıca Milletler Cemiyeti tutanakları ile İngiliz Dışişleri Bakanlığına ait resmî yazışmalar, karşılaştırmalı analiz yöntemiyle tarihsel bir çerçevede değerlendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan manda yönetimi, Filistin'i hem uluslararası diplomasi-nin hem de kitlesel göç hareketlerinin merkezine haline getirmiştir. White Paper'lar bu sürecin hukuki çerçevesini oluşturmuş; ancak İngiltere'nin ortaya koyduğu bu belgeler, beklenenin aksine Filistin'e Yahudi göçünü durdurmak yerine çoğu zaman göçü hızlandıran siyasi ve psikolojik etkiler yaratmıştır. 1922 tarihli Churchill White Paper, Balfour Deklarasyonu'nun yorumunu resmileştirerek Yahudi göçünü hukuki güvence altına almış ve göçü “ekonomik kapasite” kavramına bağlamış olsa da bu durum Siyonist organizasyonlara yeni bir hareket alanı açmıştır. Belgelerde, bu tarihten sonra Yahudi Ajansı ve diğer örgütlerin göç kapasitesini artıracak mali ve lojistik ağlarını hızla genişlettiği görülmektedir. 1930 tarihli Passfield White Paper ise artan Arap tepkileri ve toprak sorunları karşısında Yahudi göçünü sınırlamayı hedeflemiştir. Ancak Milletler Cemiyeti yazışmaları ve İngiliz istihbarat raporları, bu belgenin yayımlanmasının ardından Siyonist çevrelerde güçlü bir seferberlik duygusu yarattığını ortaya koymaktadır.

Göçün kısıtlanacağı yönündeki beklenti, Avrupa'daki Yahudi nüfusu arasında Filistin'e yönelimi daha da hızlandırmış ve özellikle Doğu Avrupa kaynaklı göçler ivme kazanmıştır. Böylece sınırlama amacıyla ilan edilen düzenleme, gerçekte sahada göçü teşvik eden bir konjonktür yaratmıştır. 1939 tarihli MacDonald White Paper ise Yahudi göçüne kesin kotalar koyarak, daha sert bir politika değişimini amaç edinmiş görünmekteydi. Ancak yaklaşan İkinci Dünya Savaşı ve Siyonist örgütlerin uluslararası kamuoyunu harekete geçiren faaliyetleri, bu belgenin yarattığı psikolojik baskıyı daha da arttırmıştır. Arşiv belgeleri, bu dönemde yasa dışı göç ağlarının geliştiğini, İngiltere'nin denetim kapasitesinin ciddi biçimde zayıfladığını ve Akdeniz üzerinden Filistin'e yönelik düzensiz göçün hız kazandığını açıkça göstermektedir. Ortaya çıkan bu tablo, İngiltere'nin Filistin'de tarafsız bir manda yöneticisi gibi hareket etmediğini; aksine bölgenin geleceğini belirleyecek nüfus yapısını bilinçli tercihler yoluyla dönüştürdüğüne işaret etmektedir. White Paper belgeleri, bu dönüşümün hukuki kılıfını oluştururken, fiili uygulamalar Yahudi göçünün artmasına ve kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. Böylece Filistin'deki demografik değişim, kendiliğinden gelişen bir süreç olmaktan çıkmış ve büyük ölçüde yönlendirilen bir siyasal mühendisliğin sonucu hâline gelmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, İngiltere'nin White Paper politikalarının Yahudi göçünü sınırlamak yerine, uzun vadeli stratejik hedefler doğrultusunda artırıcı bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Arşiv belgeleri, Filistin meselesinin bugün aldığı biçimin yalnızca bölgesel çatışmaların değil, aynı zamanda manda döneminde uygulanan bu yönlendirici nüfus politikalarının doğrudan bir mirası olduğunu açık biçimde göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, İngiltere, Manda Yönetimi, Yahudi Göçü, Siyonizm.

The Britain's "White Paper" Policy in Palestine and Jewish Migration in the Light of Archival Documents (1922–1939)

This study examines the Jewish immigration policy implemented by Britain in Palestine within the framework of the 1922 "Churchill White Paper", the 1930 "Passfield White Paper", and finally the 1939 "MacDonald White Paper". The reactions of the Arabs in Palestine following the publication of these documents and the conflicts between Jews and Arabs are examined in light of League of Nations Archive documents and British Archive documents. This study was prepared based on qualitative document analysis and case study methods. Furthermore, the League of Nations minutes and official correspondence from the British Foreign Office were evaluated within a historical framework using comparative analysis. The mandate established after World War I placed Palestine at the center of both international diplomacy and mass migration movements. White Papers established the legal framework for this process; however, contrary to expectations, these documents produced by Britain often created political and psychological effects that accelerated Jewish immigration to Palestine rather than halting it. The 1922 Churchill White Paper formalized the interpretation of the Balfour Declaration, providing legal assurance for Jewish immigration and linking it to the concept of "economic capacity", but this opened up a new sphere of action for Zionist organizations. Documents show that after this date, the Jewish Agency and other organizations rapidly expanded their financial and logistical networks to increase their immigration capacity. The 1930 Passfield White Paper, on the other hand, aimed to limit Jewish immigration in the face of growing Arab reactions and land issues. Yet, League of Nations correspondence and British intelligence reports reveal that the publication of this document sparked a strong sense of mobilization among Zionist circles. Expectations that immigration would be restricted accelerated the movement of the Jewish population in Europe towards Palestine, with immigration from Eastern Europe gaining momentum in particular. Thus, the regulation announced with the aim of restriction actually created a situation that encouraged immigration in practice. The 1939 MacDonald White Paper, on the contrary,

appeared to aim for a more stringent policy shift by imposing strict quotas on Jewish immigration. However, the approaching Second World War and the activities of Zionist organizations that mobilized international public opinion further intensified the psychological pressure created by this document. Archival documents clearly show that illegal immigration networks developed during this period, that Britain's capacity for control seriously weakened, and that irregular immigration to Palestine via the Mediterranean accelerated. This picture that emerges indicates that Britain did not act as a neutral mandate administrator in Palestine; rather, it consciously transformed the demographic structure that would determine the region's future through deliberate choices. While the White Paper documents provided the legal cover for this transformation, actual practices paved the way for increased Jewish immigration and institutionalization. Thus, the demographic change in Palestine ceased to be a spontaneous process and became largely the result of deliberate political engineering. In conclusion, this study demonstrates that the Britain's White Paper policies served to increase Jewish immigration rather than restrict it, in line with long-term strategic objectives. Archival documents clearly show that the current form of the Palestine issue is not only a result of regional conflicts but also a direct legacy of these directive population policies implemented during the Mandate period.

Keywords: Palestine, Britain, Mandate Administration, Jewish Immigration, Zionism.

Filistin'in Kurucu Nesli Sahâbîler (Filistin'de Bulunan, Yerleşen ve Vefat Eden Sahâbîler)

Dr. Abdulcelil Alpkıray

Diyaret İşleri Başkanlığı

celilalp@hotmail.com

Filistin coğrafyası henüz Mekke döneminde Müslümanların ilgi odağında olan bir yer idi. Zira Mekke döneminde ve Medine'nin ilk dönemlerinde kible olarak Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kılınmakta idi. Filistin'in fetih hareketi Hz. Ebû Bekr zamanında başladı. Hz. Ömer döneminde tüm Filistin coğrafyası fethedildi ve Kudüs Müslümanların idaresine geçti. Fetih hareketleri sırasında Filistin coğrafyasında Bizanslılarla ilk karşılaşma Ecnâdeyn bölgesinde oldu. Bizanslılarla yapılan savaşta bu savaşta yirmi bir sahâbî şehit oldu ve bu topraklara defnedildiler. Filistin'in Amvâs beldesinde ortaya çıkan veba salgınında hastalıktan dolayı birçok sahâbî vefat etmiştir. Bir kısmı Filistin topraklarında bir kısmı ise günümüz Ürdün sınırlarına defnedilmiştir. Savaşlarda şehit olan ve Amvâs bölgesindeki hastalıktan vefat eden sahâbîlerin dışında Filistin bölgesine yerleşen ve bu topraklarda vefat eden sahâbîler bulunmaktadır. Filistin şehirlerinden Kudüs başta olmak üzere Beyt Cebrin, Remle, Kaysariyye ve Askalan şehirlerine yerleşimler gerçekleşmiştir. Filistin'in fethinde yer alan büyük komutan Ebû Ubeyde b. Cerrâh başta olmak çok sayıda sahâbî fetihde yer almış ve fetih sonrası buraya yerleşen sahâbîler olmuştur. Halife Hz. Ömer, fetih sonrasında Kudüs'ü ziyaret etmiştir. Bu bölgeye yerleşen sahâbîler arasında Ubâde b. Sâmit, Kurz b. Alkame, Şeddâd b. Evs, Temîm-i Dârî ve Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh gibi önde gelen isimler bulunmaktadır. Filistin'de bulunan, yerleşen, vefat eden ve şehit düşen sahâbî sayısı mevcut veriler ışığında yaklaşık yetmiş adet civarındadır. Filistin'in kolektif hafızası olan sahâbe nesli, vefatları sonrasında geride bıraktıkları mezar taşları ile kimlik inşasında ve mekânsal hafızanın oluşmasında öncü rol üstlenmişlerdir. Bu sahâbî türbelerinin bir kısmı günümüzde İsrail'in

işgali altında ve Müslümanların ziyaretine kapatılmış durumdadır. Filistin topraklarındaki bu sahâbe türbeleri, tarihî süreklilik ve mekânsal aidiyet bağlamında kültürel antropolojiye tarihi süreçte büyük katkı sağlamıştır. Bu katkının günümüzde de devam etmesini sağlamak adına sahâbîlerden kimlerin Filistin topraklarında bulunduğunu ve bu sahâbîlerden mezar yerleri bilinen sahâbîlerin kimler olduğu ve türbelerinin nerede bulunduğunu öğrenmek gerekmektedir. Kültürel hafızanın yok edilmesi için sahâbe türbelerine engel koyan işgal yönetimi aynı zamanda şehirlerin isimlerini de değiştirerek toponomik işgal faaliyetini de sürdürmektedir. Bu araştırma Filistin coğrafyasında bulunmuş, bölgeye yerleşmiş ve bu topraklarda şehit olmuş veya vefat etmiş sahâbîlerin isimlerini derlemeyi amaçlayan deskriptif bir çalışmadır. Fetih sonrasında valilik, ordu komutanlığı, kadılık ve muallimlik gibi farklı idari görevlerle görevlendirilen sahâbîlerin isimlerine yer verilecektir. Çalışmada sahâbe biyografileri, İslam tarihi kaynakları, seyahatnameler ve coğrafya kaynakları taranarak verilere ulaşılmaya çalışıldı. Coğrafi konumların tespitinde klasik kaynaklarda ismi geçen yerleşim yerlerinin günümüzdeki karşılıkları tespit edilerek Filistin coğrafyasındaki toponomilerine değinilmiştir. Günümüzde var olmayan ve tarihi süreçte yıkılan, savaşlarda harap olan yerleşim yerlerinin konum tespiti için arkeolojik atlaslardan elde edilen verilerle yerleri tespit edilmeye çalışıldı. Tam konumu belirlenemeyen yerlerin ise yaklaşık konumları belirlendi. Dijital harita uygulamalarından istifade ile yerleşim yerleri işaretlenerek uygulama üzerinden takip edilebilmesi sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Filistin, Kudüs, Sahâbe.

The Founding Generation of the Sahāba in Palestine (Companions Who Lived, Settled, and Died There)

The geography of Palestine had already been a focal point of interest for Muslims during the Meccan period. In fact, throughout the Meccan era and the early years in Medina, prayers were performed facing al-Masjid al-Aqsa in Jerusalem as the qibla. The military campaigns for the conquest of Palestine began during the caliphate of Abû Bakr, and under caliph ‘Umar the entire region was brought under Muslim control, with Jerusalem passing into Islamic administration. During these campaigns, a significant number of sahābas were martyred in the battle fought in the region of Ajnâdayn and were buried there. Moreover, many sahābas died in the plague that broke out in the town of ‘Amwās. In addition to those who were martyred in battle or who perished in the epidemic, there were sahābas who settled in Palestine and passed away there. Settlements were established in several Palestinian cities, most notably Jerusalem, as well as Bayt Jibrîn, Ramla, Caesarea, and Ascalon. Among the prominent figures who participated in the conquest was the great commander Abû ‘Ubayda b. al-Jarrâḥ, along with numerous other sahābas who later settled in the region. Following the conquest, Caliph ‘Umar himself visited Jerusalem. Notable sahābas who resided in Palestine include ‘Ubâda b. al-Şâmit, Kurz b. ‘Alqama, Shaddâd b. Aws, Tamîm al-Dârî, and ‘Abdallâh b. Saḍ b. Abî Sarḥ. The generation of the sahābas, who constitute the collective memory of Palestine, played a pioneering role in identity formation and the construction of spatial memory through the tombstones they left behind. Some of these shrines are today under Israeli occupation and remain inaccessible to Muslim visitors. For Muslims, the shrines of the sahābas in Palestine hold profound significance in terms of historical continuity and spatial belonging. As the founding generation, the sahābas contributed greatly to the cultural anthropology of Muslim collective memory throughout history. To ensure the continuation of this contribution today, it is essential to identify which sahābas lived in Palestine, which of them have known burial sites, and where their shrines are located. The occupation administration, which obstructs the shrines of the sahāba to erase cultural memory, also continues its activities

of toponymic occupation by changing the names of the cities. This study is a descriptive work that aims to compile the names of sahâbas who resided in Palestine, were martyred, or passed away there. It also records those sahâbas who were appointed to various administrative positions after the conquest, such as governorship, military command, judiciary, and teaching. The research draws upon biographical accounts of the sahâbas, sources of Islamic history, travelogues, and geographical works. In determining geographical locations, the study identifies the modern equivalents of settlements mentioned in classical sources, thereby addressing the toponymy of Palestine. For sites that no longer exist—destroyed in the course of history or ruined in wars—their locations were approximated using data from archaeological atlases. Where exact positions could not be established, approximate coordinates were determined. Digital mapping applications were employed to mark these settlements, enabling their systematic tracking.

Keywords: Hadith, Palestine, Jerusalem, Sahâba.

Beytûlmakdisli Sahabe: Temîm b. Evs ed-Dârî ve İlk Vakıf Geleneği

Bilim Uzmanı Habibe Aydemir İsmayilov

Bağımsız Araştırmacı

habibeaydemir79@gmail.com

Beytûlmakdis denildiğinde aklımıza isra ve miraç hadisesi, mescid-i aksa, kubbetü's sahra gibi islami olaylar hatta islamiyetin ilk günlerinde müslüman olmuş sahabiler gelir. Böyle olması da pek tabidir. Lakin Filistin Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem döneminde Hristiyanların yönetiminde olmasından kaynaklı Beytûlmakdisli sahabeler yok denecek kadar az yahut kaynaklara yansiyacak kadar bilinmemektedir. Filistin asıllı sahabeler incelendiğinde göze çarpan ilk isim Temim b. Evs Ed-Dari radiyallahu anıdır. Bazı özellikleri itibariyle bilhassa hristiyan bir alim olarak müslüman olması hasebiyle ve ilk vakıf örneği ile ön plana çıkmaktadır. İslâm medeniyetinin kurucu unsurlarından biri olan vakıf müessesesi, sosyal adaletin ve sürdürülebilir kamu hizmetinin temel taşı olmuştur. Bu geleneğin ilk ve en özgün örneklerinden biri, Filistinli (Beytûlmakdisli) sahabe Temim bin Evs ed-Dârî'ye bizzat Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem tarafından tahsis edilen mülklerle şekillenmiştir. Bu bildiri, Temim ed-Dârî'nin hayatını, onun İslâm tarihindeki müstesna konumunu, halifeler dönemindeki hizmetlerini, Beytûlmakdis'e etkisi ve kendisine verilen "Hebron (El-Halil) Ahitnamesi"nin vakıf hukuku açısından önemini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma ile Beytûlmakdisli sahabe olan Temim b. Evs Ed-Dari'yi tanımak, tanıtmak, vakfiyesi özelinde incelemek ve Peygamberimizin stratejik planındaki yerini literatüre sunmak hedeflenmektedir. Hicri 9. yılda Medine'ye gelerek Müslüman olan Temim ed-Dârî, Hristiyanlık geçmişi ve kültürel birikimiyle sahabe arasında farklı bir yere sahiptir. Henüz fethedilmemiş olan El-Halil ve çevresindeki toprakların (Aynûn ve Habrûn) mülkiyetinin Hz. Peygamber tarafından bir ahitname ile kendisine ve soyuna verilmesi, İslâm tarihinde "ilk vakıf uygulamalarından biri" olarak kabul edilir. Bu uygulama, sadece bir toprak tahsisi (iktâ)

değil, aynı zamanda bu toprakların kamu yararına ve hayır işlerine süreklilik arz edecek şekilde adanmasıyla vakıf karakteri kazanmıştır. Bildiride, söz konusu tahsisin hukuki niteliği, Peygamberimiz ve halifeler dönemindeki faaliyetleri ve “Temimî Vakfı”nın bölgedeki sosyo-ekonomik etkisi analiz edilecektir. Ayrıca, bu vakıf örneğinin İslâm mülkiyet hukukundaki yeri ve “Beytülmakdis” ruhunun kurumsallaşmasına sağladığı katkılar üzerinde durulacaktır. Ayrıca Cessâse Hadîsi ile meşhur olmakla birlikte Türk Edebiyatı arasında da birçok menkıbelerine rastlanmaktadır. Halkın inanç olgularını bu menkıbeler vesilesiyle daha iyi anladığı ve hayatına yansıttığı bilinmektedir. Hem tarihi, siyasi hem de toplumsal konular barındırması nedeniyle literatürde üzerinde durulması gereken bir sahapedir. Tümünden gelim tekniği kullanılarak Beytülmakdis özelinde detaylıca ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Temim ed-Dârî, Beytülmakdis, El-Halil, Vakıf Geleneği, İktâ, İslam Hukuku.

A Companion From Bayt al-Maqdis: Tamim b. Aws al-Dari and the Tradition of the First Waqf

When Jerusalem (Beytūlmakdis) is mentioned, Islamic events such as the Isra and Miraj, and architectural landmarks like Al-Aqsa Mosque and the Dome of the Rock naturally come to mind, along with the early Companions of the Prophet. However, since Palestine was under Byzantine/Christian rule during the lifetime of the Prophet (pbuh), Companions of Palestinian origin are either extremely few or not well-documented in historical sources. Among the figures of Palestinian origin, Tamim b. Aws al-Dari (ra) stands out as the most prominent name. He is particularly distinguished by his background as a former Christian scholar and his association with the first example of a waqf (charitable endowment). The institution of the waqf, a foundational element of Islamic civilization, has served as a cornerstone of social justice and sustainable public service. One of the earliest and most unique examples of this tradition was shaped by the properties in Palestine (Beytūlmakdis) granted specifically to Tamim b. Aws al-Dari by the Prophet (pbuh). This paper aims to examine the life of Tamim al-Dari, his exceptional position in Islamic history, his services during the period of the Caliphs, his influence on Jerusalem, and the significance of the “Hebron (Al-Khalil) Covenant” in terms of waqf law. The study intends to introduce this Jerusalemite Companion, analyze his specific waqf deed (waqfiyya), and present his place within the Prophet’s strategic planning to the literature. Tamim al-Dari, who arrived in Medina and converted to Islam in the 9th year of the Hijra, holds a unique place among the Companions due to his Christian background and cultural erudition. The granting of the ownership of Hebron and its surroundings (Aynun and Habrun)—which had not yet been conquered—to him and his descendants by the Prophet through a written covenant is considered one of the first waqf applications in Islamic history. This practice was not merely a land assignment (iqta) but also acquired the character of a waqf by being dedicated to public interest and charitable works in perpetuity. This paper analyzes the legal nature of said assignment, Tamim’s activities during the time of the Prophet and the Caliphs, and the socio-economic impact of the “Tamimi Waqf” in the

region. Furthermore, the study discusses the place of this waqf example in Islamic property law and its contribution to the institutionalization of the “Spirit of Beytülmağdis.” Additionally, while Tamim al-Dari is famous for the Hadith of al-Jassasa, many legends (manqabas) regarding him are also found in Turkish literature. It is known that these legends have enabled the public to better understand and reflect religious beliefs in their daily lives. Due to its historical, political, and social dimensions, Tamim al-Dari is a figure that warrants detailed scholarly focus. In this study, he is examined through a deductive method with a specific focus on Jerusalem.

Keywords: Tamim al-Dari, Bayt al-Maqdis, al-Khalil (Hebron), Waqf Tradition, Iqta, Islamic Law.

Dördüncü Yüzyıl Filistin’inde Teori, İmparatorluk ve Kurumsallaşma Ekseninde “Kutsal Topraklar”ın İnşası

Doç. Dr. Yasin Güzeldal

İstanbul Medeniyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

yasinguzeldal@gmail.com

Bu çalışma, dördüncü yüzyılda Filistin’in Roma İmparatorluğu içindeki sıradan bir eyalet görünümünden çıkarak Hristiyan dünyasının “Kutsal Topraklar”ı hâline geliş sürecini incelemektedir. Çalışmanın temel sorusu, bu dönüşümün hangi tarihsel, teolojik ve kurumsal dinamikler üzerinden gerçekleştiğidir. Bu çerçevede çalışma, kutsal coğrafyanın oluşumunu beş ana eksen üzerinden takip etmektedir: Eusebios’un Onomastikon adlı eseriyle yürütülen entelektüel ve topografik hazırlık; Konstantin ve Helena döneminde gerçekleştirilen imparatorluk destekli inşa faaliyetleri; Bordeaux’lu Hacı’nın tanıklığında görülen erken hac dolaşımı; Kudüslü Kyrillos’un katekezleriyle şekillenen litürjik ve pedagogik mekân anlayışı ve son olarak Hieronymus ve Paula’nın Beytüllahim merkezli ilmî ve manastır faaliyetleriyle güç kazanan kurumsallaşma süreci. Çalışma, “Kutsal Topraklar” fikrinin geç antikçağda metin, mimari, ritüel ve otorite ilişkileri üzerinden inşa edilmiş tarihsel bir tasarım olduğunu ileri sürmektedir. Bu süreçte Kudüs’ün Hristiyan imparatorluk ideolojisinin görünür kılındığı bir teolojik merkez olarak yeniden üretildiği savunulmaktadır. Özellikle Tapınak Tepesi’nin harabe ve dışlanmış bir alan olarak bırakılması, bu yeni kutsal coğrafyanın polemikçi mekân siyasetini açığa çıkaran önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Hz. Ömer döneminde Kudüs’ün fetihle birlikte bu alanın yeniden temizlenmesi ve İslamî hafızaya dâhil edilmesi ise, daha önce kurulmuş Hristiyan mekân düzenine yeni bir tarihsel anlam kazandırmıştır. Sonuç itibarıyla Filistin’in kutsal topraklara dönüşüm süreci, teoloji, siyaset ve hafızanın iç içe geçerek mekânı nasıl yeniden kurduğunu gösteren çarpıcı bir tarihsel örnek sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Hristiyanlık, Kutsal Topraklar, Eusebios, Konstantin, Helena, Kudüslü Kyrillos, Hieronymus.

The Construction of the “Holy Land” in Fourth-Century Palestine on the Axis of Theory, Empire, and Institutionalization

This study examines the process by which Palestine emerged from being an ordinary province within the Roman Empire to become the “Holy Land” of the Christian world in the fourth century. The fundamental question of the study is through which historical, theological, and institutional dynamics this transformation occurred. In this context, the study traces the formation of the sacred geography across five main axes: the intellectual and topographical preparation carried out through Eusebius’s work *Onomasticon*; the empire-supported construction activities undertaken during the reigns of Constantine and Helena; the early circulation of pilgrimage witnessed in the account of the Pilgrim of Bordeaux; the liturgical and pedagogical understanding of space shaped by the catecheses of Cyril of Jerusalem; and finally, the institutionalization process strengthened by the scholarly and monastic activities of Jerome and Paula centered in Bethlehem. The study argues that the concept of the “Holy Land” was a historical construct built through texts, architecture, rituals, and relations of authority in Late Antiquity. It is argued that in this process, Jerusalem was reproduced as a theological center where Christian imperial ideology was made visible. In particular, leaving the Temple Mount as a ruined and excluded area is evaluated as a significant example revealing the polemical spatial politics of this new sacred geography. The subsequent cleaning of this area and its inclusion into Islamic memory with the conquest of Jerusalem during the reign of Caliph Umar brought a new historical meaning to the previously established Christian spatial order. Consequently, the transformation process of Palestine into the Holy Land presents a striking historical example of how theology, politics, and memory intertwine to reconstruct space.

Keywords: Jerusalem, Christianity, Holy Land, Eusebius, Constantine, Helena, Cyril of Jerusalem, Jerome.

Büyük Selçuklu Hâkimiyetinde Kudüs (1073-1098)

Doç. Dr. İzzetullah Zeki

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

izzetullahzeki@yahoo.com

Bu bildiri, Kudüs'ün XI. yüzyılın ikinci yarısında Büyük Selçuklu Devleti hâkimiyetine girişini, bu dönemin bölgesel siyasete etkilerini ve şehrin toplumsal yapısındaki dönüşümleri ele almaktadır. Kudüs, 1073 yılında Selçuklu emiri Atsız bin Uvak tarafından Fâtımîlerden alınarak Selçuklu idari sistemine dâhil edilmiştir. Malazgirt Zaferi'nden sonra Selçukluların Suriye-Filistin coğrafyasına yönelişi, bölgedeki güç dengelerini köklü biçimde değiştirmiş; Kudüs bu süreçte stratejik, dini ve siyasi bir odak noktası hâline gelmiştir. Selçuklu hâkimiyetinin ilk safhasında şehirde asayiş sağlanmış, vergi düzeni yeniden tesis edilmiş ve özellikle hac yollarının güvenliği öncelik konu olmuştur. Selçuklu idaresinin uyguladığı nispeten esnek ve hoşgörölü yönetim anlayışı, Kudüs'teki Müslüman, Hristiyan ve Yahudi topluluklarının günlük yaşamına olumlu yansımıştır. Melikşah dönemiyle birlikte bölge, merkezî otoriteye bağlı fakat yerel dinamiklere açık bir idari yapıya kavuşmuş; ticaret hacmi genişlemiş ve şehrin ekonomik canlılığı artmıştır. Ancak 1090'lardan itibaren Fâtımîlerin yeniden güç kazanması, Kudüs'ü yeniden siyasi rekabetin merkezine taşımıştır. Melikşah'ın 1092'deki ölümü sonrası Selçuklu dünyasında ortaya çıkan taht mücadeleleri, bölgedeki Selçuklu otoritesini zayıflatmış; bu durum Fâtımîlerin 1098'de şehri geri almasını mümkün kılmıştır. Bu siyasal çözölme, 1099'da Haçlıların Kudüs'ü ele geçirmesinde belirleyici olmuştur. Büyük Selçuklu hâkimiyeti her ne kadar kısa sürmüş olsa da Kudüs'te güvenlik, idari istikrar ve toplumsal denge bakımından önemli bir dönüm noktası teşkil etmiş; bu miras sonraki Eyyubi ve Memlük siyasetinin zeminini hazırlamıştır. Bu bildiride, İbnü'l-Kalânîsî (Zeylû Tarihi Dımaşk), İbnü'l-Esîr (el-Kâmil fi't-Tarih), İbn Kesîr (el-Bidâye ve'n-Nihâye), İbnü'l-Cevzî (el-Muntazam), Sibî İbnü'l-Cevzî (Mir'âtü'z-Zaman) ile Selçuklu Devletnâmeleri ve

Kronikleri (Sadrüddin Hüseyinî, İbnü'l-Adîm, Bundârî, Râvendî, Nîşâburî, Aksarayî ve İbn Bibî) gibi eser kaynak olarak kullanılacaktır. Çalışmada Kudüs'ün İslam dünyasındaki yeri ve Selçuklu hâkimiyetinde siyasi ve kültürel tarihi, toplumsal düzeni, vergi uygulamaları, dinî toplulukların statüsü ve şehir yaşamı üzerine durulacaktır. Ayrıca farklı inanç mensubu cemaatlerin ilişkilerini, Selçuklu-Fâtımî-Haçlı üçgenindeki gerilim ve nihayetinde Kudüs'ün haçlılar tarafından işgali ve yıkımı incelenecektir. Arapça ve Farsça temel kaynaklar ile güncel çalışmalar ışığında, yaklaşık çeyrek asırlık Büyük Selçuklu Kudüs hâkimiyeti döneminde ortaya çıkan dini, siyasal ve kültürel farklılıklar karşılaştırmalı bir yöntemle değerlendirilecektir. Çalışmanın bilime katkısı, Selçuklu Kudüs hâkimiyetinin tarih yazımındaki boşluklarını doldurması, dönemle ilgili yaygın genellemeleri kaynak temelli karşılaştırmalarla yeniden düşünmeye imkân tanınması ve Kudüs'ün İslam tarihindeki yerini Selçuklu bağlamında daha net biçimde konumlandırmasıdır. Bu yönüyle araştırma hem Ortaçağ İslam tarihçiliğine hem de Selçuklu siyaset ve kültür tarihi çalışmalarına yeni bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Büyük Selçuklu, Atsız, Melikşah, Kudüs.

The Seljuk Rule in Jerusalem (1073–1098)

This study examines the incorporation of Jerusalem into the Great Seljuk Empire during the second half of the eleventh century, the impact of this transition on regional politics, and the transformations it produced in the city's social structure. Jerusalem was captured from the Fatimids in 1073 by the Seljuk commander Atsız ibn Uvaq and integrated into the Seljuk administrative system. Following the Battle of Manzikert, the Seljuks redirected their political and military focus toward the Syria–Palestine region, reshaping the balance of power and turning Jerusalem into a strategic, religious, and political center. In the early phase of Seljuk rule, public order was restored, taxation systems reorganized, and the security of pilgrimage routes prioritized. The relatively flexible and tolerant nature of Seljuk governance positively affected the daily lives of Muslim, Christian, and Jewish communities. Under Sultan Malikshah, the region was governed through a centralized yet locally responsive administrative model, allowing for commercial expansion and economic vitality in the city. From the 1090s onward, the revival of Fatimid power once again made Jerusalem a focal point of political rivalry. The death of Malikshah in 1092 and the subsequent succession struggles weakened Seljuk authority in the Levant, enabling the Fatimids to recapture Jerusalem in 1098. This political fragmentation indirectly paved the way for the Crusaders' conquest of the city in 1099. Although Seljuk rule over Jerusalem was relatively brief, it constituted a crucial period in which security, administrative stability, and social balance were consolidated—developments that later influenced Ayyubid and Mamluk policies. This study draws on primary Arabic and Persian sources such as Ibn al-Qalānisi (*Dhayl Tarikh Dimashq*), Ibn al-Athir (*al-Kāmil fī al-Tarīkh*), Ibn Kathīr (*al-Bidāya wa'l-Nihāya*), Ibn al-Jawzī (*al-Muntazam*), Sibṭ Ibn al-Jawzī (*Mir'āt al-Zamān*), as well as Seljuk chronicles and state narratives including those of Sadr al-Dīn al-Husayni, Ibn al-'Adīm, Bundārī, Rāwandī, Nishābūrī, Aqсарāyī, and Ibn Bibī. The research explores Jerusalem's position within the Islamic world, its political and cultural trajectory under Seljuk authority, social organization, taxation practices, the status of religious communities, and urban life. It also analyzes intercommunal relations, the Seljuk–Fatimid–Crusader

power triangle, and the eventual Crusader conquest and devastation of the city. Through comparative analysis of primary Arabic and Persian sources alongside modern scholarship, the study evaluates religious, political, and cultural dynamics that emerged during roughly a quarter-century of Seljuk rule in Jerusalem. This study fills a significant gap in the historiography of Seljuk Jerusalem by reassessing the period through a source-based comparative approach and challenging common generalizations. It clarifies the city's position in Islamic history within the specific context of Seljuk political and administrative developments. In doing so, it offers a new analytical framework that contributes to medieval Islamic historiography and enriches research on Seljuk political and cultural history.

Keywords: Great Seljuk State, Atsiz, Malikshah, Jerusalem.

XVI. Asır Akka'sında Vakıflar

Doç. Dr. Mustafa Öksüz

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
mustafaoksuz@yyu.edu.tr

Günümüzde İsrail toprakları içinde yer alan Akka, Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) Mercidâbık zaferi (1516) sonucunda Osmanlı topraklarına katılmıştır. Tarihi Filistin'in ve Bilâdü'sh-Şâm'ın sınırları dahilinde bulunan Akka, Osmanlılar tarafından Safed Sancağı'nın bir parçası olarak konumlandırılmış ve on altıncı yüzyıl boyunca da bu durumunu korumuştur. Safed Sancağı; Safed Kasabası, Cire, Şakif, Tibnin, Taberiyye ve Akka idari birimlerinden oluşmaktadır. İlk sayımda kendisine yer bulan fakat daha sonra kendisine rastlanılmayan Tarabay nahiyesini istisna edersek sancağın idari taksimatı adı geçen yüzyılda aynı kalmıştır. Osmanlılar fetih sonrası ele geçirdikleri coğrafyada kendilerince bazı değişiklikler yapmakla beraber genel olarak Memlûk idari taksimatına sadık kalmışlardır denilebilir. Akka'da üç dinin müntesipleri değişen oranlarda hayatlarını sürdürmekle beraber ilk iki sayımda sadece Müslümanlar ile Yahudilerin varlıklarına işaret vardır. Sonraki kayıtlarda bu ikiliye Hristiyan unsur da eklenmiştir. Nahiye 1548'den on altıncı asır sonuna kadar üç dinli yapısını muhafaza etmiştir. Akka'nın nüfus hareketlerini ve burada bulunan köylerin durumlarını tahrir kayıtlarından takip ederek bazı değerlendirmeler yapmak mümkündür. Vergi mükellefi haneleri tespit gayesiyle tutulan tahrir kayıtları, başta nüfus olmak üzere üretime, ziraata, hayvancılığa, coğrafyaya, vakıflara ve iktisada yönelik çok değerli veriler barındırmaktadır. On altıncı yüzyıl Akka'sına ilişkin altı mufassal tahrir kaydı vardır. Bu kayıtlardan dördü Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dönemine ait iken son ikisi II. Selim (1566-1574) ile III. Mehmed (1595-1603) devirlerinden kalmadır. Bu çalışma, 16. yüzyılda Akka bölgesini vakıflar perspektifinden inceliyor. Özellikle tahrir kayıtları olmak üzere Osmanlı arşiv kaynaklarından yararlanılan çalışma, vakıfların bölgenin sosyo-ekonomik çerçevesindeki rolünü

ve yapısını analiz ediyor. Bu sayede, Osmanlı dünyasında bir Akdeniz şehrinin tarihsel gelişimine katkıda bulunmayı amaçlıyor.

Anahtar Kelimeler: Osmanlılar, Filistin, Safed, Akka, Vakıflar.

Foundations in Akka (16th Century)

Acre, which is currently located within the territory of Israel, was annexed to the Ottoman lands as a result of the Marj-idābiq victory (1516) of Yavuz Sultan Selim (1512-1520). Acre, which is situated within the geographical confines of historical Palestine, was incorporated into the Ottoman administrative division known as the Safed Sanjak. This designation persisted uninterrupted throughout the sixteenth century. The Safed Sanjak is comprised of the following administrative units: Safed Town, Cire, Shakif, Tibnin, Taberiyye, and Acre. With the exception of the Tarabay district, which was included in the initial census but was not documented subsequently, the administrative division of the sanjak remained unaltered during the preceding century. Despite some alterations in the geography of captured territories initiated by the Ottomans during their conquest, their administration generally remained in alignment with the geographical boundaries delineated by the Mamluk administration. Despite the continued presence of adherents of three religions in Acre in varying proportions, the first two censuses recorded only the presence of Muslims and Jews. Subsequent records, however, revealed the presence of a Christian element among the religious demographics of the region. The district's religious composition remained unchanged, consisting of three faiths, from 1548 until the close of the sixteenth century. A more nuanced understanding of the demographic shifts and religious compositions can be gleaned from an analysis of population movements and census records. The census records maintained for the purpose of identifying taxpayer households contain a wealth of data on population, production, agriculture, animal husbandry, geography, waqfs and economy. A thorough examination of the census records reveals the presence of six detailed records from the sixteenth-century city of Acre. Of these, four originate from the reign of Suleiman the Magnificent (1520-1566), while the final two derive from the reigns of Selim II (1566-1574) and Mehmed III (1595-1603). This paper examines the Akka district in the sixteenth century through the lens of endowments (waqfs). Drawing primarily on Ottoman archival sources—especially cadastral (tahrir) records—the study analyzes the role and structure of waqfs within the district's socio-economic framework. By doing so,

it aims to contribute to a deeper understanding of the historical development of a Mediterranean city within the Ottoman world.

Keywords: Palestine, Safad, Acre, Waqfs, Economy.

Kudüs'te Zürrî Vakıflar: 18. Yüzyılda Rîşe Mahallesi

Doç. Dr. Alaattin Dolu

Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
adolu@kastamonu.edu.tr

18. yüzyılda Kudüs, yedi giriş kapısı olan çevresi surlarla çevrili bir şehirdir. Kentin mekânsal ve sembolik merkezlerini, Müslümanlar açısından büyük önem atfedilen Mescid-i Aksa ve ile Hristiyan dünyasının kutsal mekânı olan Kutsal Kabir Kilisesi oluşturmaktaydı. Şehir içi yaşam, ana giriş noktası kabul edilen Bâbü'l-Amûd'dan başlayarak Tavahin Vadisi (Vâd yolu) boyunca Harem ve çevresine, buradan da güneyde Harem surlarına bitişik Meğâribe Mahallesi'ne kadar uzanan bir eksen üzerinde şekillenmekteydi. Vâd yolu, kentsel dokuyu iki ana bölüme ayırmaktaydı. Doğu kesimde, Harem çevresinde yoğunlaşan ve büyük ölçüde Müslüman nüfusun ikamet ettiği konut alanları yer alırken; batı kesimde Hristiyan, Yahudi ve Ermeni cemaatlerine ait ibadethanelerin etrafında gelişen mahalleler bulunmaktaydı. Bu dönemde Rîşe Mahallesi, Doğusunda Yahudi Mahallesi ile, Batısında Ermeni Mahallesi ile, Güneyinde Maslah ve Nebî Dâvud Kapısı'na (Bâbü'n-Nebî Dâvud) açılan mahallelerle, Kuzeyinde ise Havâlide ve Hayedere mahalleleriyle komşudur. Bu konum, Rîşe Mahallesi'ni Harem-i Şerif merkezli doğu kesim ile Kutsal Kabir Kilisesi çevresinde yoğunlaşan batı kesim arasında yer alan bir ara bölge hâline getirmektedir. Dolayısıyla mahalle, yalnızca konut alanı değil, farklı dini ve sosyal grupların temas ettiği bir eşik mekân niteliği taşımaktadır. Rîşe Mahallesi'nin, Vâd yolu eksenine yakınlığı dikkat çekmektedir. Bu durum, mahallenin hem gündelik şehir hareketliliğinden doğrudan etkilendiğini hem de ticaret, vakıf mülkleri ve geçiş güzergâhlarıyla ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Rîşe'nin, homojen bir dini mahalle tipolojisinden ziyade, karma ve geçirgen bir mahalle yapısına sahip olması da bu mekânsal konumla uyumludur. Bu bağlamda Rîşe Mahallesi, 18. yüzyıl Kudüs'ünde; farklı cemaatlerin mekânsal olarak kesiştiği, aile vakıflarının mahalle dokusunu istikrara

kavuşturduğu, mahalle kimliğinin kesin sınırlar kadar ilişkisel konumlar üzerinden şekillendiği bir yerleşim alanı olarak değerlendirilebilir. Komşuluk sosyolojisi literatürü, mahalleleri gündelik hayatın en küçük sosyal hücreleri olarak görür. Bu bağlamda mahalle araştırmaları hem mikro-tarihsel açıdan hem de Osmanlı vakıf pratiği açısından önem arz etmektedir. Kudüs'te 18. yüzyılda kurulan aile (zürri) vakıfları, mülkiyet, aile, statü ve mahalle aidiyetinin ortaya konulması açısından mahallelerin mikro ölçekte ele alınmasına dair elverişli malzeme sunmaktadır. Osmanlı Kudüs'ünde zürri vakıflar, özellikle, konutlar, dükkânlar, odalar (hücre) ve küçük gelir getiren taşınmazlar üzerinden tesis edilmiştir. Bu vakıfların temel amacı yalnızca hayır üretmek değil, ailenin mahalle içindeki varlığını kalıcı hâle getirmektir. Aile vakıfları, klasik literatürde çoğu zaman “serveti donduran” yapılar olarak değerlendirilse de Kudüs örneğinde bu vakıflar, mahalle dokusunu istikrara kavuşturan, aileleri belirli mekânlara sabitleyen ve yerel iktidar ilişkilerini yeniden üreten araçlar olarak da işlev görmüştür. Böylece vakfiyelerde yer alan sokaklar, evler ve işletmeler algılanan mekânı; vakfiyelerin hukuki tanımları ve mülkiyet kayıtları tasarlanan mekânı; komşuluk ilişkileri, gündelik pratikler ve cemaatler arası etkileşimler ise yaşanan mekânı temsil etmektedir. Bu çerçevede vakfiyeler, yalnızca mülkiyetin değil, aynı zamanda mekânın toplumsal üretiminin de belgeleri hâline gelir. Bu bağlamda 18. yüzyıl Kudüs'ünde mahalle, yalnızca mekânsal bir birim değil, hukuki, iktisadi ve toplumsal ilişkilerin kesişim noktasıdır. Rîşe Mahallesi de aile vakıfları sayesinde, Kudüslülerin mülkiyet stratejilerini, nesiller arası servet aktarımını ve kamusal görünürlüklerini izlemek için elverişli bir örnektir. Böylece aile vakıfları sayesinde aynı aileye ait evlerin ve dükkânların nesiller boyunca mahallede kaldığı, mülklerin satılmak yerine vakıf çatısı altında yeniden tanımlandığı, mahalle sakinleri arasında akrabalık temelli komşuluk ilişkilerinin güçlendiği gözlemlenir. Bu durum, Rîşe Mahallesi'ni “rastlantısal bir yerleşim alanı” olmaktan çıkarak bilinçli bir mekânsal stratejinin ürünü hâline getirir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Vakıf, Mahalle, Rîşe.

Dhurri (Family) Waqfs in Jerusalem: The Rīshe Quarter in the Eighteenth Century

In the eighteenth century, Jerusalem was a walled city surrounded by fortifications and equipped with seven main entrance gates. The spatial and symbolic centers of the city were constituted by al-Aqsa Mosque, which held profound significance for Muslims, and the Church of the Holy Sepulchre, the most sacred site in the Christian world. Urban life unfolded along an axis that began at Bāb al-ʿĀmūd, regarded as the city's principal entrance, extended along the Tawāhīn Valley (the Wādī road) toward the Haram and its surroundings, and continued southward to the Maghārība Quarter, adjacent to the southern wall of the Haram. The Wādī road divided the urban fabric into two main zones. In the eastern sector, residential areas were concentrated around the Haram and were inhabited predominantly by a realization largely Muslim population. In the western sector, neighborhoods developed around the places of worship belonging to Christian, Jewish, and Armenian communities. During this period, the Rīshe Quarter bordered the Jewish Quarter to the east, the Armenian Quarter to the west, neighborhoods opening toward Maslah and the Nabi Dāwūd Gate (Bāb al-Nabi Dāwūd) to the south, and the Ḥavālida and Ḥayādira quarters to the north. This location positioned Rīshe as an intermediate zone between the eastern sector centered on the Haram al-Sharif and the western sector concentrated around the Church of the Holy Sepulchre. Accordingly, the quarter functioned not merely as a residential area but as a liminal space in which different religious and social groups came into contact. Rīshe's proximity to the Wādī axis is particularly noteworthy, suggesting that the neighborhood was directly influenced by everyday urban movement and closely connected to trade, waqf properties, and transit routes. Its spatial position is thus consistent with the observation that Rīshe exhibited a mixed and permeable neighborhood structure rather than a homogeneous confessional typology. In this respect, the Rīshe Quarter in eighteenth-century Jerusalem may be understood as a settlement where different communities intersected spatially, where family waqfs stabilized the neighborhood fabric, and where neighborhood identity was shaped not only by fixed boundaries but also by relational positions. The sociology of neighborhood

literature regards neighborhoods as the smallest social units of everyday life. From this perspective, neighborhood studies are of particular importance both for micro-historical analysis and for understanding Ottoman waqf practices. The family (dhurri) waqfs established in eighteenth-century Jerusalem provide especially rich material for examining neighborhoods at the micro level, as they illuminate the interconnections between property, family, status, and neighborhood belonging. In Ottoman Jerusalem, dhurri waqfs were typically founded on residential houses, shops, rooms (cells), and small income-producing properties. Their primary purpose was not merely the production of charitable benefit, but rather the consolidation of a family's enduring presence within a specific neighborhood. Although family waqfs have often been interpreted in the classical literature as mechanisms that “froze wealth,” in the Jerusalem context they also functioned as instruments that stabilized the neighborhood fabric, anchored families to particular locations, and reproduced local power relations. In this sense, the streets, houses, and commercial units recorded in waqf deeds represent perceived space; the legal definitions and property registrations contained in these deeds correspond to conceived space; and neighborhood relations, everyday practices, and intercommunal interactions constitute lived space. Within this framework, waqf deeds emerge not only as documents of property ownership but also as records of the social production of space. Accordingly, in eighteenth-century Jerusalem the neighborhood was not merely a spatial unit, but a point of intersection for legal, economic, and social relations. Through family waqfs, the Rishe Quarter offers a particularly suitable case for tracing property strategies, intergenerational wealth transmission, and patterns of public visibility among Jerusalem's residents. These waqfs reveal that houses and shops belonging to the same families remained within the neighborhood across generations, that properties were redefined under the waqf framework rather than sold, and that kinship-based forms of neighborhood relations were strengthened. This configuration transformed Rishe from a “random residential area” into the product of a deliberate spatial strategy.

Keywords: Jerusalem, Waqf, Neighborhood, Risha.

Kudüs Meğaribe Vakıflarından Ömer el-Mücerred Vakfı

Dr. Öğr. Üyesi Gülizar Artuç

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

glzrm16@gmail.com

Kudüs'ün Meğaribe mahallesinde kurulmuş olan zaviyelerden olan ve Meğaribe Zaviyesi olarak da bilinen Ömer el-Mücerred vakfı, Ömer b. Abdullah b. Abdünnebî el-Mağribî el-Masmudî el-Mücerred tarafından 703/1303 tarihinde vakfedilmiştir. Tebliğde, öncelikle mahalle ve vakıflarına dair genel bilgiler verilmiş daha sonra Ömer el-Mücerred ve vakfı ele alınmıştır. Selahaddin el-Eyyubî'nin Dımaşk Valisi Melik Efdal Nureddin tarafından vakfedilerek kurulan Kudüs Meğaribe Mahallesi, şehrin güneybatısında yer almaktadır. Mahallede zaman içinde tesis edilen Meğaribe vakıfları ise Kudüs vakıf silsilesinin önemli bir yer teşkil etmiştir. Mes-cid-i Aksa'nın Silsile ve Meğaribe kapılarının açıldığı kısımları kapsayan ve Mağribliler'in yaşadığı mahalle olan Meğaribe'de sekiz vakıf tespit edilmiştir. Meğaribe ismi, İslam coğrafyasının batı bölgesi olarak Mısır-Atlantik Okyanusu arasındaki bölge için kullanılan Mağrib ifadesinden dolayı Mağribliler'in yaşadığı yer olup günümüzde Fas, Libya, Tunus, Cezayir, Batı Sahra ve Moritanya ülkelerinin bulunduğu bölge İslam coğrafyası açısından "mağrib" olarak bilinmektedir. Bu mahalle 1967 yılında İsrail tarafından yıkılmıştır. İsrail'in 1967'deki bu işgalinde de sadece evler yıkılıp tahrip edilmemiş ayrıca vakıf gibi müesseseler de kalıcı zararlar görmüştür. Memlûkler döneminde önemli bir ilim merkezi konumunda olan Kudüs'e gelen alimlerden birisi de Ömer el-Mağribî el-Masmudî el-Mücerred'dir. Masmudî künyesi, Mağrib'teki Berberîlerden İslam'ı ilk kabul eden Masmude kabilesine mensup olmasından dolayıdır. Hayatı hakkında detaylı bilgi bulunmayan Şeyh Ömer el-Mücerred, salih ve zahit bir alim olarak mücahit şahsiyetiyle anılmıştır. Hem Babası Abdullah el-Mağribî hem de dedesi Abdünnebî el-Mağribî salih alimlerdendir. Ömer el-Mücerred, Kudüs'te vefat etmiş olup Me'menallah/Mamela mezarlığının batısında bulunan

Bestamiyye avlusunda metfundur. Ömer el-Mücerred Zaviyesi, Kudüs'te yaşayan ve Kudüs'e yolu düşen Mağriblilerin hizmeti için Mağribliler tarafından kurulan ilk vakıf olarak geçmektedir. Zaviyenin mülkiyet kaynağı için Meğaribe mahallesindeki üç ev gösterilmiş ve kira gelirleri vakfedilmiştir. Zaviyenin vakfiye hükümleri arasında Kurban ve Ramazan bayramları gibi dini günlerde Meğaribe fakirlerine yemek dağıtılması yer almıştır. Ayrıca, vakıf gelirlerinden fazlalık olması durumunda Receb, Şaban ve Ramazan aylarında Kudüs'te bulunan ve ihtiyaç sahibi olan Meğaribe ahalisine ekmek dağıtılması da şart koşulmuştur. Şeyh Ömer el-Mücerred'in kurmuş olduğu ve Mağribli Müslümanların hizmetine vakfedilmiş olan bu zaviye, şart koşulan hususların gereğine dikkat edilerek Meğaribe mahallesinde Osmanlı idaresinin son dönemine kadar faaliyet göstermeye devam etmiştir. Böylece Şeyh Ömer el-Mücerred Zaviyesi, misafirlerinin barınma ve yiyecek ihtiyaçlarının karşılamasının yanında Mağrib coğrafyası ile Kudüs'teki Mağribliler arasında kurulan toplumsal ve kültürel bağın süreklilik arz ettiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Vakıf, Meğaribe Mahallesi, Meğaribe Vakıfları, Ömer el-Mücerred.

The Maghribi Waqfs of Jerusalem: Omar al-Mujarrad

The waqf of Omar al-Mujarrad, one of the waqfs established in the Meğaribe quarter of Jerusalem and also known as the Zawiya of Maghribi, was endowed by Omar b. Abdallah b. Abdal-Nabi al-Maghribi al-Masmudi al-Mujarrad in 703/1303. The paper first provides general information about the quarter and its waqfs, then discusses Omar al-Mujarrad and his waqf. The Meğaribe Quarter of Jerusalem, established by Melik Efdal Nureddin, Governor of Damascus under Salahaddin, is located in the southwest of the city. The Maghribi endowments established in the quarter over time have constituted an important part of the Jerusalem endowment chain. In the Maghribi Quarter, which encompassed the areas where the Silsila and Maghribi Gates of al-Aqsa Mosque open as well as the districts inhabited by the Maghribis, a total of eight endowments have been identified. The name Meğaribe comes from the term Mağrib, which refers to the western region of the Islamic world, the area between Egypt and the Atlantic Ocean. It is the place where the Maghrebis lived, and today the region comprising the countries of Morocco, Libya, Tunisia, Algeria, Western Sahara, and Mauritania is known as “mağrib” in terms of Islamic geography. This quarter was destroyed by Israel in 1967. During Israel’s 1967 occupation, not only were houses demolished and destroyed, but institutions such as waqfs also suffered permanent damage. One of the scholars who came to Jerusalem, which was an important center of learning during the Mamluk period, was Omar al-Maghribi al-Masmudi al-Mujarrad. His epithet al-Masmudi indicates his affiliation with the Masmuda tribe, one of the Berber tribes of the Maghrib and among the earliest to embrace Islam. Although detailed information about his life is scarce, Shaykh Omar al-Mujarrad is remembered as a righteous and ascetic scholar, noted for his pious character. Both his father, Abdullah al-Maghribi, and his grandfather, Abdal-Nabi al-Maghribi, were also known as virtuous scholars. Omar al-Mujarrad died in Jerusalem and was buried in the courtyard of the Bastamiyya, located to the west of the Mamela Cemetery. The waqf of Omar al-Mujarrad is regarded as the first waqf established by Maghribis for the service of Maghribis residing in Jerusalem and those who came to the city.

The source of the waqf's endowment was designated as three houses in the Maghariba Quarter, whose rental incomes were endowed for this purpose. Among the provisions of the waqf deed was the distribution of food to poor Maghribis on religious occasions such as the Feast of Sacrifice ('Id al-Adha) and the Feast of Ramadan ('Id al-Fitr). It was also stipulated that, should there be a surplus in the waqf revenues, bread would be distributed during the months of Rajab, Sha'ban, and Ramadan to the needy Maghribi inhabitants of Jerusalem. This waqf, established by Shaykh Omar al-Mujarrad and endowed for the service of Maghribi Muslims, continued to operate in the Maghariba Quarter until the late period of Ottoman rule, with due observance of the stipulated conditions of the waqf. In this way, the waqf of Shaykh Omar al-Mujarrad demonstrates not only the provision of accommodation and food for its guests, but also the enduring continuity of the social and cultural ties established between the Maghrib region and the Maghribi community in Jerusalem.

Keywords: Jerusalem, Waqf, Maghribi Quarter, Maghribi Waqfs, Omar al-Mujarrad.

Filistin’de Kadim Bir Vakıf: Osmanlı Arşiv Belgelerinde Tamîm ed-Dârî Vakfı

Dr. Hasan Demirtaş

Vakıflar Genel Müdürlüğü
hassandemirtas@gmail.com

İslâm medeniyetinde vakıf müessesesi, toplumsal yaşamın hemen hemen her sahasına yaptığı dokunuşlarla toplum refahının yükselmesinde önemli görevler üstlenmiştir. Hukukî dayanağını İslâmî hükümlerden alan bu hayır müessesesi, geçmişten günümüze bütün İslâm devletleri tarafından işlevsel kılınmaya ve devamlılığının sağlanmasına özen gösterilmiştir. İslam halifelerinin ilki olan Hz. Ebu Bekir’in hilafeti döneminde fethedilerek bir İslâm beldesi haline gelen Filistin, sırasıyla Emevîler, Abbasiler, Eyyubîler, Fatımîler, Memlukler ve Osmanlılar olmak üzere yaklaşık 1300 yıl bu devletlerin idaresinde kalmıştır. Söz konusu tarihsel süreç içerisinde Filistin’de dini hayatın merkezi konumunda olan camiler ve mescitler, eğitim-öğretimin sürdürüldüğü medreseler ve mektepler ile sosyal hayata dair mekanlar olan ribatlar, tekkeler ve zaviyeler gibi pek çok müessese vakıf yapıları olarak inşa edilmişlerdir. Yüzyıllar boyunca birer hayır kurumu olarak varlıklarını devam ettiren vakıfların finansmanı için hem Müslüman ahali hem de devlet idareleri tarafından taşınır ve taşınmaz gelir kaynakları tahsis edilmiştir. Erken dönem İslâmî kaynakları, Hz. Muhammed tarafından İslam fütuhâtı öncesi Filistin bölgesinde bazı köylerin Temîm ed-Dârî ve ailesine iktâ olarak verildiğini haber vermekte ve aynı bu hususa dair yazılı bir belgenin varlığından bahsetmektedir. Konuyla ilgili rivayetlere göre Filistin’in fethinden sonra Tamim el-Dârî’nin bu belgeyi Halife Ömer’e gösterdiğini ve bunun sonucunda günümüzde El-Halil/Hebron şehri sınırları içinde kalan Beyti Aynun, Habron ve Beyti İbrahim topraklarının kendisine verildiğini ifade etmektedir. Söz konusu arazilerin Temim ed-Dârî tarafından vakfedilmesiyle Filistin sınırlarında bilinen en eski tarihli vakıf kurulmuştur. Temim ed-Dârî’nin kurmuş olduğu vakıf yüzyıllar boyunca varlığını devam ettirerek Osmanlı dönemine ulaşmıştır. Filistin bölgesini

1516 yılının sonlarına doğru idaresi altına alan Osmanlı Devleti tarafından yapılan arazi tahrir çalışmaları kapsamında Osmanlı öncesi İslâm devletleri dönemlerinde bölgede kurulmuş vakıflar tespit edilmiş ve bu vakıflar “kadim” kabul edilerek tescili yapılmıştır. Filistin’in bölgesel tarihi açısından olduğu kadar vakıf çalışmaları bakımından da önem arz eden Temim ed-Dârî Vakfı, Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemi Filistin bölgesi vakıfları üzerine yapılan bazı çalışmalarda konu edilmekle birlikte, vakfın Osmanlı dönemi üzerine odaklanan monografik bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmada var olan literatür dikkate alınarak Temim ed-Dârî Vakfı’nın kuruluşu ve statüsü tartışıldıktan sonra vakfın Osmanlı dönemindeki durumunu arşiv belgeleri üzerinden kronolojik ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınacaktır. Çalışmaya Devlet Arşivleri Başkanlığı, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinden tespit edilen vakıf belgeleri kaynaklık edecektir.

Anahtar Kelimeler: El-Halil (Hebron), Hz. Muhammed, İкта, Aile Vakfı, Vakıf Belgeleri.

An Ancient Waqf in Palestine Tamim al-Dari Waqf in Ottoman Archival Documents

The institution of waqf in Islamic civilization has undertaken significant roles in increasing social welfare through its influence on almost every field of social life. This charitable institution, which derives its legal basis from Islamic provisions, has been diligently maintained and functionalized by all Islamic states from the past to the present. Palestine, which became an Islamic land after being conquered during the caliphate of Abu Bakr, the first of the Islamic caliphs, remained under the administration of these states—namely the Umayyads, Abbasids, Ayyubids, Fatimids, Mamluks, and Ottomans—for approximately 1300 years. Throughout this historical process, numerous institutions such as mosques and masjids (the centers of religious life), madrasas and schools (where education was conducted), and social spaces like ribats, lodges (tekkes), and hermitages (zawiyas) were constructed as waqf structures in Palestine. For centuries, both the Muslim populace and state administrations allocated movable and immovable revenue sources to finance these waqfs, which continued their existence as charitable organizations. Early Islamic sources report that some villages in the region of Palestine were granted as iqta to Tamim al-Dari and his family by Prophet Muhammad prior to the Islamic conquests, and mention the existence of a written document regarding this matter. According to narrations on the subject, after the conquest of Palestine, Tamim al-Dari presented this document to Caliph Umar; as a result, the lands of Bayt Aynun, Habron, and Bayt Ibrahim—which are within the borders of present-day Hebron—were granted to him. With the endowment of these lands by Tamim al-Dari, the earliest known waqf within the borders of Palestine was established. This waqf established by Tamim al-Dari survived for centuries and reached the Ottoman period. Within the scope of land registry surveys (tahrir) conducted by the Ottoman Empire, which took Palestine under its rule toward the end of 1516, the waqfs established in the region during the pre-Ottoman Islamic periods were identified, accepted as “ancient” (qadim), and duly registered. The Tamim al-Dari Waqf, which is significant for both the regional history of Palestine and waqf studies, has been featured in some studies on pre-Ottoman and Ottoman period

Palestinian waqfs; however, no monographic study focusing specifically on the waqf during the Ottoman era has been conducted. In this study, after discussing the establishment and status of the Tamim al-Dari Waqf in light of existing literature, its condition during the Ottoman period will be examined through archive documents using a chronological and holistic approach. Waqf documents identified from the archives of the Directorate of State Archives, the General Directorate of Land Registry and Cadastre, and the General Directorate of Foundations will serve as the primary sources for this study.

Keywords: Hebron, Prophet Muhammad, Iqta (Land Grant), Family Waqf, Waqf Documents.

Kudüs'te Hadis Rivayetinde Öncü Bir İsim: Muhaddis Tâbiî İbrâhîm b. Ebû 'Able (öl. 152/769)

Doç. Dr. Halil İbrahim Doğan

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ibrahimseyh60@gmail.com

Semâvî dinler için açısından büyük bir ehemmiyeti haiz olan Kudüs'te fethinden günümüze kadar farklı kurumsal yapıların yanında birçok isim de önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda İslâmî ilimlerin farklı dallarıyla iştigal eden âlimleri saymak da mümkündür. Nitekim çeşitli açılardan hemen her ilmin araştırma konusu olan Kudüs'ün hadis ilminde de mühim bir yeri bulunmaktadır. Zira şehrin İslâm topraklarına katılmasına takiben sahâbe ve tâbiûn tabakasından bazı kimseler burada ikamet etmiş; sonraki dönemlerde birçok râvînin uğradığı/ikamet ettiği ve hadis kitapları musanniflerinin rihle yaptığı bir yer olmuştur. Kudüs'te hadis rivayet geleneğinde önde gelen isimlerden birisi de Beytûkmakdisli İbrâhîm b. Ebû Able'dir (öl. 152/769). Tâbiûn tabakasından yer alan İbn Ebû Able, muhaddis ve zâhid kimliği bulunan bir kimsedir. Çalışmanın konusu, İbrâhîm b. Ebû Able'nin hayatı, cerh-tâ'dil açısından durumu ve hadis kaynaklarındaki rivayetleridir. Araştırma hem İbrâhîm b. Ebû Able'nin hadis ilmindeki yerini hem de Kudüs'ün erken dönem hadis tarihindeki işlevini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman metodu kullanılmış; râvînin biyografisine dair bilgiler rical ve tabakât kaynaklarından derlenmiş; hadis kitaplarında tahrîc edilen rivayetleri tespit edilerek analiz edilmiştir. Araştırmanın temel kaynaklarını hicrî ilk beş asırda tasnif edilen temel hadis eserleri ve gerektiğinde müracaat edilen diğer türlerde telif edilen hadis ilmiyle alakalı kitaplar ile İbn Ebû Able'nin tercemesinde başvurulacak rical ve tabakât kaynaklardır. Kudüslü İbrâhîm b. Ebû Able özelinde hadis ilmi açısından bir çalışmanın bulunmaması nedeniyle mukaddes beldeki hadis rivayetindeki konumuna binaen araştırmanın önemli olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın sonucunda İbrâhîm b. Ebû Able'nin Kudüs'le ilişkili sahbî Abdullah b. Amr b. Kays (öl. ?), Recâ b.

Hayve (öl. 112/730), Abdullah b. Feyrûz ed-Deylemî (öl. ?), Abdullah b. Muhayriz el-Cumahî (öl. ?), Ümmü'd-Derdâ (öl. 81/701 [?]) gibi isimlerden de rivayet tahammül etmiş; ayrıca Enes b. Mâlik (öl. 93/711-12), İkrime (öl. 105/723), İbn Şihâb ez-Zührî (öl. 124/742), Atâ b. Ebû Rabâh (öl. 114/732) gibi hadis rivayetinde önde gelen kimselerden hadis almıştır. Kendisi ise Evzâî (öl. 157/774), Mâlik b. Enes (öl. 179/795), Abdullah b. el-Mübârek (öl. 181/797), Bakıyye b. el-Velîd (ö. 197/812) gibi hadis ilminde önde gelen ulemaya hocalık yapsa da Rudayh b. Atiyye (öl. ?), Abdullah b. Şevzeb (öl. 156/772 [?]), yeğeni Hâni b. Abdurrahman b. Ebû Able (öl. ?) Eyyûb b. Süveyd (öl. 202/817), Kesîr b. el-Velîd (öl. ?) Damra b. Rabîa (öl. 202/817) gibi Filistinli kimselere de hadis edâ etmiştir. Hadis rivayetinde “sika” kabul edilen İbrâhim b. Ebû Able’nin rivayetlerinin hicrî ilk beş asırdaki birçok hadis kitabında yer aldığı, özellikle Filistinli muhaddis Taberânî’nin (öl. 360/971) eserlerinde belirgin biçimde öne çıktığı görülmüştür. Rivayetlerinden hareketle onun Kudüs’te ikamet eden Vâsile b. el-Eska’ (öl. 85/704 [?]), Ubâde b. es-Sâmit (öl. 34/654) gibi sahâbîlerin hadislerine ulaştığı da anlaşılmaktadır. Bu tespitler, İbrâhim b. Ebû Able’nin yalnızca güvenilir bir râvî olmadığını, aynı zamanda Kudüs’te sahâbîlerden tâbiûna ve sonraki nesillere uzanan hadis rivayet zincirinin önemli halkalarından biri olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kudüs, İbrâhîm b. Ebû ‘Able, Tâbiî, Rivayet.

A Pioneering Figure in the Transmission of Hadith in Jerusalem: the Tābi'i Muhaddith Ibrāhīm b. Abū 'Ablah (d. 152/769)

Jerusalem, which holds great significance for the Abrahamic religions, has witnessed the influence of numerous prominent figures alongside various institutional structures from the time of its conquest until the present day. In this context, it is also possible to identify many scholars who were engaged in different branches of Islamic sciences. Indeed, Jerusalem, which has been the subject of scholarly inquiry from many perspectives, also occupies an important place in the discipline of hadith. For, following the incorporation of the city into Islamic lands, a number of Companions and Successors resided there; in later periods, it became a place visited or inhabited by many transmitters, as well as a destination for hadith compilers in the course of their scholarly travels. One of the leading figures in the tradition of hadith transmission in Jerusalem was the Jerusalemite Ibrāhīm b. Abī Ablah (d. 152/769). Belonging to the generation of the Tābiūn, Ibn Abī Ablah was both a muḥaddith and a zāhid. The subject of this study is the life of Ibrāhīm b. Abī Ablah, his status in terms of al-jarh wa'l-taḍīl, and the narrations transmitted through him in hadith sources. The study aims to demonstrate both Ibn Abī Ablah's position within the science of hadith and the role of Jerusalem in the early history of hadith transmission. Employing the document analysis method as a qualitative research approach, the study compiles biographical data on the transmitter from works of rijāl and tabaqāt, and identifies and analyses the narrations attributed to him in hadith compilations. The principal sources of the study consist of the major hadith works compiled during the first five Islamic centuries, together with other relevant works on hadith methodology, as well as the rijāl and tabaqāt literature consulted for Ibn Abī Ablah's biography. Since no independent study, to the best of our knowledge, has yet been devoted specifically to the hadith scholarship of the Jerusalemite Ibrāhīm b. Abī Ablah, the present research is expected to be significant in light of his position within the hadith transmission network of this sacred city. The study concludes that Ibrāhīm b. Abī Ablah transmitted hadith from figures associated with Jerusalem, such as Abd Allāh b. Amr b. Qays (d. ?),

Rajā b. Haywah (d. 112/730), Abd Allāh b. Fayrūz al-Daylamī (d. ?), Abd Allāh b. Muhayriz al-Jumahī (d. ?), and Umm al-Dardā (d. 81/701 [?]); he also received hadith from leading authorities in transmission such as Anas b. Mālik (d. 93/711–12), Ikrimah (d. 105/723), Ibn Shihāb al-Zuhrī (d. 124/742), and Atā b. Abī Rabāh (d. 114/732). In turn, although he served as a teacher to major hadith authorities such as al-Awzāi (d. 157/774), Mālik b. Anas (d. 179/795), Abd Allāh b. al-Mubārak (d. 181/797), and Baqiyyah b. al-Walīd (d. 197/812), he also transmitted hadith to Palestinian figures such as Rudayh b. Atiyyah (d. ?), Abd Allāh b. Shawdhab (d. 156/772 [?]), his nephew Hānī b. Abd al-Rahmān b. Abī Ablah (d. ?), Ayyūb b. Suwayd (d. 202/817), Kathīr b. al-Walīd (d. ?), and Damrah b. Rabīah (d. 202/817). Widely regarded as *thiqa* in hadith transmission, Ibrāhīm b. Abī Ablah's narrations are found in many hadith compilations of the first five Islamic centuries, and appear especially prominently in the works of the Palestinian muḥaddith al-Tabarānī (d. 360/971). Based on his transmitted reports, it is also evident that he had access to the hadith legacy of Companions who resided in Jerusalem, such as Wāthilah b. al-Asqa' (d. 85/704 [?]) and Ubādah b. al-Sāmit (d. 34/654). These findings demonstrate that Ibrāhīm b. Abī Ablah was not merely a reliable transmitter, but also one of the significant links in the chain of hadith transmission in Jerusalem extending from the Companions to the Tābiūn and subsequent generations.

Keywords: Hadīth, Jerusalem, Ibrāhīm b. Abū 'Ablah, Tābi'i, Narration.

İşgal Altındaki Kudüs'te Mescid-i Aksâ ve İslami Kimliği Koruma Çabaları Bağlamında el- Hey'etü'l-İslâmiyyetü'l-Ulyâ Tecrübesi

Prof. Dr. Ülfet Görgülü

Ankara Hacıbayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ulfetgorgulu@gmail.com

Dr. Hatice Görmez

Bağımsız Araştırmacı
gormezhatice@gmail.com

1948 yılında siyonist İsrail'in Filistin topraklarının büyük bir bölümünü işgal etmesiyle birlikte Filistin halkı zorunlu göçe maruz bırakılmış, Kudüs'ün hukuki, idari ve dini statüsü belirsiz ve kırılgan bir sürece girmiştir. 1967 yılına gelindiğinde, İsrail'in kalan Filistin topraklarını ele geçirmek amacıyla başlattığı 5 Haziran Savaşı, Doğu Kudüs'ün de işgalıyla sonuçlanmış, böylece Kudüs, fiilen işgalci İsrail yönetimi, tarihsel ve hukuki olarak Ürdün Haşimi Krallığı ve siyasi olarak Batı Şeria'da teşekkül eden Filistin yönetimi arasında sıkışmış çok katmanlı bir statüye bürünmüştür. 1967 sonrasında yapılan anlaşmalar çerçevesinde Mescid-i Aksâ ve Kudüs'teki İslami vakıflara ilişkin sorumluluklar Ürdün'e bırakılmış; dönemin Ürdün Evkaf Bakanlığı olan "Vezîru'l-Evkâf ve Şuûni'l-Mukaddesât" resmî muhatap olarak kabul edilmiştir. Ancak Ürdün'ün bu rolü, Kudüs ve Filistin toplumunda bir "vesayet" algısı doğurmuş hem Ürdün yönetimine hem de İsrail işgaline karşı temkinli ve mesafeli bir tutum geliştirmiştir. Filistin yönetimi ise Mescid-i Aksâ nezdinde meşru ve bağımsız bir dinî otorite olarak kabul görmemiştir. Kudüs'te ortaya çıkan derin otorite boşluğunu dolduracak, herhangi bir siyasi yapıya doğrudan angaje olmayan, yerel ve bağımsız bir İslami müessesenin gerekliliği açık biçimde ortaya çıkmıştır. Nitekim Kudüs'ün önde gelen ilim ve fikir ehli bir grup, 24 Temmuz 1967 tarihinde Şeyh Abdülhamid es-Sâih başkanlığında el-Hey'etü'l-İslâmiyyetü'l-Ulyâ'yı kurmuştur. Kuruluş bildirgesinde Heyetin İslami vakıflar ve

kutsal mekânlara ilişkin yetkileri üstleneceği, şer'î mahkemeleri denetleyeceği, Mescid-i Aksâ ile Kubbetü's-Sahra'nın yeniden inşası için oluşturulan komiteleri yöneteceği açıkça belirtilmiştir. el-Hey'etü'l-İslâmiyyetü'l-Ulyâ kendisini, "işgal altındaki Kudüs şehrinde yerleşik bağımsız bir İslam kuruluşu" olarak tanımlamakta, çalışma alanının Kudüs başta olmak üzere işgal altındaki tüm Filistin topraklarını kapsadığını ifade etmektedir. Aynı zamanda Kudüs Üniversitesi ile doğrudan ilişki içerisinde bulunarak ilmi ve akademik faaliyetlere destek sağlamakta, Kudüs'ün sadece bir ibadet mekânı değil, aynı zamanda bir ilim ve kimlik merkezi olarak korunmasına katkı sunmaktadır. el-Hey'etü'l-İslâmiyyetü'l-Ulyâ'nın en belirgin özelliklerinden biri, Mescid-i Aksâ ile İslam dünyası arasındaki irtibatı kesintisiz biçimde sürdürmesidir. Bu noktada Sabri ailesinin rolü özel bir önem taşımaktadır. Kuruluşundan 1998 yılına kadar farklı dönemlerde başkanlık yapan isimlerin ardından, bu tarihten günümüze kadar Heyetin başkanlığını Mescid-i Aksâ hatibi Şeyh Dr. İkrime Sabri yürütmektedir. Dr. Sabri, siyonist rejimin hukuk tanımaz ve insanlık dışı uygulamalarına karşı duruşunu her vesileyle dile getirmektedir. Bu mücadeleyi, ilmi eserleriyle de tanınan eşi Naime Sabri ve evlatlarıyla birlikte yürütmektedir. Bu tebliğin amacı, el-Hey'etü'l-İslâmiyyetü'l-Ulyâ'nın kuruluşuyla sonuçlanan tarihi bağlamı ve direnişte üstlendiği öncü rolü yanı sıra Kudüs'ün İslami ve Arap kimliğini muhafaza, Ürdün yasaları çerçevesinde hukuki ve idari otoriteyi sürdürme, yayınladığı fetvalarla işgalle başa çıkmada net sınırlar belirleme gibi temsil ettiği misyonu ortaya koymaktır. Nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman inceleme tekniğiyle yürütülen çalışmada, Heyetin web sitesi başta olmak üzere, hakkında yapılmış araştırma ve mevcut yönetimden temin edilen veriler ışığında, Kudüs ve Müslümanlar için taşıdığı önem vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Dr. İkrime Sabri'nin yürüttüğü faaliyetler ve maruz bırakıldığı baskılar irdelenmektedir. Sonuç olarak Siyonistlerin her türlü engellemelerine rağmen Heyet, Müslüman halk nezdindeki sarsılmaz otoritesini, Kudüs ve Filistin'in özgürlüğü için yürütülen direnişteki öncü rolünü ve İslam dünyasını temsil etme sorumluluğunu kararlılıkla sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Kudüs, İşgal, Direniş, el-Heyetü'l-İslâmiyyetü'l-Ulyâ, Dr. İkrime Sabri.

The Experience of the Supreme Islamic Council in the Context of Efforts to Protect Al-Aqsa Mosque and Islamic Identity in Occupied Jerusalem

In 1948, with the occupation of a large part of Palestinian territory by Zionist Israel, the Palestinian people were subjected to forced displacement, and the legal, administrative and religious status of Jerusalem entered an uncertain and fragile period. By 1967, Israel's 5 June War, launched with the aim of seizing the remaining Palestinian territories, resulted in the occupation of East Jerusalem, thus effectively placing Jerusalem in a multi-layered status, caught between the occupying Israeli administration, the Hashemite Kingdom of Jordan historically and legally, and the Palestinian administration formed politically in the West Bank. Under the agreements made after 1967, responsibility for the Al-Aqsa Mosque and Islamic foundations in Jerusalem was left to Jordan; the then Jordanian Ministry of Awqaf, known as the 'Vezîru'l-Evkâf ve Şuûni'l-Mukaddesât', was accepted as the official counterpart. However, Jordan's role has created a perception of 'guardianship' in Jerusalem and Palestinian society, leading to a cautious and distant attitude towards both the Jordanian administration and the Israeli occupation. The Palestinian administration has not been recognised as a legitimate and independent religious authority in relation to Al-Aqsa Mosque. The necessity for a local and independent Islamic institution, which is not directly affiliated with any political structure and can fill the deep authority vacuum that has emerged in Jerusalem, has become abundantly clear. Indeed, a group of Jerusalem's leading scholars and intellectuals established the Supreme Islamic Council on 24 July 1967, under the chairmanship of Sheikh Abdulhamid al-Saih. The founding declaration clearly states that the Committee will assume authority over Islamic foundations and holy sites, supervise Sharia courts, and manage the committees established for the reconstruction of Al-Aqsa Mosque and the Dome of the Rock. The Supreme Islamic Council defines itself as an 'independent Islamic organisation based in the occupied city of Jerusalem,' stating that its area of operation covers all occupied Palestinian territories, primarily Jerusalem. It also

supports scientific and academic activities by maintaining direct relations with the University of Jerusalem, contributing to the preservation of Jerusalem not only as a place of worship but also as a centre of learning and identity. One of the most distinctive features of the Supreme Islamic Council is its uninterrupted maintenance of the connection between Al-Aqsa Mosque and the Islamic world. The role of the Sabri family is of particular importance in this regard. Following a succession of chairmen during various periods since its establishment until 1998, Sheikh Dr. Ikrimah Sabri, the preacher of Al-Aqsa Mosque, has been chairing the Committee from that date until the present day. Dr Sabri consistently voices his opposition to the Zionist regime's lawless and inhumane practices. He pursues this struggle alongside his wife, Naime Sabri, who is also recognised for her scholarly works, and their children. The purpose of this circular is to outline the historical context that culminated in the establishment of the Islamic Committee'l-Ulyâ and its pioneering role in the resistance, as well as its mission to preserve the Islamic and Arab identity of Jerusalem, maintain legal and administrative authority within the framework of Jordanian law, and set clear boundaries for dealing with the occupation through the fatwas it issues. Within the scope of qualitative research methods, the study, conducted using document analysis techniques, highlights the importance of Jerusalem for Muslims, based on research conducted on the Commission's website and data obtained from the current administration. In this context, the activities carried out by Dr. Ikrimah Sabri and the pressures he was subjected to are examined. Consequently, despite all the obstacles posed by the Zionists, the Committee steadfastly maintains its unshakeable authority among the Muslim people, its leading role in the resistance for the freedom of Jerusalem and Palestine, and its responsibility to represent the Islamic world.

Keywords: Palestine, Jerusalem, Occupation, Resistance, The Supreme Islamic Council, Dr. Ikrimah Sabri.

Es'ad b. Ahmed Beyyûd Et-Temîmî: Biyografik ve Düşünsel Bir Analiz

Öğr. Gör. Dr. Mehmet Ali Durur

Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

madurur@firat.edu.tr

Es'ad b. Ahmed Beyyûd et-Temîmî, Filistin'deki İslami direniş hareketinin önde gelen simalarından biri olarak dikkat çekmektedir. Soy itibarıyla sahabeden Temîm ed-Dârî'ye (RA) dayanan köklü bir aileye mensup olması, onun dini ve toplumsal kimliğini öne çıkarmış hem tarihsel hem de manevi açıdan kendisine ayrıcalıklı bir konum kazandırmıştır. 1925 yılında dünyaya gelen Temîmî, çocukluk ve gençlik yıllarını İngiliz mandası altındaki Filistin'de geçirmiştir. Bu dönemde Siyonist Yahudilerin sistematik biçimde Filistin topraklarına yerleştirilmelerine bizzat tanıklık etmiş, böylece ilerleyen yıllarda geliştirdiği direnişçi kimliğin tarihsel arka planını doğrudan tecrübe etmiştir. Kudüs'te Mescit-i Aksa'nın baş imamı olarak görev yaptığı sırada, 1967 yılında İsrail'in Kudüs'ü işgal etmesinin hemen ardından tutuklanması, hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Bu olay, onun sürgün hayatının başlangıcını oluşturmuş ve mücadelesini yalnızca yerel değil, bölgesel ve küresel düzeyde de sürdürmesine olanak sağlamıştır. Direnişin yalnızca teorik bir söylemle sınırlı kalmaması gerektiğini savunan Temîmî, fiilen mücadeleye katılmış ve bu yönüyle çağdaşları arasında temayüz etmiştir. Bununla birlikte, belagat sahibi oluşu, onun düşüncelerini geniş kitlelere etkili biçimde aktarmasını sağlamış, özellikle dini metinlerin yorumlanmasında ikna edici bir üslup geliştirmesine imkân tanımıştır. Düşünsel yönüyle Temîmî, Mâide sûresini incelerken emperyalizm ile Yahudilik arasındaki ilişkiyi ele almakta, Siyonist düşüncenin tarihsel süreçte nasıl şekillendiğini ve Filistin topraklarına yerleştirilme politikalarını ifşa etmektedir. Bu yaklaşım, onun yalnızca dini bir yorumcu değil, aynı zamanda siyasi bir analizci kimliğiyle de öne çıkmasına yol açmıştır. İsrâ sûresi 4 ile 7. ayetleri Müslümanların nihai zaferine işaret eden deliller olarak yorumlamış, Yahudilerin Müslümanlar karşısında kesin mağlup

olacaklarını savunmuştur. Bu te'vîl, onun direnişin İslami kimlikle yürütülmesi gerektiği yönündeki düşüncesini temellendiren en önemli argümanlardan biridir. Temîmî'nin yaklaşımı, klasik tefsir geleneği ile modern siyasi mücadele arasında bir köprü kurmaktadır. Kur'an ayetlerini yalnızca metafizik bir bağlamda değil, somut tarihsel ve toplumsal olaylarla ilişkilendirmesi, onun yorumlarını çağdaş İslami direniş düşüncesi açısından özgün kılmaktadır. Bu bağlamda, dini metinlerin güncel politik süreçlere ışık tutabileceğini göstermesi, İslami direniş hareketleri için önemli bir referans noktası oluşturmuştur. Temîmî, hem biyografik hem de düşünsel yönleriyle Filistin direniş tarihinde müstesna bir yere sahiptir. Mücahit kimliği, hatiplik yeteneği ve Kur'an merkezli yorumları, onu yalnızca bir dini lider değil, aynı zamanda bir direniş ideoloğu haline getirmiştir. Bu çalışmada onun kısa biyografisi ve düşünsel mücadelesi ortaya konulmuş; özellikle Mâide ve İsrâ sûrelerine dayalı te'vîlleri üzerinden Filistin direnişinin ulusalcı kimlikten İslami kimlikli direniş anlayışına geçiş, izah edilmeye gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerîm, Es'ad Beyyûd Temîmî, Te'vîl, Filistin, Kudüs, Emperyalizm, Direniş.

Es'ad b. Ahmed Beyyûd al-Temîmî: A Biographical and Intellectual Analysis

Es'ad b. Ahmed Beyyûd et-Temîmî stands out as one of the leading figures of the Islamic resistance movement in Palestine. His lineage, tracing back to the Companion Tamîm ed-Dârî (RA), has highlighted his religious and social identity, granting him a privileged position both historically and spiritually. Born in 1925, Temîmî spent his childhood and youth in Palestine under British Mandate. During this period, he witnessed firsthand the systematic settlement of Zionist Jews in Palestinian territories, thus directly experiencing the historical background of the resistance identity he developed in later years. His arrest in 1967, immediately following Israel's occupation of Jerusalem while he served as the chief imam of Al-Aqsa Mosque, marked a turning point in his life. This event initiated his exile and enabled him to continue his struggle not only locally but also regionally and globally. Tamimi, arguing that resistance should not be limited to theoretical discourse, actively participated in the struggle and distinguished himself among his contemporaries in this respect. Furthermore, his eloquence enabled him to effectively convey his ideas to a wide audience, particularly allowing him to develop a persuasive style in interpreting religious texts. Intellectually, in his analysis of Surah Al-Ma'idah, Tamimi examines the relationship between imperialism and Judaism, exposing how Zionist thought took shape throughout history and the policies of settlement in Palestinian territories. This approach led him to stand out not only as a religious commentator but also as a political analyst. He interpreted verses 4 to 7 of Surah Al-Isra as evidence pointing to the ultimate victory of the Muslims, arguing that the Jews would be decisively defeated by the Muslims. This interpretation is one of the most important arguments underpinning his belief that resistance should be conducted with an Islamic identity. Tamimi's approach bridges the gap between the classical tradition of Qur'anic exegesis and modern political struggle. His interpretation of Qur'anic verses, linking them not only to metaphysical contexts but also to concrete historical and social events, makes his work unique in the context of contemporary Islamic resistance thought. In this regard, his demonstration that religious texts can shed light on current political processes has

created an important point of reference for Islamic resistance movements. Tamimi holds an exceptional place in the history of Palestinian resistance, both biographically and intellectually. His identity as a mujahid (fighter), his oratorical skills, and his Qur'an-centered interpretations have made him not only a religious leader but also an ideologue of resistance. This study presents a brief biography of him and his intellectual struggle; it particularly attempts to explain the transition of Palestinian resistance from a nationalist to an Islamic-based understanding of resistance, through his interpretations based on the Surahs of Al-Ma'idah and Al-Isra.

Keywords: Qur'an, As'ad Bayyud Tamimi, Interpretation, Palestine, Jerusalem, Imperialism, Resistance.

Bir Muhalife Muhalefet Denemesi: Noam Chomsky'nin Filistin Yaklaşımı

Dr. Öğr. Üyesi Kayhan Bayram

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

kayhanbayram@sirnak.edu.tr

Bu çalışma, çağdaş eleştirel düşüncenin önde gelen isimlerinden biri olan Noam Chomsky'nin Filistin meselesine ilişkin görüşlerini çok boyutlu ve eleştirel bir çerçevede incelemeyi amaçlamaktadır. Chomsky, yalnızca dilbilim alanındaki kuramsal katkılarıyla değil; aynı zamanda uluslararası siyaset, insan hakları ve güç ilişkileri bağlamında geliştirdiği eleştirel perspektifle de sosyal bilimler literatüründe önemli bir konuma sahiptir. Bu bağlamda araştırmanın temel konusu, Chomsky'nin Filistin mücadelesini nasıl kavramsallaştırdığı, bu sorunu hangi tarihsel, siyasal ve ahlaki parametreler üzerinden değerlendirdiği, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve küresel güçlerin dış politikası bağlamında nasıl konumlandığıdır. Araştırmanın temel amacı, Chomsky'nin Filistin meselesine dair söylem ve analizlerini yalnızca Batı merkezli eleştirel gelenek içinde değil, aynı zamanda Filistinlilerin öznel deneyimleri ve politik beklentileri açısından da değerlendirmektir. Bu yönüyle çalışma, Chomsky'nin Filistin halkına yönelik güçlü ahlaki ve hukuki savunularını teslim etmekle birlikte, onun yaklaşımının bazı yönlerden Filistinli entelektüeller ve aktivistler tarafından eleştiriye açık olduğu varsayımından hareket etmektedir. Özellikle Chomsky'nin çözüm önerilerinde uluslararası hukuk ve devletlerarası diplomasiye aşırı vurgu yapmasının, Filistinlilerin gündelik direniş pratiklerini, sömürgeci şiddetin sürekliliğini ve sömürgecilik sonrası adalet taleplerini yeterince merkeze almadığı ileri sürülmektedir. Araştırma, nitel araştırma yöntemi esas alınarak yürütülmüş; veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu kapsamda Chomsky'nin Filistin meselesine ilişkin kitapları, akademik makaleleri, denemeleri, konferans konuşmaları ve söyleşileri sistematik biçimde analiz edilmiştir. Doküman incelemesi, belirli bir düşünürün zaman içinde geliştirdiği argümanların

sürekliliğini ve kırılma noktalarını ortaya koymaya olanak sağlayan etkili bir nitel araştırma tekniğidir. Bu yöntem aracılığıyla Chomsky'nin Filistin söylemi hem tarihsel bağlamı içinde hem de eleştirel sosyal teori perspektifinden değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulguları, Chomsky'nin Filistin meselesini temelde asimetrik güç ilişkileri, hegemonya ve uluslararası hukukun seçici uygulanışı çerçevesinde ele aldığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Filistinliler açısından bakıldığında, Chomsky'nin analizlerinin zaman zaman normatif bir dış gözlem konumunda kaldığı; Filistin halkının sömürge deneyimini daha çok yapısal ve hukuki bir sorun olarak ele alırken, travma, hafıza, kimlik ve öznel direniş boyutlarını ikincil planda bıraktığı görülmektedir. Bu durum, Chomsky'nin eleştirilerinin evrenselci bir etik zeminde güçlü olmasına karşın, yerel ve deneyimsel boyutta sınırlılıklar taşıdığı yönünde eleştirilmesine yol açmaktadır. Çalışmanın sonucunda, Chomsky'nin Filistin konusundaki yaklaşımının eleştirel realizm ile normatif ahlak anlayışını birleştirdiği; ancak Filistinli perspektiften bakıldığında bu yaklaşımın, sömürgecilik sonrası adalet, özneleşme ve epistemik temsil tartışmaları açısından yeniden değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle araştırma, Chomsky'nin düşüncelerini mutlak bir referans noktası olarak değil, eleştirel biçimde yeniden tartışılması gereken önemli bir entelektüel miras olarak ele alınmalıdır. Son olarak çalışma, gelecekte yapılacak araştırmalar için Chomsky'nin görüşlerinin Filistinli düşünürler, post-kolonyal teorisyenler ve yerel direniş anlatılarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmesini önermektedir. Bu yaklaşım, Filistin meselesinin yalnızca küresel güç politikaları değil, aynı zamanda öznel deneyim, hafıza ve epistemik adalet bağlamında da daha derinlikli biçimde anlaşılmasına katkı sunacaktır. Bu yönüyle çalışma, eleştirel sosyal bilimler literatürüne teorik ve metodolojik açıdan özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Kudüs, Noam Chomsky, Hamas, Eleştiri.

An Attempt to Oppose an Opponent: Noam Chomsky's Approach to Palestine

This study aims to examine the views of Noam Chomsky -one of the leading figures of contemporary critical thought- on the Palestinian issue within a multidimensional and critical framework. Chomsky occupies a significant position in the social sciences literature not only due to his theoretical contributions to linguistics, but also through the critical perspective he has developed on international politics, human rights, and power relations. In this context, the main focus of the research is how Chomsky conceptualizes the Palestinian struggle, through which historical, political, and moral parameters he evaluates this issue, and how he situates it particularly within the framework of the foreign policies of the United States and other global powers. The primary aim of the study is to assess Chomsky's discourse and analyses on the Palestinian question not only within the Western-centered critical tradition, but also from the perspective of Palestinians' subjective experiences and political expectations. From this standpoint, while the study acknowledges Chomsky's strong moral and legal defense of the Palestinian people, it also proceeds from the assumption that certain aspects of his approach remain open to criticism by Palestinian intellectuals and activists. In particular, it is argued that Chomsky's strong emphasis on international law and interstate diplomacy in his proposed solutions tends to marginalize Palestinians' everyday resistance practices, the continuity of colonial violence, and postcolonial demands for justice. The research is conducted using a qualitative research methodology, with document analysis employed as the primary data collection technique. In this context, Chomsky's books, academic articles, essays, conference speeches, and interviews related to the Palestinian issue have been systematically analyzed. Document analysis is an effective qualitative research technique that enables the identification of both continuity and rupture in a thinker's arguments over time. Through this method, Chomsky's discourse on Palestine has been evaluated both within its historical context and from the perspective of critical social theory. The findings of the study indicate that Chomsky fundamentally approaches the Palestinian issue within the framework of asymmetric power relations, hegemony, and the

selective application of international law. However, when viewed from a Palestinian perspective, it becomes evident that Chomsky's analyses at times remain positioned as a normative external observation. While he primarily addresses the Palestinian colonial experience as a structural and legal problem, dimensions such as trauma, collective memory, identity, and subjective forms of resistance tend to be treated as secondary. This has led to criticisms suggesting that, although Chomsky's arguments are strong on a universal ethical level, they exhibit limitations at the local and experiential level. The study concludes that Chomsky's approach to the Palestinian issue combines critical realism with a normative moral framework; however, from a Palestinian standpoint, this approach requires reconsideration in relation to postcolonial justice, processes of subjectivation, and debates on epistemic representation. In this respect, the research argues that Chomsky's ideas should not be regarded as an unquestionable reference point, but rather as a significant intellectual legacy that warrants continuous critical re-examination. Finally, the study recommends that future research engage in comparative analyses of Chomsky's views alongside those of Palestinian thinkers, postcolonial theorists, and local resistance narratives. Such an approach would contribute to a more profound understanding of the Palestinian issue not only in terms of global power politics, but also in relation to subjective experience, memory, and epistemic justice. In this way, the study aims to offer an original theoretical and methodological contribution to the literature of critical social sciences.

Keywords: Palestine, Jerusalem, Noam Chomsky, Hamas, Critique.

Kudüs'te Çocuklar: Sessiz Kahramanlar ve Direniş Sürecindeki Görünmeyen Roller

الأطفال في القدس: الأبطال الصامتون ودورهم الخفي في مسيرة النضال

Prof. Dr. Yusuf Wardah

Uluslararası İrade Gençlik Derneği

yusuf.a.verda@gmail.com

يتناول البحث دور الأطفال في القدس بوصفهم فاعلين أساسيين في مسيرة النضال المقدسي، وذلك من خلال إبراز أشكال المقاومة الصامتة وغير المرئية التي يقومون بها في الحياة اليومية. وتشمل هذه المقاومة تواجدهم المستمر في المسجد الأقصى المبارك، ومشاركتهم في حمايته بأجسادهم الصغيرة رغم ما يتعرضون له من مخاطر، إضافة إلى صمودهم في الطريق إلى المدرسة رغم الحواجز والإجراءات التعسفية، واستمرارهم في التعليم بالرغم من التضييل في المناهج. فضلاً عن تمسكهم بالهوية، واللغة العربية، والثقافة الإسلامية، والزِّي، والتقاليد الفلسطينية، بما يجعل هذه الأجيال الصغيرة عنصراً محورياً في حفظ الذاكرة المقدسية وتعزيز استمرارية النضال. ويتناول البحث أيضاً حجم المعاناة التي يتعرض لها الأطفال في القدس تحت الاحتلال الصهيوني، بما في ذلك الاعتداءات الجسدية، وعمليات التفتيش، والاعتقالات المتكررة، والحبس المنزلي، إضافة إلى الضغوط النفسية والاجتماعية والاقتصادية التي تمس حياتهم اليومية، وحرمانهم من حقوقهم الأساسية في التعليم والأمن والطفولة.. ويختتم البحث بتسليط الضوء على الأثر العميق الذي يصنعه الأطفال في حفظ الذاكرة المقدسية، واستمرارية المقاومة، والمساهمة في بناء أجيال تحمل المسؤولية تجاه تحرير القدس والمسجد الأقصى المبارك. يهدف هذا البحث إلى كشف الدور الصامت وغير المرئي الذي يقوم به الأطفال في القدس ضمن مسيرة النضال، وذلك من خلال إبراز أشكال مقاومتهم اليومية، وتوثيق معاناتهم تحت الاحتلال الصهيوني، وإظهار أثرهم في حفظ الهوية والذاكرة الفلسطينية، وبناء أجيال قادرة على مواصلة طريق الصمود والتحرير. تعتمد منهجية هذا البحث على الدمج بين المنهج الوصفي

التحليلي والمنهج الميداني، وذلك من خلال تحليل التقارير الحقوقية والدراسات الصّادرة عن المؤسسات ومراكز الأبحاث الفلسطينية والدولية. كما يستند البحث إلى قراءة موضوعية للشهادات الميدانية التي توثّق أشكال المقاومة اليومية للأطفال، وأساليب صمودهم، وأنماط الانتهاكات التي يتعرضون لها تحت الاحتلال الصّهيوني، بهدف الوصول إلى فهم شامل لطبيعة الدور الخفي الذي يؤديه الأطفال في تعزيز النّضال المقدسي. يُتوقّع أن تُظهر نتائج البحث أنّ الأطفال في القدس يشكّلون ما يمكن وصفه بـ "الأبطال الصامتين" داخل مسيرة الصمود المقدسي، وأنّ أدوارهم الخفية تمثّل عنصرًا جوهريًا في حفظ الذاكرة وتعزيز استمرارية المقاومة، وأنّ أشكال مقاومتهم اليومية تكوّن أثرًا تراكميًا عميقًا في حفظ الهوية وحماية الذاكرة. كما يُتوقّع أن تُظهر النتائج أنّ انتهاكات الاحتلال الصّهيوني بحق الأطفال لا تُضعف دورهم، بل تعزّز إرادتهم وإصرارهم على الثّبات والصّمود، وأنّ استمرارهم في التّعليم، والرّباط في المسجد الأقصى المبارك، والتمسّك بالهوية، يمثّل جميعه أدوات فعّالة في تعزيز الوعي المقاوم لدى الأجيال في الحاضر والمستقبل. ومن الجوانب التي يُتوقّع أن تُظهرها النتائج أيضًا وجود علاقة وثيقة بين صمود الأطفال وصمود أسرهم ومجتمعهم، بما يجعل حضورهم جزءًا لا يتجزأ من البنية الاجتماعية الحافظة للذاكرة والنّضال. يوصي البحث بضرورة تعزيز البرامج التعليمية والتربوية التي تدعم صمود الأطفال المقدسيين، وتحصينهم معرفيًا ونفسيًا في مواجهة سياسات الاحتلال الصّهيوني. كما يدعو إلى توثيق منهجي مستمر لانتهاكات الاحتلال بحق الأطفال في القدس، وإبراز أدوارهم غير المرئية في الوعي العام والدراسات الأكاديمية. ويؤكد البحث على أهمية تطوير مبادرات محلية ودولية تُعنى بحماية حقوق الأطفال المقدسيين، وتوفير بيئات داعمة لهم ولأسرهم، باعتبارهم عنصرًا محوريًا في حفظ الذاكرة والهوية.

الكلمات المفتاحية: الأطفال المقدسيون - المقاومة الصامتة - النضال - الهوية الفلسطينية - الذاكرة المقدسية.

Children in Jerusalem: The Silent Heroes and Their Hidden Role in the Path of Resistance

The study examines the role of children in Jerusalem as key actors in the course of the Jerusalemite struggle, by highlighting the forms of silent and invisible resistance they practice in their daily lives. This includes their constant presence in the blessed Al-Aqsa Mosque, and their participation in protecting it with their small bodies despite the dangers they face, in addition to their steadfastness on the way to school despite checkpoints and arbitrary measures, and their persistence in education despite the distortion of curricula. It also includes their adherence to identity, the Arabic language, Islamic culture, clothing, and Palestinian traditions, which makes these young generations a central element in preserving Jerusalemite memory and strengthening the continuity of the struggle. The study also addresses the extent of suffering endured by children in Jerusalem under Zionist occupation, including physical assaults, inspections, repeated arrests, and house arrest, in addition to the psychological, social, and economic pressures affecting their daily lives, and depriving them of their basic rights to education, security, and childhood. The study concludes by shedding light on the profound impact children make in preserving Jerusalemite memory, ensuring the continuity of the struggle, and contributing to building generations that carry the responsibility of liberating Jerusalem and the blessed Al-Aqsa Mosque. This research aims to uncover the silent and invisible role played by children in Jerusalem within the course of the struggle, by highlighting their daily forms of resistance, documenting their suffering under Zionist occupation, and demonstrating their impact in preserving Palestinian identity and memory, and in building generations capable of continuing the path of steadfastness and liberation. The methodology of this research relies on combining the descriptive-analytical approach and the field-based approach, through analyzing human rights reports and studies issued by Palestinian and international institutions and research centers. It is also based on an objective reading of field testimonies that document the daily forms of children's resistance, their methods of steadfastness, and the patterns of violations they face under Zionist occupation, aiming to reach a comprehensive understanding of the

hidden role children play in strengthening the Jerusalemite struggle. It is expected that the study will reveal that children in Jerusalem constitute what can be described as “silent heroes” within the journey of Jerusalemite steadfastness, and that their hidden roles represent a fundamental element in preserving memory and enhancing the continuity of the struggle, and that their daily forms of resistance create a deep cumulative impact in preserving identity and protecting memory. The findings are also expected to show that Zionist violations against children do not weaken their role but rather strengthen their will and determination to remain steadfast, and that their persistence in education, their presence in the blessed Al-Aqsa Mosque, and their adherence to identity all represent effective tools in promoting resistant awareness among current and future generations. Among the aspects expected to appear in the findings is the existence of a close relationship between the steadfastness of children and the steadfastness of their families and community, making their presence an inseparable part of the social structure that preserves memory and struggle. The study recommends the need to strengthen educational and pedagogical programs that support the steadfastness of Jerusalemite children, and to empower them intellectually and psychologically in the face of Zionist occupation policies. It also calls for continuous systematic documentation of occupation violations against children in Jerusalem, and for highlighting their invisible roles in public awareness and academic studies. The study emphasizes the importance of developing local and international initiatives concerned with protecting the rights of Jerusalemite children and providing supportive environments for them and their families, as they represent a central element in preserving memory, identity, and the continuity of the struggle.

Keywords: Jerusalemite Children, Silent Resistance, Struggle, Palestinian Identity, Jerusalemite Memory.

Filistin Meselesinde Özgürlük Mücadelesi ve Direniş Sürecinde Filistinli Kadınların Rolü

دور المرأة الفلسطينية في معركة التحرير والنضال في القضية الفلسطينية

Rola Muhammed Ahmed Mohsen

Filistin Âlimler Birliğı, Ürdün Âlimler Birliğı

rlmohsen@yahoo.com

تثبت قصص التاريخ أن اسم المرأة الفلسطينية التصق بالشجاعة والمقاومة بمختلف أشكالها، فعند النظر إلى أحداث القضية الفلسطينية بشكل تسلسلي من بدايات المشروع الصهيوني و عهد الانتداب البريطاني حتى اليوم فإنه من الملاحظ شراكة المرأة للرجل في كل الميادين التي يمكن من خلالها الدفاع عن حق الفلسطينيين في الأرض وضمان حماية هويتهم وثقافتهم. فلقد شاركت المرأة الفلسطينية بفعالية في مراحل النضال المختلفة، ولم تكن المرأة الفلسطينية في منأى عن التضحية والفداء، وقد تعرضت كركن أساسي في المجتمع إلى سلسلة من النكبات وحالات فقدان على مدى سنوات الاحتلال الطويلة. ويعج السجل الفلسطيني بأسماء نساء فلسطينيات تركن بصمات واضحة في النضال، حيث شاركن في العمل العسكري والميداني، وقدن العديد من المظاهرات والاحتجاجات الوطنية ضد الاحتلال، وحملن البندقية، وقاومن كما الرجل، وخضن غمار الكفاح المسلح، واستشهدن، واعتقلن، بل وأبعدن، كما خضن العمليات الاستشهادية البطولية، وقدن المجموعات الفدائية داخل فلسطين. وهذا البحث سيعرض محطات من نضال المرأة الفلسطينية في مختلف مراحل تطوّر قضیة الشعب الفلسطيني، وقد استخدمت المنهج التاريخي، والوصفي، والتحليلي. ويتضمن هذا البحث مقدمة وثمانية مطالب وخاتمة وتوصيات

المطلب الأول : نضال المرأة الفلسطينية في مقاومة المشروع الصهيوني في البدايات (١٩٢٠-١٩٤٨)

المطلب الثاني: نضال المرأة الفلسطينية في عهد الانتداب البريطاني

المطلب الثالث: نضال المرأة الفلسطينية خلال فترة النكبة وما بعدها النكبة

١٩٤٨ - ١٩٦٧

المطلب الرابع: نضال المرأة الفلسطينية خلال فترة النكسة وما بعدها ١٩٧٦

المطلب الخامس: نضال المرأة الفلسطينية في انتفاضة الحجارة ١٩٨٧ _

المطلب السادس: نضال المرأة الفلسطينية في انتفاضة الأقصى ٢٠٠٠

المطلب السابع: دور المرأة الفلسطينية في الرباط وحراسة الأقصى

المطلب الثامن : دور المرأة في حروب غزة.

الكلمات المفتاحية: المرأة الفلسطينية ،فترة النكبة، فترة النكسة ، انتفاضة الأقصى ٢٠٠٠، الرباط، حراسة الأقصى.

The Role of Palestinian Women in the Battle of Liberation and Struggle in the Palestinian Issue

This research came in an introduction, eight demands, and a conclusion. The research presented stations from the struggle of Palestinian women in the various stages of the development of the Palestinian cause.

- The struggle of Palestinian women in resisting the Zionist project at the beginning.

- The struggle of Palestinian women during the British mandate (1920-1948).

- The struggle of Palestinian women during “The Nakba” and beyond (1948-1967).

- The struggle of Palestinian women during “The Naksa” and beyond (1967).

- The struggle of Palestinian women during The first Palestinian Intifadah or “The Stone Intifadah” and beyond (1987).

- The struggle of Palestinian women during “Al-Aqsa Intifadah” (2000).

- The role of Palestinian women in “Ribat” and

- The role of women in the Gaza wars

The Palestinian record of the names of the Palestinian women who left an effective impact in struggling, they led many national demonstrations and protests against the Zionist occupation, they Carried a gun and resisted, they were martyred, arrested, and even banished, and they have done heroical martyrdom operations. The Palestinian woman was and remains in her jihad and struggle alongside men to defend the homeland and the independence of Palestine.

Keywords: Nakba, Naksa, defending Al-Aqsa mosque, Palestinian women, Ribât, defending Al-Aqsa mosque, Al-Aqsa Intifadah 2000.

Çalışma Hayatı Bağlamında Filistinli Kadın ve Uluslararası Sözleşmeler: Yoksulluğun Kadınlaşması ve Buna İlişkin Meseleler

المراة الفلسطينية والمواثيق الدولية في قضايا العمل: تأنيث الفقر ومتعلقاتها

Dr. Arabeya Muhammed Musa Aser

Ürdün Eğitim Bakanlığı

arb.assr@gmail.com

لقد أصبحت المواثيق الدولية وسيلة تسعى من خلالها الدول الغربية إلى فرض هيمنتها على شعوب الأرض كافة، بجعلها مرجعية تشريعية عالمية دون اعتبار للتنوع الثقافي والديني. ومن أخطر ما تحمله هذه المواثيق، أنها تضرب على الوتر الحساس للمجتمعات، ألا هو منظومة القيم والأخلاق، من خلال التأثير على الركيزة الأساسية للمجتمع، وهي الأسرة. فبينما أدت هذه المواثيق إلى تفكك الأسرة في الغرب، يأتي الدور الآن وفق المخططات على المجتمعات العربية. وفي هذا السياق، تبرز قضية المرأة الفلسطينية كأحد المحاور المهمة في إطار الصمود الشعبي والاجتماعي. فالمرأة الفلسطينية تواجه تحديات معقدة تشابك بين واقع الاحتلال الإسرائيلي، والقيود المجتمعية، والتأثيرات الفكرية الدولية. يتناول هذا البحث تأثير المواثيق الدولية، وتحديدًا اتفاقية سيداو، على المرأة الفلسطينية. فالمرأة الفلسطينية تعيش تحديات مركبة نابعة من الاحتلال الإسرائيلي من جهة، والضغط المجتمعية والفكرية المرتبطة بتأثيرات هذه المواثيق من جهة أخرى. كما يسلط الضوء على مفهوم "تأنيث الفقر" الذي يُعدّ أحد المصطلحات الحديثة التي أثارت جدلاً واسعاً حول دور المرأة في سوق العمل، وتأثيره على الأسرة والمجتمع في السياق الفلسطيني. جاءت الدراسة هذه بهدف بيان واقع المرأة الفلسطينية في قضايا العمل، وتحليل ظاهرة تأنيث الفقر في ضوء المواثيق الدولية "سيداو" تحديداً، مع توضيح أثر العوامل الاقتصادية والاجتماعية والقانونية في تشكيل هذا الواقع، مع التركيز على إيجاد التوازن بين الالتزام بمبادئ العدالة والمساواة واحترام القيم الإسلامية والعادات المجتمعية اعتمدت الدراسة على تحليل نصوص الاتفاقيات الدولية المتعلقة بحقوق المرأة، وفي مقدمتها سيداو، إلى جانب مراجعة الدراسات الميدانية والآراء الفكرية الفلسطينية. كما استندت إلى تحليل السياق الاجتماعي والثقافي والسياسي في فلسطين،

وناقشت الاتجاهات المؤيدة والمعارضة لتطبيق الاتفاقية. ١. وجود تعارض جلي بين بعض بنود سيداو والخصوصية الدينية والثقافية للمجتمع الفلسطيني، خصوصاً في ما يتعلق بالأدوار الأسرية والأحوال الشخصية. ٢. تكشف الدراسة أن مفهوم “تأنيث الفقر” مفهوم دخيل ظهر في المجتمعات الغربية ، ولا يعكس واقع المرأة المسلمة، ويُستخدم للضغط باتجاه خروج المرأة للعمل على حساب دورها الأسري. ١. العمل على إدانة دعاة المواثيق في كل المحافل الدولية وعلى وسائل التواصل الاجتماعي وإظهار تحيزهم ضد قضايا المرأة الفلسطينية والغزيرة ٢. تعزيز التوعية المجتمعية حول أهمية ما يتم الترويج له من قبل دعاة المواثيق الدولية والناعقين من حولهم حول تمكين المرأة الفلسطينية ضمن إطار القيم الإسلامية.

الكلمات المفتاحية: مواثيق دولية ، تأنيث الفقر ، تمكين المرأة اقتصادياً.

Palestinian Women and International Conventions in Labor Issues: The Feminization of Poverty and Its Associated Dimensions

This study came with the aim of clarifying the reality of Palestinian women in labor-related issues, and analyzing the phenomenon of the feminization of poverty in light of international conventions, specifically CEDAW, with an explanation of the impact of economic, social, and legal factors in shaping this reality, while focusing on finding a balance between commitment to the principles of justice and equality and respect for Islamic values and societal customs. What is the impact of international conventions, particularly the CEDAW Convention, on Palestinian women and their familial and social role in light of cultural and religious specificity and the political reality in Palestine? What are the most prominent provisions contained in international conventions—especially CEDAW—related to labor issues and the concept of the “feminization of poverty”? How did the concept of the feminization of poverty emerge, and to what extent is it related to the reality of Palestinian women compared to the Western context in which it appeared? What are the positive and negative effects of international conventions on Palestinian women in the fields of work and family? What are the obstacles facing the implementation of CEDAW in Palestine in general and in the Gaza Strip in particular? How have international conventions affected the role of women within the Palestinian family, particularly in changing familial roles and responsibilities? To what extent does the Palestinian experience show silence or bias on the part of international institutions toward the suffering of Palestinian women under occupation? The study relied on analyzing the texts of international agreements related to women’s rights, foremost among them CEDAW, in addition to reviewing field studies and Palestinian intellectual opinions. It also relied on analyzing the social, cultural, and political context in Palestine, and discussed the trends supporting and opposing the application of the convention. The existence of a clear conflict between some provisions of CEDAW and the religious and cultural specificity of Palestinian society, especially with regard to family roles and personal status issues. The study reveals that the concept of the “feminization of poverty” is an imported

concept that appeared in Western societies and does not reflect the reality of Muslim women, and is used to exert pressure toward women's entry into the labor market at the expense of their familial role. Some provisions of international conventions aim to change roles within the family, which has an impact on weakening the role of the mother and the decline of her primary educational function within the family. Working to condemn the advocates of international conventions in all international forums and on social media platforms, and to show their bias against the issues of Palestinian and Gazan women. Enhancing societal awareness regarding what is being promoted by advocates of international conventions and those echoing them concerning the empowerment of Palestinian women within the framework of Islamic values. Raising awareness in Palestinian society of the necessity of applying Islamic rulings in order to remove injustice from Palestinian women and to protect them intellectually and practically from Western intellectual invasion.

Keywords: International Conventions, Feminization of Poverty, Women's Economic Empowerment.

Filistin Özgürlük Mücadelesinde Kullanılan Bazı Arapça Terimlerin Semantik Evrimi

Prof. Dr. Yakup Civelek

Ankara Hacıbayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

yakup.civelek@gmail.com

Bir dilin kelime hazinesi, o dili konuşan toplumun tarihsel deneyimlerinin, travmalarının ve mücadelelerinin kodlandığı canlı bir arşivdir. Filistin halkının 1948'den bu yana yaşadığı sürgün, işgal, direniş ve mücadele süreci, Arapça'da özel anlamlar yüklenen bir dizi terimin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu çalışma, Filistin özgürlük mücadelesinin anahtar kavramlarını semantik, etimolojik ve sosyolinguistik perspektiften inceleyerek, bu terimlerin tarihsel süreçte nasıl şekillendiğini, toplumsal bellekte nasıl işlendiğini ve Filistin kimliğinin inşasındaki rolünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın merkezinde النكبة (Felaket, 1948), الانتفاضة (Ayaklanma, 1987-2000), الصمود (Direniş/Kararlılık), الاستشهاد (Şehitlik), الاجي (Mülteci), حق العودة (Geri Dönüş Hakkı), الاحتلال (İşgal) gibi Filistin söyleminin temel terminolojisi yer almaktadır. Bu kavramlar, klasik Arapça'daki etimolojik köklerinden hareketle, Filistin bağlamında nasıl yeni semantik katmanlar kazandığını göstermektedir. Çalışma, lügat (sözlük bilimi) metodolojisinden hareketle, her bir terimin klasik Arap lügat eserlerindeki Lisânu'l-Arab, Tâcu'l-Arûs vb.) temel anlamlarını tespit edecek, ardından Filistin bağlamındaki kullanımlarını tarihsel süreç içinde izleyecektir. Nekbe teriminin 1948 öncesi kullanımlarından 1948 sonrası bir özel ada dönüşmesi, İntifada kelimesinin Birinci İntifada'yla (1987) kazandığı özel anlam, Sumud kavramının pasif direnişten aktif varoluşa evrimi gibi semantik değişimler detaylı olarak ele alınacaktır. Ayrıca bu terimlerin Arap basınındaki kullanımları, Filistin edebiyatındaki yansımaları, siyasi metinlerdeki işlevleri ve gündelik dildeki adaptasyonu da araştırma kapsamındadır. Çalışma, sonuç olarak Filistin terminolojisinin sınırlı bir sözlük denemesi ile tamamlanacak, gelecek nesillere aktarılacak bir terim arşivi oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Filistin Terminolojisi, Semantik Evrim, Nekbe, İntifada, Sumud, Lügat Çalışması, Tarihsel Semantik.

Arabic and Rhetoric Education in the Madrasas of Ottoman Jerusalem

The vocabulary of a language serves as a living archive where the historical experiences, traumas, and struggles of its speakers are encoded. The processes of exile, occupation, resistance, and struggle that the Palestinian people have endured since 1948 have generated a series of Arabic terms imbued with special meanings. This study aims to examine the key concepts of the Palestinian liberation struggle from semantic, etymological, and sociolinguistic perspectives, analyzing how these terms have been shaped through historical processes, processed in collective memory, and their role in constructing Palestinian identity. At the center of this research are fundamental terms of Palestinian discourse: النكبة (al-Nakba / the Catastrophe, 1948), الانتفاضة (al-Intifada / the Uprising, 1987-2021), الصمود (al-Sumud / Steadfastness), الاستشهاد (al-Istishhad / Martyrdom), اللاجئين (al-Laji' / the Refugee), and حق العودة (Haqq al-'Awda / Right of Return). These concepts demonstrate how new semantic layers have been acquired in the Palestinian context, building upon their etymological roots in classical Arabic. Drawing on lexicographical methodology, the study will identify the basic meanings of each term in classical Arabic lexicons (Lisan al-'Arab, Taj al-'Arus), then trace their usage in the Palestinian context throughout historical processes. Semantic changes such as the transformation of the term Nakba from its pre-1948 usage to becoming a proper noun after 1948, the special meaning acquired by the word Intifada with the First Intifada (1987), and the evolution of the Sumud concept from passive resistance to active existence will be examined in detail. The study also encompasses the usage of these terms in Arab press, their reflections in Palestinian literature, their functions in texts of political organizations such as the PLO and Hamas, and their adaptation in everyday language. Within the scope of this research, the frequency of usage and contextual changes of these terms will be analyzed through an extensive corpus covering the 1948-2024 period (Palestinian newspapers, political documents, literary works, social media data). Ultimately, this study, which will be completed with a dictionary essay of Palestinian terminology, aims to make an original contribution to

the relationship between language-society-memory by revealing how the Arabic language conceptualizes traumatic historical experiences.

Keywords: Palestinian Terminology, Semantic Evolution, Nakba, Intifada, Sumud, Lexicography, Historical Linguistics, Collective Memory

İbnü'l-Gazzî'nin "Risale fi Tekrari Ba'zî'l-Âyât mine'l-Kur'ân" Adlı Eseri Örneğinde Kur'an'daki Tekrarların Bağlamsal Analizi

Doç. Dr. Seyfullah Efe

Ege Üniversitesi Birgivi İlahiyat Fakültesi

seyfullah.ef@ege.edu.tr

Muhammed b. Ömer İbnü'l-Gazzî hicri 7 Rebiyülevvel 1233 tarihinde dünyaya gelmiştir. Eğitiminden sonra müftülük ve devlet resmi organlarında çalışan müellif 25 Zilhicce 1291 tarihinde de vefat etmiştir. Hakkında kısıtlı bilgilere sahip olduğumuz yazara nispet edilen ve giriş kısmında kendisini tanıttığı "Risale fi Tekrari Ba'zî'l-Âyât mine'l-Kur'ân" adlı risale İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Arapça Yazma Eserler kısmında NEKAY01111/02 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Söz konusu risale klasik belagat tartışmalarında önemli bir yer tutan "tekrar" olgusunu, İcâzu'l-Kur'ân perspektifinden ele almaktadır. Müellif, genel dilbilim kaidelerine göre "kelamda kusur" olarak görülebilecek tekrarın, Kur'an-ı Kerim söz konusu olduğunda nasıl "belâğatin bizzat kendisi" (aynu'l-belâğâ) olabileceğini temellendirmeyi amaçlamıştır. İbnü'l-Gazzî bu savunusunu Sekkâkî'nin Miftâhu'l-Ulûm ve Tefâtânî'nin Mutavvel adlı eserlerine atıfla inşa eder ve belâğatin temel tanımı olan "muktezâ-yı hâle mutabık olmak" ilkesini merkeze alır. Buna göre, eğer bağlam (hâl) tekit, tespit, tezekkür veya tembih gerektiriyorsa tekrar bir negatif bir anlatım özelliği değil zaruri bir retorik araçtır. İbnü'l-Gazzî, Kur'an'daki tekrarları dört ana kategoride tasnif ederek işlevsel bir analiz sunar: Ahkâm, Mevâiz, Kıssalar ve Müteşabihât. Ahkâm ayetlerindeki tekrarın işlevi, ya hükmü pekiştirmek (tekid) ve açıklamak (izhâr) ya da nesh olgusunu gerçekleştirmektir. Yazar, vefat eden kadının iddet süresiyle ilgili ayetleri örnek göstererek, tekrarların bazen önceki hükmü değiştiren (nâsih-mensûh) yeni bir fikhî statü inşa ettiğini belirtir. Mevâiz tipi yani öğüt, müjde ve uyarı ayetlerindeki tekrarın, psikolojik etkiyi artırma amacı taşıdığını belirten müellif Rahman Suresi'nde nimetlerin sayılması örneğinde olduğu gibi, tekrar

edilen ayetlerin şükran duygusunu pekiştirdiklerini; Tekâsür Suresi'ndeki "Kellâ sevfe ta'lemûn" ayetlerinde de caydırıcılık (red') ve korkutma (tahvîf) işlevi gördüklerini söyler. İbnü'l-Gazzî, edatların kullanımındaki inceliğe dikkat çekerek, tekrarda kullanılan "sümme" bağlacının, ikinci uyarının birincisinden daha şiddetli ve dereceli olduğuna işaret ettiğinin de altını çizer. Yazarın en geniş işlediği kısım ise kıssalardaki tekrarlar ve bunlardaki hikmetlerdir. Hz. Musa ve Firavun kıssasının tekrarına bolca yer veren İbnü'l-Gazzî, kıssaların her zikredilişinde, bağlamın gerektirdiği (muktezâ-yı hâl) farklı bir amaca hizmet ettiğini savunur. Bu amaçları sıralamak gerekirse Hz. Peygamber'in müşriklerin yalanlamaları karşısında yaşadığı sıkıntıyı hafifletmek (teselli) ve kalbini pekiştirmek (tespit) ilk olarak zikredilebilir. İkinci amacı ise siyak-sıbak ilişkisi olarak belirleyen müellif tekrar edilen kıssanın, bazen kendinden önceki hükümlerin tamamlayıcısı bazen de kendinden sonra gelecek hükümlerin mukaddimesi niteliğinde olduğu kanaatindedir. Üçüncü amacı da hüküm ve mucizelerde çeşitlilik/farklılık olarak belirleyen İbnü'l-Gazzî'ye göre her anlatım, aynı olayı anlatsa da farklı mucizeleri veya o ana özgü fikhî ya da ahlakî dersleri ön plana çıkarmak için ifadelerinde farklılık içerir. Sonuçta İbnü'l-Gazzî, tekrarların salt lafız tekrarı olmadığını, "itnâb" sanatının bir gereği olarak manayı zenginleştiren, muhatabın zihnindeki gafleti dağıtan ve şer'i hükümleri yerleştiren bilinçli bir üslûb-i hakîm olduğunu ortaya koyar. Müteşabih harflerdeki tekrarları ise "te'vilini sadece Allah'ın bildiği" sırlar kategorisinde değerlendirecek, tefsirde rasyonel analizin sınırlarını çizer. Sonuç olarak metin, Kur'ândaki tekrarın bir fazlalık (zâid) değil, icâzın ortaya çıkardığı maksatlı bir "te'sis" olduğunu kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Belâgat, Tekrar, İbnü'l-Gazzî, Risale.

Contextual Analysis of Qur’anic Repetitions in the Example of Ibn al-Ghazzi’s “Risale fi Tekrari Ba’zi’l-Âyât mine’l-Qur’an”

Muhammed b. Umar Ibn al-Ghazzi was born on the 7th of Rabi‘al-awwal, 1233 AH. After his education, the author worked in the office of the Mufti and official state institutions, and passed away on the 25th of Dhu al-Hijjah, 1291 AH. The treatise titled “Risalah fi Takrari Ba’zi’l-Âyât mina’l-Qur’an,” which is attributed to the author—about whom we have limited information—and in which he introduces himself in the introduction, is registered in the Arabic Manuscripts section of the Istanbul University Rare Works Library under the inventory number NEKAY01111/02. The treatise in question examines the phenomenon of “repetition” (takrār), which holds a significant place in classical rhetorical discussions, from the perspective of I‘jaz al-Qur’an (the inimitability of the Qur’an). The author aims to substantiate how repetition, which might be viewed as a “defect in speech” according to general linguistic rules, can be “eloquence itself” (aynu’l-balāgha) when it concerns the Holy Qur’an. Ibn al-Ghazzi constructs this argument by referencing al-Sakkaki’s Miftah al-Ulum and al-Taftazani’s al-Mutawwal, centering on the fundamental principle of rhetoric: “conformity to the requirements of the situation” (muqtada al-hāl). Accordingly, if the context (hāl) requires emphasis (ta’kid), confirmation (tasbit), remembrance (tazakkur) or warning (tanbih) repetition is not a negative narrative feature but a necessary rhetorical tool. Ibn al-Ghazzi presents a functional analysis by classifying Qur’anic repetitions into four main categories: Fiqh (Ahkām), Admonitions (Mawā‘iz), Stories (Qisas), and Allegorical Verses (Mutashābihāt). The function of repetition in verses concerning rulings/fiqh is either to reinforce (ta’kid) and clarify (izhār) the judgment or to effectuate the phenomenon of abrogation (naskh). Citing the verses regarding the waiting period (‘iddah) of a widow as an example, the author notes that repetitions sometimes establish a new legal status that alters the previous ruling (abrogating-abrogated). Stating that repetition in admonition verses—namely advice, good tidings, and warnings—aims to increase psychological impact, the author argues that repeated verses reinforce the sense of gratitude, as seen in the enumeration of blessings in Surah ar-Rahman;

and serve the functions of deterrence (rad') and intimidation (takhwīf) in the verses "Nay, you shall come to know" (Kallā sawfa ta'lamūn) in Surah at-Takathur. Drawing attention to the subtlety in the use of particles, Ibn al-Ghazzi highlights that the conjunction "thumma" (then/moreover) used in repetition indicates that the second warning is more severe and graduated than the first. The section the author treats most extensively is the repetitions in stories and the wisdoms therein. Giving ample space to the repetition of the story of Moses and Pharaoh, Ibn al-Ghazzi argues that with every mention of the stories, they serve a different purpose required by the context (muqtada al-hāl). To list these purposes: firstly, alleviating the distress experienced by the Prophet in the face of the polytheists' denials (consolation) and strengthening his heart (stabilization); secondly, the contextual relationship (siyāq-sibāq), where the author holds that the repeated story sometimes acts as a complement to preceding rulings and sometimes as a preamble to rulings that will follow; and thirdly, diversity/variation in rulings and miracles. According to Ibn al-Ghazzi, even if every narrative tells the same event, it contains differences in expression to highlight different miracles or specific legal or moral lessons unique to that moment. Lastly, Ibn al-Ghazzi demonstrates that repetitions are not mere verbal repetitions, but a conscious "wise style" (uslūb al-hakīm) that enriches meaning as a requirement of the art of elaboration (itnāb), dispels heedlessness in the mind of the addressee, and establishes shari'ah rulings. Evaluating repetitions in allegorical letters (mutashābih) within the category of secrets whose "interpretation is known only to Allah," he delineates the limits of rational analysis in exegesis. In conclusion, the text proves that repetition in the Qur'an is not a redundancy (zā'id), but a purposeful "establishment of meaning" (ta'sīs) revealed by its miraculous nature (i'jāz).

Keywords: Tafsir, Rhetoric, Repetition, Ibn al-Ghazzi, Treatise.

**Gazze'den Anadolu'ya İlim ve İrfanın İzinde:
Gazzî Ahmed Efendi (ö. 1150/1738) ve Hâşiye 'alâ
Hâşiyeti'z-Zibârî 'alâ Şerhi Risâleti'l-isti'âre Adlı
Eseri**

Öğr. Gör. Dr. Timur Aşkan

Ege Üniversitesi Birgivi İlahiyat Fakültesi

timur.askan@ege.edu.tr

1054'te (1644) Gazze'de doğan Gazzî Ahmed Efendi, Kahire Câmiu'l-Ezher'de yedi yıl din ilimleri tahsil etti ve hadis dersleri okuttu. Mısır'da yirmi yıllık ikametinden sonra 1086/1675 yılında İstanbul'a geçen Gazzî, ertesi yıl Bursa'ya geçti ve uzun yıllar Molla Fenârî ve Orhan medreseleriyle Ulu-cami'de ders okuttu. Bursa'da Niyâzî-i Mısırî'ye intisap ederek 1104'te hilâfet aldı, 1108/1696 yılında Halvetiyye'nin Mısriyye kolunun ikinci müessesesi olan Ahmed Gazzî Dergâhını kurdu. Dergâhında kırk iki yıl hizmetten sonra 1150/1738'de vefat etti. Bursa'da müderrislik ve şeyhlik faaliyetleriyle ömrünün sonuna kadar süren altmış üç senelik ikametinde medrese ilimleriyle tekke kültürünü birleştiren Gazzî, Bursa'nın ilim-irfan ortamına ve kültürel yapısına önemli katkılar sağladı. Gazzî Ahmed Efendi, tekkesinde tasavvufî eserlerin yanında tefsir, hadis, fıkıh da okutmuş, tasavvuf, dil ilimleri, tefsir, kelâm gibi alanlarda eserler telif etmiştir. Gazzî'nin Hediye'tü'l-ğaribî li-tâlibî hakâiki't-Tuhfeti'l-Verdî; Hâşiye 'alâ Hâşiyeti'z-Zibârî; Mîzânü'l-'akâ'id; Ta'likât 'alâ Tefsîri Kâdî el-Beyzâvî adlı eserleri bulunmaktadır. Araştırmalar neticesinde DİA maddesinde Gazzî Ahmed Efendi'ye nisbet edilen Nûr-ı Sâtî, İ'lâlü Gazzî, İ'lâmü'l-mültezem bi-fazîleti zemzem, Risâle fi't-taşavvuf (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1430) adlı eserlerin sehven müellife nisbet edildiği tespit edilmiştir. Bu eserlerden Nûr-ı Sâtî, Gazzî Ahmed Efendi'nin torunu Mustafa Nesîb Efendi'nin oğlu Gazzîzâde Abdülatif Efendi (ö. 1247/1831)'nin Nûr-ı Sâtî / Risâle-i Levha-i Hümayun Der Tefsîr-i Ayet-i "İnnellâhe ye'marukum en tueddû'l-emânâti ilâ ehlihâ" adlı risalesidir. İ'lâlü Gazzî adlı eserin Gazzî'ye aidiyeti şüpheli olup muhtemelen kapakta yer alan İ'lâlü İzzî ibaresinin sehven İ'lâlü Gazzî şeklinde

okunmasından kaynaklı bir hata mevcuttur. İ'lamü'l-mültezem bi-fazileti zemzem adlı eser, Ayasofya-i Kebir'de reisül-muhaddisîn olan Ahmed b. Ali el-Gazzî eş-Şâfiî el-Ezherî (ö. 1179/1765)'ye ait olup isim benzerliğinden yanlışlıkla Gazzî Ahmed Efendi'ye nispet edilmiştir. Risâle fi't-taşavvuf (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1430) olarak belirtilen eser ise müstakil bir eser olmayıp müellifin bir diğer eseri olan Mizânü'l-'akâ'id'in yazma nüshalarındandır. Çalışmamıza konu edinilen isti'âre haşiyesi, Ebü'l-Kâsım es-Semerkindî'nin istiareye dair Ferâ'idü'l-fevâ'id li-tahkîki me'ânî'l-isti'ârât (er-Risâletü'l-feride) adlı risâlesine İsmâüddin el-İsferâyînî'nin yazdığı şerhe Hasan ez-Zibârî'nin kaleme aldığı hâşiye üzerine yazılan bir hâşiye (hâşiye 'ale'l-hâşiye) çalışmasıdır. Gazzî Ahmed Efendi'nin Hâşiye 'alâ Hâşiyeti'z-Zibârî adlı eseri, hâşiye 'ale'l-hâşiye olması itibariyle üst metni izah ve açıklama amacıyla olan bir metindir. Hâşiyede üst metinden ilgili kısım "kavlüh" ifadesiyle verilmekte, akabinde izaha girilmektedir. Kimi yerlerde muhaşşînin şârihe yönelttiği eleştirilere cevap verilmekte, İsferâyînî'nin şerhi üzerine şârihin torunu Ali b. İsmâil el-İsferâyînî el-İsâmî tarafından yazılan hâşiye ile karşılaştırmalar yapılmaktadır. Üst metinde tartışmalı olan meselelere dair görüş ve yorumların sahibi zikredilmeden "kemâ ze'ame", "idde'â" ibaresiyle verilmekte, derkenarda ise görüş kâili kısaca kaydedilmektedir. Derkenarda kaydedilen verilere göre Abdurrahman el-Kurdî, Bursa Ulu Camii vaizi Abdullah Efendi, Abdullah el-Kurdî, Ahmed Çullî'ye isim zikredilmeden eleştiriler yöneltilmektedir. Hâşiyede İbn Hişâm en-Nahvî, Ali b. İsmâil el-İsferâyînî el-İsâmî, Hâlid b. Abdullah el-Ezherî, Yâsîn el-Uleymî el-Hımsî'nin eserlerine atıf yapılmaktadır. Gazzî Ahmed Efendi'nin haşiyesi, "hâşiye üzerine yazılan hâşiye" olması itibariyle ana metin/şerh/hâşiye/hâşiye 'ale'l-hâşiye şeklindeki telif geleneğinin son halkasını oluşturmakta, ilgili temada kendisinden önceki ilmî çalışmaları değerlendirme ve yorumlama vazifesini icra etmektedir. Dolayısıyla bu araştırma, XVIII. yüzyıl Osmanlı dilbilim mirasından örnek bir metni değerlendirme ve gün yüzüne çıkarmaya dair mütevazı bir katkı çabasından müteşekkildir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Osmanlı Belâgat Geleneği, Gazzî Ahmed Efendi, Hasan ez-Zibârî, Ferâ'idü'l-fevâ'id.

In Pursuit of Knowledge and Spiritual Wisdom from Gaza to Anatolia: Gazzî Ahmad Afandi (d. 1150/1738) and His Work Titled *Hāshiya ‘alā Hāshiyat al-Zibārī ‘alā Sharḥ Risālat al-Isti’āra*

Gazzî Ahmad Afandi, who was born in Gaza in 1054/1644, pursued his education in the religious sciences at al-Azhar Mosque in Cairo for seven years and later taught *ḥadīth* there. After a twenty-year residence in Egypt, al-Gazzî moved to Istanbul in 1086/1675, and the following year proceeded to Bursa, where he lectured for many years at the Molla Fanârî and Orhan madrasas as well as at the Grand Mosque (Ulu Cami). In Bursa, he became affiliated with Niyâzî-i Mısırî and received spiritual authorization (khilāfa) in 1104/1692. In 1108/1696, he founded the Ahmad Gazzî Darvish Lodge, which became the second institutional center of the Mısriyye branch of the Khalwatiyya order. After forty-two years of service at this lodge, he passed away in 1150/1738. Throughout his sixty-three-year residence in Bursa, which continued until the end of his life, Gazzî combined madrasa scholarship with Sufi lodge culture through his activities as a scholarship and shaykh, making significant contributions to Bursa’s intellectual, spiritual, and cultural structure. In addition to teaching sufi works in his lodge, Gazzî Ahmad Afandi also taught tafsîr, *ḥadīth*, and fiqh, and authored works in fields such as Sufism, linguistic sciences, tafsîr, and kalām. His known works include *Hadiyyat al-gharibî li-tālibî ḥaqā’iq al-Tuhfat al-Wardî*, *Hāshiya ‘alā Hāshiyat al-Zibārî*, *Mizān al-‘Aqā’id*, and *Ta’likât ‘alâ Tafsîri al-Qâdî al-Baydâwî*. As a result of the research, it has been determined that the works entitled *Nûr-ı Sâtî’*, *I’lâlu Gazzî*, *I’lām al-multazam bi-faḍîlat Zamzam*, and *Risâla fi’t-taṣavvuf* (Süleymaniye Library, Esad Efendi, no. 1430), which are attributed to Gazzî Ahmed Efendi in the *DİA* entry, were mistakenly ascribed to him. Among these works, *Nûr-ı Sâtî’* is the treatise entitled *Nûr-ı Sâtî’ / Risâla-i Lavḥa-i Humâyûn der Tafsîr-i Âyet-i “Inna Allāha ya’murukum an tu’addû al-amānāti ilâ ahlihâ”*, authored by Gazzîzâde Abdullatif Afandi (d. 1247/1831), the son of Mustafa Nesîb Efendi, who was the grandson of Gazzî Ahmad Afandi. The attribution of *I’lâlu Gazzî* to Gazzî is doubtful; this error most likely arose from the phrase *I’lâlu İzzî* appearing on the cover being misread as *I’lâlu Gazzî*. The

work entitled *l'lām al-multazam bi-faḍīlat Zamzam* belongs to Aḥmad b. 'Alī al-Gazzī al-Shāfi'ī al-Azhārī (d. 1179/1765), who served as *ra'īs* al-muḥaddithīn at the Ayasofya-i Kabīr Mosque, but has been mistakenly attributed to Gazzī Ahmad Afandi due to the similarity of their names. The work recorded as *Risāla fi't-taṣavvuf* (Süleymaniye Library, Esad Efendi, no. 1430) is not an independent treatise, but rather one of the manuscript copies of the author's other work, *Mizānu'l-'aḳā'id*. The isti'āra gloss (*ḥāshiya*) examined in this study is a supercommentary (*ḥāshiya 'alā al-ḥāshiya*) written on the gloss composed by Ḥasan al-Zībārī on the commentary authored by 'Iṣām al-Dīn al-Isfarāyīnī, which itself was written on Abū al-Qāsim al-Samarqandī's treatise on metaphor entitled *Farā'id al-Fawā'id li-Taḥqīq Ma'ānī al-Isti'ārāt* (also known as *al-Risāla al-Farīda*). Gazzī Ahmad Afandi's work entitled *Ḥāshiya 'alā Ḥāshiyat al-Zībārī* is a *ḥāshiya 'alā al-ḥāshiya*, that is, a supercommentary whose purpose is to elucidate and explicate the base text. In the *ḥāshiya*, the relevant passages from the upper text are cited with the formula *qawluhu*, followed by an explanatory discussion. In certain places, responses are given to criticisms directed by the glossator against the commentator, and comparisons are made with the *ḥāshiya* written by the commentator's grandson, 'Alī b. Ismā'il al-Isfarāyīnī al-'Isāmī, on Isfarāyīnī's commentary. In the upper text, opinions and interpretations concerning disputed issues are presented without naming their proponents, using expressions such as *kamā za'ama* and *idda'a*; in the marginal notes, however, the holder of the view is briefly identified. According to the marginal notes, criticisms are directed—without explicit attribution of names—at 'Abdurrahmān al-Kurdī, 'Abdullāh Afandi who served as a preacher at the Bursa Grand Mosque, 'Abdullāh al-Kurdī, and Aḥmad Chullī. The *ḥāshiya* contains references to the works of Ibn Hishām al-Naḥwī, 'Alī b. Ismā'il al-Isfarāyīnī al-'Isāmī, Khālīd b. 'Abdullāh al-Azhārī, and Yāsīn al-'Ulaymī al-Ḥimṣī. As a “gloss upon a gloss,” Gazzī Ahmad Afandi's work represents the final link in the textual transmission chain of base text/commentary/gloss/supergloss, fulfilling the function of evaluating and interpreting earlier scholarly contributions on the subject. Accordingly, this study constitutes a modest attempt to evaluate and bring to light a representative text from the eighteenth-century Ottoman linguistic heritage.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Ottoman Rhetorical Tradition, Gazzī Ahmad Afandi, Ḥasan al-Zībārī, Farā'id al-Fawā'id.

İbnü'l-Kayserânî'nin *Safvetü't-Tasavvuf'u* Bağlamında Tasavvufun Savunusu ve Melâmiyye Eleştirisi

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Emektar

Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

ramazanemektar@karatekin.edu.tr

Bu bildiri, V./XI. yüzyılda Kudüs'te yetişmiş hadis hâfızı ve mutasavvıf âlim İbnü'l-Kayserânî el-Makdisî'nin (ö. 507/1113) *Safvetü't-Tasavvuf* adlı eseri çerçevesinde, tasavvufu savunma yaklaşımını ve Melâmiyye anlayışına yönelttiği eleştirileri incelemeyi amaçlamaktadır. İbnü'l-Kayserânî'nin yaşadığı dönem, Selçuklu coğrafyasında hem ilmî hem de siyasî açıdan çalkantılı bir zaman dilimine karşılık gelmektedir. Bir yandan medrese kurumları gelişirken, öte yandan farklı tasavvufî zümreler kendi meşruiyetlerini dinî ilimler üzerinden temellendirmeye çalışmaktadır. Bu tarihsel ortamda el-Makdisî, tasavvufu ilim, amel ve ahlâk üçlüsüne dayandırarak sûfî ve muhaddis kimliğini uzlaştıran bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu çalışmanın temel hedefi ise, erken dönemden itibaren tasavvufa yöneltilen şeriat dışılık, bid'at ve zâhir-bâtın çatışması gibi ithamlar karşısında İbnü'l-Kayserânî'nin nasıl bir savunma dili geliştirdiğini ve bu savunmanın hangi tasavvuf anlayışını tahkim etmeye yöneldiğini ortaya koymaktır. Bildirinin problematiği, *Safvetü't-Tasavvuf*'un yalnızca bireysel ahlâk ve sûfî adabını konu edinen bir eser mi olduğu, yoksa Sünnî tasavvufu meşrulaştırmayı amaçlayan sistematik bir savunma metni olarak mı kurgulandığı sorusu etrafında şekillenmektedir. Bu bağlamda çalışma, İbnü'l-Kayserânî'nin tasavvufu Kur'an, sünnet ve sahabe pratiğiyle temellendirerek zâhir ile bâtın arasında zorunlu bir uyum tesis etmeye çalıştığı ve bu yaklaşımın dönemin tasavvuf karşıtı eleştirilerine doğrudan bir cevap niteliği taşıdığı tezini ileri sürmektedir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; metin merkezli analiz, kavramsal çözümleme ve tarihsel bağlamlandırma teknikleri birlikte kullanılmıştır. Öncelikle İbnü'l-Kayserânî'nin tasavvuf anlayışı, eserinde sıkça başvurduğu naslar ve erken İslâm pratiği üzerinden analiz

edilmiştir. Ardından Safvetü't-Tasavvuf'ta Melâmiyye'ye yöneltilen eleştiriler; zâhirin ihlali, şer'î hudutların terk edilmesi ve bâtın adına her şeyin mubah görülmesi gibi temalar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu noktada, söz konusu eleştirilerin riyadan kaçınmayı esas alan erken dönem melâmî tavra değil, müellifin yaşadığı dönemde tasavvufun öz yapısını zedeleyen ölçüsüz ve denetimsiz bâtinî eğilimlere yöneldiği ortaya konulmuştur. Bildirinin ulaştığı sonuçlara göre, İbnü'l-Kayserânî'nin tasavvuf anlayışında şariat ile hakikat arasında epistemolojik bir çatışma mümkün değildir. Zâhir ve bâtın arasındaki denge, onun tasavvuf savunusunun temel ilkesini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, bir yandan muhaddisler ve fakihler nezdinde tasavvufu meşrulaştıran uzlaştırmacı bir söylem üretirken, diğer yandan tasavvuf içindeki aşırı ve bâtinî eğilimleri eleştirel bir süzgeçten geçirmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, Safvetü't-Tasavvuf'u Melâmiyye eleştirisi ekseninde sistematik biçimde ele alarak, erken dönem Sünnî tasavvuf savunusunun sınırlarını, yöntemini ve entelektüel katkısını görünür kılmayı amaçlamaktadır. Gelecek araştırmalarda eserin Kuşeyrî'nin Risâlesi ve Serrâc'ın Lûma"ı ile mukayeseli olarak incelenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, İbnü'l-Kayserânî, Safvetü't-Tasavvuf, Melâmiyye, Zâhir-Bâtın.

The Defense of Sufism and the Critique of the Malāmiyya in Ibn al-Qaysarānī's *Safwat al-Taṣawwuf*

This paper aims to examine the approach to defending Sufism and the criticisms directed at the Malāmatiyya in the work *Safwat al-Taṣawwuf* by Ibn al-Qaysarānī al-Maqdisī (d. 507/1113), a hadith scholar and Sufi who was educated in Jerusalem in the fifth/eleventh century. The period in which Ibn al-Qaysarānī lived corresponds to a time of significant intellectual and political turbulence in the Seljuk territories. While the madrasa institutions were undergoing rapid development, various Sufi groups were simultaneously seeking to ground their legitimacy in the religious sciences. Within this historical context, al-Maqdisī developed an approach that reconciled his identity as both a Sufi and a hadith scholar by grounding Sufism in the triad of knowledge (‘ilm), practice (‘amal), and ethics (akhlāq). The primary objective of this study is to reveal how Ibn al-Qaysarānī articulated a discourse of defense in response to accusations leveled against Sufism since the early period—such as deviation from the shari‘a, innovation (bid‘a), and the alleged conflict between the outward (ẓāhir) and inward (bāṭin) dimensions of religion—and to determine which understanding of Sufism this defense sought to reinforce. The central problem of the paper revolves around whether *Safwat al-Taṣawwuf* should be regarded merely as a work on individual ethics and Sufi adab, or rather as a systematically constructed text aimed at legitimizing Sunni Sufism. In this regard, the study argues that Ibn al-Qaysarānī sought to establish a necessary harmony between the outward and inward dimensions of religion by grounding Sufism in the Qur’ān, the Sunna, and the practice of the Companions, and that this approach constituted a direct response to contemporary anti-Sufi criticisms. Methodologically, the study adopts a qualitative research design, employing text-centered analysis, conceptual examination, and historical contextualization in an integrated manner. First, Ibn al-Qaysarānī’s understanding of Sufism is analyzed through the scriptural references and early Islamic practices frequently cited in his work. Subsequently, the criticisms directed at the Malāmatiyya in *Safwat al-Taṣawwuf* are examined within the thematic framework of violating the outward norms, abandoning the

legal boundaries of the shari'a, and legitimizing all actions in the name of the inward dimension. It is demonstrated that these criticisms are not aimed at the early Malāmati stance, which emerged as an effort to avoid ostentation, but rather at excessive and uncontrolled bāṭinī tendencies that undermined the essential structure of Sufism in Ibn al-Qaysarānī's time. The findings of the paper indicate that, in Ibn al-Qaysarānī's conception of Sufism, no epistemological conflict can exist between shari'a and ḥaqīqa. The balance between the outward and inward dimensions constitutes the foundational principle of his defense of Sufism. While this approach produces a conciliatory discourse that legitimizes Sufism in the eyes of hadith scholars and jurists, it also subjects extreme and bāṭinī tendencies within Sufism to critical scrutiny. In conclusion, by examining Safwat al-Taṣawwuf systematically through the lens of the critique of the Malāmatiyya, this study aims to make visible the boundaries, methods, and intellectual contribution of early Sunni defenses of Sufism. Future research may benefit from a comparative analysis of this work with al-Qushayrī's Risāla and al-Sarrāj's al-Luma'.

Keywords: Sufism, Ibn al-Qaysarānī, Safwat al-Taṣawwuf, Malāmiyya, Zāhir and Bāṭin.

El-Mutahhar b. Tâhir El-Makdisî Düşüncesinde Yaratılışın Başlangıcı Meselesi

Dr. Öğr. Üyesi Sadi Yılmaz

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

sadiyilmaz@bingol.edu.tr

Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir'in Makdisî künyesi ile tanınmasından hareketle Kudüs'ün yerlisi veya oraya yerleşen bir aileye mensup olduğu kabul edilmektedir. Tabakât ve biyografî kitaplarında hakkında bilgi yer almaz. Önemli eseri *el-Bed' ve't-târih*'te yer verdiği bazı ifadeler onun hayatı ve ilmî kişiliği hakkında bilgi verir niteliktedir. İslam tarihi, kelim, felsefe gibi farklı alanlardaki yetkinliği dikkate alındığında çok yönlü bir bilgin olduğu söylenebilir. İlk İslam filozofu kabul edilen Ya'kûb b. İshak el-Kindî'nin öğrencisi Ebû Zeyd el-Belhî'den ders aldığı bilinen Makdisî'nin ilgi alanının genişliğini dikkate alınarak birçok alanda iyi bir eğitim gördüğü söylenebilir. Farklı alanlarda birçok eser telif ettiği bilinen Makdisî'nin günümüze ulaşan tek eseri *el-Bed' ve't-târih*'tir. 355/966 yılında Sâmânî vezirlerinden biri adına yazılan eser kaynaklarda *Târih-i Makdisî*, *Kitâbü Bed'i'l-halk ve't-târih*, *Kitâbü'l-Bed' ve'l-hilkâ*, *Kitâbü'l-Bed'*, *Kitâbü'l-Bed-vâ ve't-tevârih*, *Kitâbü'l-Bedv ve't-târih* gibi farklı isimlerle anılır. Makdisî'nin bir ilimler ansiklopedisi olarak nitelediği bilinen *el-Bed' ve't-târih* eseri içerik bakımından incelendiğinde siyasî tarih, medeniyet tarihi, siyer, kelim, tefsir, mantık, İslam felsefesi, dinler mukayesesi, Türkler'in inançları ve âdetleri başta olmak üzere birçok farklı alanda önemli bilgiler ortaya koyduğu anlaşılr. İslam tarihi, kelim ve siyer gibi disiplinler kapsamında Makdisî'nin düşünceleri üzerine Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca, Almanca olmak üzere farklı dillerde birçok akademik çalışma yapılmıştır. Ülkemizde ise son yıllarda Makdisî üzerine sınırlı da olsa akademik çalışmaların yapılması ona gösterilen ilgi olarak değerlendirilebilir. Makdisî'nin felsefî düşünceleri üzerine herhangi bir çalışmanın yapılmadığını tespit ettik. Bu çalışmanın amacı düşünce tarihinde mitolojik ve dinî olduğu kadar felsefî bir problem olan yaratılışının başlangıcı meselesi konusunda Makdisî'nin

düşüncelerini incelemektir. Nitekim Makdisî yaratılışının başlangıcı meselesine ilişkin mitolojik, dinî ve felsefî olmak üzere farklı yönlerden çok zengin düşünsel malzeme ortaya koyar. Öncelikle yaratılışın hikmeti ve illeti, alemin kıdemi düşüncesinin geçersizliği ve âlemin hudûsü başlıkları altında meseleyi ele alan Makdisî akabinde filozofların, Senevîlerin, Yahudilerin, Hristiyanların ve Müslümanların yaratışın başlangıcı hakkındaki görüşlerini ortaya koyar. Çalışmada betimleme, kavramsal analiz, karşılaştırma ve değerlendirme yöntemlerinden yararlandık. Başta filozoflar olmak üzere birçok düşünürle atıfta bulunarak meseleyi ele alan Makdisî'nin atıfta bulunduğu düşünürleri doğru aktarıp aktarmadığını tespit etmeye çalıştık. Akabinde Makdisî'nin meseleyi incelerken kullandığı ilmî ve felsefî kavramların içeriğini analiz ederek o dönemin düşüncesine ışık tutmaya çalıştık. Gerekli olduğu ölçüde de onun düşüncelerini onun selevî olan düşünürlerle karşılaştırmaya çalıştık. Böylece onun düşüncelerinin özgün olup olmadığını anlamak kolaylaştı. Çalışmaya ulaştığımız sonuç Makdisî'nin tarihçi kimliği ile tanınmasının ötesinde kelam, felsefe, dinler tarihi gibi farklı alanlarda da yetkin bir düşünür olduğudur. Makdisî'nin özellikle çalışmamızın konusu olan yaratmanın başlangıcı meselesine ilişkin farklı düşüncelere yer vermesi onun bu konudaki yetkinliği olarak değerlendirilebilir. İlk İslam filozofu olan Kindî'nin talebesi Ebu Zeyd el-Belhî'den ders almış olması da onun dönemin felsefecileri ile ilişkisini anlamak bakımından önemlidir. Bundan hareketle onun felsefî düşünceleri üzerine akademik çalışmaların yapılması önem taşır. Bu bağlamda Makdisî'nin farklı konulardaki felsefî görüşlerinin akademik çalışmalarla gün yüzüne çıkartılmasını öneriyoruz.

Anahtar Kelimeler: İslam Felsefesi, el-Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, Yaratılış, Alemin Hudûsü.

The Issue of the Beginning of Creation in the Thought of El-Mutahhar b. Tâhir El-Maqdisî

Based on his being known by the kunya Maqdisî, it is accepted that Abū Nasr al-Mutahhar b. Tâhir was a native of Jerusalem or belonged to a family settled there. There is no information about him in the books of Tabakât and biography. Some statements in his important work, kitâb al-Bad' wa'l-Ta'rih, provide information about his life and scholarly personality. Considering his competence in different fields such as Islamic history, kalam, and philosophy, he can be said to be a versatile scholar. Considering the breadth of Maqdisî's interests, it can be said that he received a good education in many fields, as it is known that he studied under Abu Zayd al-Balkhi, a student of Ya'kûb b. Ishaq al-Kindî, who is considered the first Islamic philosopher. Maqdisî, known to have authored numerous works in various fields, has only one work surviving to the present day: Kitâb al-Bad' wa'l-Ta'rih. This work, written in 355/966 on behalf of one of the Samanid viziers, is referred to in sources as Târih-i Maqdisî, Kitâbü Bed'i'l-halk ve't-târih, Kitâb al-Bed' wa'l-hilka, Kitâb al-Bed', Kitâb al-Bedvâ wa't-tevârih, and Kitâb al-Bedv wa't-târih. When examined in terms of content, Maqdisî's work al-Bad' wa'l-Ta'rih, known as an encyclopedia of sciences, reveals important information in many different fields, primarily political history, civilizational history, siyer, kalam, tafsir, logic, Islamic philosophy, comparative religion, and the beliefs and customs of the Turks. Within the scope of disciplines such as Islamic history, theology, and biography, it can be said that numerous academic studies have been conducted on Maqdisî's ideas in various languages, including Arabic, Persian, English, French, and German. In our country, the limited academic studies on Maqdisî in recent years can be seen as an indication of the interest shown in him. We found that no studies have been conducted on Maqdisî's philosophical ideas. The aim of this study is to examine Maqdisî's ideas on the issue of the beginning of creation, which is a philosophical problem as much as it is a mythological and religious one in the history of thought. Indeed, Maqdisî presents a wealth of intellectual material on the issue of the beginning of creation from various perspectives, including mythological, religious, and philosophical. First, Maqdisî addresses the issue under the headings of the

wisdom and cause of creation, the invalidity of the idea of the eternity of the universe, and the origin of the universe. He then presents the views of philosophers, Sufis, Jews, Christians, and Muslims on the beginning of creation. In this study, we will use the methods of description, conceptual analysis, comparison, and evaluation. We will attempt to determine whether Maqdisî accurately conveyed the thinkers he referred to, particularly the philosophers, in his treatment of the issue. Subsequently, we will shed light on the thought of that period by analyzing the content of the scientific and philosophical concepts Maqdisî used in his examination of the issue. To the extent necessary, we will also compare his ideas with those of his predecessors. This will make it easier to understand whether his ideas are original. The conclusion we reach in this study is that Maqdisî was not only a historian but also a competent thinker in various fields such as theology, philosophy, and history of religions. Maqdisî's inclusion of different ideas on the subject of the beginning of creation, which is the subject of our study, can be considered as his competence in this field. The fact that he studied under Abu Zeyd al-Balkhi, a student of Kindi, the first Islamic philosopher, is also important in understanding his relationship with the philosophers of his time. Consequently, it is important to conduct academic studies on his philosophical ideas. In this context, we recommend that Maqdisî's philosophical views on different subjects be brought to light in academic studies.

Keywords: Islamic Philosophy, al-Mutahhar ibn Tâhir al-Maqdisî, Creation, The Origin of the Universe.

Kudüs'ün Tarihi ve Sosyal Dokusunda Bir Simgede Leylek Kulesi (Burj al-Laqlaq)

Dr. Hüseyin Akıncı

Diyanet Akademisi Başkanlığı Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezi

huseyinakinci2004@gmail.com

Bu çalışma, Kudüs'ün Eski Şehir surlarının (Mescidi Aksa'nın) kuzeydoğu köşesinde yer alan Leylek Kulesi'nin (Burj al-Laqlaq) tarihsel, mimari, edebi ve sosyo-kültürel önemini incelemektedir. Yapı, bölgeye hâkim yüksek bir tepe (höyük) üzerine inşa edildiği için Mescid-i Aksa, Zeytin Dağı, Yusufiye Mezarlığı ve Filistin Müzesi (Rockefeller Müzesi) gibi şehrin en kritik dini ve tarihi mekânlarını doğrudan gören geniş bir görüş açısına sahiptir. Leylek Kulesi, adını her yıl bahar aylarında kulede yuvalanan leyleklerden almakta; bu durum, halk kültüründe yapı ile huzur, bereket ve ilahî koruma kavramları arasında sembolik bir bağ kurulmasına yol açmaktadır. Ancak savaşlar ve modern çatışma koşulları nedeniyle leyleklerin bölgeyi terk etmesi, Kudüs'te kaybolan huzurun ve toplumsal travmanın bir metaforu olarak değerlendirilmektedir. Kaynaklar ışığında, yapının Selahaddin Eyyubi dönemindeki 1187 (Hicri 587) 'deki tahkimat projesine (Selahaddin projesi) dayanan kökenlerinden Osmanlı döneminde, özellikle Kanuni Sultan Süleyman zamanında (1540), yapılan geniş çaplı restorasyonlarına ve günümüzdeki durumuna yer verilmiştir. Yazar Dima al-Samman'ın kaleme aldığı ve bir asırlık süreci kapsayan Osmanlı döneminden günümüze kadar uzanan süreçte, bir ailenin kuşaklar boyu süren direnişini, fedakarlıklarını ve işgale karşı duruşunu etkileyici bir kurguyla sunan. Burj al-Laqlaq (Leylek Kulesi) adlı romanı üzerinden şehrin toplumsal, siyasi ve kültürel tarihi detaylandırılırken, Leylek Kulesi Cemiyeti (Burj al-Laqlaq Community Association) aracılığıyla günümüzde toplumsal direniş merkezi ve Müslümanlar için bir sığınma kalesi işlevi gören rolüne kadar geniş bir perspektif sunulmaktadır. Leylek Kulesi (Burj al-Laqlaq), Kudüs'ün hem savunma tarihi hem de mimari mirası açısından benzersiz bir konuma ve yapıya sahiptir. Yaklaşık 9 dönümlük bir alanı kapsayan bu

bölge, Mescid-i Aksa'dan sonra surlar içindeki en büyük ikinci açık alandır. 1991 yılından itibaren İsrail yerleşim planlarına karşı halkın elinde tutmayı başardığı bu stratejik arazi, günümüzde Kudüslü gençler ve kadınlar için çeşitli sosyal, kültürel ve sportif programlar sunmaktadır. Ayrıca çalışma kapsamında günümüzde hem leylek kulesi derneğinin mütevelli üyesi olan hem de Tika iş birliği ile Kudüs Eskişehir'de pek çok tarihi binanın yapım onarım ve restorasyon çalışmalarını gerçekleştiren Musa Hicazî'nin İsrail-lilerle olan mücadele dolu hayatından da kesitler sunulmuştur. Bu çalışmada Leylek Kulesi aslında Kudüs'ün bir mikro kozmosu olarak resmediliyor. Hem fiziksel hem manevi savunma hattını hem geçmişin ihtişamını hem de şimdinin yaralarını hem doğanın döngüsünü hem siyasetin acımasız gerçekliğini aynı anda bünyesinde barındırıyor. Musa Hicazî'nin şahsında somutlaşan çaba ise, bu çok katmanlı mirasın korunmasının, aynı zamanda bir varoluş mücadelesi olduğunu gösteriyor.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Burj al-Laqlaq, Leylek Kulesi, Hafıza, Mekân, Filistin Kültürü.

A Symbol in the Historical and Social Fabric of Jerusalem: Stork Tower (Burj al-Laqlaq)

This study examines the historical, architectural, literary, and socio-cultural significance of the Stork Tower (Burj al-Laqlaq), located at the north-eastern corner of the Old City walls of Jerusalem (near Al-Aqsa Mosque). Built on a high hill (mound) dominating the area, the structure commands a wide view overlooking some of the city's most critical religious and historical sites, such as Al-Aqsa Mosque, the Mount of Olives, the Yusufiye Cemetery, and the Palestinian Museum (Rockefeller Museum). The Stork Tower takes its name from the storks that nest in the tower every spring; this has led to the establishment of a symbolic link in popular culture between the structure and concepts of peace, fertility, and divine protection. However, due to wars and modern conflict conditions, the departure of the storks from the area is interpreted as a metaphor for the loss of peace and collective trauma in Jerusalem. In light of historical sources, the study covers the origins of the structure, dating back to the fortification project (the Saladin project) during the reign of Saladin in 1187 (Hijri 587), its extensive restorations during the Ottoman period, particularly during the time of Suleiman the Magnificent (1540), and its current state. Through the novel *Burj al-Laqlaq* (The Stork Tower), written by Dima al-Samman—which presents, through compelling fiction, a family's generational resistance, sacrifices, and stance against occupation spanning a century from the Ottoman period to the present—the social, political, and cultural history of the city is detailed. At the same time, a broad perspective is provided, extending to the role the tower plays today as a center of social resistance and a refuge for Muslims, facilitated by the Burj al-Laqlaq Community Association. The Stork Tower (Burj al-Laqlaq) holds a unique position and structure in terms of both Jerusalem's defensive history and architectural heritage. Covering an area of approximately 9 dunams, this area is the second-largest open space within the walls after Al-Aqsa Mosque. This strategic land, which the people have managed to retain since 1991 against Israeli settlement plans, now offers various social, cultural, and sports programs for Jerusalem's youth and women. Additionally, the study includes insights from the struggle-filled life of Musa Hijazi, who currently serves as

a trustee member of the Stork Tower Association and, in cooperation with TİKA, has carried out construction, repair, and restoration work on many historical buildings in Jerusalem's Old City. In this study, the Stork Tower is depicted as a microcosm of Jerusalem. It simultaneously embodies both the physical and spiritual lines of defense, both the splendor of the past and the wounds of the present, both the cycle of nature and the harsh reality of politics. The effort embodied in the person of Musa Hijazi demonstrates that preserving this multilayered heritage is, at the same time, a struggle for existence.

Keywords: Jerusalem, Burj al-Laqlaq, Stork Tower, Memory, Space, Palestinian Culture.

Davut Şehri Arkeolojik Kazılarında Ortaya Çıkarılmış Mimari Yapılar

Esra Çetin

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ezoesracetin46@gmail.com

Kudüs'ün güneydoğusunda konumlanan ve kentin en erken yerleşim çekirdeğini oluşturan Davut Şehri, Yakın Doğu arkeolojisi açısından stratigrafik sürekliliği ve mimari çeşitliliği ile öne çıkan başlıca kazı alanlarından biridir. Arkeolojik araştırmalar, yerleşimin Erken Tunç Çağı'ndan Roma dönemine kadar uzanan tarihi bir sürece sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kazılarla açığa çıkarılan mimari kalıntılar kentin dokusu, savunma mimarisi, hidrolik altyapısı, kamusal mekân ve konut yapısı hakkında kapsamlı veriler sunmaktadır. Tespit edilen mimari yapılar arasında; sur sistemleri, kule yapıları ve kontrollü giriş-çıkışa imkân veren kapı düzenlemeleri dikkat çekmektedir. Orta ve Geç Tunç Çağı'na tarihlenen savunma yapıları, Davut Şehri'nin topografik yapısından yararlanılarak oluşturulmuş, stratejik ve askeri nitelikli bir kentsel planlamaya sahiptir. Gihon Kaynağı, bölgedeki tatlı su kaynağı olduğu için şehrin yerleşim yeri olarak seçilmesindeki ana etkidir. Savunma mimarisi su kaynağın çevresinde yoğunlaşmakta olup su kaynağını koruma amacıyla inşa edilmiştir. Masif duvarlar, teraslar, kuleler, karmaşık çok aşamalı savunma amaçlı askeri yapılar inşa edilmiştir. Davut Şehri kazılarında açığa çıkarılan bir diğer önemli mimari bileşen grubu ise hidrolik yapılardır. Bu yapılar yerleşim alanı içerisine güvenli biçimde yönlendirmeyi amaçlayan tüneller, açık ve kapalı kanallar ile su toplama ve depolamaya yönelik havuzlardır. Antik dönemde gelişmiş bir mühendislik bilgisi ve planlı altyapı sistemine sahiptir. Özellikle kaya oyma tünel sistemleri, yalnızca su temini açısından değil, kuşatma koşullarında kentin savunula bilirliliğini artıran stratejik unsurlardır. Yerleşim alanında ayrıca teraslama tekniğiyle inşa edilmiş konut yapıları, idari işlev taşıdığı düşünülen ya da üst sınıfa ait olduğu varsayılan anıtsal mimari kompleksler ve çeşitli kamusal kullanım alanları da tespit edilmiştir. Büyük boyutlu

kesme taş bloklardan oluşan duvarlar, platformlar ve mimari alt yapılar, Davut Şehri'nin erken evrelerinde merkezi bir otoriteye bağlı, hiyerarşik bir kentsel oluşumun varlığına ilişkin arkeolojik tartışmaları destekleyen bulgular arasında yer almaktadır. Sonuç olarak Davut Şehri'nde yürütülen arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan mimari yapılar, Kudüs'ün erken dönem kentleşme sürecinin, savunma stratejilerinin, su yönetim sistemlerinin ve sosyo-politik örgütlenme biçimlerinin anlaşılmasında temel bir referans çerçevesi sunmaktadır. Bu mimari kalıntılar, kentin tarihsel gelişiminin çok katmanlı, süreklilik gösteren ve mekânsal olarak karmaşık bir yapı sergilediğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu çalışma Davut Şehri arkeolojik kazılarında ortaya çıkarılmış mimari yapılar hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Davut Şehri, Gihon Kaynağı.

Architectural Structures Revealed in the Archaeological Excavations of the City of David

Located in the southeastern part of Jerusalem and forming the earliest settlement core of the city, the City of David is one of the most prominent archaeological excavation areas in Near Eastern archaeology, distinguished by its stratigraphic continuity and architectural diversity. Archaeological research has demonstrated that the site was continuously inhabited from the Early Bronze Age through the Roman period. The architectural remains uncovered during excavations provide comprehensive data on the urban fabric, defensive architecture, hydraulic infrastructure, public spaces, and residential structures of the city. Among the identified architectural features, fortification systems, tower structures, and gate installations designed to control access to the settlement are particularly noteworthy. The defensive structures dated to the Middle and Late Bronze Ages indicate that the City of David possessed a strategic and militarily oriented urban layout, shaped by effective use of the local topography. The Gihon Spring, as the primary freshwater source in the area, played a decisive role in the selection of the site for settlement. Consequently, defensive architecture is concentrated around this water source and was constructed primarily to ensure its protection. Massive walls, terraces, towers, and complex, multi-phase military installations were built as part of an integrated defensive system. Another significant group of architectural components revealed in the excavations of the City of David consists of hydraulic structures. These include tunnels, open and covered channels, and pools designed for the collection, storage, and secure conveyance of water into the settlement area. The presence of these installations reflects an advanced level of engineering knowledge and a well-planned infrastructural system in antiquity. In particular, the rock-cut tunnel systems should be evaluated not only in terms of water supply but also as strategic elements that enhanced the city's defensibility under siege conditions. In addition, the settlement area has yielded residential structures constructed using terracing techniques, monumental architectural complexes interpreted as having administrative functions or belonging to the elite class, as well as various public spaces. Walls, platforms, and architectural substructures composed of large, finely

dressed stone blocks constitute significant evidence supporting scholarly discussions regarding the existence of a centrally governed, hierarchical urban organization during the early phases of the City of David. In conclusion, the architectural structures uncovered through archaeological excavations in the City of David provide a fundamental reference framework for understanding the early urbanization process of Jerusalem, its defensive strategies, water management systems, and socio-political organization. These architectural remains clearly demonstrate that the city's historical development was multi-layered, continuous, and spatially complex. This study aims to present an overview of the architectural structures revealed through archaeological excavations conducted in the City of David.

Keywords: Jerusalem, City of David, Gihon Spring.

Tarihin Kil Arşivleri: Kudüs'ün Davut Şehri'ndeki Arkeolojik Kazılarda Tespit Edilen Mühürler

Derya Kılınç Koca

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

snapiet1981@gmail.com

Kudüs'teki Davut Şehri kazıları, arkeoloji dünyasında “mühürlerin ve mühür baskılarının “ merkezi olarak kabul edilir. MÖ 8. ve 6. yüzyıllar arasına tarihlenen bu mühürler, o dönemin krallık yönetim mekanizması, bürokrasisi, Kutsal Kitaplarda adı geçen şahsiyetlerin tarihsel gerçekliği, sosyo-politik hiyerarşisi ve diplomasisi hakkında birinci elden bilimsel ve paha biçilmez bilgiler sunar. Bulla adı verilen buluntular küçük kil topaklarıdır. Antik dönemde papirüs belgeler sicimle bağlanır ve üzerine ıslak kil konulup mühür basılırdı. Davut Şehri MÖ 586 yılında Babil İstilasında yıkıldığında kayıtların tutulduğu papirüsler yanmıştır. Ancak yanmış papirüslerin üzerindeki killi mühürler pişerek sertleştiğinden dolayı epigrafik açıdan önemli olarak görülen kalıntılar günümüze kadar ulaşmıştır. Mühürler erken dönemde yazısız ikonografik, yazılı epigrafik olarak karşımıza çıkmaktadır. Davut Şehri'nde bulunan mühürlerin üzerindeki yazı Eski İbranice (Paleo-Hebrew) alfabesidir. Bu alfabe, modern İbraniceden farklı olarak Fenike alfabesine çok yakındır. Mühürler sadece yazıdan ibaret değildir; üzerindeki görseller mühür sahibinin siyasi veya dini görüşünü de yansıtır. Davut Şehri'ndeki buluntular, Kudüs'ün sadece bir kült merkezi değil, aynı zamanda vergi toplama, yazışma ve arşivleme kapasitesine sahip sofistike bir şehir devleti olduğunu bilimsel olarak tescil etmektedir. 1970-1980'li yıllarda yapılan kazılarda, Babil istilas sırasında yanan bir evde (Yigal Shiloh Kazısı) 50'den fazla mühür baskısı bir arada bulunmuştur. 2015 yılında bulunan kral Hizkiya Mühürü ve Hizkiya Mühüründen sadece birkaç metre ötede bulunan, Gemaryahu Ben Safan, büyük önem taşır. Bu bölge “bulla arşivi” olarak adlandırılır. Davut Şehri ve özellikle bitişiğindeki Givati Otoparkı kazı alanı, Kudüs'ün sadece İncil Dönemi-ne değil, aynı zamanda çok zengin bir İslami geçmişe sahip olduğundan,

Emevi, Abbasi ve Fatımi Dönemlerini de içine alan buluntular sunmuştur. İslami Dönem Mühürleri, bu dönemdeki sosyal yaşamın, inancın ve idari yapının “imzaları” gibidir. Davut Şehri’ndeki kazılar genellikle İncil Dönemine (Yahuda krallığı) odaklansa da Givati Otoparkı gibi alanlardaki derin katmanlar, İslam Medeniyetinin Kudüs’teki sivil mimarisi ve günlük objeleri hakkında paha biçilmez veriler sunmaya devam etmektedir. Abbasi Dönemi kil tılsım/mühür, idari ve ticari mühürler, Emevi Dönemi saray kompleksi ve mühürleri, İslami Dönem küçük buluntuları arasında “inanç ve bürokrasinin” nasıl iç içe geçtiğini gösteren en zarif örneklerden biridir. Davut Şehri ve Givati Otoparkı kazılarından elde edilen sigillografik buluntular, Kudüs’ün tarihsel derinliğini kronolojik bir süreklilik içinde ortaya koymaktadır. MÖ 8. yüzyıldan başlayarak İslami dönemlere kadar uzanan süreçte, şehrin sadece bir kült merkezi olmadığını, aksine gelişmiş bir vergi toplama sistemine, düzenli bir arşivleme kapasitesine ve dinamik bir diplomasi ağına sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Gerek Paleo-Hebrew yazılı Yahuda mühürleri gerekse Abbasi dönemi tılsım-mühürleri, Kudüs’ü coğrafi bir mekân olmaktan çıkarıp Allah ile insan arasındaki o sarsılmaz ve silinmez “kutsal ahit” belgesine dönüştüren kadim izlerdir. Bu çalışma, Kudüs’ün farklı medeniyetlerinin idari ve inanç sistemlerinin üst üste bindiği, arkeolojik açıdan evrensel bir arşiv niteliği taşıyan Davut Şehri Mühürleri hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Davut Şehri, Bulla, Givati Otoparkı, İslami Arkeoloji.

Clay Archives of History: Archaeological Seals Discovered in Jerusalem's City of David

The City of David excavations in Jerusalem are regarded by the archaeological world as the epicenter of “seals and seal impressions.” Dating primarily between the 8th and 6th centuries BCE, these seals provide first-hand scientific evidence regarding the royal administration, bureaucracy, socio-political hierarchy, and diplomacy of the period, while confirming the historical reality of figures mentioned in sacred texts. These artifacts, known as bullae, are small clay lumps used to secure documents. In antiquity, papyrus documents were tied with string, and a piece of wet clay was placed over the knot and impressed with a seal. During the Babylonian invasion of 586 BCE, the papyrus archives were destroyed by fire; however, the clay bullae were fired and hardened by the intense heat, allowing these epigraphically significant remains to survive to the present day. Early seals appear as either non-inscribed iconographic or inscribed epigraphic forms. The inscriptions found in the City of David utilize the Paleo-Hebrew alphabet, which is closely related to the Phoenician script and distinct from modern Hebrew. Beyond the text, the imagery on these seals reflects the political or religious views of their owners. These findings scientifically certify that Jerusalem was not merely a cultic center but a sophisticated city-state with capacities for taxation, formal correspondence, and systematic archiving. Notably, excavations led by Yigal Shiloh in the 1970s and 1980s uncovered over 50 seal impressions in a single house destroyed by the Babylonians. The discovery of the King Hezekiah seal in 2015, along with the seal of Gemaryahu ben Shaphan found nearby, underscores the importance of this “bulla archive.” Furthermore, the City of David and the adjacent Givati Parking Lot excavation site reveal that Jerusalem's history extends far beyond the biblical era, encompassing a rich Islamic past including the Umayyad, Abbasid, and Fatimid periods. Islamic-era seals serve as the “signatures” of the social life, faith, and administrative structures of those times. While research often focuses on the Kingdom of Judah, the deep layers of the Givati site offer invaluable data on Islamic civil architecture and daily life. Small finds, such as Abbasid-period clay amulets and administrative seals, elegantly demonstrate how faith and

bureaucracy were intertwined. The sigillographic evidence from these sites presents Jerusalem's historical depth in a chronological continuity. From the 8th century BCE through the Islamic periods, these findings prove that the city possessed a dynamic diplomacy network and a regulated tax system. Whether through Paleo-Hebrew Judahite seals or Abbasid-period amulets, these ancient traces transform Jerusalem from a mere geographical location into a permanent document of the "sacred covenant" between God and humanity. This study aims to provide insight into the seals of the City of David, which serve as a universal archaeological archive where the administrative and belief systems of diverse civilizations overlap.

Keywords: Jerusalem, City of David, Bulla, Givati Parking Lot, Islamic Archaeology.

Kudüs'te Aile Vakıflarına Ait Mülkler (1725-1750)

Doç. Dr. Abdullah Çakmak

Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
acakmak@aku.edu.tr

Hayrunnisa Çelik

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
hayrunnisa.03.k@gmail.com

Osmanlı şehirlerinde vakıf, yalnızca dini bir müessese değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik bir düzenleme aracıdır. Dolayısıyla bu sistem kamusal hizmetlerin sürekliliğini sağlarken, devletin doğrudan müdahil olmadığı alanlarda toplumsal dengeyi kuran bir mekanizma olarak işlev görmüştür. Kudüs, bu bağlamda vakıf müessesesinin en yoğun gözlemlebileceği şehirlerden biridir. Emevîler'den itibaren birçok vakfın kurulduğu şehirde Osmanlı dönemine gelindiğinde padişahlar ve devlet adamlarının yanı sıra Kudüs'teki yerel aileler de çok sayıda vakıf kurmuşlardır. Bu vakıflar aracılığıyla sosyal hayata katkı sağlanırken özellikle yerel aileler de kendi ekonomik ve toplumsal statülerini güvence altına almışlardır. Bu durum, vakıfların yalnızca hayır amaçlı değil, aynı zamanda aile servetinin korunması ve kuşaklar arası aktarımı açısından da önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan Kudüs, Osmanlı döneminde yalnızca dini bir merkez değil, aynı zamanda Doğu Akdeniz'in önemli idari ve ticari bir odağıydı. Şehirdeki yerel seçkin aileler, bu dönemde vakıflar aracılığıyla sosyal ve ekonomik düzenin önemli aktörleri haline gelmişlerdir. Bu aileler, vakıf mülkleri üzerinden mahalle ölçeğinde nüfuz alanları oluşturmuş ve şehir yaşamının şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Bu çalışmada, söz konusu aile vakıflarının tahsis ettikleri akarlar incelenecek, Kudüs'te yer alan vakıf mülklerinin tespiti yapılacak ve mahalle ölçeğinde bir mülkiyet kroki çıkarılacaktır. Mülklerin Kudüs'ün sosyo-ekonomik hayatına etkileri analiz edilerek Osmanlı taşrasında yerel ailelerin güç dengeleri ve şehir yönetimindeki rollerine ışık tutulacaktır. Bu çalışmada, 18. yüzyılın

ikinci çeyreğinde (1725–1750) Kudüs’te aile vakıflarına ait mülklerin tespit edilerek bu mülklerin şehrin idari ve ekonomik yapı üzerindeki etkilerinin ortaya koyulması ve elde edilen verilerle Kudüs merkezinde bulunan ailelere ait vakıf mülklerin mekânsal bir analizle görünür kılınması amaçlanmaktadır. Böylelikle Kudüs’te öne çıkan Lütî, Halidî, Alemî, Decânî, Hüseyî ve Aselî gibi seçkin ailelerin vakıf faaliyetleri ve bu vakıfların mülkiyet düzenine yansımaların değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Sonuç olarak bu ailelerin yalnızca vakfettiği mülklerin tespitiyle kalınmayıp bu mülklerin şehrin sosyal, ekonomik ve dini yapısındaki yeri de tespit edilecektir. Çalışma, Kudüs’te yerel ailelerin ekonomik ve siyasi rollerinin daha da pekiştiği bir dönemi temsil eden 1725-1750 dönemiyle sınırlandırılmıştır. Bu döneme ait toplamda 12 tane olan Kudüs Kadı Sicillerinin taranmasıyla elde edilen vakfiyelerden hareketle aile(zürri) vakfı olarak kurulan vakıfların akarları tespit edilecektir. Bu birincil veriler, aile vakıflarına ait mülklerin tespiti ve mekânsal dağılımını anlamda temel veri setini sağlayacaktır. Toplanan veriler, haritalama ve mekânsal analiz yöntemleriyle desteklenecektir. Elde edilen bu veriler ile modern akademik literatürde yer alan ilmi çalışmalar karşılıklı değerlendirilecektir. Böylece çalışma, mevcut literatüre Kudüs özelinde yeni ve somut katkılar sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca bu çalışma TÜBİTAK 3005 tarafından desteklenen “18. Yüzyılda Kudüs’teki Zürri Vakıfları Mekansallaştırmak” adlı projenin bir çıktısıdır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Kudüs, Aile Vakıfları, Vakıf Mülkleri, Mekânsal Analiz.

Properties Belonging to Family Waqfs in Jerusalem (1725–1750)

In Ottoman cities, the waqf was a socio-economic regulatory mechanism as well as a religious institution. Consequently, this system ensured the continuity of public services and established social balance in areas where the state did not intervene directly. Jerusalem is one of the cities in which the impact of the waqf institution can be seen most clearly in this context. From the Umayyad period onwards, numerous waqfs were established in the city. By the Ottoman period, a large number of waqfs had been established by local families in Jerusalem, as well as by sultans and statesmen. While these waqfs contributed to social life, local families in particular secured their own economic and social status. This demonstrates that waqfs were not only charitable institutions, but also an important means of preserving and transferring family wealth intergenerationally. In this respect, Jerusalem was not only a religious centre during the Ottoman period, but also an important administrative and commercial hub in the Eastern Mediterranean. Local elite families became important actors in the social and economic order through these waqfs. These families established spheres of influence at neighbourhood level through waqf properties, playing an effective role in shaping city life. This study will examine the revenues allocated by the aforementioned family waqfs, identify their properties in Jerusalem and produce a neighbourhood-level property map. By analysing the impact of these properties on the city's socio-economic life, the study will shed light on the power balances of local families in the Ottoman hinterland and their roles in city administration. This study aims to identify properties belonging to family waqfs in Jerusalem during the second quarter of the 18th century (1725–1750), reveal their impact on the city's administrative and economic structure, and make these properties visible through spatial analysis using obtained data. The study will evaluate the endowment activities of prominent Jerusalemite families such as the Lütî, Halidî, Alemî, Decânî, Hüseyinî and Aselî, and analyse the impact of these endowments on the property regime. The study will identify the properties endowed by these families and determine their place within the city's social, economic and religious structures. The study is limited to the

period from 1725 to 1750, a time when the economic and political influence of local families in Jerusalem was further consolidated. Using the waqf deeds obtained by scanning the 12 Jerusalem Qadi registers from this period, we will identify the revenues of the waqfs that were established as family (zürri) waqfs. This primary data will form the basis of a dataset for identifying properties belonging to family waqfs and understanding their spatial distribution. The collected data will be supported by mapping and spatial analysis methods. The data will then be cross-evaluated with scientific studies in modern academic literature. Thus, the study aims to make new and concrete contributions to existing literature on Jerusalem specifically. Furthermore, this study is an output of the TÜBİTAK 3005-supported project titled ‘Spatialising Zürri Waqfs in Jerusalem in the 18th Century’.

Keywords: Ottoman State, Jerusalem, Family Waqfs, Waqf Properties, Spatial Analysis.

Kudüs'te Hürrem Sultan Vakıflarının Yönetimi (1560-1569)

Bilim Uzmanı Hatice Akyol

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

1haticeakyol@gmail.com

Osmanlı Devleti'nde vakıflar, yalnızca dini ve sosyal yardım faaliyetlerini yürüten hayır kurumları değil, aynı zamanda şehirlerin ekonomik sürekliliğini sağlayan, kamusal hizmetlerin devamını temin eden ve taşra idaresi ile merkezi otorite arasındaki ilişkileri düzenleyen kurumsal yapılarıdır. Hanedan kadınları tarafından kurulan vakıflar ise bu sistem içerisinde hem siyasi meşruiyet üretme hem de kamusal alanda görünürlik sağlama bakımından ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Hürrem Sultan'ın Kudüs'te inşa ettirdiği imaret ve ona tahsis edilen vakıflar, Osmanlı vakıf sisteminin kurumsal niteliğini ve işleyiş biçimini anlamak açısından dikkat çekici bir örnek sunmaktadır. Araştırmanın temel kaynağını, 1560–1569 (H. 968–976) yıllarını kapsayan 6 ve 7 numaralı Mühimme Defterleri'nde kayıtlı Hürrem Sultan'ın Kudüs merkezli vakıflarına dair hükümler oluşturmaktadır. Bu hükümler vakıf gelirlerinin tahsili, vakfa bağlı köylerin idaresi, mütevellilerin atanması ve görev alanları, yerel yöneticilerin ve mali görevlilerin vakıf mallarına yönelik müdahaleleri ile vakıf muhasebesinin denetlenmesi gibi idari meseleleri kapsamaktadır. Metodolojik olarak çalışma söz konusu hükümleri içerik analizi yöntemiyle ele almakta vakıf yönetiminde ortaya çıkan sorunları ve bu sorunlara karşı merkezi idarenin geliştirdiği uygulamaları değerlendirmektedir. Mühimme Defterleri'ndeki kayıtlara göre elde edilen bulgular, Hürrem Sultan vakıflarının gelirlerinin büyük ölçüde tarımsal üretime dayandığını ve bu gelirlerin Kudüs, Gazze, Remle, Nablus ve Sayda gibi farklı kazalara yayılmış köylerden sağlandığını göstermektedir. Ancak vakıf gelirlerinin tahsili sürecinde, kimi zaman köylüler, kimi zaman ise sancak beyleri ve mali görevliler tarafından vakıf haklarının ihlâl edildiği görülmektedir. Bu durum, vakıfların hukuken tanımlanmış statüsü ile uygulamada karşılaşılan pratik sorunlar arasındaki farkı

açık biçimde ortaya koymaktadır. Yaşanan ihtilaflar, vakıf düzeninin taşra düzeyinde sürekli ve etkin bir denetime ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Sonuç olarak bu çalışma, Hürrem Sultan'ın Kudüs vakıflarını yalnızca hayır faaliyetleri yürüten yapılar olarak değil, Osmanlı taşrasında ekonomik kaynakların yönetimi, idari düzenin sürdürülmesi ve merkez-taşra ilişkilerinin işleyişi bakımından işlev gören kurumsal unsurlar olarak ele almaktadır. Mühimme Defterleri'nde yer alan hükümler, merkezi idarenin vakıf mallarını korumak, gelir kayıplarını önlemek ve yerel müdahaleleri sınırlandırmak amacıyla doğrudan ve süreklilik arz eden bir denetim politikası izlediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda elde edilen bulgular, Kudüs özelinde vakıf uygulamalarının Osmanlı taşra idaresinin işleyişini anlamada önemli imkânlar sunduğunu, vakıfların merkezi denetim mekanizmalarıyla birlikte ele alınması gerektiğini ve hanedan kadınlarının vakıf faaliyetlerinin yalnızca sosyal değil, aynı zamanda idari ve ekonomik sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, 16. yüzyılın ikinci yarısında Hürrem Sultan (ö.965/1558) tarafından Kudüs'te tesis edilen imaret ve ona bağlı vakıfların idari ve mali işleyişini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Hürrem Sultan, Kudüs, Vakıf, Mühimme Defterleri.

The Administration of Hürrem Sultan's Waqfs in Jerusalem (1560–1569)

In the Ottoman Empire, waqfs were not merely charitable institutions carrying out religious and social welfare activities; they were also institutional structures that ensured the economic continuity of cities, sustained public services, and regulated relations between provincial administration and central authority. Waqfs founded by women of the imperial household occupied a particularly privileged position within this system, as they functioned both as instruments for producing political legitimacy and as means of achieving public visibility. In this context, the imaret constructed by Hürrem Sultan in Jerusalem and the waqfs allocated to it constitute a striking example for understanding the institutional character and operational mechanisms of the Ottoman waqf system. The primary sources of this study are the decrees recorded in the 6th and 7th Mühimme Registers, covering the years 1560–1569 (AH 968–976), which concern Hürrem Sultan's Jerusalem-centered waqfs. These decrees address administrative issues such as the collection of waqf revenues, the administration of villages attached to the waqf, the appointment and responsibilities of trustees (*mütevellîs*), interventions by local administrators and fiscal officials in waqf properties, and the supervision of waqf accounting. Methodologically, the study examines these decrees through content analysis, evaluating the problems that emerged in waqf administration and the practices developed by the central government in response to these problems. The findings derived from the records in the Mühimme Registers indicate that the revenues of Hürrem Sultan's waqfs were largely based on agricultural production and were obtained from villages located in different districts such as Jerusalem, Gaza, Ramla, Nablus, and Sidon. However, in the process of revenue collection, waqf rights were at times violated by villagers and at other times by sanjak governors and fiscal officials. This situation clearly reveals the discrepancy between the legally defined status of waqfs and the practical problems encountered in implementation. The disputes that arose demonstrate that the waqf system required continuous and effective supervision at the provincial level. In conclusion, this study approaches Hürrem Sultan's Jerusalem waqfs not merely as institutions engaged in charitable

activities, but as functional institutional elements involved in the management of economic resources, the maintenance of administrative order, and the operation of center–province relations in the Ottoman provinces. The decrees contained in the Mühimme Registers reveal that the central administration pursued a direct and continuous policy of supervision in order to protect waqf properties, prevent revenue losses, and limit local interventions. In this respect, the findings show that waqf practices in Jerusalem offer significant insights into understanding the functioning of Ottoman provincial administration, that waqfs should be examined together with mechanisms of central supervision, and that the waqf activities of imperial women produced not only social but also administrative and economic consequences. Accordingly, this study aims to examine the administrative and financial functioning of the imaret established in Jerusalem by Hürrem Sultan (d. 965/1558) and the waqfs attached to it in the second half of the sixteenth century.

Keywords: Ottoman, Hürrem Sultan, Jerusalem, Waqf, Mühimme Registers.

Kudüs'ün Hafızasında Bir Osmanlı Dönemi Vakfının İzini Sürmek: Bayram Çavuş Ribâtı, Mektebi ve Türbesi

Doç. Dr. Şerife Eroğlu Memiş

Ankara Hacıbayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

serife.memis@hbu.edu.tr

Bu çalışma, 16. yüzyıl Osmanlı Kudüs'ünde inşa edilen Bayram Çavuş Vakfı'nı, kurumsal yapısı, idari işleyişi ve gelir kaynaklarının dönüşümü üzerinden analiz ederek vakfın şehirde bıraktığı çok katmanlı izleri görünür kılmayı amaçlamaktadır. Sultan Süleyman döneminde Kudüs'te sur inşası, şehir içi onarımlar ve çeşitli vakıf kurumlarının idaresi gibi önemli görevler üstlenen Bayram Çavuş, 947/1540–41 yıllarında Harem-i Şerif'in batı tarafında ribât, mektep ve türbeden oluşan mütevazı fakat stratejik bir külliye tesis etmiştir. Şehrin yoğun ticari güzergâhı üzerinde yer alan bu yapı topluluğu, mimarisi, işlevleri ve konumu itibarıyla Kudüs'ün kurumsal dokusunda erken Osmanlı dönemine ait dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir. Çalışma, iki vakfiye metni, Kudüs şer'iyye sicilleri (KŞS 27–30), Atık Hazine ve Hurûfât defterleri ile 1562–63 tarihli Kudüs Evkâf Defteri gibi birinci el kaynaklara dayanarak Bayram Çavuş'un şehirde üstlendiği idari roller ile kurduğu vakıflar arasındaki ilişkiyi analitik bir çerçevede ele almaktadır. Bu kapsamda, söz konusu rollerin vakfın kuruluş mantığını nasıl şekillendirdiği ortaya konulmakta; vakfiyelerde tanımlanan gelir unsurlarının Evkâf Defteri'nde görülen tarım, üretim ve nakit odaklı geniş mali ağla bütünleşme biçimi incelenerek vakfın ekonomik yapısının geçirdiği dönüşüm değerlendirilmektedir. Ayrıca ribât, mektep ve türbeden oluşan bu külliyenin idari örgütlenmesi—görevlilerin tayini, hizmetlerin sürekliliği ve kurumsal denetim mekanizmaları—üzerinden vakfın kurumsal işleyişi analiz edilmekte ve bu işleyiş 16. yüzyıl Osmanlı Kudüs'ü bağlamında tartışılmaktadır. Bu çerçevede çalışma, Bayram Çavuş Vakfı'nın yalnızca hayır amaçlı bir yapı değil, aynı zamanda Osmanlı idaresinin Kudüs'teki kurumsal ve mali örgütlenme stratejisinin somut bir yansıması

olduğunu ortaya koymaktadır. Vakfın zaman içinde çeşitlenen gelir yapısı, düzenli idari atamalarla sürdürülen kurumsal düzeni ve şehir merkezindeki stratejik konumu, bu kuruluşu erken Osmanlı Kudüs'ünde kentsel düzenin ve toplumsal sürekliliğin önemli unsurlarından biri hâline getirmiştir. Böylece Bayram Çavuş külliyesi, Kudüs'ün tarihî hafızasına kaydedilmiş dikkate değer bir vakıf kurumu olarak öne çıkmakta ve Osmanlı vakıf sisteminin kentsel ölçekte nasıl işlediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Osmanlı vakıfları, Bayram Çavuş Vakfı, Kurumsal Hafıza, Vakfiye, Şer'îyye Sicilleri.

Tracing the Legacy of an Ottoman-Era Waqf in the Memory of Jerusalem: The Bayram Çavuş Ribât, Maktab, and Mausoleum

This study aims to illuminate the multilayered imprint of the Bayram Çavuş Waqf—established in sixteenth-century Jerusalem—by analyzing its institutional structure, administrative functioning, and the transformation of its revenue sources. Bayram Çavuş, who played significant roles during the reign of Sultan Süleyman in the construction of Jerusalem’s city walls, urban restoration projects, and the administration of various waqf institutions, founded a modest yet strategically positioned complex in 947/1540–41 on the western side of the Ḥaram al-Sharīf, consisting of a ribât, a maktab, and a mausoleum. Situated along one of the city’s major commercial routes, this complex represents a noteworthy example of the institutional fabric of early Ottoman Jerusalem in terms of its architecture, functions, and location. Drawing on two waqf deeds, the Jerusalem Shari’a Court Records (JS 27–30), Atîk Treasury and Hurufât registers, and the 1562–63 Jerusalem Awqâf Register, the study analytically examines the relationship between Bayram Çavuş’s administrative roles in the city and the waqfs he established. It demonstrates how these roles shaped the foundational logic of the waqf and analyzes the transformation of its economic structure by investigating the integration of revenue elements defined in the waqf deeds with the extensive agricultural, productive, and cash-based financial networks reflected in the Waqf Register. Furthermore, the study analyzes the institutional functioning of the complex—its staff appointments, continuity of services, and mechanisms of administrative oversight—and situates this system within the broader context of sixteenth-century Ottoman Jerusalem. The findings reveal that the Bayram Çavuş Waqf functioned not merely as a pious endowment but also as a concrete manifestation of Ottoman administrative and financial strategies in Jerusalem. Its diversified revenue structure, orderly administrative appointments, and strategically central location made it a significant component of early Ottoman urban order and social continuity. Thus, the Bayram Çavuş complex stands as a notable waqf institution that inscribed

itself into Jerusalem's historical memory and illustrates the functioning of the Ottoman waqf system at the urban scale.

Keywords: Jerusalem; Ottoman Waqfs; Bayram Çavuş Waqf; Institutional Memory; Waqfiyya; Shari'a Court Records.

Kudüs'ün Kentsel Belleğinde Medrese ve Vakıf Kültürü: Mücîrüddîn El-Uleymî'nin Eseri Işığında Memlûk'ten Osmanlı'ya Kurumsal Süreklilik

Dr. Aynur Yalçinkaya

Bağımsız Araştırmacı

yalcinkayaaynur@gmail.com

Kudüs, tarih boyunca sadece teolojik ve politik bir çekim merkezi olmanın ötesinde, özellikle İslam fethini müteakip süreçte vakıf müesseseleri aracılığıyla inşa edilen muazzam bir bilimsel ve sosyal hizmet ağının merkezi olmuştur. Bu kurumsal ağın literatürdeki en yetkin ve detaylı panoraması, 15. yüzyıl sonu ile 16. yüzyıl başı Kudüs'üne tanıklık eden Hanbelî başkadısı Mücîrüddîn el-Uleymî (ö. 1522) tarafından telif edilen “el-Ünsü'l-Celil bi-Târîhi'l-Kudsi ve'l-Halil” adlı eserde vücut bulmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, Uleymî'nin sağladığı veriler ışığında Kudüs'ün kentsel belleğini oluşturan medrese ve vakıf kültürünü, Memlûk döneminden Osmanlı idaresine geçişteki kurumsal süreklilik ve dönüşüm bağlamında analiz etmektir. Uleymî, eserinde klasik “fezâil” (şehrin manevi üstünlükleri) literatürünü, modern anlamda şehircilik ve kurumlar tarihi disiplinlerine veri sağlayacak “hıtat” (topografik ve kurumsal yapı) kayıtlarıyla birleştirerek bir arşiv titizliği sergilemiştir. Çalışmanın yöntemini, el-Ünsü'l-Celil metninin kurumsal tarih perspektifiyle derinlemesine tahlili ve bu verilerin Osmanlı erken dönem tahrir kayıtları ve vakfiyeleriyle karşılaştırılması oluşturmaktadır. Bu kapsamda, eserde zikredilen Salahîyye, Eşrefîyye ve Tenkeziyye gibi sembolik önemi haiz 40'tan fazla medresenin yanı sıra zaviye, ribat ve bimaristanların sosyo-kültürel işlevleri mercek altına alınmaktadır. Memlûk idari seçkinlerinin (sultanlar ve emirler) eliyle zirveye taşınan bu vakıf medeniyeti, Haçlı işgali sonrası Kudüs'ün İslami kimliğinin yeniden inşasında ana taşıyıcı kolon vazifesi görmüştür. Araştırmanın sonuçları, Osmanlı Devleti'nin 1516 sonrası bölgeye hâkim olduğunda, mevcut Memlûk vakıf mirasını reddetmek yerine onu tevarüs ederek idari mekanizmalarına eklemlediğini göstermektedir. Ancak bu

süreklilik içerisinde, bazı yapıların işlevsel dönüşüme uğradığı da tespit edilmiştir. Örneğin, başlangıçta askeri veya züht amaçlı tesis edilen bazı ribatların zamanla “hapis ribatı” olarak hapishaneye veya sivil yerleşim alanlarına evrilme süreçleri, Uleymî’nin eseri sayesinde kronolojik olarak takip edilebilmektedir. Çalışma, Mücîrüddîn’in eserinin Memlûk Kudüs’ünün kurumsal yapısını donduran bir “fotoğraf” niteliği taşıdığını ve bu yönüyle Osmanlı Kudüs’ünün eğitim ve vakıf politikalarını anlamak için vazgeçilmez bir “kurucu metin” olduğu sonucuna varmaktadır. Bu bağlamda, kentsel bellek çalışmalarında klasik dönem metinlerinin güncel şehirleşme verileriyle entegre edilerek yeniden okunması bir gereklilik olarak önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mücîrüddîn el-Uleymî, Kudüs Tarihi, Memlûkler, Osmanlı Kudüs’ü, Vakıf Medeniyeti, Medreseler, el-Ünsü’l-Celîl.

Madrasa and Waqf Culture in the Urban Memory of Jerusalem: Institutional Continuity from the Mamluk to the Ottoman Era in Light of Mujir al-Din al-Ulaymi's Repertoire

Jerusalem has historically functioned as more than a mere theological and geopolitical focal point; following the Islamic conquests, it evolved into the heart of a sophisticated network of scholarly and social welfare institutions established through the mechanism of waqfs (pious foundations). The most authoritative and meticulous depiction of this institutional landscape is preserved in “al-Uns al-Jalil bi-Tarikh al-Quds wa al-Khalil,” a seminal work authored by the Hanbali Chief Justice Mujir al-Din al-Ulaymi (d. 1522), who witnessed the transformative transition of the city between the late 15th and early 16th centuries. The primary objective of this study is to analyze the madrasa and waqf culture that constitutes the urban memory of Jerusalem through the lens of Ulaymi's data, specifically focusing on the institutional continuity and transformation during the transition from Mamluk to Ottoman administration. Ulaymi's repertoire transcends the conventional “fada'il” (merits) genre by integrating it with “khitat” (topographical and institutional history) records, exhibiting an archival precision that provides invaluable data for modern urban history and institutional studies. The methodology of this research involves a deep hermeneutic analysis of al-Uns al-Jalil from an institutional history perspective, supplemented by a comparative examination of early Ottoman tahrir (tax) registers and endowment deeds. In this context, the socio-cultural functions of over forty madrasas—most notably al-Salahiyya, al-Ashrafiyya, and al-Tankiziyya—alongside zawiyas, ribats, and bimaristans are scrutinized. This waqf-based civilization, which reached its zenith under the patronage of the Mamluk military and administrative elite (sultans and emirs), served as the structural backbone for the reconstruction of Jerusalem's Islamic identity in the post-Crusader era. The findings of the study indicate that when the Ottoman Empire asserted regional hegemony after 1516, it did not discard the existing Mamluk waqf heritage but rather inherited and integrated it into its own administrative framework. However, within this

continuity, significant functional shifts have been identified. For instance, the evolutionary process of certain ribats—originally established for military or ascetic purposes—transforming into “hapis ribats” (prisons) or private residential spaces over time can be chronologically traced through Ulaymi’s detailed accounts. Consequently, this paper concludes that Mujir al-Din’s work serves as a definitive “snapshot” that froze the institutional reality of Mamluk Jerusalem in its final years. In this regard, it is evaluated as an indispensable “foundational text” and a source of urban memory essential for deciphering the subsequent Ottoman policies concerning waqfs and education. The study suggests that re-reading classical texts by integrating them with contemporary urban data is a methodological necessity for current urban memory studies.

Keywords: Mujir al-Din al-Ulaymi, History of Jerusalem, Mamluks, Ottoman Jerusalem, Waqf Civilization, Madrasas, al-Uns al-Jalil.

Henry Volla Morton'un Seyahatnamesi'nin Bilgileri Işığında Kudüs

Prof. Dr. Cavid Qasimov

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

cavidahmedoglu@gmail.com

Kudüs şehri ile ilgili çok sayıda Seyahatname mevcuttur. Böyle bir Seyahatname de XX. Yüzyılın 30'lu yıllarında ünlü İngiliz gazeteci ve gezgin Henry Volla Morton tarafından kaleme alınmıştır. Morton gazeteci olmanın yanında İngiltere için çalışan önemli bir istihbaratçıdır. Kendisi 1892'de İngiltere'nin Manchester şehrinde doğmuş ve tüm hayatını gazetecilik ve seyahatlere adanmıştır. Morton hayatının sonuna kadar dünyanın farklı coğrafyaları ile ilgili çok sayıda Seyahatname yayınlamıştır. Bu Seyahatnamelerden en ünlüsü Kudüs şehri ile ilgilidir. 1941'de yayınlanan "Kahire'den İstanbul'a Orta Doğu'ya Seyahat" isimli Seyahatnamesinin büyük bir kısmı Kudüs şehri ile ilgilidir. Morton bu Seyahatnamesinde Kudüs'ün tarihi, medeniyeti, sosyoloji boyutu ve en önemlisi olarak mimarisi konusunda (özellikle de İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik dinine mensup kutsal yapıların mimarisi daha çok dikkate alınacaktır) çok kapsamlı bilgilere yer vermiştir. Dolayısıyla bu metin Kudüs şehrinin tarih ve kültürünün Morton'un Seyahatnamesine kapsamlı yansımaları olacaktır. Henry Volla Morton'un "Kahire'den İstanbul'a Orta Doğu'ya Seyahat" isimli Seyahatnamesinin verileri ışığında Osmanlı sonrası Kudüs şehrinin tarihi ve kültürü ile ilgili değerlendirme yapılacaktır. Halihazırda bu Seyahatnamesinin Türkçe'ye çevrilmediğini dikkate alsak bu çalışma Kudüs şehrinin tarihinin öğrenilmesi için önemli bir kaynak olacağı düşüncesindeyim. Genel olarak Henry Volla Morton'un Kudüs şehri ile ilgili vermiş olduğu bilgilerin dönemin diğer verileri ile karşılaştırılması yapılacaktır. Özellikle bildiri sunumu kapsamında Henry Volla Morton'un "Kahire'den İstanbul'a Orta Doğu'ya Seyahat" isimli Seyahatnamesinin içeriliğinin tartışmaya açılmasını öneri olarak takdim etmek istiyorum. Sonuç olarak Henry Volla Morton'un "Kahire'den İstanbul'a Orta Doğu'ya

Seyahat” isimli Seyahatnamesi XX. Yüzyılın 30’lu yıllarında ve özellikle de Osmanlı sonrası Kudüs şehrinin tarihinin öğrenilmesi açısından çok önemli olması Sempozyum programına alınması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Henry Volla Morton, Seyhatname, Kudüs Şehri.

Jerusalem in the Light of the Information Provided by Henry Vollam Morton's Travelogue

There are numerous travelogues concerning the city of Jerusalem. One such travel account was written in the 1930s by the renowned British journalist and traveler Henry Vollam Morton. In addition to being a journalist, Morton was also an important intelligence figure working for England. He was born in 1892 in Manchester, England, and devoted his entire life to journalism and travel. Throughout his life, Morton published many travelogues about different regions of the world. Among these, the most famous is related to the city of Jerusalem. A significant portion of his 1941 travelogue, *From Cairo to Istanbul: A Journey through the Middle East*, focuses on Jerusalem. In this work, Morton provides extensive information on the history, civilization, sociological aspects, and most notably the architecture of Jerusalem, with particular attention to the sacred structures of Islam, Christianity, and Judaism. Therefore, this text will offer a comprehensive reflection of Jerusalem's history and culture through Morton's travelogue. This study aims to evaluate the history and culture of Jerusalem in the post-Ottoman period based on the data presented in Morton's *From Cairo to Istanbul: A Journey through the Middle East*. Considering that this travelogue has not yet been translated into Turkish, it is expected that this study will serve as an important resource for understanding the history of Jerusalem. In general, the information provided by Henry Vollam Morton regarding Jerusalem will be compared with other contemporary sources and data from the same period. Within the scope of the paper presentation, I would like to propose opening the content of Morton's *From Cairo to Istanbul: A Journey through the Middle East* to academic discussion. In conclusion, Morton's travelogue is of great importance for understanding the history of Jerusalem especially in the 1930s and in the post-Ottoman period and therefore deserves inclusion in the symposium program.

Keywords: Henry Vollam Morton, Travelogue, City of Jerusalem.

Modern Türk Edebiyatında Filistin Direnişi: Züleyha Eş-Şihâbî-Filistin Kadın Hareketinin Doğuşu

Doç. Dr. Nilüfer Aka Erdem

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

nilufer.akaerdem@hbv.edu.tr

Edebi eserlerin sanatsal işlevlerinin yanında insanlığın tarihi hafızasını taşıyan rolleriyle toplumsal işlevleri de bulunmaktadır. Bireye ve topluma dair her durumu ele alabilme imkânına sahip edebi metinler, siyasi, dini, sosyal, kültürel misyonları dolayısıyla çağlar boyu etkili olmuştur. Toplumlara nizam etmek için iktidar odakları tarafından kullanıldığı gibi zulme uğramış toplumların yaşanmışlıklarını ortaya koymalarında edebi eserler ayna görevini üstlenmiştir. Köklü bir tarihi, dinî geçmişe sahip olan Kudüs, beşerî hafızanın kuşatıcı mekânı olması sebebiyle birçok farklı milletin yazarlarının eserlerinde yer almıştır. Klasik Türk edebiyatında ve modern Türk edebiyatında da seyahatname, mirâciye, fetihnâme, şiir, roman gibi edebi türlerde tematik bağlamda işlenen Kudüs, günümüzde Filistin’de gerçekleşen zulme dikkat çekmek amacıyla bir “dava” farkındalığına hizmet etmektedir. Modern Türk edebiyatında daha çok şiir türünde Kudüs teması sembolik bir hüviyette direniş odaklı yer alırken roman türünde sosyal, tarihi gerçekliğin her yönüyle işlendiği dikkat çekmektedir. Türk romanında Filistin meselesi, kronolojik tarihe uygun olarak Haçlı Seferleri, Selahattin Eyyubi dönemi, I. Dünya Savaşı, Arap-İsrail Savaşı ve son elli yıllık dönem ele alınmıştır. Filistin halkının İsrail’in uyguladığı işgaller sonrası verdikleri mücadelenin sesi olan edebi eserler Filistin’de “Filistin Direniş Edebiyatı’nın oluşmasını sağlamıştır. Türk edebiyatında Filistin davasına hizmet eden eserler de direniş edebiyatının parçası olarak dikkat çekmektedir. Tarihe tanıklık eden edebi eserlerin varlığı bu anlamda çok önemlidir. Filistin davasına sanatsal faaliyetleriyle destek olan araştırmacı-yazar Peren Birsaygılı Mut, Filistin halkının kültürel, tarihi, dini mirasını, siyonizmin bölgedeki işgal faaliyetlerini ve Filistin kimliği üzerindeki etkilerini, direnişe

eserleriyle katılan yazarları, portreleri eserlerinde işlemektedir. Bu çalışmada yazarın son çıkan romanı “Züleyha Eş Şihâbî: Filistin Kadın Hareketinin Doğuşu” adlı eseri yapı ve içerik unsurları bakımından analiz edilecektir. Züleyha Eş Şihâbî Filistin kadın hareketinin öncüsüdür. Kudüs’te “Filistin Kadınlar Birliği”nin başkanı olarak aktif direnişte olan Züleyha Eş Şihâbî’nin hayat hikayesinin aktarıldığı eser, Filistin direniş hareketinin modern tarihine tanıklık etmektedir. Eser, Filistinli kadınların direnişe katkılarının kurucu nitelikte olduğunu Filistin’den sınır dışı edilen ilk kadın direnişçinin hayatı perspektifinde tarihi, dini, siyasi, sosyolojik, psikolojik bağlamda ele almaktadır. Çalışmada eserin zaman, mekân, şahıs kadrosu, olay örgüsü, temaları, sembolleri, dil ve üslubu sosyolojik eleştiri yöntemiyle incelenecektir. Biyografik eleştiri ve feminist eleştiri kuramlarından istifade edilerek romanın değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu çalışma; Siyonizmin Filistinli yazar ve sanatçılara yönelik sindirme politikalarına karşı direniş ruhuyla üretilen eserleri tanıtmayı, analiz etmeyi ve böylece direniş edebiyatının akademik literatürdeki yerini genişletmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Direniş, Kadın Hareketi, Edebiyat, Züleyha Eş-Şihâbî,

Palestinian Resistance in Modern Turkish Literature: Zuleyha al-Shihabi: The Birth of the Palestinian Women's Movement

In addition to their artistic functions, literary works also have social functions, carrying the historical memory of humanity. Literary texts, capable of addressing every aspect of individual and societal life, have been influential throughout the ages due to their political, religious, social, and cultural missions. Literary works have served as mirrors, both in shaping societies and reflecting the experiences of oppressed communities, through the use of power structures to regulate their lives. Jerusalem with its deep historical and religious past, has been featured in the works of writers from many different nations due to its encompassing place in human memory. In both classical and modern Turkish literature, Jerusalem has been thematically explored in literary genres such as travelogues, *mirâciye*, *fetihnâme*, poetry, and novels. Today, it serves to raise awareness of a “cause” by drawing attention to the oppression taking place in Palestine. In modern Turkish literature, while the theme of Jerusalem is mostly featured symbolically in poetry, focusing on resistance, it is noteworthy that in novels, it is explored in all its aspects, encompassing social and historical reality. In Turkish novels, the Palestinian issue is addressed chronologically, covering the Crusades, the era of Saladin, World War I, the Arab-Israeli War, and the last fifty years. Literary works that gave voice to the Palestinian people's struggle after the Israeli occupation have led to the formation of “Palestinian Resistance Literature” in Palestine. In Turkish literature, works that serve the Palestinian cause also stand out as part of resistance literature. The existence of literary works that bear witness to history is therefore very important. Researcher and writer Peren Birsaygılı Mut, who supports the Palestinian cause through her artistic activities, explores the cultural, historical, and religious heritage of the Palestinian people, the Zionist occupation activities in the region and their impact on Palestinian identity, and the writers who participated in the resistance through their works, as well as their portraits, in her works. This study will analyze the author's latest novel, “Zuleyha Al-Shihabi: The Birth of the Palestinian Women's Movement,” in terms of its structure and content elements. Zuleyha Al-Shihabi is

a pioneer of the Palestinian women's movement. This work, which recounts the life story of Zuleyha Al-Shihabi, who was actively involved in the resistance as the head of the "Palestinian Women's Union" in Jerusalem, bears witness to the modern history of the Palestinian resistance movement. The work examines the foundational contributions of Palestinian women to the resistance from a historical, religious, political, sociological, and psychological perspective, focusing on the life of the first female resistance fighter expelled from Palestine. This study will examine the work's time, place, characters, plot, themes, symbols, language, and style using sociological criticism. The novel will be evaluated using biographical criticism and feminist criticism theories. This study aims to introduce and analyze works produced in the spirit of resistance against Zionist policies of intimidation targeting Palestinian writers and artists, and thus to expand the place of resistance literature in academic literature.

Keywords: Palestine, Resistance, Women's Movement, Literature, Zuleyha Al-Shihabi.

Modern Dönem Arap Şiir Geleneğinde Kudüs'ün Temsili: Adlandırmalar ve Sembolik Anlamlar

Şerife Ulucan

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
serifee999@gmail.com

Büşra Özudoğru

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ozlenbusra@gmail.com

Kudüs, asırlar boyunca farklı din ve kültüre mensup topluluklara ev sahipliği yapmış; bu çok kültürlü yapısı sebebiyle tarihsel süreç içerisinde çeşitli isimlerle anılmıştır. Modern dönem Arap edebiyatında Kudüs, birbirinden farklı isimlerle yer almış, manzum eserlerde de geniş yer bulmuştur. Bu dönemin şairleri, şiirlerinde kendi muhayyilelerinden hareketle farklı metaforik betimlemelere yer vermiştir. Şairlerin bu betimlemelerinde dini ve millî hassasiyetleri, Kudüs'ün kutsal bir belde ve Peygamber yurdu oluşu belirleyici olmuştur. Ayrıca Kudüs'ün Arap edebiyatındaki temsillerini derinden etkileyen durumların en önemlilerinden birisi maruz kaldığı Yahudi zulmü ve işgal politikalarıdır. Bu durum şiirlerin içeriğinin teşekkülündeki temel etkenlerden biri olmuştur. Şairler, şehrin uğradığı haksızlıkları, yaşadığı yıkımı ve bunların karşısında Müslümanların tutumunu, sosyal hafızayı diri tutan bir edebî bilinç unsuru olarak işlemişlerdir. Bu bağlamda Kudüs, acıyı, mahrumiyeti ve kaybı temsil eden bir figür olmanın yanı sıra umudu, özgürlük idealini, direnişi, yeniden dirilişi ve onuru simgeleyen bir yapı kazanmıştır. Örneğin şehir, Nizâr Kabbânî'ye göre Hüzünler şehri iken, Nâzik el-Melâike'ye göre ise şehrin renklerini çağrıştıran İris çiçeği olarak sembolize edilmiştir. Nitekim bu çalışmamızda tespit edilen şiirler çerçevesinde Kudüs'e şairlerin verdiği isimler ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı, Kudüs'ün modern Arap edebiyatında nasıl bir edebî imgeye dönüştürüldüğünü ortaya koymak; bunun yanı sıra Kudüs'ün Müslümanlar nezdinde taşıdığı anlam ile modern dönem şairlerinin bu

anlamı hangi tasvir ve anlatım unsurlarıyla ifade ettiklerini incelemektir. Ayrıca yaşanan işgal sürecinin şairlerin zihin dünyasındaki Kudüs vasfını nasıl dönüştürdüğünü analiz etmektir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemi esas alınarak ortaya konmuştur. Farklı dönemlere ait şiirler taranıp elde edilen veriler “nitel analiz yöntemi” kullanılarak analiz edilmiştir. Geçmişe ait verilerin toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanmasında “tarihsel yöntem” kullanılmıştır. Bu çalışmada modern dönem Arap şairlerinin Kudüs meselesi karşısında kayıtsız kalmadığı, şehre dair duyarlılıklarını şiirlerine yansıttıkları tespit edilmiştir. İncelenen şiirlerde Kudüs, yalnızca kendi adıyla değil, aynı zamanda çeşitli tasvirler aracılığıyla da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Nizâr Kabbânî Kudüs’ü Hüzünler Şehri şeklinde tanımlayarak acıyı ön plana çıkarırken, Nâzik el-Melâike şehrin renklerinden ilham alarak İris Çiçeği benzetmesini kullanmıştır. İleride bu bağlamda çalışma yapacak araştırmacılara şunlar önerilebilir: 1. Kudüs’ün Arap edebiyatındaki temsillerinin ve şehir tasvirinin İslam dünyasının Türk ve İran edebiyatı gibi diğer edebiyatlarında nasıl ele alındığı karşılaştırmalı olarak çalışılabilir. Böylece şehrin edebî ve düşünsel konumunun daha bütüncül biçimde anlaşılması sağlanabilir. 2. Yahudi ediplerin gözünden Kudüs tasviri ele alınabilir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, İsim, Kudüs, Modern Dönem Arap Şiiri, Tasvir.

The Representation of Jerusalem in the Modern Arabic Poetic Tradition: Appellations and Symbolic Meanings

Jerusalem has, for centuries, hosted communities belonging to different religions and cultures; due to this multicultural structure, it has been referred to by various names throughout history. In modern Arabic literature, Jerusalem appears under different appellations and occupies a prominent place in poetic works. Poets of this period, drawing on their own imaginative worlds, employed diverse metaphorical depictions in their poetry. In these representations, religious and national sensibilities along with Jerusalem's status as a sacred land and the abode of the Prophets played a decisive role. Moreover, one of the most significant factors that profoundly influenced the representations of Jerusalem in Arabic literature is the Jewish oppression and occupation policies to which the city has been subjected. This reality became one of the primary determinants in shaping the content of the poems. Poets treated the injustices inflicted upon the city, the destruction it endured, and the attitudes of Muslims in response as elements of literary consciousness that keep social memory alive. In this context, Jerusalem acquired a symbolic structure that not only represents pain, deprivation, and loss, but also embodies hope, the ideal of freedom, resistance, renewal, and honor. For instance, while Nizār Qabbānī depicts the city as the "City of Sorrows," Nāzik al-Malā'ika symbolizes it as the Iris Flower, evoking the city's colors. Accordingly, within the framework of the poems identified in this study, the names attributed to Jerusalem by poets are examined. The aim of this study is to reveal how Jerusalem has been transformed into a literary image in modern Arabic literature; additionally, it seeks to examine the meaning Jerusalem holds for Muslims and the descriptive and expressive elements through which modern poets articulate this meaning. Furthermore, the study analyzes how the experience of occupation has transformed the characterization of Jerusalem in the poets' intellectual worlds. This study is conducted within the framework of qualitative research methods. Poems from different periods were surveyed, and the data obtained were analyzed using qualitative analysis. The historical method was employed in the collection, analysis, and interpretation of data

pertaining to the past. The study concludes that modern Arabic poets did not remain indifferent to the issue of Jerusalem; rather, they reflected their sensitivity toward the city in their poetry. In the poems examined, Jerusalem appears not only by its proper name but also through various descriptive representations. For example, Nizār Qabbānī foregrounds suffering by defining Jerusalem as the City of Sorrows, whereas Nāzik al-Malā'ika, inspired by the city's colors, employs the metaphor of the Iris Flower. Future researchers working within this framework may consider the following: 1. The representations of Jerusalem and urban imagery in Arabic literature may be examined comparatively with those in other literary traditions of the Islamic world, such as Turkish and Persian literature, thereby enabling a more comprehensive understanding of the city's literary and intellectual position. 2. The depiction of Jerusalem from the perspective of Jewish writers may also be investigated.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Naming, Jerusalem, Modern Arabic Poetry, Description.

İbn Nübâte el-Mısri'de Kudüs: Şiirleri ve *Hażîretü'l-Üns ilâ Hażreti'l-Îuds Rihlesi*

Öğr. Gör. Sabriye Mohammadi

Necmettin Erbakan Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu

sabriye.mohammedi@outlook.com

Memlük dönemi Arap edebiyatının önde gelen şair ve ediplerinden İbn Nübâte el-Mısri'nin eserlerinde Kudüs'ün nasıl bir tasavvurla yer aldığı, bu çalışmanın temel inceleme alanını oluşturmaktadır. Çalışmanın odağında, şairin özellikle methiye şiirlerinde Kudüs'e yüklediği anlamlar yer almaktadır. Hażîretü'l-Üns ilâ Hażreti'l-Îuds adlı rihle metni ise bu şiirlerin oluştuğu tarihî ve tecrübî bağlamı açıklayan tamamlayıcı bir metin olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Kudüs'ü, hem dinî anlamda sembolik bir mekân olarak hem de rihle edebiyatı bağlamında bir seyahat durağı olarak ele almanın yanı sıra şiirsel söylem içerisinde işlev kazanan bir şehir olarak da okumak mümkündür. İbn Nübâte'nin Kudüs ile ilişkisi, biyografik veriler dikkate alındığında da dikkat çekici bir mahiyet arz etmektedir. Şair, 735/1334–35 yılında Vezir Emînüddeve Abdullah el-Emînî tarafından Kudüs'ün temizlik işlerinden sorumlu olmak üzere görevlendirilmiştir. Bu görev kapsamında Hristiyanlarca mukaddes kabul edilen Kıyamet Kilisesi'ne nazır tayin edilmiş ve 743/1342 yılına kadar her yıl Kudüs'e giderek bu vazifesini sürdürmüştür. Böylece İbn Nübâte, şehri ziyaret eden bir seyyah olmasına ilaveten orayı ayrıca idarî ve fiilî sorumluluk üstlenen bir şahsiyet olarak tecrübe etme imkânı da bulmuştur. Bu durum, onun Kudüs tasavvurunun soyut bir hayranlıktan ziyade doğrudan temas ve görev bilinciyle şekillendiğini göstermektedir. Çalışmada yöntem olarak, İbn Nübâte'nin divanında yer alan Kudüs temalı beyitlerin yakın okuması esas alınmıştır. Bu beyitlerde Kudüs'ün methiye dili içerisindeki konumu özellikle “huzur”, “ziyaret”, “amel” ve “fiil” kavramları etrafında tahlil edilmiştir. Rihle metni ise söz konusu şiirsel söylemin arka planını oluşturan tecrübî zemini görünürlük kılmak amacıyla devreye sokulmuş. Methiyeler merkezde tutulurken rihle metni yorumlayıcı ve tamamlayıcı bir bağlam olarak kullanılmıştır.

Ulaşılan sonuçlar, İbn Nübâte'nin şiirlerinde Kudüs'ün, övgünün gerçekleştiği ve anlam kazandığı bir mekân olarak konumlandığını ortaya koymaktadır. Şairin Kudüs'te üstlendiği idarî görev ve rihle tecrübesi, bu şiirsel tasavvurun arka planını aydınlatmakta ve Kudüs'ün methiye dili içinde kazandığı özgül yeri daha anlaşılır hâle getirmektedir. Bu çalışma, Memlûk dönemi Arap şiirinde Kudüs tasavvuruna dair yapılacak yeni araştırmalar için metin merkezli ve bağlam duyarlı bir okuma zemini sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İbn Nübâte el-Mısırî, Kudüs, Methiye Şiiri, Rihle, Memlûk Dönemi.

Al-Quds in Ibn Nubāta al-Miṣrī: His Poetry and the Riḥla of *Ḥaẓīrat al-Uns ilā Ḥaẓrat al-Quds*

The ways in which Jerusalem is conceptualized in the works of Ibn Nubāta al-Miṣrī, one of the leading poets and prose writers of Mamluk-era Arabic literature, constitute the main focus of this study. Particular attention is given to the meanings attributed to Jerusalem in the poet's panegyric poems. The travelogue entitled *Ḥaẓīrat al-Uns ilā Ḥaẓrat al-Quds* is approached as a complementary text that elucidates the historical and experiential background in which these poems were composed. Within this framework, Jerusalem may be read not only as a symbolically charged sacred space in religious terms and as a destination within travel literature, but also as a city that acquires a functional role within poetic discourse. Ibn Nubāta's relationship with Jerusalem is also noteworthy when examined in light of biographical data. In 735/1334–35, he was appointed by the vizier Amīn al-Dawla 'Abd Allāh al-Amīnī to oversee the sanitation of Jerusalem. As part of this duty, he was assigned as a supervisor responsible for areas overlooking the Church of the Holy Sepulchre, a site regarded as sacred by Christians. He continued to carry out this responsibility by traveling to Jerusalem annually during the pilgrimage season until 743/1342. Consequently, Ibn Nubāta experienced the city not only as a visiting traveler but also as an individual bearing administrative and practical responsibilities. This circumstance indicates that his conception of Jerusalem was shaped not by abstract admiration alone, but through direct engagement and a sense of official duty. Methodologically, the study is based on close readings of Jerusalem-themed verses found in Ibn Nubāta's *dīwān*. The position of Jerusalem within the language of panegyric is analyzed particularly through the concepts of "presence," "visitation," "action," and "deed." The travelogue text is incorporated in order to render visible the experiential ground underlying this poetic discourse. While panegyric poetry remains at the center of analysis, the travelogue is employed as an interpretive and complementary context. The findings demonstrate that, in Ibn Nubāta's poetry, Jerusalem is positioned as a space where praise is enacted and acquires meaning. The poet's administrative role in Jerusalem and his experience of travel serve to illuminate the background of this poetic conception, making

more comprehensible the distinctive position Jerusalem occupies within his panegyric language. Ultimately, this study aims to provide a text-centered and context-sensitive interpretive framework for future research on the conception of Jerusalem in Mamluk-era Arabic poetry.

Keywords: Ibn Nubāta al-Miṣrī, al-Quds, Madīḥ Poetry, Riḥla, Mamluk Period.

Modern Dönem Filistin Hikâyelerinde Kudüs: Mekân, Kimlik ve Direnişin Edebî Kuruluşu

Doç. Dr. İsmail Ekinci

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ismailekinci1980@gmail.com

Bu çalışma, modern dönem Filistin hikâyelerinde Kudüs'ün nasıl bir edebî, kültürel, tarihsel ve sembolik mekân olarak kurulduğunu incelemektedir. Modern Filistin edebiyatı, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren şiddetlenen politik kırılmaların, 1948 Nekbesi, 1967 Savaşı, mültecilik dalgaları, işgal politikaları ve İntifada süreçlerinin gölgesinde gelişmiş; bu tarihsel koşullar edebiyatın tematik yönelimlerini belirleyici şekilde etkilemiştir. Bu bağlamda Kudüs, Filistin hikâyesinde yalnızca bir coğrafi mekân olmaktan çıkarak kolektif hafızanın, kültürel direnişin, kaybın ve umut arayışının merkezî sembolüne dönüşmüştür. Çalışma, Kudüs'ün anlatılarda kazandığı bu çok katmanlı yapıyı, tarihsel dönemlendirme ve mekânsal temsiller üzerinden detaylı biçimde analiz etmektedir. Filistin hikâyelerinde Kudüs, üç temel düzlemde inşa edilmektedir. Coğrafi Kudüs, somut sokakları, mahalleleri, ibadet mekânları ve gündelik yaşamla ilişkili unsurlarıyla işgalin doğrudan tanıklığını yansıtır; Duygusal Kudüs, kaybın, sürgünün, özlemin ve geri dönüş arzusunun yoğunlaştığı içsel bir mekân olarak karakterlerin psikolojik dünyasını şekillendirir; Mitik/Kutsal Kudüs ise üç din açısından taşıdığı metafizik anlamlarla anlatılara mistik bir derinlik katarken, kaybın travmasını daha da ağırlaştıran bir sembol hâline gelir. Bu üç düzlemin iç içe geçmesi, Kudüs'ün modern Filistin edebiyatında eşsiz ve dinamik bir anlatı merkezine dönüşmesini sağlar. Çalışma, Kudüs'ün Modern Dönem Filistin hikâyesinde nasıl temsil edildiğini göstermek amacıyla Gassân Kenefânî ve Yahyâ Yahluf'un kısa hikâyelerine odaklanmaktadır. Filistin Direniş Edebiyatı'nın kurucu ismi olan Kenefânî, Kudüs'ü politik baskının, militarize edilmiş gündelik hayatın ve hafıza kaybıyla mücadele eden karakterlerin merkezî mekânı olarak resmeder. “Kalkam Yâ Kudüs”, “el-‘Âşık fi'l-Kuds”, “Min'el-Memliketi'l-Yerûşalemiyye” gibi hikâyelerde

Kudüs; kaybın alegorik biçimde işlendiği, psikolojik çatışmaların şehir atmosferine yansıdığı, direnişin hem insani hem politik yüzünün görünür kılındığı bir mekân hâline gelir. Kenefânî'nin Kudüs tasvirleri, bir şehrin işgal altında nasıl “nefes almakta zorlanan bir organizma”ya dönüştüğünü gösteren edebî örneklerdir. Yahyâ Yahluf'un hikâyelerinde ise Kudüs hem görünmez şiddetin hem de dayanışmanın mekânıdır. “Nisfu'l-Leyl fi'l-Kuds”taki karanlık ve tehditkâr sokaklar, kontrol noktaları ve asker devriyele-ri şehrin gerilimli yüzünü öne çıkarırken; “el-Kuds Tanhad” adlı hikâyede Kudüs, yıkımın ortasında bile diriliş umudu taşıyan bir toplumsal daya-nışma alanı olarak kurgulanır. Yahluf, Kudüs'ü hem kaybın hem de direniş iradesinin birlikte yaşadığı çok boyutlu bir şehir olarak temsil eder. Sonuç olarak bu çalışma, Kudüs'ün modern Filistin hikâyesinde yalnızca tarihsel bir şehir değil; kimliğin, hafızanın, adalet arayışının ve kültürel sürekliliğin temel eksenini olduğunu ortaya koymaktadır. 21. yüzyılın Filistinli yazarla-rı, Kudüs temasını turistik kolonyalizm, dijital hafıza, kültürel silinme ve ekolojik tehditler gibi yeni meselelerle genişleterek şehrin çağdaş edebiyat-taki temsillerini daha da zenginleştirmiştir. Böylece Kudüs, modern Filis-tin edebiyatında hem geçmişi hem bugünü hem de geleceği anlamlandıran merkezî bir edebî unsur olarak varlığını sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Kudüs, Edebiyat, Modern Dönem, Hikâye.

Jerusalem in Modern Palestinian Short Stories: The Literary Construction of Space, Identity, and Resistance

This study provides examination of how Jerusalem is constructed as a literary, cultural, historical, and symbolic space in modern Palestinian short stories. Modern Palestinian literature has developed in the shadow of the intensified political ruptures that began particularly in the mid-20th century—namely the 1948 Nakba, the 1967 War, waves of displacement, occupation policies, and the Intifada movements. These historical conditions have significantly shaped the thematic orientations of the literature. In this context, Jerusalem transforms from a merely geographical location into a central symbol of collective memory, cultural resistance, loss, and the search for hope in Palestinian narrative fiction. The study analyzes in detail this multilayered structure that Jerusalem acquires in literary texts through historical periodization and spatial representations. In Palestinian short stories, Jerusalem is constructed on three main levels. Geographical Jerusalem reflects direct testimony of the occupation through its concrete streets, neighborhoods, places of worship, and elements related to daily life. Emotional Jerusalem shapes the psychological world of the characters as an inner space intensified by loss, exile, longing, and the desire for return. Mythic/Sacred Jerusalem, on the other hand, adds a mystical depth to the narratives through the metaphysical meanings it holds for the three monotheistic religions, becoming a symbol that further deepens the trauma of loss. The intertwining of these three planes transforms Jerusalem into a unique and dynamic narrative center in modern Palestinian literature. The study focuses on the short stories of Ghassan Kanafani and Yahya Yakhluḥ in order to demonstrate how Jerusalem is represented in Modern Palestinian Narrative. Kanafani, the founding figure of Palestinian Resistance Literature, depicts Jerusalem as the central space of political oppression, militarized daily life, and characters struggling with the erosion of memory. In stories such as “Qum Yā Quds,” “Al-’Āshiq fī al-Quds,” and “Min al-Mamlakah al-Urshalīmiyyah,” Jerusalem becomes a space where loss is treated allegorically, psychological conflicts are reflected in the atmosphere of the city, and both the human and political dimensions of

resistance become visible. Kanafani's depictions of Jerusalem serve as literary examples of how a city under occupation can turn into "an organism struggling to breathe." In Yahya Yakhluḥ's stories, Jerusalem is a space of both invisible violence and solidarity. The dark and threatening streets, checkpoints, and military patrols in "Nişf al-Layl fī al-Quds" highlight the tense face of the city, whereas in "Al-Quds Tanhad," Jerusalem is portrayed as a site of social solidarity that carries hopes of revival even amid destruction. Yakhluḥ represents Jerusalem as a multidimensional city where both loss and the will to resist coexist. In conclusion, this study reveals that Jerusalem in modern Palestinian short stories is not merely a historical city but serves as a foundational axis of identity, memory, the search for justice, and cultural continuity. Twenty-first-century Palestinian writers have further enriched literary representations of Jerusalem by expanding the theme to include new issues such as colonial tourism, digital memory, cultural erasure, and ecological threats. Thus, Jerusalem continues to serve as a central literary element that gives meaning to the past, present, and future of modern Palestinian literature.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Poetry, Literature, Rhythm, Content.

Kudüs'ün İlmî Hafızasında Mescid-i Aksâ: 16. Yüzyılda Tasdîr Halkaları ve İlim Geleneği

Arş. Gör. Dr. Esra Evsen Aydın

Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

esraaydin@artuklu.edu.tr

Kudüs'ün İslâm hâkimiyetindeki bütün dönemlerinde olduğu gibi 16. yüzyılda Osmanlı idaresine dahil edilmesinin ardından da Mescid-i Aksâ, sadece bir ibadet mekanı değil aynı zamanda şehrin ilmî ve kültürel hafızasının en önemli taşıyıcısı olmayı sürdürmüştür. Osmanlılar 1516 yılı sonlarında şehri ilhak ettiklerinde Memlükler döneminde teşekkül etmiş köklü ilmî yapıyı büyük ölçüde muhafaza etmiş, bu yapıyı kendi idarî ve ilmiye sistemlerine tedricî bir biçimde dahil etmişlerdir. Bu sürekliliğin en belirgin tezahürlerinden biri, cami ve mescitlerde oluşturulan ve halkın farklı kesimlerine açık olan ders halkalarıdır. Şam ve Mısır bölgesinde “tasdîr” olarak adlandırılan bu uygulama Kudüs'te Mescid-i Aksâ bünyesinde kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Kıraat, tefsir, hadis, fıkıh, nahiv ve belagat gibi İslami ilimlerin farklı alanlarında ders okutulan tasdîr halkaları hem nesiller arası bilgi intikalinin hem de şehrin ilmî hafızasının sürekliliğinin temel unsurlarından biri olmuştur. Mescid-i Aksâda bu halkalarda ders veren ve şer'iyeye sicillerinde mütesaddir olarak kaydedilen âlimler, 16. yüzyılda görevlerini doğrudan İstanbul'dan aldıkları padişah beratları ile yürütmüşlerdir. Bu durum tasdir halkalarının yalnızca yerel bir ilmî pratiği olmadığını, aynı zamanda merkezî idare tarafından tanınan bir tedris faaliyeti olduğunu göstermektedir. Mütesaddir olarak görev yapan âlimlerin önemli bir kısmı Harem-i Şerif çevresinde yer alan medrese ve zâviye benzeri ilmî-dinî kurumlarda da çeşitli vazifeler üstlenmişlerdir. Ayrıca bu âlimler İstanbul'dan gönderilen surre gelirlerinden hisse alan Kudüs uleması arasında yer almakta olup bu husus tasdîr görevinin ilmî itibarı yanında merkezî idareyle kurulan ilişkinin sağladığı toplumsal ve sembolik statüyü de yansıtmaktadır. Bu tebliğde Kudüs Şer'iyye Sicilleri başta olmak üzere surre defterleri ve biyografik kaynaklar esas alınarak 16.

yüzyılda Mescid-i Aksâ'daki tasdir halkaları ve bu halkalarda ders veren âlimler incelenecektir. Bu çerçevede mütesaddirlerin tasdir dışında üstlendikleri mansıblar, mensup oldukları aileler, vazifeleri karşılığında aldıkları ücretler ve ilmî kariyerleri gibi hususlar da ele alınarak Mescid-i Aksâ'nın Osmanlı Kudüs'ündeki ilmî işlevi ve kurumsal sürekliliği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Kudüs'ü, Mescid-i Aksâ, Tasdîr Halkaları, Şer'iyye Sicilleri, Kudüs Uleması.

Al-Masjid al-Aqṣā in Jerusalem's Scholarly Memory: Teaching Circles (Tasdīr) and the Tradition of Learning in the Sixteenth Century

As in all periods during which Jerusalem was under Islamic rule, following its incorporation into the Ottoman Empire in the sixteenth century, al-Masjid al-Aqṣā functioned not only as a place of worship but also as a central repository of the city's scholarly and cultural memory. When the Ottomans annexed Jerusalem in late 1516, they largely preserved the well-established scholarly structures inherited from the Mamluk period and gradually integrated them into their own administrative and institutional framework. One of the most tangible manifestations of this institutional memory was the teaching circles (ḥalaqāt) held in mosques and masjids, which were open to all segments of society and were known in the regions of Syria and Egypt as tasdīr. These teaching circles, in which various Islamic disciplines—such as Qur'ānic recitation (qirā'āt), Qur'ānic exegesis (tafsīr), ḥadīth, jurisprudence (fiqh), Arabic grammar (naḥw), and rhetoric (balāgha)—were taught, constituted a key mechanism for the intergenerational transmission of knowledge and the preservation of Jerusalem's scholarly memory. The scholars who taught in these circles at al-Masjid al-Aqṣā, referred to in the sharī'a court records as mutaṣaddir, carried out their duties in the sixteenth century on the basis of imperial decrees (berāts) issued directly from Istanbul. A significant number of these scholars were simultaneously affiliated with other religious institutions located in and around al-Ḥaram al-Sharīf, such as madrasas and zāwi-yas. Moreover, the mutaṣaddirs were among the members of the learned class who received allocations from the imperial surre revenues sent from Istanbul to Jerusalem. This circumstance suggests that the tasdīr position was not only of scholarly significance for the Jerusalemite 'ulamā' but also served as an indicator of the social prestige derived from their direct relationship with the central Ottoman administration. This paper examines the tasdīr circles at al-Masjid al-Aqṣā and the scholars who taught in them during the sixteenth century, drawing primarily on the Jerusalem Sharī'a Court Records, surre registers, and biographical sources. In addition to their instructional roles, the study addresses the other offices (manṣibs)

held by these scholars, their familial affiliations, and the stipends they received in return for their services. By doing so, the paper aims to shed light on the institutional and scholarly dimensions of tasdîr as a key component of Jerusalem's intellectual life in the early Ottoman period and to contribute to a deeper understanding of the relationship between learned authority, sacred space, and imperial governance in Ottoman Jerusalem.

Keywords: Ottoman Jerusalem, al-Masjid al-Aqṣā, Tasdîr, Sharī'a Court Records, the 'Ulamā' of Jerusalem.

Kudüs'ün Entelektüel Hafızası Olarak Halidi Kütüphanesi ve Kültürel Direniş

Arş. Gör. Kadriye Sınmaz

Haliç Üniversitesi İşletme Fakültesi

kadriyesinmaz96@gmail.com

Kudüs'ün Eski Şehir bölgesinde, Mescid-i Aksa'nın Silsile Kapısı'na yaklaşık 140 metre mesafede yer alan Halidi Kütüphanesi, Arap dünyasının halka açık en önemli özel kütüphanelerinden biri olarak kentin entelektüel hafızasını temsil etmektedir. Bu çalışma, Halidi Kütüphanesi'nin tarihsel gelişimini, barındırdığı nadir koleksiyonun Kudüs'ün kültürel ve kimliksel sürekliliği üzerindeki etkisini ve özellikle modern dönemde maruz kaldığı siyasi baskılara karşı geliştirdiği “kültürel direniş” stratejilerini akademik bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, kütüphane arşivinde yer alan Osmanlı dönemine ait yazma ve basma eserlerin tasnifine yönelik temel envanter çalışmaları ile Halidi ailesinin entelektüel mirasını yansıtan Ruhi el-Halidi ve Walid Khalidi gibi isimlerin eserleri başlıca kaynaklar olarak kullanılmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve doküman analizi esas alınarak yürütülmüş; söz konusu ikincil kaynaklar üzerinden kütüphanenin tarihsel, kültürel ve kurumsal dönüşümü çözümlenmiştir. Halidi Kütüphanesi, kökenlerini Halid b. Velid'e dayandıran ve Memlûkler döneminden Osmanlı hakimiyetine kadar Kudüs'ün dini, siyasi ve ilmi hayatında Hanefî kadılığı ve belediye başkanlığı gibi önemli görevler üstlenmiş seçkin bir ailenin mirası olarak şekillenmiştir. Kütüphanenin çekirdek koleksiyonu, 1720 yılında Muhammed Sunullah el-Halidi tarafından tesis edilen vakfa dayanmaktadır. Bununla birlikte kurum, 1900 yılında Hacı Ragıp el-Halidi'nin girişimiyle ailenin dağınık halde bulunan ilmî mirasını yeniden bir araya getirmek amacıyla resmi bir yapıya kavuşmuştur. Kütüphane binası, Kudüs'ün Haçlı işgalinden kurtarılmasında rol oynayan Emir Hüsameddin Berke Han'a ait 13. yüzyıldan kalma bir türbe olup, bu yönüyle kentin tarihsel sürekliliğini somutlaştıran özgün bir mimari yapı niteliği taşımaktadır.

Halidi Kütüphanesi, yaklaşık 1.200 el yazması ve 5.500 basılı eserle Filistin'deki en büyük özel koleksiyonlardan birine ev sahipliği yapmaktadır. Koleksiyon; tefsir, fıkıh ve hadis gibi İslami ilimlerin yanı sıra tıp, astronomi, tarih ve edebiyat alanlarında Arapça, Türkçe ve Avrupa dillerinde kaleme alınmış eserleri içermesi bakımından dikkat çekici bir çeşitliliğe sahiptir. Bu yönüyle kütüphane, Kudüs'ün çok katmanlı ilmî ve kültürel mirasının önemli bir taşıyıcısı konumundadır. 20. yüzyılda yaşanan siyasi kırılmalar, özellikle 1948 ve 1967 yıllarındaki işgaller, Halidi Kütüphanesi için ciddi varoluşsal tehditler ve mülkiyet ihlali girişimlerini beraberinde getirmiştir. Buna karşın, 2012 yılından itibaren yürütülen kapsamlı restorasyon çalışmaları ve yaklaşık 600.000 sayfalık dijitalleştirme faaliyeti, kütüphanenin kurumsal kırılma anlarını aşarak yeniden işlevsel bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Elde edilen bulgular, Halidi Kütüphanesi'nin yalnızca bir kitap muhafaza alanı olmadığını; Kudüs'ün Arap-İslam kimliğinin silinmesine yönelik girişimlere karşı modern koruma tekniklerini ve uluslararası iş birliklerini etkin biçimde kullanan bir "bilimsel savunma hattı" işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Halidi Kütüphanesi'nin dijitalleştirme süreçleri ve uluslararası koruma fonlarını etkin kullanmaya dayalı kurumsal modelinin, Kudüs'te risk altındaki diğer vakıf kütüphaneleri ve kültürel miras kurumları için örnek bir standart olarak benimsenmesi önerilmektedir. Ayrıca kütüphanenin, Kudüs'ün tarihsel sürekliliğini belgeleyen bir araştırma merkezi olarak kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi ve alternatif kültürel turizm rotalarına dahil edilerek uluslararası görünürlüğünün artırılması, kentin kültürel hafızasının gelecek kuşaklara aktarılması açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halidi Kütüphanesi, Hacı Ragıp el-Halidi, Kudüs'ün Hafızası, Vakıflar, El Yazmaları, Kültürel Direniş.

The Khalidi Library as the Intellectual Memory of Jerusalem and Cultural Resistance

Located in the Old City of Jerusalem, approximately 140 meters from the Silsile Gate of al-Aqsa Mosque, the Khalidi Library represents the intellectual memory of the city as one of the most significant privately owned libraries open to the public in the Arab world. This study examines the historical development of the Khalidi Library, the impact of its rare collections on the cultural and identity-based continuity of Jerusalem, and the strategies of “cultural resistance” it has developed in response to political pressures, particularly in the modern period. Within the scope of the research, primary sources include foundational inventory studies focusing on the classification of Ottoman-era manuscripts and printed works housed in the library’s archive, as well as the works of figures such as Ruhi al-Khalidi and Walid Khalidi, which reflect the intellectual legacy of the Khalidi family. The study employs qualitative research methods, primarily literature review and document analysis; through these secondary sources, the historical, cultural, and institutional transformation of the library is analyzed. The Khalidi Library has been shaped as the legacy of a distinguished family that traces its origins to Khalid Ibn al-Walid and played a prominent role in Jerusalem’s religious, political, and scholarly life from the Mamluk period through Ottoman rule, holding significant positions such as the Hanafi judgeship and the office of mayor. The core collection of the library is rooted in a waqf established in 1720 by Muhammad Sunullah al-Khalidi. However, the institution acquired its formal structure in 1900 through the initiative of Hajj Raghib al-Khalidi, who sought to reunite the family’s dispersed scholarly heritage. The library building itself is a thirteenth-century mausoleum belonging to Emir Husam al-Din Berke Khan, who played a role in the liberation of Jerusalem from Crusader occupation; as such, it constitutes a unique architectural structure that embodies the city’s historical continuity. The Khalidi Library houses one of the largest private collections in Palestine, comprising approximately 1,200 manuscripts and 5,500 printed works. The collection is notable for its remarkable diversity, encompassing works written in Arabic, Turkish, and various European languages across fields such as Qur’anic exegesis (tafsir), Islamic jurisprudence

(fiqh), and hadith, as well as medicine, astronomy, history, and literature. In this respect, the library serves as a significant custodian of Jerusalem's multilayered scholarly and cultural heritage. The political ruptures of the twentieth century, particularly the occupations of 1948 and 1967, posed serious existential threats to the Khalidi Library and gave rise to attempts at property infringement. In contrast, the comprehensive restoration initiatives launched in 2012, along with the digitization of approximately 600,000 pages, enabled the library to overcome its institutional vulnerability and regain its functional capacity. The findings of this study demonstrate that the Khalidi Library is not merely a repository of books; rather, it functions as a "scholarly line of defense" that effectively employs modern preservation techniques and international cooperation in response to efforts aimed at erasing Jerusalem's Arab-Islamic identity. In this context, the study recommends that the institutional model of the Khalidi Library—based on its digitization processes and effective utilization of international heritage preservation funds—be adopted as a standard for other waqf libraries and cultural heritage institutions at risk in Jerusalem. Furthermore, strengthening the library's institutional capacity as a research center documenting Jerusalem's historical continuity, and integrating it into alternative cultural tourism routes to enhance its international visibility, are of critical importance for transmitting the city's cultural memory to future generations.

Keywords: Khalidi Library, Hajj Raghīb al-Khalidī, Memory of Jerusalem, Waqf Institutions, Manuscripts, Cultural Resistance.

Osmanlı Dönemi Kudüs Medreselerinde Arapça ve Belagat Öğretimi

Murat Görer

Ankara Hacıbayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
gorermurat224@gmail.com

Osmanlı Kudüs'ü, 16-20. yüzyıllar arasında İslam ilimlerinin öğretildiği önemli bir merkez olarak medrese geleneğinin canlı bir şekilde sürdürüldüğü şehirlerden biriydi. Şehrin sahip olduğu manevi derinlik, ulemanın ve talebenin burayı bir cazibe merkezi olarak görmesini sağlamış; bu durum ilmi faaliyetlerin kurumsallaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, Osmanlı döneminde Kudüs'teki medreselerde Arapça ve belagat öğretimi, öğretim yöntemlerini, müfredat yapısını ve özellikle *Telhisü'l-Miftâh* ile *Mutavvel* geleneğinin Kudüs'teki izlerini tarihsel ve pedagojik perspektiften incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Sahn-ı Seman sisteminin Kudüs medreselerine adaptasyonunu, Haseki Sultan İmareti bünyesindeki eğitim kurumlarını ve Salâhiyye, Tankızıyye, Eşrefiyye, Osman Paşa gibi tarihi medreselerin Arapça-belagat müfredatlarını ele almaktadır. Söz konusu kurumların fiziksel yapılarının ötesinde, içlerinde barındırdıkları ders halkalarının niteliği ve vakfiyelerde belirtilen ders okutma şartları titizlikle incelenmiştir. Özellikle sarf-nahiv-belagat hiyerarşisi içinde belagat öğretimine nasıl ulaşıldığı, hangi ön hazırlık eserlerinin (*Avâmil*, *Bina*, *Maksud*, *İzhar*, *Kâfiye*) okutulduğu ve belagat aşamasında Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-Ulûm* eseri üzerine Hatîb el-Kazvînî'nin yaptığı ihtisar olan *Telhis* ve Teftâzânî'nin bu eser üzerine kaleme aldığı *Mutavvel*'in ne ölçüde okutulduğu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Bu eserlerin müfredattaki ağırlığı, Kudüs ulemasının klasik dil teorisine bağlılığını da göstermektedir. Çalışma, dönemin pedagojik metodolojisini de mercek altına almaktadır: ezber-tekrar-müzakere sistemi, metin-şerh-haşiye okuma sırası, kıraat halkaları, takrir usulü, hamîş notları ve ta'lik geleneği. Bu metodolojik yaklaşımların talebenin melekelerini geliştirmedeki rolü ve klasik metinlerin modern öncesi dönemdeki işlevselliği tartışılacaktır. Hangi müderrislerin

bu eserleri ders verdiği, talebeler arasında icazet zincirlerinin nasıl oluştuğu ve yerel şerh-haşiye geleneğinin oluşup oluşmadığı soruları da araştırma kapsamındadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiye kayıtları, medrese müfredatlarına dair Osmanlıca belgeler, Kudüs Halidi Kütüphanesi'ndeki el yazması nüshalar ve dönemin biyografik kaynaklarından (Muhıbbî, Murâdî, Cebertî) yararlanılacaktır. Arşiv belgelerindeki kayıtlar, eğitim hayatının mali ve idari sürdürülebilirliğini anlamamıza olanak sağlamaktadır. Ayrıca Tavzîh, Muhtasar, Sa'düddin Teftâzânî'nin diğer eserleri ve İbn Hişâm en-Nahvî'nin eserlerinin Kudüs'teki istinsah faaliyetleri üzerinden ilim halkalarının sürekliliği değerlendirilecektir. Yazma eserlerin kenar notları, derslerin işleniş biçimine dair en somut verileri sunmaktadır. Neticede, Osmanlı'nın Kudüs'teki medrese sisteminin Arapça ve belagat öğretimindeki rolü, bu geleneğin 20. yüzyıla kadar devam edip etmediği ve modern Arap dili eğitimine nasıl geçiş yapıldığı sorularına cevap aranacaktır. Çalışma sonucunda, Osmanlı eğitim mirasının modern Arap dili öğretimindeki metodolojik yansımalarının daha kapsamlı incelenmesi önerilmektedir. Ayrıca Kudüs kütüphanelerinde bekleyen belagat konulu el yazmalarının tahkik edilerek günümüz dil öğretimi tekniklerine entegre edilmesi, alan yazına önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Kudüs'ü, Medrese Eğitimi, Arapça Öğretimi, Belagat Öğretimi, Telhîs, Mutavvel, Öğretim Yöntemleri, Vakıf Kurumları.

Arabic And Rhetoric Education In The Madrasas Of Ottoman Jerusalem

Ottoman Jerusalem was one of the significant centers where Islamic sciences were taught between the 16th and 20th centuries, and where the madrasa tradition was vibrantly maintained. The spiritual depth of the city established it as a hub for scholars and students, leading to the institutionalization of intellectual activities. This study aims to examine the teaching of Arabic and rhetoric (*balagha*), instructional methods, the structure of the curriculum, and specifically the traces of the *Telhîsü'l-Miftâh* and *Mutavvel* tradition in Jerusalem's madrasas from historical and pedagogical perspectives. In line with this objective, the intellectual continuity in the region and its organic ties with the Istanbul-centered scholarly bureaucracy will be scrutinized. The research addresses the adaptation of the *Sahn-ı Seman* system to the Jerusalem madrasas, the educational institutions within the Haseki Sultan Complex (*Imaret*), and the Arabic-rhetoric curricula of historical madrasas such as the Salâhiyye, Tankızıyye, Eşrefiyye, and Osman Pasha. Beyond the physical structures of these institutions, the quality of the lecture circles (*ders halkaları*) and the conditions for teaching specified in the endowment deeds (*waqfiyyas*) are meticulously examined. The core of the research constitutes how rhetoric education was attained within the hierarchy of morphology (*sarf*), syntax (*nahiv*), and rhetoric, which preparatory works (*Avâmil*, *Bina*, *Maksud*, *İzhar*, *Kâfiye*) were taught, and to what extent *Telhîs*—an abridgment of Sekkâkî's *Miftâhu'l-Ulûm* by Khatib al-Qazvini—and *Mutavvel*—Teftâzânî's commentary on this work—were utilized at the level of rhetoric. The prominence of these works in the curriculum also demonstrates the commitment of the Jerusalem *ulema* to classical linguistic theory. The study also focuses on the pedagogical methodology of the period: the system of memorization-repetition-discussion (*ezber-tekrar-müzakere*), the sequence of reading text-commentary-supercommentary (*metin-şerh-haşiye*), recitation circles, the *takrir* (lecture) method, marginal notes (*hamish*), and the tradition of *ta'liq*. The role of these methodological approaches in developing students' faculties and the functionality of classical texts in the pre-modern era will be discussed. Questions regarding which professors (*mudarris*) taught these works,

how chains of license (*ijazah*) were formed among students, and whether a local tradition of commentary and supercommentary emerged are also within the scope of the research. In this study, document analysis—one of the qualitative research methods—was employed. Endowment records in the General Directorate of Foundations Archive, Ottoman documents regarding madrasa curricula, manuscript copies in the Khalidi Library in Jerusalem, and biographical sources of the period (al-Muhibbi, al-Muradi, al-Jabarti) will be utilized. Records in archival documents allow us to understand the financial and administrative sustainability of educational life. Furthermore, the continuity of intellectual circles will be evaluated through the copying activities (*istinsah*) of *Tavzîh*, *Muhtasar*, other works of Sa'düddin Teftâzânî, and the works of Ibn Hisham al-Nahvi in Jerusalem. Marginalia in manuscript works provide the most concrete data on how the lessons were conducted. Consequently, the study seeks to answer questions about the role of the Ottoman madrasa system in Jerusalem in teaching Arabic and rhetoric, whether this tradition persisted until the 20th century, and how the transition to modern Arabic language education occurred. As a result of this study, it is recommended that more comprehensive research be conducted on the methodological reflections of Ottoman educational heritage on modern Arabic language teaching. Furthermore, the critical edition (*tahqiq*) of rhetoric manuscripts awaiting in Jerusalem libraries and their integration into contemporary language teaching techniques will provide significant contributions to the scholarly literature.

Keywords: Ottoman Jerusalem, Madrasa Education, Arabic Language Teaching, Rhetoric Instruction (Balagha), Telkhis al-Miftah, al-Mutawwal, Teaching Methods, Waqf Institutions.

Abdülganî en-Nablusî'nin Merceğinden Bir Şehrin Panoraması: XVII. Yüzyıl Sonu Kudüs'ünde Krizler, Hak İhlalleri ve Toplumsal Bellek

Dr. Lutfullah Kerim Bilgin

İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü

lutfullahkerim_61@hotmail.com

Osmanlı idaresindeki Kudüs, yüzyıllar boyunca sadece dini bir cazibe merkezi değil, aynı zamanda kendine özgü yapıların, yoğun ticari faaliyetlerin ve dinamik toplumsal ilişkilerin kesişme noktası olmuştur. Kent, bir yandan kadim vakıf geleneklerini sürdürürken, diğer yandan idari yozlaşmalar ve sosyal değişimlerin getirdiği krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemin kentsel ve toplumsal belleğini en şeffaf haliyle yansıtan temel belgelerden biri, Şamlı âlim Abdülganî en-Nablusî'nin (ö. 1731) 1101/1690 yılında gerçekleştirdiği Kudüs ziyareti esnasında kaleme aldığı Risâle fî ecvibe ve es'ile veredet min Beyti'l-Makdis adlı fikhî risalesidir. Yerel aktörlerin kentin güncel sorunlarına dair yönelttiği beş temel soruya verilen fetvalardan oluşan bu eser, Kudüs halkının günlük yaşantısındaki krizleri kayıt altına alan bir hafıza defteri niteliğindedir. Bu çalışma, Nablusî'nin söz konusu risalesini sosyal ve mekânsal hafıza perspektifiyle tahlil ederek, 17. yüzyıl sonu Kudüs'ünün toplumsal gerçekliğini ve kentsel dinamiklerini gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, risalenin Arapça aslından hareketle nitel içerik analizi yapılmış; hukukî tartışmalar kentin fiziksel, iktisadî ve sosyal belleğiyle ilişkilendirilmiştir. Çalışma, risaledeki beş meseleyi üç ana başlık altında analiz etmektedir. İlk başlık, Kudüs'te mekânsal hafıza ve kadim hakların savunusu şeklinde olup; burada Kudüs kalesi dizdarının, sur çevresindeki vakıf mülkleri ve kutsal alanlar üzerindeki hak iddialarıyla tetiklediği hukukî kriz incelenmektedir. Kendisini sultanın vekili addeden dizdarın, surların her iki tarafında yedişer zirâlık bir alanı harîmûs-sûr ilan ederek idari ve mali kontrolü ele geçirme girişimi; Mescid-i Aksâ'nın bir kısmı dahil olmak üzere medreseleri, mezarlıkları

ve sahabe kabirlerini içine alan bir mülkiyet tehdidine dönüşmüştür. Nablusî; söz konusu yapıların sur inşasından çok daha eski olduğunu belirterek, fıkıhın “kadim kıdemi üzere bırakılır” kaidesi uyarınca, kentsel belleği ve mülkiyetin dokunulmazlığını savunmuştur. Çalışmanın ikinci başlığı ise, toplumsal bellekte çözülme ve ahlâkî dejenerasyon ismini taşımakta ve Kudüs’ün beşerî dokusunu tehdit eden madde bağımlılığı meselesini ele almaktadır. Bu kapsamda afyon, haşhaş ve berş gibi maddelerin kullanımının bireysel ve toplumsal zararları analiz edilmektedir. Söz konusu mesele risalede; kentin ilim talebeleri, belirli derviş grupları ve idari zümreleri arasına kadar sızan yapısal bir sosyal kriz olarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın son başlığı “akit, vakıf ve yargı kıskacında Kudüs” ismini taşımaktadır. Bu bölümde, kentin ticari ve idari işleyişini sarsan yapısal krizler; hukukî istikrar ve hakların korunması ekseninde analiz edilmektedir. Nablusî risalede zeytinyağı kuyusunun alım satımındaki uyuşmazlıklarda götürü satışlardaki eksiklik iddialarını, akde vefa ilkesi ve sözleşme hukukunun bağlayıcılığı çerçevesinde reddetmektedir. İdari düzlemde vakıf gelirlerinin belirli taraflar arasında gizli ittifaklar yoluyla paylaşılması, vakıf hukukunun ve hak sahiplerinin menfaatinin ihlali olarak değerlendirilmektedir. Bu tablonun en kritik halkasını ise, asılsız ihbarlar sonucu mağdur olan tarafın tazminat talebinin, Sultan tarafından kadılarına getirilen yargı kısıtlaması nedeniyle karşılıksız kalması oluşturmaktadır. Nablusî; mahkeme yolunun idari bir tasarrufla kapatılmasını bir tür adli engel olarak görmekte, ancak bu engelin şer‘î hakkı zimmetten düşürmeyeceğini vurgulayarak fikhî içtihatları, kamu vicdanını ve hakkın sürekliliğini temsil eden bir sığınak olarak konumlandırmaktadır. Ele alınan tüm bu başlıklar, Kudüs sokaklarında yaşanan sosyal yozlaşmanın ve adalet arayışının halkın belleğindeki izdüşümlerini yansıtmaktadır. Neticede bu çalışma; 1690 yılı Kudüs’ünü mülkiyet hakları için mücadele eden ve sosyal krizlerle yüzleşen canlı bir Osmanlı şehri olarak tasvir etmektedir. Ayrıca fıkıhın, şehir tarihi araştırmalarında mekânsal bir referans ve hafıza kaydı olarak kullanılmasının önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Abdülganî en-Nablusî, Kudüs, Hafıza, Hak.

A City Panorama Through the Lens of Abd al-Ghani al-Nabulsi: Crises, Rights Violations, and Social Memory in Late 17th-Century Jerusalem

Jerusalem under Ottoman administration has not only been a center of religious attraction for centuries but also a crossroads of unique structures, intense commercial activities, and dynamic social relations. While maintaining its ancient endowment traditions, the city faced structural crises brought about by administrative corruption and social changes. One of the primary documents reflecting the urban and social memory of this period is the legal treatise titled *Risâle fî ecvibe ve es'ile veredet min Beyti'l-Makdis*, authored by the Damascene scholar Abd al-Ghani al-Nabulsi (d. 1731) during his visit to Jerusalem in 1101/1690. Consisting of fatwas given to five fundamental questions directed by local actors regarding the contemporary problems of the city, this work serves as a memory record that documents the daily crises of the Jerusalemite people. This study aims to analyze Nabulsi's treatise through the perspective of social and spatial memory to reveal the social reality and urban dynamics of late 17th-century Jerusalem. Within the scope of the study, a qualitative content analysis was conducted based on the original Arabic text, and legal discussions were linked with the physical, economic, and social memory of the city. The study analyzes the five issues in the treatise under three main headings. The first heading, "Spatial Memory and the Defense of Ancient Rights in Jerusalem," examines the legal crisis triggered by the Governor of the Jerusalem Citadel claiming rights over endowment properties and sacred areas adjacent to the city walls. The attempt by the Governor—who identified himself as the deputy of the Sultan—to declare an area of seven cubits on both sides of the walls as *harîmü's-sûr* to seize administrative and financial control, evolved into a property threat encompassing a portion of Al-Aqsa Mosque, madrasas, cemeteries, and the graves of companions and saints. Nabulsi defended the inviolability of property based on the legal maxim "Ancient remains in its antiquity," asserting that these structures predated the construction of the walls. The second heading, "Disintegration in Social Memory and Moral Degeneration," addresses the issue of substance abuse—specifically opium, hashish, and barsh—as a structural social crisis infiltrating scholars,

dervish groups, and the administrative class. The final heading, titled “Jerusalem in the Grip of Contract, Endowment, and Judiciary,” analyzes structural crises shaking commercial and administrative functioning within the framework of legal stability and protection of rights. In the disputes over the sale of an olive oil well, Nabulsi rejects claims of deficiency in bulk sales (mujazafah) within the framework of pacta sunt servanda and the binding nature of contract law. The distribution of endowment revenues through secret alliances (tawatu) among certain parties is evaluated as a violation of endowment law and the interests of the beneficiaries. The most critical link in this tableau is the judicial obstruction (takhsis al-qada) that prevented compensation for those victimized by false accusations (su’ayah). Nabulsi positions Islamic jurisprudence as a sanctuary for public conscience and the continuity of rights, emphasizing that administrative barriers do not dissolve Sharia-based rights. All these headings reflect the manifestations of social corruption and the quest for justice in the memory of the people. Consequently, this study portrays 1690s Jerusalem as a vibrant Ottoman city struggling for property rights and facing social crises, while emphasizing the importance of using legal literature as a spatial reference and memory record.

Keywords: Islamic Law, Abd al-Ghani al-Nabulsi, Jerusalem, Memory, Right.

Birinci Dünya Savaşı'nda Kudüs-i Şerif'te Mücahidin Teşkilatı ve Direniş (1914-1918)

Dr. Murat Sorgu

Bağımsız Araştırmacı

muratsorgu1@gmail.com

Osmanlı Devleti'nin istikbalini tayin eden I. Dünya Savaşı'nda, Kudüs-i Şerif vilayeti siyasi, içtimai ve askeri problemlerle karşı karşıya bulunmaktaydı. İstikrarsızlığın yaygınlaştığı savaş döneminde Kudüs, Osmanlı Ordusu'nun İtilaf güçlerine karşı giriştiği askeri mücadelesine de sahne olmuştu. Savaş öncesinde ve sürecinde Kudüs'ün savunulması noktasında Osmanlı Devleti'nin geliştirmiş olduğu strateji, büyük ölçüde uygulandı. Bu dönemde muharebe bölgelerinde büyük tahkimatlar yapılmakta ve askere alım hizmetleri yaygınlaştırılmaktaydı. Bu kapsamda seferberlik ilan edilmekle birlikte Osmanlı Ordusu'nun ihtiyacını karşılama ve olası bir askeri harekâta destek olma maksadına binaen, Osmanlı yetkilileri tarafından Kudüs-i Şerif bölgesinde hususi çalışmalara hız verildi. Askeri alandaki gelişmelere paralel olarak sivil unsurların da savaşa katılımlarını sağlamak ve orduya desteği artırmak adına topyekün bir mücadele yöntemi geliştirildi. Bu doğrultuda ordu-millet dayanışmasını perçinleştirmek, aşiretlerin nüfuzundan istifade etmek ve halkın savaşa iştirakini kolaylaştırmak için ordu birlikleri dışında yerel ve bölgesel birtakım birlikler teşkil etme yoluna gidildi. Böylelikle hem ordunun hem de yerel unsurların organize bir surette işgalci güçlere karşı koymaları amaçlandı. Bunun için hususen teşkil edilmiş yerel direniş örgütlerinin kurulması iktiza ediyordu. Bu sebeple Kudüs-i Şerif bölgesinde Mücahidin Teşkilatı olarak adlandırılan ve yörenin savunulmasını amaçlayan bir direniş örgütü tesis edildi. İhtiyaçların doğal bir sonucu olarak gelişen ve bir alternatif seçenek olarak ortaya çıkan direniş çalışmaları yerel ve bölgesel bir niteliğe sahipti. Osmanlı Hükümeti'nin denetiminde ve nihayetinde Osmanlı zabıtlarının kumandasında organize edilen örgüt, Kudüs ve havalisindeki münferit katılımların yanı sıra çevre beldelerdeki aşiretlerin de iştirakiyle

tahkim edildi. Harbin en kritik döneminde vücuda getirilen mezkûr teşkilat dini ve tarihi olgulardan beslenmekteydi. Dolayısıyla bu çatı altında bir araya gelen mücahitler sadece tarihi vazifelerini icra etmekle kalmıyor, aynı zamanda dini bir vecibe telakki ettikleri cihad farızasını da ifa ediyorlardı. Bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı sürecinde Kudüs-i Şerif mıntıkasında direniş örgütü olarak teşekkül eden Mücahidin Teşkilatı'nın kuruluşu ve faaliyetlerini Osmanlı Arşiv Belgeleri ışığında ele almayı amaçlamakta olup belge tarama yöntemiyle hazırlanmıştır. Arşiv çalışması sonucunda tespit edilen bulgular, Birinci Dünya Savaşı'nda Kudüs-i Şerif'teki Mücahidin Teşkilatı'nın Osmanlı yetkili makamlarıyla olan münasebetini ve bağlantısını gün yüzüne çıkarmıştır. Savaş döneminde Kudüs-i Şerif ve Filistin coğrafyasındaki direniş faaliyetlerini Mücahidin Teşkilatı örneğinde ortaya koyan bu çalışmanın, konuyla ilgili araştırmalara destek sağlaması amaçlanmaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin yöre halkıyla dayanışmasının en önemli nişanelerinden biri olan direniş organizasyonunun, milletimiz ile Kudüs arasındaki uhuvvet şuuruna bir ölçüde katkı sunması ve tarihi-dini misyonumuzu hatırlatması temenni edilmektedir. Çalışmanın zamansal çerçevesi 1914 – 1918 yılları arasını ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Mücahidin Teşkilatı, Filistin, İttihad ve Terakki Cemiyeti, Teşkilat-ı Mahsusa.

The Mujahedeen Organization and Resistance in Jerusalem During the First World War (1914-1918)

During World War I, which determined the future of the Ottoman Empire, the Jerusalem province faced political, social, and military problems. During the war, a period marked by widespread instability, Jerusalem also became the scene of the Ottoman Army's military struggle against the Allied forces. The strategy developed by the Ottoman Empire for the defense of Jerusalem before and during the war was largely implemented. During this period, large fortifications were built in the battle zones, and military recruitment services were widespread. In this context, while mobilization was declared, Ottoman officials accelerated special efforts in the Jerusalem region to meet the needs of the Ottoman Army and to support a possible military operation. In parallel with developments in the military field, a comprehensive approach to the struggle was developed to ensure the participation of civilian elements in the war and to increase their support for the army. In this context, in order to strengthen army-nation solidarity, utilize the influence of tribes, and facilitate the participation of the people in the war, local and regional units were formed in addition to the army units. Thus, the aim was to organize both the army and local elements to resist the occupying forces. This required the establishment of specially formed local resistance organizations. Therefore, a resistance organization called the Mujahedeen Organization was established in the Jerusalem region, aiming to defend the area. Resistance movements, which developed as a natural consequence of needs and emerged as an alternative option, had a local and regional character. Organized under the supervision of the Ottoman Government and ultimately under the command of Ottoman officers, the organization was strengthened by the participation of individual members from Jerusalem and its surroundings, as well as tribes from neighboring towns. This organization, created during the most critical period of the war, drew inspiration from religious and historical facts. Therefore, the mujahedeen who came together in this organization were not only fulfilling their historical duty but also performing the obligation of jihad, which they considered a religious duty. This study aims to examine the establishment and activities of the Mujahedeen Organization,

a resistance organization formed in the Jerusalem region during World War I, in light of Ottoman archival documents. It was prepared using a document analysis method. The findings from the archival research have revealed the relationship and connection between the Mujahedeen Organization in Jerusalem and Ottoman authorities during World War I. This study, which examines the resistance activities in Jerusalem and the Palestinian territories during the war period through the example of the Mujahedeen Organization, aims to support research on the subject. Furthermore, it is hoped that this resistance organization, one of the most important symbols of the Ottoman State's solidarity with the local population, will contribute to the sense of brotherhood between our nation and Jerusalem, and remind us of our historical - religious mission. The study's timeframe covers the period between 1914 and 1918.

Keywords: Jerusalem, Mujahedeen Organization, Palestine, Committee of Union and Progress, Special Organization.

II. Meşrûtiyyet Döneminde Kudüs'te Bir Osmanlı Anonim Şirketi: Filistin Ticaret Bankası

Bilim Uzmanı Yasemin Aktaş

Bağımsız Araştırmacı

yasemin.aktas@hotmail.com

Osmanlı Devleti'nde anonim şirketleşme süreci, özellikle XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren iktisadî modernleşmenin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu süreç, II. Meşrûtiyyet'in ilânıyla birlikte yeni bir ivme kazanmış hem merkezde hem de taşrada sermayeye dayalı teşebbüslerin sayısında dikkat çekici bir artış yaşanmıştır. Osmanlı anonim şirketlerinin iş sahalarını, bankacılık ve finans, ticaret ve ithalat-ihracat, ulaştırma ve altyapı, sanayi ve üretim, tarım ve arazi işletmeciliği, belediye hizmetleri ve kamu yararı oluşturur. Bu şirketler, klasik esnaf-lonca düzenden farklı olarak sermaye ortaklığına dayalı, hisseli ve çoğu zaman devletle ilişkili kurumlardır. Her devletin devamlılığını gerektiren bazı önemli unsurlar bulunmaktadır. Ekonomi de bu önemli unsurlardan bir tanesidir. Ekonomi, devleti bazen yıkılmaktan kurtaran bazen de olduğundan daha güçlü hale getiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet maliyesinin durakladığı veya gerilediği zamanlarda hükûmet bu durumdan kurtulmak için bazı teşebbüslere girişmiştir. Banka ve bankacılık teşebbüsleri bunlardan bir tanesidir. Banka; fâiz karşılığı para alıp veren, kredi, indirim, kambiyo işlemleri yapan, değerli eşya saklamaya yarayacak kasa kiralayan, ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında türlü etkinliklerde bulunabilen kuruluştur. Çalışma, bir anonim şirketinin, kuruluş gerekçelerini, fa'aliyyet alanlarını, Osmanlı bürokrasisiyle ilişkilerini, arşiv vesikaları yardımıyla ortaya koymayı hedeflemektedir. Yapılan tüm çalışmalar belli bir amaca hizmet etmelidir. Bu çalışmanın amacı, II. Meşrûtiyyet sonrasında Kudüs'te kurulma teşebbüsündeki Osmanlı anonim şirketlerinden biri olan Filistin Ticaret Bankası'nın incelenmesidir. Yöntem ve plan kısmının verilmesi konuyu daha anlaşılır ve açık hale getirecektir. Çalışma giriş hariç iki bölüm hâlinde yapılacaktır. İlk bölümde, Osmanlı anonim şirketleri ve

bankacılık hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde ise, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden te'min edilen vesîkaların transkripti yapıp sonuç kısmına gidilecektir. Sonuç kısmında, elde edilen bulgular değerlendirilecektir. Araştırmada, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yer alan İ. TNF. 19-33 künyesi ile kaydolan belge incelenecektir. Belge, Hicri 1327 ve Miladi 1909/1910 tarihlidir. Toplamda 9 adet mikrofilm görüntüsü bulunmaktadır. Vesîkalar incelendiğinde nizâm-nâme adı altında toplandığı ve fasıl ile maddelerden oluştuğu görülmektedir. İlâveten Ticaret ve Nâfia Nezâretine gönderilen irade kayıtları da mevcuttur. Arşivde şirket, “Kudüs'te Filistin ticaret bankası namıyla bir Osmanlı anonim şirketi teşkili” şeklinde kayıt altına alınmıştır. Bu tanımlama şirketin, Osmanlı Devlet hukuk sistemine tâbî olduğunu, hisseli(anonim) sermaye yapısına sahip bulunduğunu, bankacılık ve ticareti esas alan bir fa'aliyet alanı benimsediğini açıkça ortaya koymaktadır. Filistin Ticaret Bankası örneği, II. Meşrûtiyyet döneminde Osmanlı Devleti'nin taşrada kurumsal ve sermaye temelli iktisadî yapılar oluşturma çabasını göstermektedir. Ayrıca belirtilen tarih aralığında, Osmanlı Devleti'nin çoğunlukla Avrupa ülkeleriyle sermaye bakımından ortaklaşa kurdukları bankaların varlığı ma'lûmdur. Filistin Ticaret Bankasının sadece Osmanlı Devleti sermayesi ile teşekkül olması, bu bankayı diğerlerinden daha özel kılmaktadır. Şehrin kadim tarihine dair daha çok arşiv vesîkasının çözümlenmesi, bu bölgeye ışık tutacak ve derinlerde kalan bilgiler gün yüzüne çıkacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anonim Şirketi, Bankacılık ve Finans, Filistin Ticâret Bankası, Kudüs, II. Meşrûtiyyet.

An Ottoman Joint-Stock Company in Jerusalem during the Second Constitutional Period: The Palestine Trade Bank

The process of joint-stock company formation in the Ottoman Empire became one of the fundamental components of economic modernization, particularly from the second half of the nineteenth century onward. This process gained renewed momentum with the proclamation of the Second Constitutional Era, during which a notable increase occurred in the number of capital-based enterprises established both in the imperial center and in the provinces. The fields of activity of Ottoman joint-stock companies included banking and finance, trade and import–export, transportation and infrastructure, industry and manufacturing, agriculture and land management, municipal services, and activities serving the public interest. Unlike the traditional guild-based artisan system, these companies were founded on capital partnerships, operated through shareholding structures, and were often closely connected with the state. Every state possesses certain essential elements necessary for its continuity, and the economy constitutes one of the most significant among them. The economy may at times prevent a state from collapse, or at others render it stronger than before. During periods when state finances stagnated or declined, the government sought to overcome such difficulties through various initiatives, among which banking and financial enterprises occupied a prominent place. A bank is defined as an institution that accepts and lends money in return for interest, provides credit, discount and exchange operations, rents safe-deposit boxes for the storage of valuables, and engages in a wide range of activities related to trade, industry, and the economy. This study aims to examine the establishment rationale, fields of activity, and relations with the Ottoman bureaucracy of a joint-stock company by utilizing archival documents. All scholarly studies should serve a clearly defined purpose. Accordingly, the primary objective of this research is to analyze the Palestine Trade Bank, one of the Ottoman joint-stock companies whose establishment was attempted in Jerusalem following the Second Constitutional Era. The presentation of the methodology and structure will render the subject clearer and more comprehensible. Excluding the introduction, the

study is organized into two main sections. The first section provides an overview of Ottoman joint-stock companies and banking practices. The second section consists of the transcription and evaluation of archival documents obtained from the Ottoman Archives, followed by the conclusion. In the conclusion, the findings derived from the documents are assessed. The research examines a document registered under the catalog number İ. TNE. 19–33 in the Presidential State Archives of Türkiye. The document is dated to Hijri 1327 and Gregorian 1909/1910 and consists of a total of nine microfilm images. An examination of the documents reveals that they are compiled under the title of nizâmnâme (regulation) and are structured in chapters and articles. In addition, records of imperial decrees sent to the Ministry of Trade and Public Works are also included. In the archival records, the company is registered as “the establishment of an Ottoman joint-stock company under the name of the Palestine Trade Bank in Jerusalem.” This designation clearly indicates that the company was subject to Ottoman legal jurisdiction, possessed a joint-stock (share-based) capital structure, and adopted banking and trade as its principal fields of activity. The case of the Palestine Trade Bank demonstrates the Ottoman Empire’s effort to establish institutional and capital-based economic structures in the provinces during the Second Constitutional Era. Moreover, it is well known that during this period the Ottoman Empire frequently established banks in partnership with European capital. The fact that the Palestine Trade Bank was founded solely with Ottoman capital distinguishes it from other contemporary banking enterprises. The analysis of additional archival documents concerning the city’s ancient history will further illuminate the region and bring to light information that has long remained obscure.

Keywords: Joint-Stock Company, Banking and Finance, Palestine Trade Bank, Jerusalem, Second Constitutional Period.

Fethi Şikaki ve Filistin İslâmi Cihad Hareketi'nin Eleştirel Değerlendirmesi

Doç. Dr. Tamer Yıldırım

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

tyildirim@sakarya.edu.tr

Dr. Fethi İbrahim Abdulaziz Şikakî (1951-1995) Gazze'de Refah mülteci kampında, dünyaya gelmiş, ilk ve orta eğitimini burada almış, Beir Zeit Üniversitesi, Matematik Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Kudüs'te öğretmen olarak dört yıl görev yapmıştır. Devamında Mısır'a giderek Zekâzık Üniversitesi'nde tıp öğrenimi görmüş ve 1980'de mezun olduktan sonra tekrar Kudüs'e dönüp çocuk doktoru olarak çalışmaya başlamıştır. 1983'te bir yıl hapis cezası alan Dr. Şikakî, 1986'da Müslüman Kardeşler'in eski bir üyesi olan Abdülaziz Avde ve diğer bazı arkadaşlarıyla amacı Filistin'in kurtuluşu olan İslâmî Cephe Hareketini kurmuştur. Sosyalist yapısı ve İslâmî anlayışla tam uyuşmayan görüşleri nedeniyle el-Fetih Hareketiyle anlaşamayan bazı oluşumlar da bu cepheye katılmıştır. Faaliyetlerinden dolayı 1986'da ikinci kez tutuklanan Dr. Şikaki, dört yıl hapis cezasına çarptırılmış fakat 1988'de Lübnan'a sürgüne gönderilmiştir. Burada bir yıl kaldıktan sonra Şam'a yerleşmiştir. 1994'te, Filistin Kurtuluş Örgütü için Ulusal İttifak'ın kurulmasında rol alan Dr. Şikakî, 1995 yılında Filistinlilerin durumu ile ilgili olarak Muammer Kaddâfî'yle görüşmek için gittiği Libya'dan dönerken Mossad ajanları tarafından Malta adasında öldürülmüştür. Filistin İslâmî Cihad Hareketi ideolojik olarak Hasan el-Bennâ, Seyyid Kutub, İzzettin el-Kassâm'ın fikirlerinden etkilense de sadece bu isimlerle yetinmemiş Cemâleddin Efgânî, Muhammed Abduh, Reşîd Rızâ, Seyyid Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, Mâlik bin Nebî, Muhammed el-Gazzâlî, Muhammed Bâkır es-Sadr, Rûhullah Humeynî, Ali Şerîatî, Hasan Turabî, Muhammed Hüseyin Fadlallah gibi çağdaş İslam düşüncesini şekillendiren fikir ve hareket adamlarının düşüncelerinden faydalanılması gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla İslâmî Cihad Hareketi, Müslüman Kardeşler'in geleneksel düşünce ve programını benimsemesine rağmen değişik

düşünce ve görüşleri anlama çabasında olmuştur. Çünkü yenilgi sadece toprak kaybı olarak değil akideyi zedeleyecek şekilde de gerçekleşebilir. Dönemin ruhunu oluşturan bir olgu olarak İran devriminden etkilenmiş ve Humeynî, İslâmi Çözüm ve Alternatif adlı bir eser yazmıştır. Farklı dergilerde kendi ve müstear adlarla Filistin/Kudüs konulu şiirler ve makaleler yazmıştır. Dr. Şikakî'nin şehit edilmesi üzerinden yaklaşık 30 yıl geçti. Bu süreç içerisinde çok farklı gelişmeler meydana geldi. Tarih ve vakıa İslâmi Cihad Hareketinin söyleminin, pratiğini ne kadar desteklediğinin değerlendirilmesini ortaya koymak gerekmektedir. 44 yıllık bir ömre kuram ve eylemi birleştiren Filistinli bir öğretmen, doktorun, şairin, şehidin genel olarak fikirlerini ve bunların eleştirel niteliğini ele almaya çalıştık. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırmanın imkanlarından yararlanılmış, literatür ve doküman analizi metotları kullanılarak Dr. Şikakî'nin eserleri özellikle Humeynî; İslâmi Çözüm ve Alternatif, Filistin'in Merkezi Önemi ve Çağdaş İslam Projesine Giriş, İntifada ve Çağdaş İslam Projesi ve Kılıcı Yenen Kanın Yolculuğu adlı eserlerinin toplu basımından ve hem İranlı hem de Arap araştırmacılarının Şikakî ve İslami Cihad hareketi ile ilgili yazdıkları eserlerinden hareketle onun ideolojik yönelimi, İslâmi Cihad Hareketinin temel ilkeleri, çağdaş Şii düşüncesiyle ilişkisi, Filistin/Kudüs kurtuluş mücadelesinin niteliği konuları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Kudüs, Fethi Şikaki, İslâmi Cihad, Müslüman Kardeşler.

A Critical Assessment of Fathi Shaqaqi and the Palestinian Islamic Jihad Movement

Dr. Fathi Ibrahim Abdulaziz Shaqaqi (1951–1995) was born in the Rafah refugee camp in Gaza, where he received his primary and secondary education. After graduating from the Faculty of Mathematics at Birzeit University, he worked as a teacher in Jerusalem for four years. He then went to Egypt to study medicine at Zekâzik University and, after graduating in 1980, returned to Jerusalem to work as a paediatrician. Dr. Shaqaqi, who was sentenced to one year in prison in 1983, founded the Islamic Front Movement in 1986 with Abdulaziz Avde, a former member of the Muslim Brotherhood, and several other friends, with the aim of liberating Palestine. Some groups that disagreed with the Fatah Movement due to its socialist structure and views that were not fully compatible with Islamic understanding also joined this front. Arrested for the second time in 1986 for his activities, Dr. Shaqaqi was sentenced to four years in prison but was exiled to Lebanon in 1988. After staying there for a year, he settled in Damascus. In 1994, Dr. Shaqaqi played a role in establishing the National Alliance for the Palestine Liberation Organisation. In 1995, while returning from Libya, where he had gone to meet with Muammar Gaddafi regarding the situation of the Palestinians, he was assassinated by Mossad agents on the island of Malta. Although the Palestinian Islamic Jihad Movement was ideologically influenced by the ideas of Hasan al-Banna, Sayyid Qutb, and Izz al-Din al-Qassam, it did not limit itself to these figures alone. It also drew inspiration from Jamal al-Din al-Afghani, Muhammad Abduh, Rashid Rida, Sayyid Abu al-Ala al-Mawdudi, Malik bin Nabi, Muhammad al-Ghazali, Muhammad Baqir al-Sadr, Ruhullah Khomeini, Ali Shariati, Hasan Turabi, and Muhammad Hussein Fadlallah, who shaped contemporary Islamic thought. Therefore, despite adopting the traditional thought and programme of the Muslim Brotherhood, the Islamic Jihad Movement has strived to understand different thoughts and views. This is because defeat can occur not only in the form of territorial loss but also in a way that undermines the creed. Influenced by the Iranian revolution, which shaped the spirit of the era, Khomeini wrote a work entitled *Islamic Solution and Alternative*. He wrote poems and articles on the subject of Palestine/Jerusalem in various magazines under his

own name and under pseudonyms. Approximately 30 years have passed since Dr. Shaqaqi was martyred. Many different developments have taken place during this period. It is necessary to evaluate the extent to which history and events have supported the discourse and practice of the Islamic Jihad Movement. We have attempted to examine the general ideas and their critical nature of a Palestinian teacher, doctor, poet, and martyr who combined theory and action throughout his 44-year life. The study utilised the possibilities of qualitative research as a method, employing literature and document analysis methods to examine Dr. Shaqaqi's works, particularly Humeynî; Islamic Solution and Alternative, The Central Importance of Palestine and Introduction to the Contemporary Islamic Project, Intifada and the Contemporary Islamic Project, and The Journey of the Blood that Conquered the Sword, as well as works written by both Iranian and Arab researchers on Shaqaqi and the Islamic Jihad movement. The fundamental principles of the Islamic Jihad Movement, its relationship with contemporary Shiite thought, and the nature of the Palestinian/Jerusalem liberation struggle are examined.

Keywords: Palestine, Jerusalem, Fathi Shaqaqi, Islamic Jihad, Muslim Brotherhood.

Kayıp Mekânın İzini Sürmek: Filistin’de Bellek Tahribatına Karşı Sinematik Bir Hafıza Mekânı Olarak *Palestine 36*

Zeynep Dönbekçi

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

zeynepdonbekci@hotmail.com

Bu çalışmanın amacı Filistin’de yıllardır süregelen ve 7 Ekim 2023 sonrasında özellikle Gazze’de sistematikleşerek ivme kazanan yıkımın kültürel boyutunu ve toplumsal hafıza üzerindeki etkilerini, Annemarie Jacir’in *Palestine 36* (2025) filmi kapsamında inceleyerek kuramsal bir analiz ortaya koymaktır. Araştırma, kentsel dokunun tahrip edilerek kültürel varlığın imha edildiği bir konjonktürde işgal güçlerinin yok etme politikalarına karşı sinemanın «taşınabilir bir hafıza mekânı» olarak işlev görüp göremeyeceğini sorgulamaktadır. 7 Ekim sonrası meydana gelen süreçte Gazze’de kütüphanelerin, arşivlerin ve toplumsal bellekte yer eden tarihi yapıların bombalanması, maddi kayıpların yanı sıra toplumun geçmişle kurduğu bağı koparmayı da amaçlayan radikal bir bellek tahribatı olmuştur. Pierre Nora’nın Hafıza Mekanları olarak ifade ettiği; kolektif belleğin somut dayanağını oluşturan yapıların imhası, Filistin hafızasının mekânsızlaşmasına neden olmuştur. Hafızanın mekanlar üzerinden tahribata uğraması, Paul Connerton’un vurguladığı toplumsal anımsama pratiklerinin işgal politikalarının yarattığı mekansal boşluğa rağmen nasıl sürdürebileceği ve kuşaklararası bilgi aktarımının nasıl sağlanabileceği problemini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda kültürel mirasın geleceğe aktarımı için toplumsal hatırlamayı sağlayan ve belleği canlı tutan alternatif hafıza mekanlarına yönelim meydana gelmiştir. Çalışmada, 1936 Büyük Arap Ayaklanması’nı merkeze alan *Palestine 36* filmi, yok edilen fiziksel mirasın yerine geçen sinematik bir hafıza mekânı olarak incelemektedir. Çalışmanın teorik bölümü Pierre Nora’nın Hafıza Mekanları, Paul Connerton’un Toplumsal Anımsama ve Jan-Aleida Assman’ın Kültürel Bellek kuramları çerçevesinde oluşturulmuştur. Çalışma, literatürde çatışmalı mirasın korunması için

sıklıkla kullanılan bu metodolojiyi Filistin örneğine uyarlaması yönünden önemlidir. Nitel yöntemle hazırlanan çalışmada, Palestine 36 filminde yer alan öğelerin İsrail'in Filistin özelinde gerçekleştirdiği tarih dışılaştırma politikalarına karşı oluşturduğu savunma hattı çözümlenecektir. Çalışmanın bulguları, fiziksel hafıza mekanlarının imha edildiği bir ortamda sinemanın mekândan bağımsız bir hatırlama alanı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Palestine 36 filmi, 1948 öncesi Filistin'deki mekânsal dokuyu ve Connerton'un belirttiği bedensel alışkanlıkları canlandırarak uygulanan tahribat stratejilerine karşı farklı bir direniş biçimi ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sinemanın hafızayı pasif bir kayıt olmanın ötesinde dinamik bir direniş öznesine dönüştürerek dijital bir vatan inşa ettiği; Assman'ın ifadesiyle iletişimsel belleği kalıcı ve kuşaklar üstü bir kültürel bellek nesnesi haline getirdiği sonucuna varılmıştır. Bu yönüyle film, kaybedilen mekânın sinematik düzlemde yeniden kazanılması eylemi olarak yorumlanmakta ve Filistin direnişinin sinematik boyutunu yansıtmaktadır. Çalışma, bellek tahribatına uğramış toplumların sinema üretimlerini salt bir sanatsal faaliyet olarak görmek yerine kültürel bir hak mücadelesi olarak tanınmasını önermektedir. Fiziksel mirasın tehlike altında olduğu çatışmalı bölgelerde sinemanın sunduğu eserlerin dijital bir arşiv olarak kabul edilerek korunması ve gelecek çalışmalarda bu dijital kaynakların iyileştirici rolüne odaklanılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Bellek, Bellek Tahribatı, Hafıza Mekânı, Palestine 36, 7 Ekim.

Tracing the Space of Loss: *Palestine 36* as a Cinematic Site of Memory in Palestine

This study aims to provide a theoretical analysis of the cultural dimensions of the ongoing destruction in Palestine a process that has gained systematic momentum, particularly in Gaza, following the events of October 7, 2023 and its profound impact on collective memory. Within the framework of Annemarie Jacir's film *Palestine 36* (2025), the research examines the eradication of cultural heritage through the devastation of the urban fabric. It fundamentally questions whether cinema can function as a 'portable site of memory' against the annihilation policies of the occupying forces in a context where physical space is being systematically erased. Post-October 7, the systematic destruction of Gaza's libraries, archives, and historical landmarks has evolved into a radical eradication of memory, aiming to sever the community's ties to its past. The loss of these structures defined by Pierre Nora as Sites of Memory (*Lieux de Mémoire*) has resulted in a profound deterritorialization of Palestinian memory. This spatial devastation mirrors Paul Connerton's concerns regarding the survival of social remembrance and intergenerational knowledge transfer within the voids created by occupation. Consequently, this study explores Annemarie Jacir's *Palestine 36* (2025) as an alternative, portable site of memory that sustains collective recollection and preserves cultural heritage against ongoing annihilation policies. Focusing on the 1936 Great Arab Revolt, this study analyzes how Annemarie Jacir's *Palestine 36* (2025) functions as a cinematic site of memory, reclaiming the space of a systematically destroyed physical heritage. The theoretical framework synthesizes Nora's Sites of memory, Connerton's framework on collective remembrance and Assman's Cultural Memory. This research distinguishes itself by adapting these established methodologies to the Palestinian context, analyzing how cinema serves as a defensive line against de-historicization policies. Ultimately, the study interrogates the potential of film to function as a portable site of memory capable of safeguarding cultural heritage for future generations. The findings of the study reveal that in an environment where physical sites of memory are being annihilated, cinema functions as a space-independent realm of remembrance. By revitalizing the pre-1948 Palestinian spatial

fabric and the bodily practices emphasized by Connerton, the film Palestine 36 presents a distinct form of resistance against strategies of destruction. In this context, it is concluded that cinema transforms memory from a passive record into a dynamic subject of resistance, constructing a digital homeland; in Assman's terms, it transmutes communicative memory into a permanent, transgenerational object of cultural memory. Consequently, the film is interpreted as an act of reclaiming lost space within the cinematic plane, reflecting the cinematic dimension of the Palestinian resistance. This study proposes that the cinematic productions of societies subjected to memory destruction should be recognized not merely as artistic activities, but as a struggle for cultural rights. It emphasizes that in conflict zones where physical heritage is under threat, cinematic works should be acknowledged and preserved as digital archives. Furthermore, it highlights the necessity for future research to focus on the restorative role of these digital resources in sustaining collective identity.

Keywords: Social Memory, Mnemonic Destruction, Site of Memory, Palestine 36, October 7.

Filistin Direnişini Besleyen Entelektüel Bir Neslin Yetiştirilmesinde Kudüs Arap Koleji'nin Rolü (1918–1948)

Öğr. Gör. Dr. Abdulkadir Karacadağ

Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

dr.abdulkadirkaracadag@gmail.com

İngiliz mandaterliği döneminde (1948–1918) Filistin'de faaliyet gösteren Kudüs Arap Koleji (el-Külliyetü'l-'Arabiyye fi'l-Kuds), modern Filistin eğitim tarihinin en seçkin kurumlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Kolej, öğretmen yetiştiren bir eğitim kurumu olmanın ötesinde Arap Reformu'nun (Nahda) Filistin'e özgü biçimde kurumsal bir çerçeveye kavuştuğu ve manda yönetiminin zorlu koşulları altında gelişen entelektüel muhalefetin düşünsel olarak şekillendiği bir alan olarak temayüz etmiştir. Bu çalışma, Kudüs Arap Koleji'nin faaliyet gösterdiği dönemde (1918–1948) Filistin direnişiyle kurduğu ilişkiyi; eğitim, müfredat, entelektüel formasyon ve aydın bir nesil yetiştirme süreçleri üzerinden ele almaktadır. Çalışmanın temel amacı, kolejın söz konusu tarihsel süreçte Filistin'de milliyetçi ve entelektüel bir neslin yetiştirilmesindeki rolünü incelemek ve direnişi hangi düşünsel ve kültürel kanallar aracılığıyla beslediğini ortaya koymaktır. Çalışma, kolejın Nahda hareketiyle ilişkisini; yetiştirdiği aydınlar, eğitim faaliyetleri, ders içerikleri ve manda yönetimi karşısındaki pozisyonu üzerinden analiz etmektedir. Tarihsel ve nitel bir araştırma yöntemi benimsenen bu çalışmada koleje dair Arapça ve İngilizce arşiv belgeleri, dönemin eğitim raporları, müfredat içerikleri ve hatıratlar temel kaynaklar olarak kullanılmıştır. Böylece kolejın pedagojik yapısı ile entelektüel üretim arasındaki ilişki bütüncül bir perspektifle değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, kolejın Filistin direnişini besleyen düşünsel, kültürel, tarihsel ve siyasal bilincin oluşumunda önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Kolejın seçici öğrenci kabul politikası, yatılı eğitim modeli ve disiplinli akademik yapılanması, kurum bünyesinde yetişen öğrencilerin Filistin entelijansiyasının teşekkülünde merkezî bir rol üstlenmelerini

mümkün kılmıştır. Arap dili ve edebiyatı, Arap tarihi, felsefe, dinler tarihi ve modern bilimlerin bütüncül biçimde yer aldığı müfredat, öğrencilerin eleştirel düşünme yetileri ile tarihsel bilinç geliştirmelerini hedefleyen bir entelektüel formasyonu desteklemiştir. Müslüman ve Hristiyan Arap aydınların birlikte görev aldığı öğretim kadrosu ise ulusal bilincin ortak bir kültürel ve düşünsel zemin üzerinde şekillenmesine katkı sağlamıştır. Kolej mezunlarının Suriye, Lübnan ve Mısır gibi Arap ülkelerinde veya çeşitli Avrupa ülkelerinde yükseköğrenim görmeleri, Filistin’de görece sınırlı bir çerçevede gelişen Nahda hareketinin entelektüel olarak derinleşmesini sağlamıştır. Bu merkezlerde edinilen akademik birikim ve tecrübe, mezunların Filistin’e dönüşleriyle birlikte milliyetçilik, entelektüel üretim ve direnişle ilişkilenen bir etki alanı yaratmış; özellikle yazınsal faaliyetler yoluyla Nahda’nın kurumsal ve fikrî zemininin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Dolayısıyla bu süreç, modern eğitim anlayışlarının Filistin’e aktarılmasını mümkün kılarken Nahda hareketi ile Filistin milliyetçiliği etrafında şekillenen ulusötesi bir aydın çevresinin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Söz konusu entelektüel dolaşım, mezunların manda yönetimine karşı geliştirdikleri eleştirel tutumlar, öğrenci grevleri, disiplinler yaptırımlar ve kurum içi tasfiyeler gibi durumlarda somut bir siyasal karşılık bulmuştur. Sonuç olarak kolej, Filistin direnişinin entelektüel, kültürel ve düşünsel altyapısını şekillendiren temel kurumlardan biri olarak değerlendirilebilir. Nekbe’nin hemen ardından faaliyetlerine son vermek zorunda kalan kolejin temsil ettiği entelektüel bir neslin inşasına yönelik bu kurumsal deneyim, Filistin bağlamında modernleşme, ulusal bilinç ve direniş düşüncesinin iç içe geçtiği özgün bir tarihsel kesiti yansıtmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Filistin direnişinin yalnızca siyasal ve askerî boyutlarıyla değil, eğitim kurumları ve entelektüel üretim süreçleri üzerinden de ele alınmasının gerekliliğine işaret etmekte; kolej mezunlarının özellikle Nekbe sonrası entelektüel faaliyetlerine ve diaspora bağlamındaki etkilerine odaklanan çalışmaların, Filistin modern düşünce tarihinin daha bütüncül biçimde kavranmasına önemli katkılar sunacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Kudüs Arap Koleji, Filistin Direnişi, Filistinli Entelektüeller, Filistin Milliyetçiliği.

The Role of the Arab College of Jerusalem in the Formation of an Intellectual Generation Sustaining the Palestinian Resistance (1918–1948)

The Arab College of Jerusalem (al-Kulliyyat al-‘Arabiyya fi’l-Quds), which operated in Palestine during the British Mandate period (1918–1948), occupies a distinguished position in the history of modern Palestinian education. Beyond its formal role as a teacher-training institution, the college functioned as a key intellectual space in which the Arab Reform movement (Nahda) assumed a distinctively Palestinian institutional form and where oppositional intellectual currents developed under the constraints of the Mandate administration. This study examines the relationship between the Arab College of Jerusalem and the Palestinian resistance during the period in which the institution was actively operating (1918–1948), focusing on education, curriculum, intellectual formation, and the cultivation of an educated elite. Its primary aim is to analyze the role of the college in the emergence of a nationalist and intellectually engaged generation in Palestine and to demonstrate how this process contributed to the resistance through cultural and intellectual channels. In this context, the study explores the college’s connection to the Nahda movement through its educational practices, curricular structure, the intellectual trajectories of its graduates, and its position vis-à-vis the Mandate authorities. Adopting a historical and qualitative research methodology, the study draws on Arabic and English archival sources, contemporary educational reports, curricula, and memoirs related to the Arab College. This approach allows for a comprehensive evaluation of the relationship between the institution’s pedagogical framework and the forms of intellectual production it fostered. The findings indicate that the college played a significant role in shaping the intellectual, cultural, historical, and political consciousness that sustained Palestinian resistance. Its selective admissions policy, boarding system, and disciplined academic structure enabled its graduates to occupy a central position in the formation of the Palestinian intelligentsia. The curriculum, which brought together Arabic language and literature, Arab history, philosophy, history of religions, and modern sciences, supported an intellectual formation aimed at cultivating critical thinking and historical awareness.

Moreover, the presence of both Muslim and Christian Arab intellectuals within the teaching staff contributed to the development of a national consciousness grounded in a shared cultural and intellectual framework that transcended sectarian divisions. The pursuit of higher education by graduates in Arab centers such as Syria, Lebanon, and Egypt, as well as in various European countries, facilitated the intellectual deepening of the Nahda movement in Palestine, where it had developed more modestly in comparison to these regions. The academic knowledge and intellectual experience acquired abroad produced a tangible impact upon the graduates' return, linking intellectual production, nationalism, and resistance, particularly through literary and scholarly activity. This transnational circulation also enabled the transfer of modern educational approaches to Palestine and fostered an intellectual network shaped around the Nahda and Palestinian nationalism. These dynamics found concrete political expression in the graduates' critical attitudes toward the Mandate administration, including student strikes, disciplinary measures, and institutional purges. In conclusion, the Arab College of Jerusalem may be regarded as one of the foundational institutions shaping the intellectual and cultural foundations of Palestinian resistance. Forced to cease its activities immediately after the Nakba, the college nonetheless represents a unique historical experience in which modernisation, national consciousness, and resistance were closely intertwined. Accordingly, this study underscores the importance of examining Palestinian resistance not only through political and military dimensions, but also through educational institutions and processes of intellectual production.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Arab College of Jerusalem, Palestinian Resistance, Palestinian Intellectuals, Palestinian Nationalism.

Hafıza Mekânı Olarak Kudüs: Mimari Yapının Toplumsal Kimlik Niteliği ve Şehirde Kolektif Bilincin İnşası

Jerusalem as a Space of Memory: Architecture as Social Identity and the Formation of Community Awareness

Prof. Dr. Adel Mohamed Zeyada el-Baheyy

Kahire Üniversitesi Veteriner Tıp Fakültesi

adelzeyada@hotmail.com

Jerusalem is one of the world's most historically layered cities, where its urban fabric preserves rich memories of religious, cultural, and social life. Its diverse architecture — including religious buildings, historic neighborhoods, markets, and cultural institutions — forms a living framework through which the city expresses the continuous interaction between people and place across centuries. This study emerges in response to the growing academic interest in understanding the complex relationship between architecture, social identity, and how collective awareness is shaped in cities facing ongoing threats to both their material and symbolic structures, with Jerusalem standing at the forefront of such contexts. The main aim of this research is to examine how Jerusalem's architecture contributes to building social memory and shaping community awareness. It also seeks to highlight the role of the urban landscape in protecting and sustaining Jerusalem's identity despite the political, social, and cultural pressures that continuously attempt to reshape or erase it. The significance of this study lies in providing an integrated scientific approach that brings together architectural analysis, memory studies, and social practices as essential lenses for understanding the resilience of Jerusalem's identity. This research adopts a descriptive-analytical, multidisciplinary methodology that combines theoretical tools from memory and identity studies with architectural

and historical analysis. The study is structured around three main steps: 1. Describing Jerusalem's urban space, focusing on its historical and modern elements, and analyzing the major transformations it has undergone across centuries, especially within significant religious and cultural landmarks. 2. Examining social memory, through observing daily practices, rituals, and shared symbols reproduced within the city's urban environment, and understanding how these practices strengthen Jerusalem's meaning in community awareness. 3. Analyzing the interactive relationship between architecture and identity, exploring how buildings and landmarks function as symbolic carriers of memory and as key elements in forming a resilient community identity capable of resisting attempts at erasure and urban re-engineering. Preliminary findings indicate that Jerusalem's architecture performs a dual function: it physically embodies the city's deep historical layers, while simultaneously serving as an active tool for reproducing identity and memory across generations. The study also reveals that the symbolic dimension of place — shaped through rituals, social bonds, and emotional attachment — holds strong power in resisting political transformations and efforts to alter the city's architectural character. The research concludes with several recommendations, including strengthening documentation projects that integrate architectural and social memory, developing cultural and educational programs that highlight the role of architecture in preserving identity, and adopting a holistic approach to protecting Jerusalem — one that safeguards both the built environment and the living memory embedded within it.

Keywords: Jerusalem, Social Memory, Architecture, Urban Identity, Community Awareness.

Moria Dağı/Harem-i Şerif Otantiklik ve Tahrifat Arasında – İlk Kaynaklara Dayalı Bir Okuma

جبل الموريا / الحرم القدسي الشريف بين الأصالة والتزييف قراءة في الأصول الأولى

Prof. Dr. İhsan Deek

An-Najah Ulusal Üniversitesi

ihсан.deek@yahoo.com

يحاول هذا البحث تجلية سيرة جبل الموريا وسيرورته في الأسطورة والدين قبل التاريخ، من خلال الوقوف على مكانته وقداسته وارتباطه في نشأته الأولى بالعرب الأموريين واليبوسيين والكنعانيين، وحضوره بوصفه سرّة للأرض، ومركزاً للكون، وعلاقته بالمعبد بيت الله، والمقاربة بينه وبين جبل صهيون، ذلك أن معرفة أساطير التأسيس حول هذا الجبل، تعيننا على تاريخاً مزيجاً له وللقدس من حوله، يصعب على كثير من الباحثين - عرباً وغير عرب - الفكّك منه. يسعى البحث إلى نقض الرواية التاريخية الصهيونية التوراتية من خلال الاحتكام إلى الأركولوجيا وما ورد في التورات نفسها حين خاطب داود عليه السلام مدينة القدس قائلاً: ”أبوك أموري وامك حثيّة“، فيعيد هذا الجبل ”الموريا“ إلى العرب الأموريين الذين سبقوا الكنعانيين واليبوسيين وأطلقوا على مدينة القدس اسم ”مينوريتا“ أي المتألّثة، قبل تسميتها بيبوس أو اورسالم. يعتمد البحث على المنهج التاريخي بالعودة إلى الروايات المتعلقة بهذا الجبل في المصادر القديمة، ويتكئ على النقوش والمكتشفات الأثرية. من أهم نتائج البحث الاحتكام إلى التاريخ لإبطال ادعاءات الصهيونية بالأولية والقدم في فلسطين، وأن الأموريين العرب أقدم منهم بالآلاف السنين، وأنهم لم يثبتوا لهم أثراً ملموساً في فلسطين. وأن هذا البحث يشكل ركيزة من ركائز الرواية الفلسطينية الكنعانية في وجه الرواية الصهيونية التوراتية أما أهم التوصيات فهي البدء في صياغة الرواية الإسلامية العربية الفلسطينية ما دام الصراح على التاريخ هو ركيزة رواية الاعداء، ودعوة كل المؤسسات العربية والإسلامية للعناية بكل ما يؤصل قداسة القدس عند المسلمين.

الكلمات المفتاحية: جبل الموريا، الحرم القدسي الشريف، الدين والأسطورة، الأصول الأولى.

Mount Moriah / The Noble Sanctuary between Originality and Counterfeiting: Reading in the First Principles

This research attempts to uncover the biography of the Mount Moriah and its process in the myth and religion before history by standing on its status, sanctity, and association in its early age with the Amorite Arabs, the Jebusites, and the Canaanites; its presence as a navel of the earth and a center of the universe; its relationship to the temple of the house of god, and the comparison between it and Mount Zion, so that the knowledge of the founding myths around this mountain would helped us understand the basic ties and biblical myths that associated the old Palestinian religion and overshadowed them, and created a false history of them and of Jerusalem. That all made difficult for many researchers - both Arabs and non-Arabs to unfold.

Keywords: Mount Moriah, the Temple Mount, Religion and Myth, Early Origins.

Kudüs'teki Salahiyye Nâsırıyye Medresesi: Tefsir ve Kur'an İlimlerine Katkısı Açısından İlmi ve Kurumsal Rolü

المدرسة الصلاحية في القدس الناصرية ودورها العلمي والمؤسسي في خدمة التفسير وعلوم القرآن: دراسة تاريخية تحليلية

Dr. Abdullatif Yasin

Kürdistan İslami Birliği Genel Sekreterlik Ofisi

abdullatifyassin71@gmail.com

يهدف هذا البحث إلى تقديم دراسة تاريخية تحليلية معمّقة حول المدرسة الصلاحية (الناصرية) في القدس الشريف، مركّزاً على مرحلتها في القرنين السادس والسابع الهجريين خلال العهدين الأيوبي والمملوكي المبكر. ويتناول البحث نشأة المدرسة وتأسيسها ودلالاتها السياسية والحضارية، ولا سيما ارتباط تأسيسها بصلاح الدين الأيوبي عام ٥٨٣هـ بوصفه خطوة استراتيجية لإحياء الهوية العلمية والدينية للمدينة عقب تحريرها. ويسلط البحث الضوء على الوظيفة العلمية للمدرسة، ودورها المحوري في منظومة التعليم المقدسي، مع التركيز على عنايتها الخاصة بدراسة التفسير وعلوم القرآن، والمنهج التفسيري الذي تبنته والذي جمع بين النقل والعقل. كما يستعرض تراجم عدد من أعلام المدرسة الذين أسهموا في الحركة العلمية. تقديم دراسة تاريخية معمّقة لنشأة وتأسيس المدرسة الصلاحية في القدس عام ٥٨٣هـ، وبيان دلالاتها السياسية والحضارية بوصفها خطوة استراتيجية لإحياء الهوية العلمية والدينية للمدينة بعد التحرير. تسليط الضوء على الوظيفة العلمية المحورية للمدرسة في منظومة التعليم المقدسي. إبراز عنايتها الخاصة بدراسة التفسير وعلوم القرآن، وتحليل المنهج التفسيري الذي تبنته (الجمع بين النقل والعقل). إبراز مكانة المدرسة الصلاحية بوصفها مؤسسة مركزية أسهمت في تعزيز العلوم الشرعية. المنهج التاريخي: يستخدم لدراسة نشأة المدرسة وتأسيسها وسياقها الزماني والمكاني (العهد الأيوبي والمملوكي المبكر). يستخدم لتحليل الدور العلمي والمؤسسي للمدرسة في منظومة التعليم

الكلمات المفتاحية: المدرسة، الصلاحية، القدس، الناصرية، الدور العلمي، الدور المؤسسي.

Al-Salahiyya School in Jerusalem (Al-Nasiriyya) and its Scientific and Institutional Role in the Service of Tafsir (Exegesis) and Qur'anic Sciences: A Historical and Analytical Study

This research aims to present an in-depth historical and analytical study of the Salahdiyya (Nasiriyya) School in Al-Quds Al-Sharif (Jerusalem), focusing on its two phases during the 6th and 7th Hijri centuries (12th and 13th centuries CE) under the Ayyubid and Early Mamluk eras. The research addresses the establishment of the school, its foundation, and its political and civilisational significance, particularly the connection between its establishment by Salah ad-Din al-Ayyubi in 583 AH (1187 CE) and its role as a strategic step to revive the scientific and religious identity of the city following its liberation. The study highlights the scientific function of the school and its pivotal role within Jerusalem's educational system, with a special focus on its dedication to the study of Tafsir (Qur'anic Exegesis) and Qur'anic Sciences. It also examines the exegetical methodology adopted by the school, which combined both transmission (Al-Naql) and reason (Al-Aql). Furthermore, the research reviews the biographies of several prominent scholars associated with the school who contributed to the intellectual movement, foremost among them Ala' ad-Din Ibn Atiyya al-Maqdisi.

Keywords: Al-Salahiyya School, Jerusalem, Al-Nasiriyya, Scientific Role, Institutional Role.

Filistinizm: Bir Kavramın Doğuşu, Dönüşümü ve Günümüzdeki Anlam Katmanları

Doç. Dr. Fatih Özkan

Ankara Hacıbayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

fatih.ozkan@hbv.edu.tr

Dil, yalnızca iletişim kurmaya yarayan nesnel ve yansız bir araç değil; aksine hegemonik kurguların, iktidar ilişkilerinin ve tarihsel önyargıların inşa edildiği ontolojik bir savaş alanıdır. Kavramlar, onları üreten medeniyetlerin krizlerini ve “öteki” algılarını yansıtan aynalar işlevi görürler. Bu bağlamda, günümüzde sanat düşmanlığı, entelektüel sıklık, estetik yoksunluk ve salt materyalist bir yaşam formunu tanımlamak için kullanılan “filistinizm” (philistinism) kavramı, dilin nasıl ideolojik bir araca dönüştüğünün en trajik ve ironik örneklerinden biridir. Bu tebliğ, “filistinizm” kavramının kökenlerinden modern kullanımlarına uzanan çok katmanlı serüvenini, Batı’nın “kültürel öteki” inşası ve günümüzdeki entelektüel sıklık ekseninde incelemeyi amaçlamaktadır. Bildirinin ilk bölümünde kavramın arkeolojisi yapılmaktadır. Filistinizm, Batı akademisinde ve siyasi söylemde temelde iki farklı anlamda kullanılır. Birincisi, bir ulusal kimlik ve siyasi bilinç olarak Filistin halkının kolektif taleplerini ifade eden ideolojik bir çerçeve. İkincisi ve daha yaygın olanı ise bazı İsrail yanlısı çevrelerin olumsuz/polemik bir etiket olarak Filistin davasını destekleyen söylemi küçümsemek amacıyla kullanılan bir çerçeve. “Filistin” coğrafi adının tarihi çok eskiye gitse de (Filistiler, Roma’nın “Palaestina” eyaleti, Osmanlı dönemi “Filistin” sancağı), modern siyasi bir -izm olarak “Filistinizm”in ne zaman ve kim tarafından üretildiği net olmamakla birlikte, bu bildiride kavramın tarihsel süreci Antik Çağ’daki *Peleshet* kavminden Eski Ahit’teki “sünnetsiz ve hoyrat düşman” imgesine geçişteki teolojik dışlanmanın analiziyle başlatılmaktadır. Ardından, 17. yüzyıl Alman üniversitelerindeki aydınlanmacı öğrencilerin, pragmatist kasaba esnafını aşağılamak için kullandığı “Philister” argosuyla kavramın nasıl seküler bir sınıfsal kibre dönüştüğü incelenmektedir. Bildirinin ikinci ve üçüncü bölümlerinde,

filistinizmin güncel sosyolojik yansımaları iki ana ekseninde tahlil edilmektedir. İlk olarak, tüketim toplumunda “gündelik hayatın filistinizmi” incelenmektedir. Bu aşamada Pierre Hadot’nun felsefi yaklaşımından hareketle, modern bireyin “içsel disiplin” (ruhsal terbiye) mekanizmalarından ve evrensel “kozmetik perspektif”ten koparak nasıl fayda-maliyet eksenli, sığ bir pragmatizme hapsediği tartışılmaktadır. İkinci eksen ise, “kurumsallaşmış filistinizm” kavramı üzerinden akademik ve kurumsal yapıların yozlaşması ele alınmaktadır. Platoncu hakikat arayışının ve Fârâbî’nin “Erdemli Şehir” (Medinetü’l-Fâzıla) ile “Câhil Şehir” (Medinetü’l-Câhiliyye) tasavvurlarının yerini günümüzde bürokratik mekanizmalara bırakması eleştirilmektedir. Sonuç olarak bu bildiri, Batı aklının kendi içindeki entelektüel çöküşü, metafizik körlüğü ve materyalist yozlaşmayı eleştirmek için, bu yozlaşmayla hiçbir ontolojik bağı olmayan bir Doğu coğrafyasının (Filistin’in) adını bir hakaret sıfatı olarak kullanmasındaki oryantalist ikiyüzlülüğü ifşa etmektedir. Modernite, kendi sığılğını “filistinizm” olarak adlandırırken, bugün kelimenin anavatanında, Kudüs’te ve Filistin coğrafyasında yaşanan benzersiz “vandalizme” ve kültürel/fiziksel yıkıma seyirci kalarak kendi ahlaki ve ontolojik çöküşünü kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Filistinizm, Epistemik Şiddet, Entelektüel Sığılaşma, Kurumsal Yozlaşma.

Philistinism: The Birth, Transformation, and Contemporary Meaning Layers of a Concept

Language is not merely an objective and neutral tool for communication; rather, it is an ontological battleground where hegemonic constructs, power relations, and historical prejudices are built. Concepts serve as mirrors reflecting the crises and the perceptions of the “other” of the civilizations that produce them. In this context, the concept of “philistinism”, currently used to describe anti-intellectualism, artistic hostility, aesthetic deprivation, and a purely materialistic life form, is one of the most tragic and ironic examples of how language transforms into an ideological tool. This paper aims to examine the multi-layered trajectory of the concept of “philistinism” from its origins to its modern usages, focusing on the West’s construction of the “cultural other” and the contemporary state of intellectual degradation. The first section of the paper traces the history of the concept. “Palestinism” is used in two fundamentally different ways in Western academia and political discourse. The first is an ideological framework expressing the collective demands of the Palestinian people as a national identity and political consciousness. The second, and more common, sense is a framework used by certain pro-Israel circles as a negative/polemical label to belittle discourse supporting the Palestinian cause. Although the geographical name “Palestine” dates back to ancient times (the Philistines, Rome’s “Palaestina” province, the Ottoman-era “Palestine” sanjak), the exact time and origin of “Palestinianism” as a modern political -ism remain unclear; however, this paper begins its analysis of the concept’s historical trajectory by examining the theological exclusion inherent in the transition from the ancient Peleshet tribe to the image of the “uncircumcised, brutal enemy” in the Old Testament. Subsequently, the paper examines how the concept transformed into a secular class-based arrogance through the “Philister” slang used by Enlightenment-era students at 17th-century German universities to denigrate pragmatic townspeople. In the second and third sections of the paper, the contemporary sociological reflections of philistinism are analyzed along two main axes. First, the “philistinism of everyday life” in consumer society is examined. At this stage, drawing upon Pierre Hadot’s philosophical approach, the paper discusses how the modern

individual has broken away from mechanisms of “internal discipline” (spiritual exercises) and the universal “cosmic perspective”, becoming trapped in a cost-benefit-oriented, shallow pragmatism. On the second axis, the corruption of academic and institutional structures is addressed through the concept of “institutionalized philistinism”. It has been criticized that the Platonic quest for truth and al-Farabi’s concepts of the “Virtuous City” (Medinet al-Fazila) and the “Ignorant City” (Medinet al-Jahiliya) have been supplanted today by bureaucratic mechanisms. In conclusion, this paper exposes the Orientalist hypocrisy of using the name of an Eastern region (Palestine)—which has no ontological connection to this corruption—as a term of abuse, in order to criticize the intellectual collapse, metaphysical blindness, and materialist corruption inherent in Western thought. By labeling its own shallowness as “Palestinism,” modernity proves its own moral and ontological collapse by standing idly by as unique “vandalism” and cultural/physical destruction unfold in the word’s homeland, in Jerusalem and across the Palestinian landscape.

Keywords: Philistinism, Epistemic Violence, Intellectual Shallowness, Institutional Corruption.

Batı'nın Vicdan Krizine Karşı Ahlâkî Bir Bilinç Örneği Olarak Endülüslü İspanya

Arş. Gör. Dr. Mehmet Alperen Saz

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

alperen.saz@hbv.edu.tr

Bu çalışma, Filistin meselesi karşısında Batı dünyasında gözlemlenen siyasal ve ahlâkî tutarsızlığı “vicdan krizi” kavramı çerçevesinde betimleyici bir arka plan olarak ele almakta ve bu genel tablo içerisinde İspanya'nın farklılaşan konumunu analiz etmektedir. Makalenin temel amacı, İspanya'nın Filistin meselesine yönelik daha görünür, eleştirel ve müdahil tutumunun yalnızca güncel politik tercihlerle açıklanamayacağını; aksine tarihsel hafıza, Endülüs tecrübesi, Latin-Katolik kimlik, Akdeniz jeopolitiği ve toplumsal bilinç gibi çok katmanlı unsurların kesişiminde şekillendiğini göstermektir. Bu bağlamda “Endülüslü İspanya” ifadesi, geçmişe ait nostaljik bir söylemden ziyade, güncel siyasal ve ahlâkî refleksleri anlamaya imkân veren bir tarihsel bilinç kategorisi olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada ayrıca İspanya'nın Franco dönemi dış politikası, İsrail'i tanıma sürecindeki gecikmeli ve şartlı yaklaşımı, Filistin halkının haklarına yönelik diplomatik tutumu ve yakın dönemdeki siyasi gelişmeler incelenmiştir. Sonuç olarak makale, Batı'nın Filistin meselesi karşısında yekpare bir yapı arz etmediğini ve İspanya örneğinin tarihsel hafıza ile ahlâkî duyarlılığın modern siyasette etkili olabileceğini gösteren dikkat çekici bir örnek sunduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Endülüslü İspanya, Filistin Meselesi, Ahlâkî Bilinç, Tarihsel Hafıza, Latin-Katolik Kimlik.

Andalusian Spain as an Example of Moral Consciousness in Response to the West's Crisis of Conscience

This study treats the notion of a “crisis of conscience” in the Western world as a descriptive background for the political and moral inconsistencies observed in relation to the Palestinian question, and focuses on Spain’s distinctive position within this broader context. The main aim of the article is to demonstrate that Spain’s more visible, critical, and engaged stance toward Palestine cannot be explained solely by contemporary political preferences; rather, it is shaped by the intersection of multiple factors such as historical memory, the legacy of al-Andalus, Latin-Catholic identity, Mediterranean geopolitics, and social consciousness. In this respect, the concept of “Andalusian Spain” is not employed as a nostalgic reference to the past but as a functional category of historical consciousness that helps explain contemporary moral and political reflexes. The study also examines Spain’s foreign policy during the Franco period, its delayed and conditional recognition of Israel, its diplomatic support for Palestinian rights, and recent political developments. Ultimately, the article argues that the West does not constitute a monolithic entity in its approach to the Palestinian question and that the Spanish case represents a significant example of how historical memory and moral awareness can shape modern political attitudes.

Keywords: Andalusian Spain, Palestinian Question, Moral Consciousness, Historical Memory, Latin-Catholic Identity.

Filistin Konusunda Akademik Sorumluluk: Filistin Akademik Düşünce Platformu

Dr. Nurefşan Bulut Uslu

Bağımsız Araştırmacı

nbuslu@ankara.edu.tr

Filistin Akademik Düşünce Platformu, Filistin’de yaşanan soykırım ve işgal sürecini disiplinler arası ve akademik yöntemlerle incelemeyi amaçlayan, Türkiye’de kurulan fakat uluslararası yapıda olup, farklı üniversitelerden akademisyen ve lisansüstü araştırmacıları bir araya getiren akademik düşünce üretim zemini olarak faaliyet göstermektedir. Platform, özellikle siyonist söylem tarafından çarpıtılan kavramların yapı bozumuna uğratılması ve Filistin’e dair epistemik adaletin yeniden tesis edilmesi amacıyla geliştirilen Filistin Sözlüğü projesiyle öne çıkmaktadır. Filistin’de özellikle 7 Ekim sonrası yoğunlaşan İsrail soykırımının fiziksel ve demografik bir yıkımın ötesinde kavramsal, kültürel ve epistemik bir yok etme süreci olduğu görülmektedir. Böylelikle Filistin meselesi, dilsel ve kavramsal bir mücadele alanı olarak da ele alınmalıdır. Siyonizm tarafından üretilen ve dünya geneline yayılan söylemler, Filistin halkının tarihsel varlığını görünmez kılmakta, işgal, sömürgecilik ve soykırım gibi olgular “güvenlik”, “meşru müdafaa”, “yerleşimci” ve “çatışma” gibi nötrleştirici kavramlarla örtbas edilmektedir. Filistin Sözlüğü projesi, bu manipülatif dilin yapı bozumuna tabi tutulmasını ve kavramların tarihsel, ahlaki ve politik bağlamlarına yeniden yerleştirilmesini amaçlamaktadır. Bu sorumluluk bilinciyle Platform, antisemitik söylemlerden uzak duran, Filistinli farklı toplumsal kesimleri incitmeyen ve bilimsel yöntemlere bağlı bir dil inşa etmeyi ilke edinmektedir. Filistin Akademik Düşünce Platformu’nun hali hazırda yürüttüğü üç proje: Filistin Sözlüğü, Filistin meselesine dair temel tarihsel, politik ve etik tartışmaları içeren seçkin akademik eserin ele alınarak Filistin’i ideolojik manipülasyonlardan arındırılmış, eleştirel ve disiplinlerarası bir okuma çerçevesinde yeniden düşünmeyi amaçlayan Kitaplarla Filistin projesi ve her perşembe günü çevrim içi olarak gerçekleştirilen Filistin’e

dair farklı disiplinlerden konukların, Filistin meselesinin belirli bir yönünü ele alarak aydınlattıkları ve bugüne kadar 86'ncısı gerçekleştirilmiş olan söyleşi serisi Filistin Söyleşileri'dir. Filistin Akademik Düşünce Platformu, hakikat, adalet ve insan onuru temelinde yürüttüğü bu kavramsal mücadeleyle, tüm baskı ve sömürge rejimlerine karşı evrensel bir vicdan çağrısı niteliği taşımakta ve akademik bilginin etik sorumluluğunu üstlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Filistin Akademik Düşünce Platformu, Filistin, Akademik Düşünce, Filistin Sözlüğü, Kitaplarla Filistin.

Academic Responsibility in the Palestine Issue: The Palestine Academic Thought Platform

The Palestine Academic Thought Platform operates as a space for academic knowledge production that aims to examine the processes of genocide and occupation experienced in Palestine through interdisciplinary and scholarly methods. Founded in Türkiye yet structured as an international initiative, the Platform brings together academics and graduate researchers from different universities. It has gained particular prominence through the Palestine Lexicon project, which seeks to deconstruct concepts distorted by Zionist discourse and to re-establish epistemic justice concerning Palestine. Especially after 7 October, the Israeli genocide in Palestine appears to constitute not only a physical and demographic destruction but also a conceptual, cultural, and epistemic process of annihilation. In this respect, the Palestine issue must also be approached as a field of linguistic and conceptual struggle. Discourses produced by Zionism and disseminated globally render the historical existence of the Palestinian people invisible, while realities such as occupation, settler colonialism, and genocide are obscured through neutralizing terms such as “security,” “self-defence,” “settler,” and “conflict.” The Palestine Lexicon project aims to subject this manipulative language to deconstruction and to relocate concepts within their historical, moral, and political contexts. With this sense of responsibility, the Platform adopts as a principle the construction of a scholarly language that avoids antisemitic rhetoric, does not harm different Palestinian social groups, and remains firmly grounded in scientific methodology. The Palestine Academic Thought Platform is currently carrying out three main projects: Palestine Lexicon, Books for Palestine, which seeks to rethink Palestine through a critical and interdisciplinary reading framework by engaging with selected academic works that address the fundamental historical, political, and ethical debates surrounding the Palestinian issue, free from ideological manipulation and Palestine Talks, an online lecture series held every Thursday, in which guests from different disciplines illuminate a particular aspect of the Palestinian issue, with the series having reached its 86th session to date. Through this conceptual struggle grounded in truth, justice, and human dignity, the Palestine Academic Thought Platform constitutes a universal

call to conscience against all forms of oppression and colonial regimes, while assuming the ethical responsibility inherent in academic knowledge production.

Keywords: Palestine Academic Thought Platform, Palestine, Academic Thought, Palestine Lexicon, Books for Palestine.

Kuds-ü Şerif Mutasarrıfı Olarak Ali Ekrem Bey

Sümeyye Nur Oğlakçı Külük

Bağımsız Araştırmacı

sumeyyenur.oglakci@student.asbu.edu.tr

Ali Ekrem Bey, 1906-1908 yılları arasında Kuds-ü Şerif mutasarrıflığı yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır. Onun Namık Kemal'in oğlu olması ve Darülfünun'da edebiyat öğretmenliği yapması sebebiyle şairliğine ve edebi yönüne dikkat çekilmiş ancak bir devlet adamı, mutasarrıf ve vali olarak yapmış olduğu çalışmalara dair araştırmalar kısıtlı kalmıştır. Bu çalışmada Ali Ekrem Bey'in özellikle Kudüs Mutasarrıflığı yaparken dönemin padişahı olan Sultan II. Abdulhamid'in Filistin politikası çerçevesine izlemiş olduğu diplomasiye, Birüssebi projesine, Tanzimat Döneminin Kudüs'e yansımalarına; arşivlerimizde bulunan belgeler, Türkiye ve dünyada yayınlanmış makaleler üzerinden ışık tutmayı amaçlamaktadır. Ali Ekrem Bey, çalışmadan çıkan sonuçlar çerçevesinde, II. Abdülhamid'in Filistin için uyguladığı özel politikanın çok kritik bir dönemdeki saha uygulayıcısı olması sebebiyle anlatılandan daha derin bir devlet kimliğine sahip olduğu, Tanzimat döneminde görevini icra etmesine rağmen güçlü Osmanlılık fikri taşıdığı ve yenilikçiliğini Osmanlı devlet geleneği içerisinde uygulamaya koyduğu anlaşılabacaktır. Onun yapmış oldukları sadece kendi memuriyeti çerçevesinde değil, dönemin arka planı ile beraber değerlendirildiğinde Osmanlı dönemi Kudüs ve Filistin'in nitelikli bir portresini ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ali Ekrem Bolayır, Kuds-ü Şerif, mutasarrıf, Tanzimat, Birüssebi, Osmanlı.

Ali Ekrem Bey as the Mutasarrıf of Jerusalem

Ali Ekrem Bey was an Ottoman statesman who served as the Mutasarrıf (Governor) of Jerusalem from 1906 to 1908. While his literary and poetic background, being the son of Namık Kemal and a professor of literature at Darülfünun (the Ottoman university), has been widely discussed, research on his contributions as a statesman, mutasarrıf, and governor is limited. This study aims to shed light on his diplomatic efforts, his role in the Birüssebi (Beersheva) Project, the reflections of the Tanzimat reforms on Jerusalem, and his actions within the context of Sultan Abdulhamid II's Palestine policy, based on archival documents and published articles from both Turkey and around the world. The study concludes that Ali Ekrem Bey, due to his critical role in implementing Abdulhamid II's special policies for Palestine during a critical period, had a more profound statesman identity than previously understood. Despite being part of the Tanzimat period, he carried a strong Ottomanism ideology and applied his innovative ideas within the framework of Ottoman state traditions. His actions, when evaluated alongside the historical background of his era, reveal a rich portrait of Jerusalem and Palestine during the Ottoman period.

Keywords: Ali Ekrem Bolayır, Jerusalem, mutasarrıf, Tanzimat, Beersheva, Ottoman.

ABD Akademisinde Filistin Meselesinin Sunumu: Ortadoğu Araştırmalarının Epistemik İnşası ve Karmaşıklık Söylemi

Öğr. Gör. Dr. Abdulmecid Yasir Eksici

Ankara Hacı Bayram Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

eksici.abdulgmedidyasir@hbv.edu.tr

7 Ekim Aksa Tufan'ından bu yana Filistin-İsrail meselesine yönelik yaklaşımlara dair küresel ölçekte radikal bir değişim ve dönüşümün gerçekleştiği sürece şahitlik etmekteyiz. Elbette bu küresel dönüşüm, her bir devlet ve toplum için meseleye bakışındaki farklılıklara bağlı olarak aynı ölçüde tezahür etmemiştir. Ancak bu meseleye ilişkin en keskin dönüşümün, söz konusu sorunu XX. yüzyılın ilk yarısında Merkezî İslam coğrafyasında ihdas eden Batılı güçlerin kamuoylarında gerçekleştiği; öteden beri meşru ve gayri meşru kabul edilen aktörlerin kamuoyu nezdinde yer değiştirdiği gözlemlenmektedir. 7 Ekim öncesinde böylesi bir gelişmenin tasavvur dahi edilememesi, şahit olunan dönüşümün ne kadar radikal olduğunu göstermektedir. Bu durum aynı zamanda, bugüne kadar iktidar-bilgi denkleminde şekillenen hâkim söylemin nasıl ve hangi teorik çerçevede üretildiği, bu söylemin nasıl bu denli kalıcı ve belirleyici olabildiği sorularını da gündeme getirmektedir. Batı dışı tarih ve toplumlara dair Batı kamuoyunda hâkim yaklaşımın; siyasi, dini, kültürel, ekonomik ve askeri amaçlar doğrultusunda kapsamlı bir akademik proje çerçevesinde üretildiği ve kitle iletişim araçları yoluyla iktidarın güdümündeki bilginin kamuya mal edildiği hususu, başta Edward Said'in Oryantalizm başlıklı başyapıtı olmak üzere birçok sömürge sonrası eleştirel çalışmada ortaya konmuştur. Bu tebliğ, sözü edilen dönüm noktasının bir adım öncesine giderek Filistin meselesine yönelik hâkim yaklaşım ve söylemin hangi teorik zeminde üretildiğini ve hangi kurumsal epistemolojik şartlar altında meşrulaştırıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Filistin meselesinin Amerikan akademisinde nasıl ele alındığı ve nasıl öğretildiği; Ortadoğu araştırmaları literatürünün tarihi gelişimi, sunduğu epistemolojik

çerçeveler ve pedagojik pratikler üzerinden analiz edilecektir. Bu bağlamda, ABD üniversitelerinde lisans programları kapsamında verilen “Ortadoğu Araştırmalarına Giriş” başlıklı ders mercek altında alınarak, konuya dair eleştirel literatüre katkıda bulunulması hedeflenmektedir. ABD akademisinde ve akademik bilgi üretiminin toplumsal alana yansımalarının bir sonucu olarak, Filistin-İsrail meselesini tasvir ederken nesnel bir yaklaşımı temsil etmek varsayılarak sıklıkla kullanılan ifade “complicated/complex”, yani çetrefilli/karmaşık olagelmıştır. Peki bu muğlak ifade, meselenin teknik açıdan basit olmayan ve analitik titizlik gerektiren yönlerine, dolayısıyla da sözün sahibinin tarafsızlığına mı işaret etmektedir; yoksa meseleye dair örtük varsayımları, açık ya da örtük bir taraflılığı, hatta gayri meşru bir durumun meşrulaştırılma çabasını mı ima etmektedir? Bu iki uçlu soru, haddizatında 7 Ekim öncesinde Filistin meselesine dair ABD kamuoyunda hâkim olan klasik yaklaşımın mahiyetine de ışık tutmaktadır. Bu yaklaşımın izini sürebileceğimiz temel kaynak ise Ortadoğu araştırmaları literatürü ve bu literatürün kurumsal tezahürü olan Ortadoğu araştırmaları bölümleri ve programları kapsamında lisans öğrencilerine sunulan “Ortadoğu Araştırmalarına Giriş” dersleridir. Bu çalışmada, Kaliforniya Santa Barbara Üniversitesi’nde verilen “Ortadoğu Araştırmalarına Giriş” dersi merkeze alınarak derste takip edilen izlence, Filistin meselesinin ele alınış biçimi ve sunumu eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenecektir. Bu sayede Amerikan akademisinde lisans düzeyinde Filistin meselesine dair sunulan içeriğin teorik zemini bir vaka çalışması kapsamında tespit edilecek; “complicated/complex” söyleminin mahiyeti ve imaları açığa çıkarılacaktır. Böylece, ABD kamuoyunda hâkim olmuş klasik yaklaşımın akademik alanda nasıl üretildiği ve şekillendiği de tespit edilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Filistin Meselesi, Ortadoğu Araştırmaları, Ortadoğu Araştırmalarına Giriş, İktidar-Bilgi İlişkisi, Karmaşıklık Söylemi.

The Presentation of the Palestinian Question in U.S. Academia: The Epistemological Architecture of Middle East Studies and the Discourse of “Complexity”

Since the events of Al-Aqsa Flood on 7 October, we have been witnessing a radical transformation on a global scale in both perception of the Palestine-Israel question and the approaches adopted toward it. Needless to say, this global transformation has not manifested itself uniformly across all states and societies, as it has unfolded in varying degrees depending on their respective positions and historical attitudes toward the issue. Nevertheless, it is observable that the most striking shift has occurred within the public opinion of Western powers that originally instituted this problem in the heart of the central Islamic world during the first half of the twentieth century. In this context, actors had long been regarded as legitimate or illegitimate appear to have exchanged positions in the eyes of the public. The fact that such a development was virtually inconceivable prior to 7 October not only demonstrate that radical nature of the transformation currently underway, but also raises fundamental questions regarding how the dominant discourse—shaped within the nexus of power and knowledge—was historically produced, through which theoretical frameworks it was legitimized, and how it managed to remain so enduring and determinative for such a prolonged period. As extensively demonstrated in postcolonial critical scholarship—most notably in Edward Said’s seminal work *Orientalism*—the dominant approaches toward non-Western histories and societies were constructed as part of a comprehensive academic project serving political, religious, cultural, economic, and military objectives, and subsequently disseminated to the public through mass communication channels under the guidance of power structures. This paper aims to take a step back from the aforementioned turning point and examine the theoretical foundations upon which the dominant discourse on the Palestinian question was constructed, as well as the institutional and epistemological conditions under which it was legitimized. To this end, the study analyzes how the Palestinian question has been addressed and taught

within American academia by examining the historical development of Middle East studies, the epistemological frameworks it has produced, and its pedagogical practices. More specifically, the paper focuses on undergraduate-level courses titled Introduction to Middle East Studies offered at U.S. universities, with the aim of contributing to the critical literature on the subject. Within American academia—and, by extension, in public discourse shaped by academic knowledge production—the Palestine-Israel question has frequently been described using the term “complicated” or “complex,” which is often invoked to signify an ostensibly objective stance. However, does this ambiguous characterization merely point to the analytically demanding and non-trivial nature of the issue, thereby implying scholarly neutrality? Or does it instead conceal underlying assumptions, reflect an implicit or explicit bias, or even function as an attempt to legitimize an inherently illegitimate condition? This binary question, in fact, encapsulates the essence of the classical approach that dominated U.S. public discourse on the Palestinian question prior to 7 October. The primary source through which this approach can be traced is the Middle East studies literature itself, along with its institutional embodiment in higher education—namely, undergraduate elective courses titled Introduction to Middle East Studies. Taking as a case study the Introduction to Middle East Studies course offered at the University of California, Santa Barbara, this paper conducts a critical discourse analysis of the course syllabus, with particular attention to how the Palestinian question is framed, presented, and contextualized. Through this case study, the theoretical foundations of the content presented at the undergraduate level in American academia concerning the Palestinian question will be identified. Furthermore, the nature and implications of the “complicated/complex” discourse will be critically examined. In doing so, the paper seeks to demonstrate how the classical approach that has long dominated U.S. public opinion on the Palestinian question has been produced, sustained, and shaped within the academic sphere.

Keywords: Palestinian Question, Middle East Studies, Introduction to Middle East Studies, the Relationship Between Power and Knowledge, Complexity Discourse.

Kudüslü Hekim et-Temîmî ve Havâssü'l-Kur'ân Disiplinine Katkısı

Doç. Dr. Sema Çelem

Ankara Hacıbayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

sema.celem@hbv.edu.tr

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Said et-Temîmî el- Makdisî (ö. 370/980'den sonra) Kudüs'te hekim ve eczacıların yetiştiği bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, tıp eğitimini dedesinden ve bölgedeki farklı hekimlerden almıştır. Soyu Hz. Peygamber'in sahabîlerinden Filistin doğumlu Temîm b. Evs ed-Dârî'ye (ö. 40/661) dayanır. Kahtânîler'in Benî Dâr kabilesine mensup Temîm, Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'in huzurunda Müslüman olmuş ve Hz. Osman'ın vefatına kadar Medine'de yaşadıkdan sonra Filistin'e geri dönmüştür. Muhammed b. Ahmed'in de mensup olduğu Temîm b. Evs soyu otuz dokuz farklı aileye bölünmüş olarak hâlâ Kutsal Topraklar ve çevresinde varlığını sürdürmektedir. Çalışmamıza konu olan Muhammed b. Ahmed b. Said et-Temîmî el-Makdisî Kudüs'ün Fatimî hakimiyetinde olduğu dönemde (358-463) tıp alanındaki büyük gelişmeler içinde yer almış ve önemli eserler vermiştir. Bu dönemde yazdığı düşünülen ve iklim şartları, hava kirliliğinin hastalıkların yayılmasına etkileri, vebadan korunma yolları içerikli Mâddetü'l-bekâ' fî işlâhi fesâdi'l-hevâ' ve't-taḥarruz min ḡarari'l-evbâ' isimli eserini Yahudi asıllı Fâtımî veziri Ya'kûb b. Yûsuf b. İbrâhîm b. Hârûn b. Dâvûd b. Killîse (ö. 380/991) takdim etmiştir. Tıp alanındaki en önemli çalışması el-Mürşid ilâ cevâhiri'l-aḡziye ve kuva'l-müfredât mine'l-edviye adını taşır. Fuad Sezgin Geschichte des Arabischen Schrifttums adlı İslâm ilim ve medeniyet tarihinin yazma eserler literatürüne dair ansiklopedik çalışmasında et-Temîmî el-Makdisî'nin bu eserine atıflarda bulunmuştur. Onun erken İslâm dönemindeki tıbbi uygulamalar, halk sağlığı, çevre ve coğrafya gibi konuları içeren eserleri, Suriye-Filistin bölgesinin tıp alanına olduğu kadar kültürel tarihine de ışık tutan önemli kaynaklardır. Et-Temîmî, Kudüs'ün entelektüel çeşitliliğini ve zenginliğini tek kimlikte buluşturan; hem maddî (pozitif)

hem de manevi (Kur'ân temelli) ilimlerde yetkin eserler veren öncü bir şahsiyettir. Et-Temîmî'nin entelektüel sentezi, dönemin iki büyük bilgi alanını, yani doğâl dünyaya odaklanan ampirik tıbbî ve ilahi metne dayalı manevi iyileşme disiplini kişisel ve edebi üretiminde birleştirmesidir. Bir hekim olarak müminlerin tıbbî tedaviden sonuç alamadıkları durumlarda veya manevi hastalıklarda Kur'ân'dan şifa dileme ihtiyacına cevap veren bir literatür oluşturmuş; Kur'ân'ın manevi tesirlerini konu alan Havâssü'l-Kur'ân disiplini üzerine eser vermiştir. Bu ilim Kur'ân ve hadislerden yola çıkarak Kur'ân'ın şifa olma yönüne dikkat çeker. Havâssü'l-Kur'ân ilmi ulumu'l-Kur'ân içinde yer alan bir konudur; Zerkeşî'nin el-Burhân'ı ve Suyûtî'nin el-İtkân'ı gibi klasik kaynaklarda konuyla ilgili detaylı bilgiler bulunmaktadır. Bu tebliğin amacı ülkemizde bazı ansiklopedilerde hayatı ve eserlerine kısaca değinilmenin ötesinde üzerine yapılmış herhangi bir akademik araştırma tespit edilememiş bu ismi tefsir ilmi perspektifinden tanıtmak; onun Havassu'l-Kur'an başlığıyla Türkiye El Yazmaları Kütüphaneleri'nde bulunan çalışmasını tetkik ederek gün yüzüne çıkarmaktır. Tebliğde et-Temîmî'nin hekim kimliği ile Kur'an ilimleri arasında kurduğu ilişkinin tespiti ve bu metnin Havâssü'l-Kur'ân geleneğindeki yeri belirlenmeye çalışılacaktır. Ayrıca et-Temîmî'nin ilgili eserindeki rivayetlerin kaynağı tespit edilmek suretiyle ilmî neşrinin hazırlanması ve disiplinler arası tıp-tefsir araştırmalarının geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, İslam Tıp Tarihi, et-Temîmî, Kur'an İlimleri, Havâssü'l-Kur'ân, Yazma Eser.

The Jerusalem Physician Al-Tamīmī and His Contribution to the Discipline of Ḥawāṣṣ al-Qurʾān

Abū ʿAbdillāh Muḥammad b. Aḥmad b. Saʿīd al-Tamīmī al-Maqdisī (d. after 980/370) was born into a family in Jerusalem known for producing physicians and pharmacists. He received his medical training from his grandfather as well as various physicians in the region. His lineage traces back to Tamīm b. Aws al-Dārī (d. 661/40), a Companion of the Prophet who was born in Palestine. Tamīm, a member of the Banū Dār tribe of the Qaḥṭānīs, came to Medina, embraced Islam in the presence of the Prophet, and after residing there until the death of ʿUthmān, returned to Palestine. The lineage of Tamīm b. Aws, to which Muḥammad b. Aḥmad belonged, has divided into thirty-nine distinct families and continues to exist in the Holy Lands and its surroundings today. Muḥammad b. Aḥmad b. Saʿīd al-Tamīmī al-Maqdisī, the subject of this study, played an important role in the significant medical advancements that emerged during the Fatimid rule of Jerusalem (463–358 AH) and produced notable works. Among these is his treatise *Māddat al-baqāʾ fī iṣlāḥ fasād al-hawāʾ waʾl-taḥarruz min ḍarar al-awbāʾ*, which discusses climatic conditions, the impact of air pollution on the spread of diseases, and methods of protection from plague. This work is thought to have been written during this period and was dedicated to the Jewish-origin Fatimid vizier Yaʿqūb b. Yūsuf b. Ibrāhīm b. Hārūn b. Dāwūd b. Killis (d. 380/991). His most important contribution to the field of medicine is the work titled *al-Murshid ilā (fī) jawāhir al-a-ghdhiya wa-quwā al-mufradāt minaʾl-adwiya*. Fuat Sezgin made references to this work of al-Tamīmī al-Maqdisī in his encyclopedic study *Gesichte des Arabischen Schrifttums*, which catalogues manuscripts of Islamic science and civilization. His writings, which address early Islamic medical practices, public health, environment, and geography, constitute valuable sources illuminating not only the medical history of the Syria–Palestine region but also its cultural history. Al-Tamīmī is a pioneering figure who embodies the intellectual richness and diversity of Jerusalem in a single scholarly identity, producing influential works in both the material (empirical/positive) sciences and the spiritual sciences grounded in the Qurʾān. His intellectual synthesis integrates two major realms of knowledge of the

period: empirical medicine focused on the natural world, and the spiritual healing discipline rooted in divine revelation. As a physician, he produced a literature that responded to the needs of believers who sought healing from the Qur'ân in cases where medical treatment proved insufficient or in cases of spiritual ailments. He also authored works within the discipline of *Ḥawāṣṣ al-Qur'ân*, which examines the spiritual effects and healing properties of the Qur'ân. This discipline is a recognized subject within *ʿulûm al-Qur'ân*; classical works such as al-Zarkashî's *al-Burhân* and al-Suyûtî's *al-Itqân* contain extensive explanations on the topic. Drawing from the Qur'ân and Hadith, the discipline highlights the Qur'ân's aspect as a source of healing. The aim of this paper is to introduce this figure—who has been briefly mentioned in certain encyclopedias in Turkey but for whom no dedicated academic research has been identified—from the perspective of Qur'ânic exegesis, and to examine his work titled *Ḥawāṣṣ al-Qur'ân*, preserved in the Manuscript Libraries of Turkey, thereby bringing it to scholarly attention. This study seeks to identify the relationship al-Tamīmî established between his medical expertise and the Qur'ânic sciences, and to determine the position of this text within the *Ḥawāṣṣ al-Qur'ân* tradition. Additionally, the sources of the reports contained in al-Tamīmî's work will be identified in order to prepare a critical edition, and the development of interdisciplinary studies between medicine and Qur'ânic exegesis will be proposed.

Keywords: Jerusalem, History of Islamic Medicine, al-Tamīmî, Qur'ânic Sciences, *Ḥawāṣṣ al-Qur'ân*, Manuscript Studies.

Seçilmişlerin Dini Yahudiliğin Davet Dinine Dönüşümü; Holokost Endüstrisinin Çöküşü mü?

Doç. Dr. Esra Tüylüoğlu

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi
dresratuyluoglu@gmail.com

Tarihsel olarak misyoner olmayan bir din olarak tanımlanan Yahudiliğin, dijital medya çağında geçirdiği dönüşümü ve özellikle Yahudi din adamları Rabbilerin Instagram gibi sosyal medya platformları üzerinden yürüttükleri dini davet pratikleri dikkat çekmektedir. Bu makale, Yahudiliğin dijital çağda geçirdiği dönüşümü, özellikle Instagram'da aktif olan hahamların yürüttüğü dini temsil ve davet pratiklerini, Holokost merkezli kolektif hafızanın küresel etkisinin zayıfladığına dair söylemler bağlamında incelemektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Yahudi kimliğinin uluslararası alanda meşruiyet ve görünürlük kazanmasında merkezi bir rol oynayan Holokost anlatısının, son yıllarda hem kuşaklar arası mesafe hem de hafızanın siyasal ve kültürel “aşırı kullanımına” yönelik eleştiriler nedeniyle sembolik etkisini yitirdiği ileri sürülmektedir. Geleneksel Yahudi öğretisinde Yahudiliğe geçiş mümkün değil ve ancak Yahudi bir anneden doğarak gerçekleşebilirken, günümüzde bireysel talep sonucunda giur yani aktif bir tebliğ süreciyle de Yahudi olunabilmektedir. Son yıllarda dijital mecralarda gözlemlenen içerik üretimi de geleneksel anlayışla tezat bir ilişki ortaya koymaktadır ve bu yaklaşımın nedeni üzerine düşünmeyi gerektirmektedir. Makale, Instagram'da aktif olan bazı Ortodoks ve Neo-Ortodoks hahamların; etik öğretiler, günlük dini pratikler, Yahudi kimliği, kutsal metin yorumları ve “anlam arayışı” temaları üzerinden dolaylı bir davet dili inşa ettiğini ileri sürmektedir. Bu davet çoğu zaman açık bir “Yahudiliğe geçin” çağrısı içermemekte; aksine evrensel ahlaki değerler, kişisel dönüşüm anlatıları ve spiritüel tatmin vurgusu aracılığıyla izleyicide merak ve aidiyet duygusu uyandırmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle söz konusu pratikler, klasik misyonerlikten ziyade “yumuşak davet” (soft invitation) ya da algoritmik görünürlük temelli dini temsil olarak tanımlanabilir.

Makale, bu bağlamda bazı akademik ve kamusal söylemlerde dile getirilen “Holokost endüstrisinin çözülmesi/yorulması” iddiasını, tarihsel bir gerçeklik tartışması olarak değil; hafıza rejimlerinin dönüşümü ve kimlik inşasında yeni anlatı arayışları çerçevesinde ele almaktadır. Bu dönüşüm, Yahudi kimliğinin artık yalnızca mağduriyet ve travma anlatısı üzerinden değil; etik öğretiler, spiritüel derinlik, gündelik yaşam pratikleri ve bireysel anlam arayışı üzerinden yeniden sunulmasına zemin hazırlamaktadır. Instagram’da faaliyet gösteren hahamların içerikleri bu açıdan incelendiğinde, Holokost referanslarının büyük ölçüde geri çekildiği; bunun yerine Yahudiliğin zamansız bilgelik, psikolojik iyileşme, ahlaki netlik ve ruhsal aidiyet sunan bir gelenek olarak temsil edildiği görülmektedir. Bu temsil biçimi, Yahudiliği savunmacı bir hafıza siyaseti yerine, pozitif ve evrensel bir anlam kaynağı olarak konumlandırmakta; özellikle Yahudi olmayan takipçiler için bir dini davet işlevi görmektedir. Araştırmada söylem analizi yöntemiyle Instagram’da aktif olan hahamların paylaşımlarında; Yahudiliğin nasıl temsil edildiği, “davet” unsurunun açık mı örtük mü kurulduğu, dini otoritenin, aidiyetin ve Yahudiliğe davetin nasıl ve neden üretildiğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada, İngilizce içerik üreten, 50.000 ve üzeri takipçisi olan, haftada en az iki reels paylaşan, küresel kitleye hitap eden hesaplar incelenecektir. Çalışma ayrıca, bu dijital davet biçimlerinin Yahudi toplulukları içinde de tartışmalı bir alan oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Yahudiliğin seçilmişlik, kapalı cemaat ve etnik-dini sınırlar üzerine kurulu yapısının dönüşüme uğradığı yönünde eleştirilerle karşılaşmaktadır. Bu bağlamda makale, Instagram’ı yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda dini otoritenin yeniden müzakere edildiği, hahamlık makamının karizma, takipçi sayısı ve dijital etkileşim üzerinden yeniden üretildiği bir alan olarak ele almaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, sosyal medya aracılığıyla Yahudiliğe davetin Holokost endüstrisinin yorulması sonucunda planlı bir şekilde oluşturulduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Haham, Instagram, Holokost Hafızası.

The Transformation of Judaism, the Religion of the Chosen, into an invitation; The Collapse of the Holocaust Industry?

Judaism, historically defined as a non-missionary religion, has undergone a transformation in the digital age, and the religious outreach practices of Jewish religious leaders, particularly rabbis, conducted through social media platforms like Instagram, are noteworthy. This article examines the transformation of Judaism in the digital age, specifically the religious representation and outreach practices of rabbis active on Instagram, within the context of discourses suggesting a weakening global impact of Holocaust-centered collective memory. It is argued that the Holocaust narrative, which played a central role in the international legitimacy and visibility of Jewish identity in the post-World War II era, has lost its symbolic impact in recent years due to both intergenerational distance and criticisms of the political and cultural “overuse” of memory. While traditional Jewish teachings state that conversion to Judaism is impossible and can only occur through birth to a Jewish mother, nowadays, one can become Jewish through *giur*, an active process of proselytization, based on individual choice. The content production observed in digital media in recent years also presents a contrasting relationship with this traditional understanding, necessitating reflection on the reasons behind this approach. This article argues that some Orthodox and Neo-Orthodox rabbis active on Instagram construct an indirect language of invitation through themes of ethical teachings, daily religious practices, Jewish identity, interpretations of sacred texts, and the “search for meaning.” This invitation often does not contain an explicit call to “convert to Judaism”; rather, it aims to awaken curiosity and a sense of belonging in the viewer through an emphasis on universal moral values, narratives of personal transformation, and spiritual fulfillment. In this respect, these practices can be described as “soft invitation” or algorithmic visibility-based religious representation rather than classical missionary work. This article addresses the claim of “dis-mantling/wearing down the Holocaust industry,” voiced in some academic and public discourses, not as a debate on historical reality, but within the framework of the transformation of memory regimes and the search for

new narratives in identity construction. This transformation paves the way for the re-presentation of Jewish identity, no longer solely through narratives of victimization and trauma, but through ethical teachings, spiritual depth, daily life practices, and the individual search for meaning. When the content of rabbis operating on Instagram is examined from this perspective, it is seen that Holocaust references have largely been withdrawn; instead, Judaism is represented as a tradition offering timeless wisdom, psychological healing, moral clarity, and spiritual belonging. This form of representation positions Judaism as a positive and universal source of meaning, rather than a defensive politics of memory; it functions as a religious invitation, especially for non-Jewish followers. This research aims to examine how Judaism is represented in the posts of rabbis active on Instagram using discourse analysis methodology; whether the element of “invitation” is explicitly or implicitly constructed; and how and why religious authority, belonging, and invitation to Judaism are produced. The study will examine accounts that produce English-language content, have 50,000 or more followers, post at least two reels per week, and appeal to a global audience. The study also reveals that these digital forms of invitation constitute a controversial area within Jewish communities. It faces criticism for the transformation of Judaism’s structure, which is based on chosenness, closed communities, and ethnic-religious boundaries. In this context, the article considers Instagram not only as a communication tool but also as a space where religious authority is renegotiated, and the rabbinic office is reproduced through charisma, follower count, and digital interaction. In conclusion, this study argues that the use of social media to invite people to Judaism was a planned creation resulting from the exhaustion of the Holocaust industry.

Keywords: Judaism, Haham, Instagram, Holocaust Memory.

Mescid-i Aksa Ekseninde Küresel Okumalar: Aksa Tufanı'nın Fikrî ve Manevî Temelleri

Dr. Öğr. Üyesi Bülent Uğur Koca

Ankara Hacı Bayram Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

bulent.koca@hbv.edu.tr

Bu çalışma, Mescid-i Aksa'nın İslâm düşüncesindeki teolojik ve sembolik konumunu merkeze alarak, güncel küresel gelişmelerin bu kutsal mekân etrafında nasıl anlamlandırıldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, "Aksa Tufanı" sürecinin yalnızca siyasal veya askerî bir hadise olarak yorumlanmasının yetersiz kalacağı varsayımından hareket etmektedir. Bu çerçevede söz konusu sürecin, İslâmî bilinç, kutsal mekân algısı ve manevî referanslar etrafında şekillenen derin bir fikrî ve zihinsel arka plana sahip olduğu düşüncesi esas alınmaktadır. Bu bağlamda Mescid-i Aksa, tarihsel süreklilik içerisinde ümmet bilinci, adalet tasavvuru ve kutsallık anlayışının somutlaştığı bir merkez olarak ele alınmaktadır. Araştırma, Gazze'deki din ve değerler eğitiminin şekillendirdiği toplumsal ve düşünsel dinamikleri merkeze alarak "Aksa Tufanı" sürecini incelemektedir. Bu inceleme kapsamında söz konusu sürecin, yalnızca güncel gelişmelerle sınırlı olmayan; fikrî arka planı, manevî motivasyonları ve tarihsel-kültürel referansları bulunan çok katmanlı bir olgu olduğu değerlendirilmektedir. Araştırma, Gazze'deki din ve değerler eğitimi dinamikleri ışığında "Aksa Tufanı" sürecinin fikrî ve manevî temelleri, çok katmanlı bir olgu olarak değerlendirmektedir. Özellikle 2006 yılından itibaren Gazze'ye uygulanan ambargo koşullarının yerel eğitim anlayışını ve değer aktarım süreçlerini nasıl şekillendirdiği üzerinde durmaktadır. Bu süreçte, Aksa Tufanı'nın önde gelen liderlerinin açıklamalarının da kutsal mekân bilinci, adalet söylemi ve manevî referanslar etrafında nasıl bir söylemsel çerçeve sunduğu analiz edilmektedir. Çalışma, din ve değerler eğitimi alanında yaygın olarak kullanılan nitel araştırma yöntemlerine dayalı olarak tasarlanmıştır. Bu çerçevede araştırma doğrudan saha araştırmasına dayanmamakta; ikincil kaynaklar üzerinden yürütülmektedir. Mevcut akademik literatür,

Gazze'deki eğitim süreçlerine dair çalışmalar, erişilebilir eğitim materyalleri ve Aksa Tufanı öncülerinin kamuoyuna yansıyan demeçleri doküman incelemesi ve söylem analizi yöntemiyle ele alınmıştır. Söylem analizi, direniş öncülerinin açıklamalarının din eğitimi ve değerler aktarımı bağlamındaki etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Fikrî temeller, İslâm düşüncesindeki kutsal mekân algısı ve adalet anlayışı çerçevesinde ele alınırken; manevî temeller ise inanç, aidiyet ve sembolik anlam üretimi üzerinden tartışılmaktadır. Bu bağlamda Mescid-i Aksa, kutsal bir mekân olmanın ötesinde, kimlik inşası, direniş söylemi ve kolektif hafıza açısından belirleyici bir referans noktası olarak değerlendirilmiştir. Böylece, Gazze'deki eğitim ortamının kutsal mekân bilinci ve direnen halkın önderlerinin açıklamaları üzerinden nasıl bir pedagojik çerçeve oluşturduğu tartışılmaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, Aksa Tufanı'nın arka planında yer alan fikrî ve manevî dinamiklerin anlaşılmasının, güncel gelişmelere dair daha derinlikli bir teolojik ve pedagojik okuma imkânı sunduğunu ileri sürmektedir. Bu yönüyle Mescid-i Aksa odaklı değerler ve İslami direniş hareketi öncülerinin açıklamaları, din ve değerler eğitimi bağlamında anlam dünyası inşa eden önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Değerler Eğitimi, Mescid-i Aksa, Aksa Tufanı, Kutsal Mekân Bilinci.

Global Readings Centered on Al-Aqsa Mosque: The Intellectual and Spiritual Foundations of the Al-Aqsa Flood

This study aims to examine how contemporary global developments are interpreted around Al-Aqsa Mosque by placing its theological and symbolic position within Islamic thought at the center of analysis. It is based on the assumption that interpreting the “Al-Aqsa Flood” process solely as a political or military event would be insufficient. In this regard, the study argues that this process is rooted in a profound intellectual and mental background shaped by Islamic consciousness, perceptions of sacred space, and spiritual references. Within this framework, Al-Aqsa Mosque is addressed as a focal point where the notions of ummah consciousness, justice, and sacredness have been embodied throughout historical continuity. The research analyzes the “Al-Aqsa Flood” process by focusing on the social and intellectual dynamics shaped by religious and values education in Gaza. In this context, the process is evaluated not as a phenomenon limited to current developments, but as a multi-layered structure grounded in intellectual backgrounds, spiritual motivations, and historical-cultural references. In particular, the study emphasizes how the blockade imposed on Gaza since 2006 has shaped local educational approaches and processes of values transmission. Furthermore, the public statements of prominent leaders of the Al-Aqsa Flood are analyzed to reveal how they construct a discursive framework centered on sacred space awareness, justice-oriented rhetoric, and spiritual references. The study is designed based on qualitative research methods commonly used in the field of religious and values education. Accordingly, it does not rely on direct fieldwork but is conducted through secondary sources. Existing academic literature, studies on educational processes in Gaza, accessible educational materials, and public statements of the leaders of the Al-Aqsa Flood are examined through document analysis and discourse analysis. Discourse analysis aims to reveal the impact of resistance leaders’ statements within the context of religious education and values transmission. While the intellectual foundations are discussed within the framework of Islamic conceptions of sacred space and justice, the spiritual foundations are examined through faith, belonging,

and symbolic meaning-making. In this sense, Al-Aqsa Mosque is evaluated not merely as a sacred site, but as a key reference point in identity construction, resistance discourse, and collective memory. Thus, the study discusses how a pedagogical framework is formed in Gaza's educational environment through sacred space consciousness and the statements of resistance leaders. In conclusion, this study argues that understanding the intellectual and spiritual dynamics underlying the Al-Aqsa Flood provides an opportunity for a deeper theological and pedagogical reading of contemporary developments. From this perspective, values centered on Al-Aqsa Mosque and the statements of leaders of Islamic resistance movements are considered significant elements in constructing meaning within the context of religious and values education.

Keywords: Religious Education, Values Education, Al-Aqsa Mosque, Al-Aqsa Flood, Sacred Space Consciousness.

Carl Schmitt'in Partizan Teorisi Bağlamında Gazze Direnişi: Hafıza, Toprak ve Kimlik

Dr. Öğr. Üyesi Cem Kotan

Kastamonu Üniversitesi Abana Sabahat-Mesut Yılmaz Meslek Yüksekokulu
cemkotan75@gmail.com

Bu çalışma, Gazze direnişini Carl Schmitt'in partizan teorisi bağlamında yeniden düşünmeyi amaçlamaktadır. Schmitt'in Partizan Teorisinde geliştirdiği kavramsal çerçeve, modern “siyasal olanı” düzenli devletlerarası savaşın sınırlarının ötesine taşıyarak, düzensiz savaş biçimlerini siyasal teorinin merkezi bir tartışma alanı hâline getirmektedir. Bu bağlamda partizan figürü, dost-düşman ayrımı, düzensiz savaş pratiği, toprağa bağlılık ve enternasyonal ilişkiler ekseninde konumlanan özgül bir siyasal özne olarak kavramsallaştırılmaktadır. Çalışma, bu kavramsal eksenleri Gazze direnişi bağlamında ele alarak, söz konusu direnişin yalnızca askeri bir çatışma olarak değil, çok katmanlı bir siyasal ve sembolik mücadele olarak okunabileceğini ileri sürmektedir. İlk olarak Schmitt'in siyasal olanı dost-düşman ayrımı üzerinden tanımlayan yaklaşımı, Gazze direnişinin hem yerel hem de küresel düzeyde nasıl bir siyasal konumlandırmaya tabi tutulduğunu analiz etmek için önemli bir analitik imkân sunmaktadır. Gazze bağlamında direniş, yalnızca fiilî bir şiddet pratiği olarak değil, aynı zamanda “terörizm/direniş”, “güvenlik/insan hakları” ve “meşru güç/yasadışı şiddet” gibi ikili karşıtlıklar üzerinden kurulan yoğun bir söylemsel mücadele alanı içinde anlamlandırılmaktadır. Bu karşıtlıklar, dost-düşman ayrımının hukuksal, medyatik ve diplomatik düzlemlerde yeniden üretildiği bir siyasal alanı işaret etmektedir. İkinci olarak Schmitt'in partizanı düzenli ordu güçlerinden farklı bir düzlemde, düzensiz savaşçı/lar olarak tanımlaması, Gazze'deki direniş biçimlerinin özgül niteliğini kavramak açısından belirleyicidir. Gazze direnişi, klasik düzenli ordu savaşının hiyerarşik ve simetrik yapısından farklı olarak, asimetrik, parçalı ve mekâna içkin bir mücadele biçimi sergilemektedir. Kuşatma koşulları altında geliştirilen tünel ağları, şehir içi direniş pratikleri ve sivil alanla iç içe geçen mücadele

biçimleri, düzenli savaş mantığını aşındıran ve dönüştüren unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, Schmitt'in partizan figürünü modern savaşın istisnai ama kalıcı bir unsuru olarak ele alan yaklaşımıyla örtüşmektedir. Üçüncü olarak Schmitt'in partizan teorisinde merkezi bir yer tutan "toprağa bağlı karakter" vurgusu, Gazze bağlamında özel bir anlam kazanmaktadır. Gazze, yalnızca coğrafi bir mekân değil, kuşatma, yerinden edilme ve süreklilik arz eden bir hafıza siyasetiyle yüklü bir siyasal alandır. Direniş söyleminde Kudüs ve Mescid-i Aksa'ya yapılan göndermeler, toprağa bağlılığın yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda tarihsel, sembolik, mekânsal ve kimliğe ilişkin boyutlarını da görünür kılmaktadır. Bu bağlamda toprak, direnişin hem maddi zemini hem de kolektif hafızanın kurucu unsuru olarak işlev görmektedir. Son olarak Schmitt'in partizanı enternasyonal bir bağlamda konumlandıran yaklaşımı, Gazze direnişi etrafında şekillenen küresel dayanışma ağlarını, dijital aktivizm biçimlerini ve uluslararası hukuk söylemlerini analiz etmeye imkân tanımaktadır. Gazze direnişi, bu yönüyle yalnızca yerel bir çatışma değil, küresel siyasal kamuda yankı bulan bir mücadele alanı hâline gelmektedir. Çalışma, Schmitt'in partizan teorisini normatif bir model olarak değil, sınırlılıklarıyla birlikte ele alınan eleştirel bir analitik araç olarak öne çıkarmakta, Gazze direnişini ise Kudüs merkezli hafıza siyaseti, toprak ve kimlik eksenlerinde kavramsallaştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Partizan Teorisi, Gazze, Kimlik, Hafıza, Mekân.

The Gaza Resistance in the Context of Carl Schmitt's Theory of Partisanship: Memory, Territory, and Identity

This study aims to rethink the Gaza resistance within the context of Carl Schmitt's theory of the partisan. Schmitt's conceptual framework, developed in his *Theory of the Partisan*, extends the definition of the modern "political" beyond the boundaries of regular interstate warfare, making irregular forms of warfare a central area of debate in political theory. In this context, the partisan figure is conceptualized as a specific political subject positioned along the axes of friend-enemy distinction, the practice of irregular warfare, territorial attachment, and international relations. This study examines these conceptual axes within the context of the Gaza resistance, arguing that this resistance can be read not merely as a military conflict, but as a multi-layered political and symbolic struggle. Firstly, Schmitt's approach, which defines the political through the friend-enemy distinction, offers a significant analytical opportunity to analyze how the Gaza resistance is politically positioned at both local and global levels. In the context of Gaza, resistance is understood not only as an actual practice of violence, but also within an intense discursive struggle constructed through binary oppositions such as "terrorism/resistance," "security/human rights," and "legitimate force/illegal violence." These oppositions point to a political space where the friend-foe distinction is reproduced on legal, media, and diplomatic levels. Secondly, Schmitt's definition of the partisan as an irregular fighter, distinct from the regular army, is crucial for understanding the specific nature of resistance forms in Gaza. Unlike the hierarchical and symmetrical structure of classical regular army warfare, Gaza resistance exhibits an asymmetrical, fragmented, and spatially entrenched form of struggle. Tunnel networks developed under siege conditions, urban resistance practices, and forms of struggle intertwined with the civilian sphere stand out as elements that erode and transform the logic of regular warfare. This aligns with Schmitt's approach, which views the partisan figure as an exceptional but enduring element of modern warfare. Thirdly, Schmitt's emphasis on the "land-bound character," central to his partisan theory, takes on particular meaning in the context of Gaza. Gaza

is not merely a geographical location, but a political space laden with siege, displacement, and a politics of enduring memory. References to Jerusalem and the Al-Aqsa Mosque in the resistance discourse make visible not only the physical but also the historical, symbolic, and identity dimensions of this land-bound character. In this context, land functions as both the material basis of resistance and a constitutive element of collective memory. Finally, Schmitt's approach, which positions the partisan within an international context, allows for the analysis of global solidarity networks, forms of digital activism, and discourses of international law that have taken shape around the Gaza resistance. In this respect, the Gaza resistance becomes not merely a local conflict, but a field of struggle that resonates in the global political public sphere. This study presents Schmitt's partisan theory not as a normative model, but as a critical analytical tool, considering its limitations, and aims to conceptualize the Gaza resistance within the framework of Jerusalem-centered memory politics, land, and identity.

Keywords: Partisan Theory, Gaza, Identity, Memory, Space.

Makassed İslami Yardım Derneği Hastanesi

Prof. Dr. Kübranur Ünal

Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi

kubranurunal@gazi.edu.tr

Makassed Hastanesi, Kudüs'ün Doğu yakasındaki Zeytindağı'nda Makassed İslami Yardım Derneği'nin himayesinde hizmet vermeye başlamış, günümüzde ise 250 yatak kapasitesine ulaşarak Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki Filistinliler için önemli bir başvuru merkezi hâline gelmiştir. Ayrıca El-Kudüs Üniversitesi ile iş birliği içinde faaliyet gösteren bir eğitim hastanesi olarak öğrencilere ve asistanlara eğitim ve araştırma imkânları sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Makassed İslami Yardım Derneği Hastanesi'nin bölge halkı açısından taşıdığı sağlık, eğitim ve kurumsal önemi gözden geçirmektir. Makassed İslami Yardım Derneği, 1956 yılında Kudüs'teki hayırseverler tarafından, özellikle 1948 Nakba felaketinin ardından ekonomik ve sosyal açıdan zor durumda kalan Kudüs halkına hizmet etmek amacıyla kurulmuştur. Derneğin temel hedefi, Kudüs halkının sağlık ve eğitim alanındaki ihtiyaçlarını karşılayarak bu topraklarda kalıcı olmalarını desteklemektir. 21 Şubat 1956'da resmî olarak kurulan dernek, cinsiyet, renk, ırk, din, politik ya da sosyal aidiyet ayrımı gözetmeksizin herkese hizmet vermeyi ilke edinmiştir. Bu misyon doğrultusunda Makassed Hastanesi, 1968 yılında Makassed İslami Yardım Derneği'nin himayesinde kurulmuştur. Bu çalışmada, kuruluşundan bu yana Kudüs'te etkin biçimde faaliyet gösteren Makassed Hastanesi'nin güncel durumu, literatür ve haber kaynakları temel alınarak incelenmiştir. Makassed Hastanesi; iç hastalıkları (kardiyoloji, endokrinoloji, göğüs hastalıkları, nefroloji, romatoloji ve nöroloji), genel cerrahi ve ortopedi, nöroşirurji, üroloji, erişkin ve çocuk kalp ve damar cerrahisi, anesteziyoloji ve reanimasyon, patoloji ve göğüs cerrahisini kapsayan cerrahi branşlar ile kadın hastalıkları ve doğum, jinekoloji, yenidoğan bakımı ve pediatri (genetik hastalıklar, göğüs hastalıkları, gastroenteroloji, endokrinoloji ve romatoloji) başta olmak üzere çok sayıda alanda hizmet sunmaktadır. Bunun yanı sıra patoloji, nörofizyoloji,

sitogenetik, moleküler genetik, metabolik ve uyku laboratuvarları gibi ileri düzey uzmanlaşmış laboratuvarlara sahip olan hastane; acil servis ve çeşitli poliklinikleriyle bölgedeki sağlık hizmetlerinin sunumuna önemli katkılar sağlamaktadır. İsrail'in Doğu Kudüs'teki hastanelere yönelik uyguladığı kısıtlamalar, Makassed Hastanesi'nin de dâhil olduğu bu sağlık kurumlarının işleyişini ciddi biçimde olumsuz etkilemektedir. Sağlık çalışanlarının önemli bir kısmının Batı Şeria'nın farklı bölgelerinden gelmesi nedeniyle hastaneye erişimlerinin kısıtlanması, nitelikli sağlık personelinin istihdamını zorlaştırmakta ve sunulan hizmetlerin kalitesini düşürmektedir. Bunun yanı sıra hastaneler ağır finansal baskılar altında faaliyet göstermektedir. Filistin Yönetimi'nin yaşadığı mali zorluklar nedeniyle hastanelere olan borçların artması; maaş ödemelerinde aksamalara, ilaç ve tıbbi malzeme temininde sorunlara ve İsrail tarafından uygulanan "özel tüketim vergileri" gibi yükümlülüklerin karşılanmasında güçlükler yaşanmasına yol açmaktadır. Makassed Hastanesi'nin önemi, yalnızca sunduğu tıbbi hizmetlerle sınırlı olmayıp, Filistinlilerin Kudüs'teki varlığını ve kimliğini koruyan sembolik bir işlev üstlenmesinden de kaynaklanmaktadır. Borçlar nedeniyle kapanma riski, sadece bir sağlık kurumunun kaybı anlamına gelmemekte; aynı zamanda Kudüs'teki Filistin varlığı için de ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Özellikle 7 Ekim sonrası Gazze'den sevk edilen hastalarla iş yükü önemli ölçüde artan ve buna paralel olarak sorunları derinleşen bu hastane için, uluslararası dayanışmanın güçlendirilmesi, insan haklarına saygının sağlanması ve kalıcı barış ortamının tesis edilmesi, sağlık hizmetlerinin sürdürülebilir ve ideal düzeye ulaştırılması açısından acil bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Makassed İslami Yardım Derneği, Makassed Hastanesi.

Makassed Hospital

Makassed Hospital, established under the auspices of the Makassed Islamic Relief Association on the Mount of Olives in the East Bank of Jerusalem, has grown to a capacity of 250 beds and has become a significant center of care for Palestinians in Jerusalem, the West Bank, and the Gaza Strip. It also operates as a teaching hospital in collaboration with Al-Quds University, offering educational and research opportunities to students and residents. This study aims to review the health, educational, and institutional importance of Makassed Islamic Relief Association Hospital for the local population. Makassed Islamic Relief Association was founded in 1956 by philanthropists in Jerusalem, primarily to serve the people of Jerusalem who were facing economic and social hardship, particularly after the Nakba of 1948. The association's main goal is to support the people of Jerusalem in their continued presence in the land by meeting their health and educational needs. Officially established on February 21, 1956, the association has adopted the principle of serving everyone regardless of gender, color, race, religion, political or social affiliation. In line with this mission, Makassed Hospital was founded in 1968 under the auspices of the Makassed Islamic Relief Association. This study examines the current status of Makassed Hospital, which has been actively operating in Jerusalem since its establishment, based on literature and news sources. Makassed Hospital provides services in numerous fields, primarily including internal medicine (cardiology, endocrinology, pulmonary diseases, nephrology, rheumatology, and neurology), general surgery and orthopedics, neurosurgery, urology, adult and pediatric cardiovascular surgery, anesthesiology and resuscitation, pathology, and thoracic surgery, as well as obstetrics and gynecology, neonatal care, and pediatrics (genetic diseases, pulmonary diseases, gastroenterology, endocrinology, and rheumatology). In addition, the hospital, which has advanced specialized laboratories such as pathology, neurophysiology, cytogenetics, molecular genetics, metabolic, and sleep laboratories, makes significant contributions to the provision of healthcare services in the region with its emergency service and various outpatient clinics. The restrictions imposed by Israel on hospitals in East Jerusalem seriously negatively affect the functioning of these healthcare institutions,

including Makassed Hospital. The fact that a significant portion of health-care workers come from different parts of the West Bank makes it difficult to employ qualified healthcare personnel and reduces the quality of services provided. Furthermore, hospitals operate under heavy financial pressure. The increasing debt to hospitals due to the financial difficulties experienced by the Palestinian Authority leads to delays in salary payments, problems in obtaining medicines and medical supplies, and difficulties in meeting obligations such as “special consumption taxes” imposed by Israel. The importance of Makassed Hospital is not limited to the medical services it provides; it also stems from its symbolic function in preserving the presence and identity of Palestinians in Jerusalem. The risk of closure due to debts does not only mean the loss of a healthcare institution; it also poses a serious threat to the Palestinian presence in Jerusalem. For this hospital, whose workload has significantly increased, particularly since October 7th, with the influx of patients from Gaza, and whose problems have deepened accordingly, strengthening international solidarity, ensuring respect for human rights, and establishing a lasting peace are urgent necessities for achieving sustainable and ideal levels of healthcare services.

Keywords: Al Makassed Islamic Charitable Society, Al Makassed Hospital.

Kudüs'te Kadın Aktivizmi ve Kurumsal Hafıza: Hind el-Hüseyni ve Darü't-Tıfl el-Arabî (Arap Çocuk Evi)

Bilim Uzmanı Fatma Karaçizmeli

Bağımsız Araştırmacı

fatmakaracizmeli@hotmail.com

Bu çalışma; 1948 Nekbe'den (Büyük Felaket) günümüze, Filistin'de devam eden soykırıma uzanan süreçte, Kudüs'ün toplumsal dokusunu onarmada öncü rol oynayan Hind el-Hüseyni ve onun kurumsallaşmış mirası olan "Darü't-Tıfl el-Arabî"yi (Dar Al-Tıfl Al-Arabi) merkeze almaktadır. Kudüs, tarih boyunca yalnızca siyasi ve dini bir merkez olmanın ötesinde, toplumsal dayanışmanın ve kültürel sürekliliğin örüldüğü bir hafıza mekânı olarak öne çıkmıştır. Bu hafızanın en kritik özneleri, İsrail işgal rejiminin Filistin halkını toprağından ve tarihinden koparmayı hedefleyen mülksüzleştirme ve kimliksizleştirme politikalarına karşı direnç gösteren kadın aktivistlerdir. 1948 Nekbe, Filistinlilerin katliamlarla yerlerinden edilmesi ve vatanlarının işgal edilmesi ile sonuçlanan insani bir yıkımdır. Hind el-Hüseyni, Deyr Yasin katliamından sağ kurtulan 55 yetim çocuğı himaye ederek yardım faaliyetlerine başlamıştır. O, bu girişimiyle işgal rejiminin unutturma ve kültür kırım politikalarına karşı durmuş; toplumsal hafızayı korumayı temel bir direniş stratejisi haline getirmiştir. Hüseyni, Şeyh Cerrah mahallesindeki aile konağını bütüncül bir eğitim ve kültür yuvasına dönüştürmüştür. Darü't-Tıfl el-Arabî bünyesinde kurduğı kreş ve anaokulu, Darü't-Tıfl el-Arabî Okulu, Hind el-Hüseyni Kız Sanat Koleji, Filistin Mirası Müzesi ve İsaf en-Neşaşibi Kültür, Sanat ve Edebiyat Merkezi aracılığıyla tarihi bir sorumluluk üstlenmiştir. Bu kurumlar eliyle hem Filistin mirasının kaybolmasını engellemekte hem de Filistinlilerin bu topraklardaki derin köklerinin varlığını tüm dünyaya tescillemektedir. Söz konusu kurumlar, sadece eğitim ve barınma hizmeti sunmakla kalmamış; kültürel soykırım girişimlerine karşı folklor ve geleneklerin yaşatılması yoluyla uzun vadeli bir direniş alanı oluşturmıştır. Çalışmada, Hind

el-Hüseyni'nin aktivizmi üç ana eksen üzerinden incelenmektedir: (1) mekânın savunulması ve sürdürülebilir hâle getirilmesi, (2) yetimlerin eğitimi ve toplumsal entegrasyonu ile (3) kültürel hafızanın kurumsal aktarımı. Araştırmada, nitel tarihsel analiz ve kurumsal vaka (durum) çalışması yaklaşımı benimsenmiştir. Verileri, kurumun resmi internet sitesi, yayınları, Hind el-Hüseyni ile yapılan röportajlar, konuyla ilgili çeşitli internet siteleri, kitaplar, süreli yayınlar (gazete ve dergiler), akademik makaleler ve monografiler oluşturmaktadır. Bu yöntemle, bireysel aktivizm ile kurumsal süreklilik arasındaki ilişki, toplumsal hafıza bağlamında bütüncül bir yaklaşımla analiz edilmektedir. Sonuç olarak Hind el-Hüseyni'nin mirası, toprakları ve kimlikleri gasp edilmeye çalışılan bir halkın varoluş iradesinin somut bir örneğidir. Çalışma, tarihsel bağlamda bireysel inisiyatif ile kurumsal sürekliliğin nasıl iç içe geçtiğini ortaya koyarken; Hind el-Hüseyni'nin kurumsal direniş modelinin, modern bağlamda Filistin halkının maruz kaldığı zulme karşı sivil ve kültürel bir cevap niteliği taşıdığını vurgulamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Hind el-Hüseyni, Darü't-Tıfl el-Arabî, Kültürel Direniş, Toplumsal Hafıza.

Women's Activism and Institutional Memory in Jerusalem: Hind al-Husseini and Daru't-Tifl al-Arabî (Arab Children's Home)

This work; It centers on Hind al-Husseini, who played a leading role in repairing the social fabric of Jerusalem and his institutionalized legacy, "Daru't-Tifl al-Arabî" (Dar Al-Tifl Al-Arabi), from the 1948 Nekba (the Great Catastrophe) to the present day to the ongoing genocide in Palestine. Throughout history, Jerusalem has stood out not only as a political and religious center, but also as a place of memory where social solidarity and cultural continuity are woven. The most critical subjects of this memory are women activists who resist the Israeli occupation regime's policies of dispossession and de-identification aimed at separating the Palestinian people from their land and history. 1948 The Nekba is a humanitarian destruction resulting in the displacement of Palestinians by massacres and the occupation of their homeland. Hind al-Husseini started his relief activities by protecting 55 orphan children who survived the Deir Yassin massacre. He stood against the policies of forgetting and culturalism of the occupation regime with this initiative; It has made preserving social memory a basic strategy of resistance. Husseini transformed the family mansion in the Sheikh Surgeon neighborhood into a holistic educational and cultural home. She assumed a historical responsibility through the nursery and kindergarten she established in Daru't-Tifl al-Arabî, Daru't-Tifl al-Arabî School, Hind al-Husseini Girls Art College, Palestine Heritage Museum and Isaf en-Neshashibi Culture, Art and Literature Center. These institutions both prevent the loss of the Palestinian heritage and confirm the existence of the deep roots of the Palestinians in these lands to the whole world. These institutions not only provided education and housing services; It has created a field of long-term resistance against cultural genocide attempts through the perpetuation of folklore and traditions. In the study, Hind al-Husseini's activism is examined through three main axes: (1) the defense and sustainability of space, (2) the education and social integration of orphans, and (3) the institutional transfer of cultural memory. In the research, qualitative historical analysis and institutional case (case) study approach is adopted. Its data includes the institution's official website, publications, interviews

with Hind al-Husseini, various websites on the subject, books, periodicals (newspapers and magazines), academic articles and monographs. With this method, the relationship between individual activism and institutional continuity is analyzed with a holistic approach in the context of social memory. As a result, Hind al-Husseini's legacy is a concrete example of the will to exist of a people whose lands and identities are being usurped. While the study reveals how individual initiative and institutional continuity are intertwined in the historical context; It aims to emphasize that Hind al-Husseini's model of institutional resistance is a civil and cultural response to the oppression of the Palestinian people in the modern context.

Keywords: Jerusalem, Hind al-Husseini, Daru't-Tifl al-Arabi, Cultural Resistance, Social Memory.

Kadı Fâdıl'ın Kudüs Fetihnâmelerinde Retorik ve Siyasi Otorite

Emine Özçakal

Ankara Hacıbayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
eminezakal@gmail.com

Selahaddin Eyyûbi'nin 1187 yılında Kudüs'ü fethi, Orta Çağ İslam dünyasının en radikal siyasi ve askeri dönüşümlerinden biri olmasının yanı sıra, bu büyük başarının diplomatik ve edebi düzlemde nasıl bir temsile bürüneceği meselesini de beraberinde getirmiştir. Tarihsel tecrübe göstermektedir ki; askeri bir zaferin kalıcı bir toplumsal hafızaya ve uluslararası meşruiyete dönüşmesi, ancak o dönemin “yumuşak gücü” kabul edilen kitabet sanatı ve belâgat imkânlarıyla mümkündür. Bu sürecin en yetkin mimarı, Selahaddin Eyyûbi'nin veziri, sırdaşı ve Dîvânü'l-İnşâ'nın başındaki isim olan Kadı Fâdıl'dır. Kadı Fâdıl, kaleme aldığı resmi mektuplarla fethi yalnız bir toprak kazanımı veya askeri bir hamle olarak değil; Kur'anî referanslarla örülü, teolojik temelleri haiz ve siyasi bir zafer beyannamesi olarak kurgulamıştır. Bu çalışmanın temel amacı, Kadı Fâdıl'ın fetih mektuplarını klasik Arap belâgatı disiplini çerçevesinde çözümleyerek, literatürde “et-Tarîkatü'l-Fâdiliyye” (Fâdıl Tarzı) olarak şöhret bulan üslubun yapısal ve işlevsel özelliklerini gün yüzüne çıkarmaktır. Kadı Fâdıl üzerine yapılan mevcut çalışmalar ekseriyetle onun metinlerini filolojik bir perspektifle veya salt edebî sanatlar üzerinden ele almıştır. Buna karşın bu çalışma, belâgat unsurlarını metin dışı siyasi gerçekliklerle ilişkilendirerek, inşa sanatının bir devlet politikasını nasıl meşrulaştırdığını disiplinler arası bir zeminde tartışmayı hedeflemekte ve literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Araştırma, klasik kaynaklar arasında müstesna bir yere sahip olan Kalkaşendî'nin Subhu'l-Aşâ adlı eserini temel korpus olarak belirlemiştir. İnceleme nesnesi olarak, özellikle 1187-1188 yıllarını kapsayan, Abbasi Halifesi en-Nâsır li-Dînillâh'a yazılan fetihnâmeler, Haçlı liderlerine gönderilen diplomatik ihtarnameler ve Kudüs'ün Haçlı izlerinden arındırılma sürecini (tathîr) belgeleyen metinler seçilmiştir. Özellikle

“tathîr” merkezli metinlerde, şehrin kutsiyetinin yeniden inşası ve “öteki” üzerinden kurulan reddiyeci dil, çalışmanın özgün odak noktalarından birini teşkil etmektedir. Çalışmanın yöntemi, Arap belâğatının üç temel disiplini olan meânî, beyân ve bedî ilimleri üzerinden nitel bir içerik analizine dayanmaktadır. Araştırma, metodolojik olarak klasik belâgat ilimlerini kullanırken, teorik düzlemde söylem analizi kuramından beslenerek metinlerin iktidar üzerindeki kurucu rolünü temellendirmektedir. İlk aşamada ilm-i meânî perspektifinden, hasır, takdîm-te’hîr ve istifhâm-ı inkârî gibi sentaks tercihlerinin mektuplardaki siyasi otoriteyi ve ikna kabiliyetini nasıl tahkim ettiği tartışılmaktadır. Bu analizlerde, Selahaddin Eyyûbî’nin sadece askerî bir fatih değil, aynı zamanda İslam dünyasının “yegâne hamisi” ve “âdil hükümdarı” (el-Meliku’n-Nâsir) sıfatıyla Abbasi hilafeti nezdindeki siyasi konumunun nasıl tescil edildiği temel odak olarak alınmıştır. İkinci aşamada ilm-i beyân disiplini doğrultusunda, istiâre-i mekniyye ve tasvîri boyutun fethi ilahî bir takdir olarak sunmadaki rolü analiz edilmektedir. Bu noktada, Haçlı varlığının bir “kirlilik” (rics), fethin ise bir “arındırma” (tathîr) olarak sunulması, siyasi meşruiyetin teolojik düzlemde nasıl pekiştirildiğini göstermektedir. Son aşamada ise ilm-i bedî unsurları olan seci-i mutarraif, tıbak, mukabele ve Kur’ânî iktibasların metnin ritmik yapısına ve muhatap üzerindeki psikolojik tesirine odaklanılmaktadır. Araştırmanın neticesinde, Kadı Fâdîl’in belâğatı sadece estetik bir süsleme aracı olarak değil, doğrudan stratejik bir “diplomatik inşâ enstrümanı” olarak kullandığı tespit edilmiştir. Onun üslubu, kılıcın kazandığı zaferi kalemin gücüyle ebedileştirmiş, Eyyûbi iktidarının İslam dünyasındaki karizmatik otoritesini perçinlemiş ve Dîvânü’l-İnşâ geleneğini diplomatik bir zirveye taşımıştır. Çalışma, Orta Çağ diplomasisinde askerî başarının kalıcılığının sadece kılıçla değil, metinlerin kutsallaştırıcı gücüyle mümkün olduğunu savunarak, edebiyat tarihçiliğine “retorik-politik” odaklı yeni bir okuma modeli teklif etmektedir. Bu çalışma, Orta Çağ İslam diplomasisinde edebiyatın bir meşruiyet aracı olarak nasıl işlev gördüğünü kanıtlaması bakımından disiplinler arası bir katkı sunmayı ve gelecek çalışmalarda edebî-siyaset ilişkisinin daha derinlemesine incelenmesi için bir metodoloji önermeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadı Fâdîl, Kudüs’ün Fethi, Arap Belâğatı, Subhü’l-Aşâ, Siyasi Retorik, Divânü’l-İnşâ, Selahaddin Eyyûbi.

Rhetoric and Political Authority in Qadi Al-Fadil's Conquest Epistles Of Jerusalem

Saladin Ayyubi's conquest of Jerusalem in 1187 not only represented a radical political and military turning point in the medieval Islamic world but also brought forth the necessity of representing this monumental success in diplomatic and literary domains. Historical experience demonstrates that for a military victory to transform into collective memory and international legitimacy, it must be articulated through soft power, namely the art of composition and eloquence. The most prominent architect of this process was Qadi al-Fadil, the vizier, confidant, and head of the Diwan al-Insha (Chancery) of Saladin Ayyubi. The official letters penned by Qadi al-Fadil are structured not merely as reports of territorial gain or military maneuvers, but as theological declarations and political manifestos interwoven with Qur'anic references. The primary objective of this study is to deconstruct Qadi al-Fadil's conquest epistles (fathnamas) within the framework of classical Arabic rhetoric (balaghah), specifically highlighting the structural and functional characteristics of the renowned style known in literature as al-Tariq al-Fadiliyya. In contrast to existing studies that mostly examine these texts through a philological lens or purely literary arts, this research contextualizes the art of eloquence within political realities, aiming to discuss how it serves as an instrument of state policy and legitimation. The research corpus focuses on diplomatic ultimatums sent to Crusader leaders and letters regarding the purification (tathir) of Jerusalem sent to the Abbasid Caliph al-Nasir li-Din Allah between 1187 and 1188. Particularly in tathir-centered texts, the reconstruction of the city's sanctity and the exclusionary language directed toward the "other" constitute the primary focal points of the study. The methodology of the study is based on a qualitative content analysis through the three fundamental disciplines of Arabic rhetoric: ma'ani (semantics/syntax), bayan (figures of speech), and badi' (embellishments). The research demonstrates how these texts institutionalize the role of rhetoric in the exercise of political power. In the first stage, the impact of syntactic choices on establishing political authority and persuasion is analyzed under the discipline of ma'ani. These analyses illustrate how Saladin was portrayed not only as a military conqueror but also

as the sole protector and just ruler (al-Malik al-Nasir) of the Islamic world in the eyes of the Abbasid Caliphate. In the second stage, through bayan, the role of intensive metaphors and the descriptive dimension in presenting the conquest as a divine decree is examined. At this point, the Crusader presence is presented as impurity (rijs), while the conquest is framed as a process of purification (tathir), showing how political legitimacy is reinforced on a theological level. Finally, the focus is placed on badi' elements, including rhythmic prose (saj'), antithesis (muqabala), and Qur'anic quotations (iqtibas), analyzing their psychological impact on the addressee. As a result of the research, it has been identified that Qadi al-Fadil's rhetoric was not merely an aesthetic embellishment but served as a direct strategic diplomatic construction instrument. His style immortalized the victory achieved by the sword through the power of the pen, elevating the charismatic authority of the Ayyubid dynasty and the tradition of the Diwan al-Insha to a diplomatic peak. The study concludes that in medieval diplomacy, military success was only possible through literary-political power, and it proposes a methodology for literary-politics (edebî-siyaset) as a multidisciplinary contribution to the field of medieval Islamic diplomacy.

Keywords: Qadi al-Fadil, Conquest of Jerusalem, Arabic Rhetoric, Subh al-A'sha, Political Rhetoric, Diwan al-Insha, Saladin Ayyubi.

Kudüs'te Ramazan'ı Yaşamak: Kutsal Mekân, Aidiyet ve Maneviyat

Vildan Yurduseven Evcı

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
vildanyurdusevenevci@hotmail.com

Ramazan ayı, Müslümanlar için sadece oruç ve ibadet ayı olmanın ötesinde, bireysel ve toplumsal yaşam üzerinde derin etkiler barındıran çok boyutlu bir dinî dönemdir. Bu ayda manevi bilinç, dinî kimlik, özdenetim, diğerkâmlık, fedakârlık, bireysel ve toplumsal ritüeller öne çıkmaktadır. Ayrıca Ramazan, birey ile topluluk arasındaki ilişkileri güçlendiren, sosyal dayanışmanın yoğunlaştığı bir dönemdir. Toplu iftarlar, teravih namazları, dini sohbetler ve hayır faaliyetleri gibi etkinlikler, bireyde sosyal bağlılık duygusunu ve toplumsal dayanışmayı artırmaktadır. Kudüs, Ramazan boyunca fiziksel ve sosyal ritimlerin belirgin biçimde dönüştüğü bir şehirdir. Kentin gündelik zaman döngüsü Ramazan ayında, iftar ve sahur ritüelleri etrafında yeniden şekillenmektedir. Akşamları Mescid-i Aksa çevresinde yoğunlaşan ibadet ve sosyal etkileşimler, gündüzün sessiz ve ritmik suskunluğuyla farklı bir ritim oluşturmaktadır. Bu mekânsal yeniden yapılanma, bireyin zaman, mekân ve kimlik algısında içsel bir yeniden konumlanmayı tetiklemektedir. Bu durum, Kudüs'te Ramazan'ın sadece ritüel değil aynı zamanda bir psikolojik yeniden yapılandırma süreci olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalar, Ramazan'ın sadece bir ibadet dönemi değil, psikolojik dayanıklılığı, aidiyet hissini ve yaşam doyumunu artıran bir süreç olarak da değerlendirilebileceğini göstermektedir. Mekânın kutsallığı ve ritüellerin yoğunluğu, ibadet deneyimini bireysel, psikolojik süreçlerle ilişkilendirerek kişinin kendilik ve anlam hissiyatını derinleştirmektedir. Kudüs, tarihsel, dinî ve politik boyutları iç içe geçmiş bir şehir olarak Ramazan tecrübesinin mekânsal ve psikolojik yoğunluğunu artıran özgün bir bağlam sunmaktadır. Bu çalışma, Kudüs'te Ramazan ayının bireylerin dini tecrübesi ve psikolojik dünyası üzerindeki etkilerini nitel bir çerçevede ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada bireylerin

Kudüs’de Ramazan ayını nasıl deneyimlediklerini, bu deneyimlere hangi psikolojik ve dini anlamları yüklediklerini ve kutsal mekânla kurulan ilişkinin katılımcıların dünyasında yansımalarını derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu, Ramazan ayını Kudüs’te geçiren, farklı yaş ve sosyo-kültürel özelliklere sahip yetişkin Müslüman bireyler oluşturmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniğiyle belirlenmiştir. Temel ölçüt, katılımcıların Ramazan sürecinde Kudüs’te bulunmuş ve ibadet pratiklerine (oruç, teravih, iftar, kutsal mekân ziyareti vb.) aktif olarak katılmış olmalarıdır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılacaktır. Mülakatlar çevrim içi ortamda ve gönüllülük esasına göre gerçekleştirilecek ve katılımcıların onayı alınarak ses kaydı yapılacaktır. Katılımcıların kimliği K1, K2... şeklinde kodlanarak araştırmada anonim olarak yer alacaktır. Elde edilen veriler, kutsal mekân deneyimi, manevi yoğunluk, zaman algısı, aidiyet, psikolojik iyi oluş ve kolektif ritüeller gibi temalar olarak betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilecektir. Bu çalışma kutsal zaman ve kutsal mekânın bireylerin dünyasındaki önemini saha araştırmasıyla destekleyerek literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ramazan, Kudüs, Kutsal Mekân, Aidiyet, Kutsal Zaman, Psikolojik İyi Oluş, Kolektif Ritüeller.

Experiencing Ramadan in Jerusalem: Sacred Space, Belonging, and Spirituality

Ramadan is not merely a month of fasting and worship for Muslims; it is a multidimensional religious period that exerts profound influences on both individual and social life. During this month, spiritual awareness, religious identity, self-regulation, altruism, sacrifice, and both individual and collective rituals become particularly prominent. Moreover, Ramadan strengthens the relationship between the individual and the community, intensifying social solidarity. Practices such as communal iftar meals, tarawih prayers, religious gatherings, and charitable activities enhance individuals' sense of social belonging and collective cohesion. Jerusalem is a city in which physical and social rhythms undergo a noticeable transformation during Ramadan. The city's daily temporal cycle is reorganized around the rituals of iftar and suhoor, while evening hours are characterized by intensified worship and social interaction centered around Al-Aqsa Mosque, contrasting with the relative quiet and rhythmic stillness of the daytime. This spatial and temporal reconfiguration triggers an inner repositioning in individuals' perceptions of time, space, and identity. Such dynamics indicate that Ramadan in Jerusalem is not merely a ritualistic period but also a process of psychological reorganization. Previous studies suggest that Ramadan should be understood not only as a period of worship but also as a process that enhances psychological resilience, a sense of belonging, and overall life satisfaction. The sacredness of place and the intensity of religious rituals link worship experiences to individual psychological processes, deepening one's sense of self and meaning. As a city where historical, religious, and political dimensions are deeply intertwined, Jerusalem offers a unique context that amplifies the spatial and psychological intensity of the Ramadan experience. This study aims to examine the effects of Ramadan in Jerusalem on individuals' religious experiences and psychological worlds within a qualitative framework. Specifically, it seeks to explore how individuals experience Ramadan in Jerusalem, what psychological and religious meanings they attribute to these experiences, and how their relationship with sacred space is reflected in their inner worlds. The study group consists of adult Muslim individuals from diverse age groups

and socio-cultural backgrounds who have spent the month of Ramadan in Jerusalem. Participants were selected using purposive sampling, specifically criterion sampling. The primary criterion was that participants had resided in Jerusalem during Ramadan and had actively participated in religious practices such as fasting, tarawih prayers, iftar gatherings, and visits to sacred sites. Data will be collected through semi-structured interviews conducted online on a voluntary basis. With participants' informed consent, interviews will be audio-recorded, and anonymity will be ensured by coding participants as P1, P2, and so forth. The collected data will be analyzed using descriptive analysis, organized around themes such as sacred space experience, spiritual intensity, perception of time, belonging, psychological well-being, and collective rituals. By supporting the significance of sacred time and sacred space in individuals' lived experiences through field-based qualitative research, this study aims to make an original contribution to the existing literature.

Keywords: Ramadan, Jerusalem, Sacred Space, Belonging, Sacred Time, Psychological Well-being, Collective Rituals.

Türk Akademik Çalışmalarında Kudüs: Sistemantik Bir İnceleme

Doç. Dr. Hany İsmail Ramadan

Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

hany.ramadan@giresun.edu.tr

Bu çalışma, Kudüs şehrinin Türk toplumsal hafızasında derin dinî boyutlara sahip kutsal bir şehir olarak taşıdığı yere ve yaklaşık dört asır boyunca süren Osmanlı mirasıyla bağlantılı olarak Türk kolektif belleğindeki tarihsel konumuna dayanmaktadır. Araştırma, Türk araştırmacıların Kudüs'e ilişkin tarihsel dönüşümlerini ve kentin güncel gerçekliğiyle ne ölçüde etkileşim kurduklarını ortaya koymayı; ele alınan düşünsel bağlamları, temel temaları ve bu alanda kullanılan araştırma yöntemlerini analiz etmeyi hedeflemektedir. Özellikle Türkiye'de Kudüs'e dair akademik araştırmaların yönelimlerini ortaya koyan tarama çalışmaları ya da sistemantik literatür değerlendirmelerinin eksikliği dikkate alındığında, bu boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, akademik araştırma makalelerinin incelenmesinde; bağlamın, etkili yapıların ve etkileşim mekanizmalarının analizine imkân tanınması, sonuçların değerlendirilmesi ve bulguların bütüncül biçimde yorumlanmasını sağlayan SALSA metodolojisini analitik bir çerçeve de kullanmaktadır. Bu çalışma, Türk akademik literatüründe Kudüs'ün yerine dair yöntemsel ve derinlikli bir akademik okuma sunması açısından; hâkim araştırma eğilimlerini, benimsenen metodolojik yaklaşımları ve söz konusu akademik üretimin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyması beklenmektedir. Ayrıca çalışmanın, Kudüs'e ilişkin gelecekte yapılacak araştırmalar için yeni ve ufuk açıcı akademik öneriler geliştirmesi ve Türk akademisinin bu alandaki etkileşimini güçlendirerek Kudüs meselesine dair daha dengeli ve bütüncül bir anlayışın oluşmasına katkı sağlaması öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Türk Akademisi, Osmanlı Mirası, Literatür Analizi, Yöntemsel İnceleme, SASLA, Kolektif Hafıza.

Jerusalem in Turkish Academic Studies: A Systematic Review

This study is grounded in the place of the city of Jerusalem in Turkish social memory as a sacred city imbued with profound religious significance, as well as in its historical position within Turkish collective memory in connection with the Ottoman legacy that spanned nearly four centuries. The research aims to reveal how Turkish scholars have addressed the historical transformations of Jerusalem and the extent to which they engage with the city's contemporary realities, while also analyzing the intellectual contexts, core themes, and research methodologies employed in this field. Given the noticeable lack of survey studies or systematic literature reviews that map the orientations of academic research on Jerusalem in Türkiye, the study seeks to fill this gap. To this end, it adopts the SALSA methodology as an analytical framework for examining academic research articles, as this approach enables the analysis of context, influential structures, and interaction mechanisms, as well as the evaluation of results and the holistic interpretation of findings. By offering a methodologically rigorous and in-depth academic reading of the place of Jerusalem in Turkish scholarly literature, this study is expected to identify dominant research trends, prevailing methodological approaches, and the strengths and weaknesses of the existing body of academic production. Furthermore, it is anticipated that the study will generate new and forward-looking academic recommendations for future research on Jerusalem and contribute to the development of a more balanced and comprehensive understanding of the Jerusalem question by strengthening the engagement of Turkish academia in this field.

Keywords: Jerusalem, Turkish Academia, Ottoman Legacy, Literature Analysis, Methodological Review, SASLA, Collective Memory.

El-Halil Kökenli Ailelerin Kudüs'ün Korunması ve Kimliğinin Muhafazasındaki Rolü (İngiliz Mandası Döneminin Başlangıcından Günümüze)

أثر العائلات الخليلية في حماية القدس والحفاظ على هويتها: من بداية
الانتداب البريطاني إلى الوقت الحاضر

Prof. Dr. Muhammed Eid Mahmoud Al-Saheb

Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesi

sahebsun@gmail.com

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على أشرف الخلق؛ سيدنا محمد وعلى
آله وصحبه أجمعين، وبعد: فتمتع مدينتنا القدس الخليل بعلاقات قوية متينة، وترتبط
المدينتان بروابط دينية، واجتماعية، واقتصادية، وتاريخية. وقد شهدت هذه العلاقات
فترات من الازدهار؛ جعلت أبناء الخليل جزءاً أصيلاً من سكان المدينة المقدسة،
وركيزة أساسية في واقعها المعاصر؛ حيث شاركوا في بناء اقتصادها وعمرانها، وفي دعم
مؤسساتها، وفي الدفاع عنها والحفاظ على هويتها الإسلامية والعربية. وفي ثلاثينيات
وأربعينيات القرن الماضي أدرك أهل الخليل أنّ مدينة القدس مستهدفة من الصهيونية
العالمية، فانتقلت إليها مئات العائلات الخليلية واستقرت فيها، وزاد التوجه إليها بعد
أن شعر أهل القدس بالخطر على المدينة بسبب الهجرات المكثفة للصهاينة؛ الذين
جعلوا نصب أعينهم السيطرة على المدينة المقدسة والاستيلاء عليها. فقام رجالات
القدس الشرفاء بالتوجه إلى مدينة الخليل، لحث أهلها على سكنى القدس والعمل
فيها، وقد ثوَّج هذا الأمر بتوجُّه الحاج أمين الحسيني مفتي القدس إلى الشيخ محمد
علي الجعبري وكبار رجالات الخليل؛ لتشجيع أبنائهم على الانتقال إلى مدينة القدس
والاستقرار فيها، وقد استجاب الكثير من أهل الخليل لهذه الدعوات، حتى أصبحت
نسبتهم هي الأعلى من بين سكان المدينة المقدسة. وقد كان لأبناء الخليل الذين
استقر بهم المقام في مدينة القدس أثر بارز في حمايتها، والزيادة في عدد سكانها، ودعم
اقتصادها، والحفاظ على مؤسساتها، والحيلولة دون سيطرة الاحتلال على الكثير من
مقدّراتها، والإبقاء على الصلة القوية بين المدينتين والترابط بين عائلتهما. وفيما يخص
محاور البحث فسوف تكون على النحو الآتي: ١. موقع مدينة الخليل من مدينة

القدس والعلاقة التاريخية بينهما. ٢. أسباب هجرة العائلات الخليلية إلى مدينة القدس وعواملها. ٣. أثر العائلات الخليلية في المدينة المقدسة: اجتماعيًا، واقتصاديًا، وتعليميًا، وجهاديًا، وسياسيًا، وإداريًا. ٤. شخصيات خليلية لها دور بارز في مدينة القدس: الشيخ ياسين البكري، والأستاذ نهاد أبو غربية، والسيد أنور الخطيب، والشيخ حلمي المحتسب، والأستاذ حسني الأشهب، والشيخ عبد العظيم سلهب، والأستاذ حسن القيق، والسيد حسن طهوب. ويهدف البحث إلى الآتي: ١. إبراز العلاقة التاريخية الراسخة بين مدينتي القدس والخليل. ٢. إظهار المكانة السامية لبيت المقدس في قلوب المسلمين. ٣. الكشف عن أثر العائلات الخليلية في الواقع المعاصر للمدينة المقدسة. ٤. إبراز دور الشخصيات الخليلية في الدفاع عن القدس ومكانتها، والحفاظ على هويتها وعلى مؤسساتها. وسوف يُستخدم في البحث عدّة مناهج: المنهج الاستقرائي الوصفي، والمنهج التحليلي، والمنهج التاريخي. وبخصوص نتائج البحث، فهذه أهمها: ١. تعدّد مدينة الخليل البوابة الجنوبية لبيت المقدس، وتعدّ مدينة القدس سوقًا من الأسواق الهامّة لتجارة مدينة الخليل. ٢. تعود العلاقة القوية بين مدينتي القدس والخليل إلى كونهما مدينتان مقدستان؛ يتوجه إليهما المسلمون بالعبادة والتقديس والاحترام. ٣. للعائلات الخليلية أثر عظيم وممتد في القدس، حيث شكل أبناء الخليل ركيزة أساسية في الحياة التعليمية، والسياسية والاجتماعية، والاقتصادية، وغيرها. ٤. كان لأبناء الخليل بعد عام ١٩٦٧ دور هام في إدارة كثير من المؤسسات في مدينة القدس، وحمايتها، والتصدي لسلطات الاحتلال التي سعت لانتهاكها والاستيلاء عليها. توصية: أوصي بالبحث في الوسائل التي تُمكن المسلمين من تخليص مدينتهم المقدّسة من براثن الإحتلال، وتمكنهم من الوصول إلى المسجد الأقصى والصلاة فيه.

الكلمات المفتاحية: القدس، العائلات الخليلية، الخليل، الانتداب البريطاني

The Impact of Hebron Families on Protecting Jerusalem and Preserving its Identity: From the Beginning of the British Mandate to the Present

Praise be to Allah, Lord of the Worlds, and peace and blessings be upon the noblest of creation, our Prophet Muhammad, and upon his family and companions. The cities of Jerusalem and Hebron have strong and enduring relations, bound together by religious, social, economic, and historical ties. These relations have witnessed periods of prosperity, making the people of Hebron an integral part of the Holy City's population and a fundamental pillar of its contemporary reality. They have participated in building its economy and infrastructure, supporting its institutions, and defending it and preserving its Islamic and Arab identity. In the 1930s and 40s, the people of Hebron realized that Jerusalem was a target of global Zionism. Hundreds of Hebron families moved to Jerusalem and settled there. This influx increased after the people of Jerusalem felt threatened by the intensive immigrations of Zionists, which aimed at seizing control of the Holy City and taking it over. Honorable men from Jerusalem then traveled to Hebron to encourage its residents to settle and work in Jerusalem. This culminated in the Grand Mufti of Jerusalem, Hajj Amin al-Husseini, approaching Sheikh Muhammad Ali al-Ja'bari and other prominent figures in Hebron to encourage the Hebronites to move to Jerusalem and settle there. Many Hebronites responded to these calls, and they came to constitute the largest group of residents in the holy city. The Hebronites who settled in Jerusalem played a significant role in protecting the city, increasing its population, supporting its economy, preserving its institutions, preventing the occupation from seizing control of many of its resources, and maintaining the strong ties between the two cities and the bonds between their families. The research will focus on the following points: 1. The geographical location of Hebron in relation to Jerusalem and the historical relationship between them. 2. The reasons for and factors influencing the migration of Hebronite families to Jerusalem. 3. The Impact of Hebron Families in the Holy City: Socially, Economically, Educationally, in the Jihad, Politically, and Administratively. 4. Prominent Hebron Figures in Jerusalem: Sheikh Yassin al-Bakri, Mr. Nihad Abu Gharbiya, Mr. Anwar al-Khatib, Sheikh Hilmi al-Muhtasib, Mr.

Husni al-Ashhab, Sheikh Abdul-Azim Salhab, Mr. Hassan al-Qiq, and Mr. Hassan Tahboub. This research aims to: 1. Highlight the deep-rooted historical relationship between the cities of Jerusalem and Hebron. 2. Demonstrate the exalted status of Jerusalem in the hearts of Muslims. 3. Uncover the impact of Hebron families on the contemporary reality of the Holy City. 4. Highlight the role of Hebron figures in defending Jerusalem and its status, and preserving its identity and institutions. Several methodologies will be employed in this research: the descriptive inductive method, the analytical method, and the historical method. Regarding the research findings, the most important are: 1. Hebron is considered the southern gateway to Jerusalem, and Jerusalem is a vital market for Hebron's trade. 2. The strong relationship between Jerusalem and Hebron stems from their status as holy cities, to which Muslims turn in worship, reverence, and respect. 3. Hebron families have had a significant and lasting impact on Jerusalem, forming a cornerstone of its educational, political, social, economic, and other aspects of life. 4. After 1967, Hebron residents played a crucial role in managing and protecting many institutions in Jerusalem, and in resisting the occupying authorities' attempts to violate and seize them. Recommendation: I recommend further research into the means that enable Muslims to liberate their Holy City from the clutches of occupation and to facilitate their access to Al-Aqsa Mosque and prayer there.

Keywords: Jerusalem, Hebron families, Hebron, British Mandate.

1967-2025 Yılları Arasında Kudüs Tiyatrosu ve Filistin Kimliğinin Korunmasındaki Rolü

المسرح المقدسي ما بين (2025-1967م) ودوره صون الهوية الفلسطينية

Prof. Dr. Mashhour Al-Habazi

Kudüs Üniversitesi Sanat Fakültesi

mhabazi@staff.alquds.edu

شهدت الحياة الثقافية في القدس تطورات كثيرة منذ الاحتلال البريطاني لفلسطين، سنة (١٩١٧م)، وحتى أيامنا هذه، وقد أسهم في تشكيل جوانب هذه الحياة الثقافية الغنية روافد كثيرة منها: الأدب: شعره ونثره، ووسائل الإعلام المختلفة من صحف ومجلات ومحطات تلفزيونية فضائية، وإذاعات، ووسائل التواصل الاجتماعي المختلفة، والمدارس والمعاهد العلمية العليا، والجامعات، ودور النشر والطباعة، والمسرح وغيرها. بعض تلك الروافد لاقى اهتماماً كبيراً من قبل الباحثين والدارسين محلياً وإقليمياً وبعضها كان حظّه أقل، وبعضها الآخر يكاد يحظى بكون معدوماً إلا من عدد محدود من الدراسات، ومن هذا قليل الاهتمام المسرح، فالدراسات عنه قليلة ويكاد كثيرون لا يعرفون عنه شيئاً هذه الأيام مع أنّه قبل خمسة عقود كان حديث الساعة، ولا تخلو الصحف والمجلات من نشر أخباره بشكل شبه يومي. في هذا البحث سأتحدث عن المسرح المقدسي ودوره في صون الهوية الفلسطينية بعامة والمقدسية بخاصة، وذلك من خلال الإجابة على أسئلة البحث الأساسية وهي: ١- ما هي المسارح الموجودة في القدس؟ ولماذا وجدت؟ وما دورها في صون الهوية الوطنية الفلسطينية والمقدسية؟ ٢- ما الفرق المسرحية التي ظهرت في القدس وكيف أسهمت في صون الهوية الوطنية الفلسطينية والمقدسية؟ ٣- ما المسرحيات التي كانت تُقدّم على مسارح القدس؟ ومن هم مؤلفو تلك المسرحيات؟ وما الموضوعات التي عالجتها؟ سيتم الإجابة على أسئلة البحث من خلال استخدام مناهج بحثية عدّة أهمّها: المنهج الاستقصائي، والمنهج التاريخي، والمنهج الوصفي، والتحليلي. تتبع أهمية البحث من كونه يعالج جانباً مهماً من جوانب الحياة الثقافية التي قليلاً ما تناولها الباحثون الفلسطينيون وغيرهم، ومن أنّ المسرح نشط في حقبة محدودة من الزمن هي ما بين (١٩٧٥-٢٠٠٠م) وهو يكاد يختفي أو يختفى لأسباب عديدة، ومن أنّه لعب دوراً مهماً في صون الهوية الوطنية

الفلسطينية والمقدسيّة في تلك الفترة بالتعاون مع اتحاد الكتاب والأدباء الفلسطينيين، ورابطة الصحفيّين الفلسطينيّين (نقابة الصحفيّين اليوم) والصحف والمجالات المقدسية. أمّا أهم نتائج البحث، فهي: كان للمسرح الفلسطينيّ في فترة الدراسة دور مهم في تعريف طلبة المدارس بهويّتهم الوطنيّة، والقوميّة والدينيّة، وبكثير من جوانب القضية الفلسطينيّة، كما عرّفت جمهور المسرح بمشاكل الشعب الفلسطينيّ تحت الاحتلال الصّهيونيّ، وضرورة الوحدة الوطنيّة لمواجهة الاحتلال وأدواته المختلفة، وأمّا التوصيات فتمثّلت في ضرورة إعادة إحياء المسرح الوطنيّ الفلسطينيّ بعامة والمسرح المدرسيّ بخاصة لما له من آثار حميدة في تعزيز الوحدة الوطنية الفلسطينيّة.

الكلمات المفتاحية: المسرح، القدس، المدارس، الهوية الوطنيّة.

Jerusalem Theater between 1967 and 2025 and its Role in Preserving Palestinian Identity

Cultural life in Jerusalem has witnessed many developments since the British occupation of Palestine in 1917 AD until today. Many tributaries have contributed to shaping the aspects of this rich cultural life, including: literature: its poetry and prose, various media such as newspapers, magazines, satellite television stations, radio stations, various social media, schools and higher scientific institutes, universities, publishing and printing houses, theater, and others. Some of these tributaries have received great attention from researchers and scholars locally and regionally, some have had less luck, and some others have almost no luck except for a limited number of studies. Among these is the theater, which has little interest, as studies about it are few and many people hardly know anything about it these days, even though five decades ago it was the talk of the town, and newspapers and magazines were almost always publishing news about it on a daily basis. In this research, I will discuss Jerusalem theater and its role in preserving Palestinian identity in general and Jerusalemite identity in particular, by answering the basic research questions, which are: 1-What theaters exist in Jerusalem? Why were they established? And what is their role in preserving the Palestinian and Jerusalemite national identity? 2-What theatrical groups emerged in Jerusalem and how did they contribute to preserving the Palestinian and Jerusalemite national identity? 3-What plays were performed on Jerusalem's stages? Who were the authors of those plays? And what topics did they address? The research questions will be answered by using several research methods, the most important of which are: the investigative method, the historical method, the descriptive method, and the analytical method. The importance of the research stems from the fact that it addresses an important aspect of cultural life that has been rarely addressed by Palestinian and other researchers, and from the fact that the theater was active in a limited period of time between (1975-2000 AD) and is almost disappearing or has disappeared for many reasons, and from the fact that it played an important role in preserving the Palestinian and Jerusalemite national identity during that period in cooperation with the Union of Palestinian Writers and Authors, the Palestinian

Journalists Association (the Journalists Syndicate today), and Jerusalemite newspapers and magazines. The most important findings of the research are: Palestinian theater during the study period played an important role in introducing school students to their national, ethnic, and religious identity, and to many aspects of the Palestinian cause. It also introduced the theater audience to the problems of the Palestinian people under the Zionist occupation, and the necessity of national unity to confront the occupation and its various tools. As for the recommendations, they were represented in the necessity of reviving the Palestinian national theater in general and school theater in particular, due to its positive effects in strengthening Palestinian national unity.

Keywords: Theater, Jerusalem, Schools, National Identity.

Memlûkler Döneminde Anadolu Halkının Kudüs'e Katkıları

من إسهامات أبناء الأناضول في القدس في العصر المملوكي

Dr. Öğr. Üyesi Mohamed Shaaban Abdelhamid

Kayseri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

shaheen.daraamy@gmail.com

تنبع أهمية هذا البحث في سعيه إلى استجلاء أثر الوافدين من الأناضول في القدس المملوكية، من خلال رصد أدوارهم في المجالات السياسية والإدارية والعسكرية والعلمية والعمرانية، مع الوقوف على نماذج من الأمراء والعلماء وذوي اليسار الذين أسهموا في تشكيل جانب من المشهد المقدسي خلال تلك المرحلة ما بين القرنين الثالث عشر إلى الخامس عشر الميلادي. وتستكشف الدراسة أثر العديد من هؤلاء الأناضوليين من ذوي المناصب السياسية والعلمية في القدس في العصر المملوكي، مثل الأمير سنجر الجاولي والأمير سيف الدين كُرت في إقامة بعض المنشآت العلمية والدينية والمائية في المدينة، كما تقف مع عدد من علماء الأناضول الذين أسهموا في التدريس في بعض مدارس المدينة، بل وتكشف بعض الروابط العائلية والاجتماعية التي جمعتهم بحكم أنهم من ذوي أصول جغرافية واحدة لم ينسوها أبداً بعد هجرتهم إلى مدينة القدس واستقرارهم فيها، مثل علاقة المصاهرة التي جمعت بين الشيخ سراج الدين بن مسافر القيصري وشجاع الدين إلياس بن عمران الرومي في مدينة القدس، فضلاً عن أدوارهم العلمية في المدينة. كما يحاول البحث إبراز أن العلاقة بين الأناضول والقدس لم تكن علاقة عبور جغرافي أو حضور عارض، بل كانت جزءاً من شبكة أوسع من التداخل البشري والحضاري داخل المجال المملوكي، أسهمت في نقل الخبرات، وتبادل التأثيرات، وترسيخ أنماط من الاندماج الاجتماعي والمؤسسي. ويعتمد هذا البحث على قراءة تحليلية للمصادر التاريخية المملوكية، ولا سيما كتب التراجم والحواليات وكتب فضائل القدس وتواريخها، إلى جانب الاستفادة من الدراسات الحديثة ذات الصلة بالتاريخ المملوكي وتاريخ القدس. وينطلق من فرضية مؤداها أن القادمين من الأناضول كانوا عنصراً فاعلاً في الحياة المقدسية، وأن أثرهم تجاوز الإسهام الفردي المحدود إلى المشاركة في إنتاج بنى حضارية ودينية وتعليمية استمر أثرها

قرونًا. ومن ثم، فإن دراسة هذه الفئة لا تسهم فقط في توضيح جانب مهم من تاريخ القدس في العصر المملوكي، بل تساعد كذلك على فهم طبيعة التفاعل بين أقاليم العالم الإسلامي الوسيط، وكيف أسهمت الهجرات والنخب الوافدة في صناعة العمران والمعرفة والسلطة داخل المدن الكبرى بما فيها القدس.

الكلمات المفتاحية: الأناضول، القدس، المماليك.

Contributions of the Anatolians in Jerusalem during the Mamluk Period

The significance of this study lies in its endeavor to elucidate the impact of migrants from Anatolia on Mamluk Jerusalem by tracing their roles across political, administrative, military, scholarly, and urban domains. It examines selected examples of emirs, scholars, and affluent individuals who contributed to shaping aspects of the Jerusalemite landscape during the period spanning the thirteenth to the fifteenth centuries CE. The study further seeks to demonstrate that the relationship between Anatolia and Jerusalem was not merely one of geographical transit or incidental presence, but rather formed part of a broader network of human and civilizational interconnections within the Mamluk realm. This network facilitated the transfer of expertise, the exchange of influences, and the consolidation of patterns of social and institutional integration. The study further explores the impact of a number of these Anatolian figures who held political and scholarly positions in Mamluk Jerusalem, such as the amir Sanjar al-Jāwli and the amir Sayf al-Dīn Kurt, particularly in the establishment of several educational, religious, and hydraulic institutions in the city. It also examines a group of Anatolian scholars who contributed to teaching in various madrasas of Jerusalem. Moreover, the study uncovers aspects of the familial and social networks that connected them, rooted in their shared geographical origins—ties they did not relinquish after their migration to and settlement in Jerusalem. An illustrative example is the marital alliance between Shaykh Sirāj al-Dīn ibn Musāfir al-Kayṣarī and Shujā' al-Dīn Ilyās ibn 'Imrān al-Rūmī in Jerusalem, in addition to highlighting their broader scholarly contributions within the city. Methodologically, the study is grounded in an analytical reading of Mamluk historical sources, particularly biographical dictionaries, annalistic chronicles, and works on the merits and histories of Jerusalem, alongside engagement with relevant modern scholarship on Mamluk and Jerusalem history. It proceeds from the hypothesis that Anatolian migrants constituted an active component of Jerusalem's societal fabric, and that their influence extended beyond limited individual contributions to participation in the formation of enduring civilizational, religious, and educational structures. Accordingly, the study

argues that examining this group not only illuminates a significant dimension of Jerusalem's history in the Mamluk period, but also enhances our understanding of the nature of interregional interactions within the medieval Islamic world, and how migration and incoming elites contributed to the production of urban development, knowledge, and authority in major cities, including Jerusalem.

Keywords: Anatolia, Jerusalem, Mamluks.

Filistin Büyük İsyanı'nın Lideri: Abdülkadir el-Hüseynî

عبد القادر الحسيني قائد الثورة الفلسطينية الكبرى

Dr. Ahmet Arsalan

Diyanet Akademisi Başkanlığı Kocaeli Dini Yüksek İhtisas Merkezi
dokuzeylul1989@gmail.com

يُعدّ الشيخ عبد القادر الحسيني من أبرز رواد المقاومة الفلسطينية للاحتلال خلال النصف الأول من القرن العشرين، وهو قائد عسكري وسياسي أدرك الخطر الصهيوني على المنطقة العربية مبكراً، بدأ مشواره العلمي في حفظ القرآن الكريم وترتلي في أسرة مجاهدة، فهو مجاهد ابن شيخ المجاهدين موسى كاظم باشا الحسيني مفوض الدولة العثمانية في منطقة الأناضول ونجد وعسير، انخرط منذ شبابه في النشاط الوطني في الجامعات، ثم انخرط في العمل السياسي والعسكري بعد انتهاء دراسته الجامعية. يتناول هذا البحث سرداً لجهود شخصية قائد فلسطيني ثوري وسياسي قاوم المحتل البريطاني والصهيوني على أرض فلسطين، وساهم في إشعال فتيل الثورة الفلسطينية الكبرى، فهو ينتمي إلى أسرة مجاهدة، رفض الاحتلال البريطاني على أرض فلسطين واستشعر الخطر الصهيوني من بعيد وحشد الجهود والطاقات عسكرياً وسياسياً وشعبياً لمقاومة المحتل والحفاظ على فلسطين. يهدف البحث إلى تسليط الضوء على إحدى الشخصيات المؤثرة في ذاكرة القدس والرائدة في مجال مقاومة المحتل، وكذلك سرد لمسيرة قائد فلسطيني مقدسي وجهوده السياسية والعسكرية في مقاومة المحتل، وبيان دور الخطاب الديني والوطني في حشد المقاومين في فلسطين وخارجها لمقاومة المحتل، وكيف تحوّل عبد القادر الحسيني إلى رمز وطني في الذاكرة الفلسطينية، ومدى تأثير استشهاديه في معركة القسطل على مسيرة النضال الفلسطيني. سوف يتبع الباحث المنهج التحليلي الاستنباطي، حيث يقوم الباحث بتحليل الدراسات والمقالات التي كُتبت عن عبد القادر الحسيني وتناولت جهوده السياسية والعسكرية في مقاومة المحتل، واستنباط النتائج والتفسيرات من الوقائع التاريخية. وتبرز أهمية الموضوع في إبراز دور عبد القادر الحسيني التاريخي في القضية الفلسطينية. تم تقسيم البحث إلى عدة محاور، المحور الأول ترجمة مختصرة عن حياة ونشأة عبد القادر الحسيني وكيف أثرت

على مسيرته الجهادية، أما المحور الثاني دوره العسكري والتنظيمي والسياسي في مقاومة المحتل ودفاعه عن فلسطين، والمحور الثالث خطابه الديني والوطني في حشد المجاهدين المقدسين وغيرهم، والمحور الرابع معركة القسطل وتحوله إلى أيقونة في الذاكرة الفلسطينية. خلص البحث إلى أن عبد القادر الحسيني هو من أبرز الشخصيات المقدسية التي ساهمت في رفع الوعي الوطني ومقاومة الاحتلال على أرض فلسطين. مدى تأثير النشأة في طفولته وأسرته على حبه لفلسطين ومقاومته للمحتل. لم تقتصر جهود عبد القادر الحسيني على مقاومة المحتل عسكرياً بل تعداه إلى مقاومته فكرياً وسياسياً. اتسم نضال عبد القادر الحسيني بالمزوجة بين العمل العسكري والسياسي. شكّل نضاله نموذجاً يُحتذى به عند المقاومة الفلسطينية فيما بعد. يعتبر من رواد النضال الفلسطيني ضد الانتداب البريطاني والحركة الصهيونية. بيان مدى خذلان الأنظمة العربية للمجاهدين المقدسين. اعتمد في ثورته على الفلاحين والفقراء البسطاء من أجل تحرير فلسطين. شكّلت معركة القسطل فصلاً مأساوياً للمقاومة الفلسطينية. أغلب المصادر التاريخية تذكر أنه وُلد في إسطنبول والبعض الآخر يذكر أنه مواليد القدس. أسس جيش الجهاد المقدس لمقاومة الاحتلال البريطاني والعصابات الصهيونية. يوصي الباحث إلى إبراز جهود المجاهدين في القرن العشرين الذي قاموا الوجود البريطاني والعصابات الصهيونية.

الكلمات المفتاحية: عبد القادر الحسيني، الثورة العربية الكبرى، معركة القسطل، القدس، الاحتلال البريطاني، الخطر الصهيوني.

Abdul-Qadir al-Husseini: A Leader of the Great Palestinian Revolt

Sheikh Abd al-Qadir al-Husseini is regarded as one of the most prominent pioneers of Palestinian resistance against occupation during the first half of the twentieth century. He was a military and political leader who recognized the Zionist threat to the Arab region at an early stage. His education began with memorizing the Holy Qur'an, and he was raised in a family deeply rooted in national struggle. He was the son of Musa Kazim Pasha al-Husseini, a leading national figure and Ottoman commissioner in several regions. From an early age, Abd al-Qadir became involved in national activism at universities, later engaging in political and military work after completing his academic studies. This research examines the efforts of a revolutionary Palestinian leader who resisted both British and Zionist occupation in Palestine and played a significant role in igniting the Great Palestinian Revolt. Coming from a family of resistance, Abd al-Qadir al-Husseini firmly rejected the British occupation and perceived the Zionist danger early on. He mobilized political, military, and popular efforts to confront the occupier and defend Palestine, believing that liberation required collective national action. The study aims to shed light on one of the most influential figures in Jerusalem's collective memory and a pioneer of resistance. It traces the life of a Jerusalemite Palestinian leader and analyzes his political and military activities against occupation. It also explores the role of religious and national discourse in mobilizing resistance fighters inside and outside Palestine, explains how Abd al-Qadir al-Husseini became a national symbol in Palestinian memory, and assesses the impact of his martyrdom in the Battle of al-Qastal on the course of the Palestinian struggle. The researcher adopts an analytical-inductive methodology, examining historical studies and articles that address Abd al-Qadir al-Husseini's political and military role, and deriving interpretations and conclusions from historical events. The importance of this research lies in highlighting his historical contribution to the Palestinian cause and his influence on later resistance movements. The research is divided into several sections. The first presents a brief biography of Abd al-Qadir al-Husseini's upbringing and how it shaped his militant path. The second

discusses his military, organizational, and political role in resisting occupation and defending Palestine. The third examines his religious and national discourse in mobilizing Jerusalemite fighters and others. The fourth focuses on the Battle of al-Qastal and his transformation into an enduring icon in Palestinian collective memory. The study concludes that Abd al-Qadir al-Husseini was among the most influential Jerusalemite figures in raising national awareness and resisting occupation in Palestine. His family background and early upbringing played a crucial role in shaping his commitment to Palestine. His efforts extended beyond armed struggle to include intellectual and political resistance, characterized by the integration of military and political action. He is considered a pioneer of Palestinian resistance against the British Mandate and the Zionist movement. The research also highlights the failure of Arab regimes to adequately support Jerusalemite fighters. Abd al-Qadir al-Husseini relied largely on peasants and impoverished segments of society in his struggle to liberate Palestine. The Battle of al-Qastal marked a tragic yet defining moment in Palestinian resistance history. Most historical sources state that he was born in Istanbul, while others indicate Jerusalem as his birthplace. He founded the Army of the Holy Jihad to resist British occupation and Zionist militias. The study recommends emphasizing the sacrifices and efforts of twentieth-century Palestinian fighters who confronted British and Zionist forces.

Keywords: Abd al-Qadir al-Husseini, the Great Arab Revolt, the Battle of al-Qastal, Jerusalem, British Occupation, the Zionist Threat.

29.12.2025

İlgili Makama

Nida Yayıncılık, 2006 yılında kurulmuştur. “Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği”nin şartlarında belirttiği tanıma göre Nida Yayıncılık, Tanınmış Uluslararası Yayınevi statüsünde bir yayınevidir. Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği madde 3, 1 bendinde söz konusu tanımı şu şekilde yapmıştır: “Tanınmış uluslararası yayınevi: En az beş yıldır uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten, Türkçe dışındaki dillerde aynı alanda farklı yazarlara ait en az yirmi kitap yayımlamış ve yükseköğretim kurumu senatosunun kararıyla alanında etkinliği ve saygınlığı kabul edilen yayınevini.”

Yayınevimiz 18 yıllık bir yayınevi olup 2025 aralık ayına kadar yerli ve yabancı yazar tarafından yazılmış; 49 adet Türkçe, 242 adet Arapça, 4 adet İngilizce ve 5 Adet Ukraynaca olmak üzere 741 adet kitap yayınevimiz tarafından yayımlanmıştır. Yayınevimiz tarafından çıkarılan kitaplar, Türkiye ve dünyanın bilinen üniversitelerinin kataloglarında yer almaktadır. Yayınevimizce çıkarılan kitaplarımız aşağıdaki listede verilen yurtdışındaki üniversitelerin kataloglarında sıralanmaktadır.

Harvard University Libraries Catalog

https://hollis.harvard.edu/prime-explore/search?query=any,contains,nida%20yay%C4%B1nc%C4%B1l%C4%B1k&tab=everything&search_scope=everything&vid=HVD2&lang=en_US&offset=0

Nida Yayıncılık Dağıtım Pazarlama İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.

Catalog & Articles nida yayıncılık

Catalog & Articles includes billions of citations. To limit your search to Harvard collections, select Library Catalog.

Harvard affiliates sign in to see more articles and request options. SIGN IN DISMISS

0 selected Page 1 1-10 of 424 Results

Filters

Search inside text of articles

Sort by Relevance

Show only

In library or storage (8)

Online (394)

Peer-reviewed articles (136)

Open Access

Date

From 1981 To 2025 APPLY

Resource Type

Articles (235)

Dissertations (164)

Books (15)

Book Chapters (6)

Show More

Location

Widener Library (3)

Harvard Law School Library (2)

Subject

Islamic Studies (26)

1. ARTICLE
Fikret Özçelik, Hadis Usulünde Râvî Değerlendirme Metodu -İbn Ebî Hâtim Örneği-,
İstanbul: Nida Yayıncılık 2020, 490 sayfa
ASLAN, Muhammet İbrahim
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, 2021-12, Vol.61 (61), p.179-183
VIEW PDF (OA) ONLINE ACCESS

2. ARTICLE
Ali Muhyiddin el-Karadâğî. İslâm İktisâdî Akit Teorisi. Çev. Abdullah Kahraman (Kitap
Değerlendirmesi, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2021, 295 s.)
DURUKAN, Alihan
Journal of Islamic economics (Online) (Turkey), 2023-07, Vol.3 (2), p.100-104
VIEW PDF (OA) ONLINE ACCESS

3. BOOK
MORE PRINT & ONLINE OPTIONS
Kudûs'te mushaflar tarihi
Barakat, Bashir Abd al-Ghani [author] / 1. baskı. / Bursa: Nida Yayıncılık / (Nida Yayıncılık; 423)
2021
CHECK ACCESS OPTIONS

4. BOOK
Kudûs'te Kürtler tarihi
Barakat, Bashir Abd al-Ghani [author] / 1. baskı. / Bursa: Nida Yayıncılık / (Nida Yayıncılık; 422)
2021

University of Toronto Libraries Catalog

https://librarysearch.library.utoronto.ca/nde/search?query=nida%20yay%C4%B1nc%C4%B1l%C4%B1k&tab=Everything&search_scope=UTL_AND_CI&searchInFulltext=false&vid=01UTORONTO_INST:UTORONTO_NDE&lang=en

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARIES

LibrarySearch

DATABASE SEARCH | JOURNAL SEARCH | ILL REQUEST | QR | SEARCH TIPS | NEWSPAPER ARTICLES | MORE

Everything All Libraries nida yayıncılık

Advanced Search

All Formats Books Articles Book chapters Journals Audio Scores Video/Film Theses Government Documents

All Filters Online Peer-reviewed articles Open Access

Sort by Relevance

1-10 of 25 Results 10 results

Save and Export All Results

1. ARTICLE OPEN ACCESS PEER REVIEWED
Ali Muhyiddin el-Karadâğî. İslâm İktisâdî Akit Teorisi. Çev. Abdullah Kahraman (Kitap Değerlendirmesi, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2021, 295 s.)
By DURUKAN, Alihan
Published: Journal of Islamic economics (Online) (Turkey), 2023-07, Vol.3 (2), p.100-104; Social Sciences University of Ankara
Available Online

2. REVIEW OPEN ACCESS PEER REVIEWED
PROF. DR. YUSUF EL-KARADÂVÎ. İSLÂM HUKUKU EVRENSELİĞİ - SÜREKLİLİK. İSTANBUL: NIDA YAYINCILIK. 5. BASKI, 2020, 224 SAYFA.
ISBN: 978- 605-4605-18-7
By Şirin, Ali Haydar
Published: Journal of management, economics, literature, Islamic and political sciences, 2024, Vol.9 (1), p.9-16
Available Online

3. ARTICLE OPEN ACCESS PEER REVIEWED
I. II. ve III. Dini Yayınlar Kongreleri
By Nida Sümeyya Çetin
Published: Medya ve Din Araştırmaları Dergisi, 2019-06, Vol.2 (1), p.181-184; Hakan AYDIN
... yayınların genel olarak durumu, gelişim aşamaları, yayıncılık anlayışı, yayıncılar nezdindeki durumu, toplumun farklı kesimlerine yönelik dini yayıncılık çalışmaları...

Stanford University Libraries Catalog

Balabanağa Mah. Büyük Reşit Paşa Cad. Yümni İş Merkezi No:16/11 Vezneciler 34134 Fatih/İstanbul

Tel: 0212 527 93 86 Faks: 0212 635 03 58 nida@nidayayincilik.com.tr - nidakitap.com.tr

Nida Yayıncılık Dağıtım Pazarlama İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.

https://searchworks.stanford.edu/?search_field=search&q=nida+yay%C4%B1nc%C4%B1l%C4%B1k

Stanford University Libraries

SearchWorks Catalog

Search mode: ☒ Catalog ☐ Articles+ [Advanced search](#)

Your selections: nida yayıncılık

Top filters

Access

Format

Library

Other filters

Author

Call number

Date

Era

Language

Region

Topic

1 - 3 of 3

Sort by relevance

20 per page

Save all

1. Filistin hakkında yanlışlar

Book (2017)

Varol, Ahmet, author.

Off-campus collections DS125 .V376 2017 Available Request Opens in new tab

2. Kudüs davamız

Book (2017)

Varol, Ahmet, author.

Off-campus collections DS109.9 .V37 2017 Available Request

3. Kürt siyasal hareketinde islami bir aktör : Kürdistan İslami Birlik Partisi

Book (2017)

Karadağ, Lokman, author.

Off-campus collections DS70.8 .K8 K373 2017 Available Request

Library of Congress Catalog

Nida Yayıncılık Dağıtım Pazarlama İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.

<https://search.catalog.loc.gov/search?option=keyword&pageNumber=1&query=Nida%20yay%C4%B1nc%C4%B1l%C4%B1k&recordsPerPage=25>

The screenshot shows the Princeton University Libraries Catalog search results for the query 'Nida yayıncılık'. The search results are displayed in a list format with two entries. The first entry is a book titled 'Kudüs el-Halil Kapısı ve çevresinin tarihi / Beşir Abdülğani Berakât' by Barakât, Beşir Abd al-Ghani, published in 2019. The second entry is a book titled 'Kürt siyasal hareketinde islami bir aktör : Kürdistan İslami Birlik Partisi / Lokman Karadağ.' by Karadağ, Lokman, published in 2017. Both entries show the number of copies available (1/1) and options to view details or request the item.

LIBRARY LIBRARY OF CONGRESS

Katalog ana sayfa Gösterge panelini Tara Kütüphane kaynakları

Anahtar Sözcük Nida yayıncılık

Sonuçları daralt

FORMAT > KÖNÜM > YAYINCI > DİL > KÖNÜ > TÜR/BİÇİM > YAYIN YILI >

Sonuçlar: 1-7 / 7 Göster: 25 İli

1 Book
Kudüs el-Halil Kapısı ve çevresinin tarihi / Beşir Abdülğani Berakât
Yazar: Barakât, Beşir Abd al-Ghani,
Yayınlanma tarihi: Nida Yayıncılık, Bursa, 2019
Baskı: 1. baskı.
Konular: Jaffa Gate (Jerusalem)–History, Jerusalem–History
Mevcut: 1 / 1 kopya kaldı
İstek ögesi Ayrıntıları görüntüle

2 Book
Kürt siyasal hareketinde islami bir aktör : Kürdistan İslami Birlik Partisi / Lokman Karadağ.
Yazar: Karadağ, Lokman,
Yayınlanma tarihi: Nida Yayıncılık, İstanbul, 2017
Baskı: 1. Baskı
Konular: Yekgirtüy İslamiy Kurdistan (Iraq), Islam and politics–Kurdistan, Kurds–Iraq–Politics and government +1 adet daha
Mevcut: 1 / 1 kopya kaldı
İstek ögesi Ayrıntıları görüntüle

Princeton University Libraries Catalog
https://catalog.princeton.edu/catalog?search_field=all_fields&q=nida+yay%C4%B1nc%C4%B1l%C4%B1k

**Nida Yayıncılık Dağıtım Pazarlama
İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.**

Princeton University
LIBRARY

Catalog

Help
Feedback
Your Account

Keyword

nida yayıncılık

Advanced Search

Bookmarks (0)

Start over

Edit search

nida yayıncılık

X

Limit your search

1 - 17 of 17

Sort by relevance

20 per page

Bookmark all

Access

In the Library
17

Library

>

Format

Book
17

Publication year

>

Language

>

Subject: Topic

>

Subject: Genre

>

Subject: Era

>

Subject: Geographic

>

Recently added

>

Place of publication

>

1. Beytülmağdis'te sağlık hizmetleri tarihii / Beşir Abdülğani Berakât.

Barakât, Bashîr 'Abd al-Ghanî
Bursa : Nida Yayıncılık, 2019.

BOOK

PHYSICAL

ReCAP

RA541 .I8 B37 2019

Available

Bookmark

2. Sürgünden şehadete İsmail Heniyye / Mehmet Akbas. Akbaş, Mehmet

İstanbul: Nida Yayıncılık, 2024.

BOOK

PHYSICAL

ReCAP

Request

Bookmark

3. Kudüs'te Kürtler tarihi / Beşir Abdülğani Berakât.

Barakât, Bashîr 'Abd al-Ghanî
Bursa : Nida Yayıncılık, 2021.

BOOK

PHYSICAL

ReCAP

Request

Bookmark

University of Michigan

Ek:
Türkçe Dili Dışından Yayımlanmış Bazı Kitaplarımız

Mehmet Kurşunlu

Şirket Müdürü

Şirket Müdürü

Balabanağa Mah. Büyük Reşit Paşa Cad. Yümni İş Merkezi No:16/11 Vezneciler 34134 Fatih/İstanbul

Tel: 0212 527 93 86 Faks: 0212 635 03 58 nida@nidayayincilik.com.tr - nidakitap.com.tr

**Nida Yayıncılık Dağıtım Pazarlama
İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.**

29.12.2025

Ek:

Türkçe Dili Dışından Yayımlanmış Bazı Kitaplarımız

SN	Kitap Adı	Kitabın Dili
1	Somalia... Where to?...	İngilizce
2	ДЕБЮТИ І ВИБРАНІ ПАРТІЇ	Ukraynaca
3	Teemmulet Fi Fıkhı'd dave (2 cilt)	Arapça
4	Mukaddime Fi Usulu'l Akideti'l İslamiyye	Arapça
5	Mekasid el Mekasid	Arapça
6	Medhal ile Diresetu'n Nuzumu'l İslamiyy	Arapça
7	Teyisir Ulumul Hadis (2 cilt)	Arapça
8	Es Siyasetu's Şer'iyye	Arapça
9	Amelikah Fi Zemen en-Nisyen (2 cilt)	Arapça
10	Kutufu Zeheb Min Belağatil Arap	Arapça
11	el Beytül Müslim	Arapça
12	Hekibetü'l Doktor Ali el-Karadaği el-İktisadiyye (12 cilt)	Arapça
13	el Murşidu'l Veciz İle Ulumi'l Kur'an el-Aziz	Arapça
14	Mişvar Hayat	Arapça
15	El Mu'temer	Arapça
16	Tevcihet Nebeviyye Ale't Tarik 1-2	Arapça
17	Et tarihi's şamil lil ihvanu'l müslimin	Arapça
18	El-Muhadesetu'l Arabiyye el-Musavvera (3 cilt)	Arapça
19	Heze Huve Ebu Hureyre Radiyallahu Anhu	Arapça
20	el Mufid Fi İlmi Usulu'l Fıkıh (2 cilt)	Arapça
21	Muhadarat Fi't Tefsiri'l Mevdui	Arapça
22	Limeze'r Resulü Kıdvetune	Arapça
23	İrşad el Lebib İle Fenni'l Hitabeti Vei'dedu'l Hatib	Arapça
24	Fethu'l Muğis Fi Ehkemi't Terike Ve'l Meveris	Arapça
25	el İstişrak Beyne'l Hekikati Ve'ttadlil	Arapça